

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОЇ ТА МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

СУЧАСНА НАУКА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ
IX Міжнародної науково-практичної конференції

*24–25 червня 2016 р.
м. Київ*

Київ
2016

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
С91

До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті), надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

С91 **Сучасна наука: теорія і практика** : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасна наука: теорія і практика» (м. Київ, 24–25 червня 2016 р.) / ГО «Інститут освітньої та молодіжної політики»; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. — Київ : ГО «ІОМП», 2016. — 240 с.

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науковим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів, а також для широкого кола читачів.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2016
© Інститут освітньої та молодіжної політики, 2016
© Друк ФОП Москвін А.А., 2016

Підписано до друку 29.06.2016. Формат 60x84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturna. Ум. друк. арк. 13,95.
Зам. № 2906-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Copy Art».
69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-050-961-66-67.
Партнерство «Нова Освіта»: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

Розділ 1

ОСВІТА

Н.В. БАБЯК,

викладач Львівського державного університету внутрішніх справ

РОЛЬ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДЛЯ РОБОТИ В СУДДІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Важливою умовою ефективної діяльності судів є підготовленість майбутніх кадрів через їх комплексну особистісну освіту. Сьогодні юридична професія дедалі більше диференціюється як у функціональній площині (організація судівництва), так і у предметній (адміністративне право) [1]. Проте проблема якісної підготовки фахівців для комплектування суддівського корпусу існувала завжди, але особливо актуальною вона стала в сучасних умовах, коли значно змінилися суспільно-економічні відносини, відбувається процес розбудови правової держави зі змінами чинного законодавства. За цих умов одним із ключових напрямів підготовки майбутніх суддів повинні стати розробка і впровадження нових підходів до організації навчального процесу у ВНЗ.

Важливо так організувати навчальний процес, щоб він передбачав чітке і послідовне опанування як ґрунтовних теоретичних розробок у сфері здійснення правосуддя та державного управління (“знаннями в галузі публічного права”), так і особливостями суддівської практики безпосередньо в залі суду. Йдеться про наближення вузівської концепції підготовки до європейських стандартів, про необхідність враховувати інноваційні технології, про зближення теорії та практики, потребу вивчення сучасних вимог при підготовці суддівських кадрів.

На жаль, як зазначав міністр юстиції України П. Петренко, юристів поки що готують практично всі вищі навчальні заклади, незалежно від своєї професійної скерованості. Переважно у багатьох випадках якість такої освіти вкрай низька, студенти не отримують необхідних знань і не можуть знайти собі хорошої роботи. Тому новий стандарт вищої юридичної освіти має бути наповнений новим змістом. Він стане таким лише тоді, коли писатиметься не лише теоретиками-викладачами з вищих навчальних закладів, а коли до його розробки будуть залучені люди, які є практиками, які розуміють, що потрібно за практичними правовими спеціальностями.

Удосконалення процесу навчання студентів-юристів викликає нагальну необхідність у чіткій класифікації їх майбутніх посад у судах з урахуванням посадової різноманітності та відповідних професійно-кваліфікаційних характеристик.

Сьогодні вже не достатньо блискучих теоретичних знань, необхідні такі фахівці, які можуть реалізувати знання на практиці чітко й аргументовано [2].

Якісна підготовка студентів, зорієнтованих у подальшому на роботу в суді, потребує врахування всіх особливостей саме судової діяльності в контексті розуміння ролі, функцій і завдань судді. Для цього студенти-початківці мають вивчати практичний досвід організації діяльності судів. Значну допомогу в цьому відіграє організація навчальної практики для студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів. Зокрема, з цією метою у 2011 році було організовано та проведено таку практику для 2978 студентів 25 ВНЗ України. На основі пілотного проекту разом з окремими навчальними закладами та за участі Харківського окружного адміністративного суду, проекту Агентства США з міжнародного розвитку “Справедливе правосуддя” студентами вивчалися питання щодо апробації програми з підготовки за напрямком “Судове адміністрування”, успішне завершення якого на перспективу може бути використано для створення системи підвищення кваліфікації працівників апаратів судів [3, с. 10].

Для успішного вирішення професійної підготовки майбутніх судів значну роль відіграє проведення навчальних семінарів-тренінгів з метою обговорення усіх аспектів функціонування судів. Від інших форм навчання семінари-тренінги відрізняються більшою орієнтацією не стільки на сам процес навчання, скільки на формування, розвиток, закріплення необхідних вмінь та навичок. Світовий досвід показує, що семінар-тренінг є одним з найбільш ефективних методів особисто-професійного розвитку [4].

Важливим складовим семінарів-тренінгів, що може доповнити концепцію підготовки майбутніх суддів, яка у ВНЗ, здебільшого через незалежні від навчального процесу обставини - брак належного обладнання, недофінансування, поки залишається теоретичною і недостатньо насиченою практичною складовою, є процес опанування з допомогою таких форм організації навчальної практики нових знань у студентів, розуміння ними специфіки суддівської діяльності.

Семінар-тренінг дає змогу інтенсифікувати і максимально реалізовувати творчий потенціал особистості в сучасних умовах, які вимагають від неї нових моделей поведінки і професійної діяльності. Семінар-тренінг поєднує предметну і діяльнісну компоненти навчання. Мета проведення різних семінарів-тренінгів полягає у забезпеченні єдиного підходу у студентів до вирішення різнобічних правових питань в процесі функціонування апаратів судів, об'єднання поглядів, навиків для їх майбутньої діяльності на суддівських посадах. Вибір змісту, форм і методів інструктування в процесі організації семінар-тренінгів здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей, рівня професійної підготовки, потенційних можливостей, ділових і особистісних кожного із викладачів, відповідальних за їх проведення.

Технологія проведення семінар-тренінгу ґрунтується на блочно-модульному принципі, який включає максимальне використання активних розвиваючих методів практичного засвоєння конкретних завдань діяльності судів. Під час його проведення значна увага приділяється засвоєнню психологічних та суспільних факторів, які впливають на роботу судді, психології діяльності судді та психологіч-

ним аспектам розгляду окремих категорій справ, проблемам розмежування компетенції між адміністративними та загальними судами, підставам та порядкам застосування до суддів дисциплінарної відповідальності.

Досить ефективним засобом у процесі проведення навчальної практики для майбутніх суддів є проведення семінарів-тренінгів із окремих проблем застосування законодавства. Зокрема значна увага на таких семінарах приділяється питанням реалізації конституційно-правових засад здійснення правосуддя в Україні, основним положенням Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”, шляхам застосування міжнародних договорів при здійсненні правосуддя, тлумаченню норм антикорупційного законодавства і відповідальності суддів за вчинення корупційного правопорушення, ролі у становленні судді основних положень Кодексу професійної етики судді та іншим питанням. В умовах, коли часто змінюється законодавство в Україні, вимоги до професійних знань студентів значно підвищуються. Вони повинні не тільки знати законодавство, практику його застосування, а й володіти тактикою та методикою розгляду цивільних, кримінальних, господарських та адміністративних справ з метою кваліфіковано виконувати свої службові обов’язки.

Значною ефективністю зарекомендував себе заочний семінар-тренінг на тему “Професіограма юриста”. Слід зазначити, що професіограма — це комплексний, багатосторонній опис конкретного виду професійної діяльності на основі її психологічного дослідження з описом якостей, які мають бути притаманні особі, котра претендує на ту чи іншу посаду, обов’язки та функції. Професіограма концентрує головні характеристики майбутньої професійної діяльності та вимоги, які ставляться до людини, яка має бажання її здійснювати [5]. Основне питання, яке розглядалось у заочному семінарі-тренінгу полягало у розкритті змісту і сутності загального поняття про психологію юридичної діяльності. Оскільки ця професійна діяльність, як особливий вид діяльності, на сьогодні досліджена ще на недостатньому рівні, подолання цієї прогалини є вельми важливою для вирішення практичних питань професійного становлення майбутнього судді.

Все більшої актуальності в організації семінарів-тренінгів набуває використання сучасної обчислювальної техніки та інформаційно-комунікаційних технологій. Використання комп’ютерної техніки дає можливість використовувати нестандартні види контролю знань, заняття-дослідження, великий обсяг інформації з даної теми, малюнки, анімацію, мовленнєвий коментар, електронні навчальні посібники і підручники тощо.

Важлива роль в організації семінарів-тренінгів відводиться використанню навчально-методичних матеріалів для студентів у вигляді електронних баз знань з їх підтримкою та оновленням через систему Інтернет, як нового типу навчального, наукового, довідкового та тренінгового видання, яке сьогодні знаходить значне поширення у світі як інтегрований навчальний комплекс [6].

Останнім часом значного використання у викладачів і студентів—юристів набув один з найпоширеніших методів дистанційного навчання - вебінар. Він все частіше застосовується при проведенні конференцій, дискусій, зустрічей, а також семінарів-тренінгів. Прогресивність технології проведення вебінарів полягає в її

інтерактивності - ефекті фізичної присутності. Слухачі мають можливість сприймати все, що демонструє і говорить викладач, вести з ним діалог, уточнюючи в усній або письмовій формі незрозумілі моменти або відповідаючи на поставлені запитання [7]. Технологія вебінарів розкриває потужні можливості для реалізації завдань сучасного навчального процесу і є цілком порівняною з можливостями традиційного навчання студентів.

Перевагою семінарів-тренінгів є й те, що методики й формати їх проведення мають яскраво виражений прикладний характер, вони практично орієнтовані на навчальні модулі, а саме підготовку студентів у напрямку більшої уваги їх практичній складовій — майбутній суддівській діяльності.

Думається, що подальша розробка та застосування методів організації семінарів-тренінгів для студентів-юристів буде сприяти більш досконалому визначенню вимог до їх діяльності як майбутніх суддів і значною мірою створить передумови для визначення і розвитку потрібних для них професійних здібностей та моральних якостей.

Звичайно, розроблення та запровадження різних методів професійної підготовки студентів в процесі організації навчальної практики не обмежуються потребами забезпечення їх готовності до діяльності на суддівських посадах. Важливо, щоб при реалізації інших наукових методів враховувалися конкретне цільове призначення та спрямованість для кожного студента у майбутній його професійній діяльності. Вони повинні послідовно ґрунтуватися на попередніх розробках, доповнювати та розвивати їх, переходячи від надання і перевірки отриманих знань студентами до прищеплення їм вмінь та навичок організації та практичного здійснення покладених законом на суддю функцій та конкретних обов'язків [8, с. 44].

Основними критеріями ефективності навчальної практики студентів, як майбутніх суддів, є результати засвоєння уроків професійної діяльності, які мають сприяти виявленню творчих та розумових здібностей, моральної якості і бажання студентів працювати у судовій системі.

Таким чином, підготовка майбутніх працівників суду, зокрема в перспективі суддів, то організація навчальної практики студентів, без сумніву, має сприяти становленню основ їх професійної діяльності. Тому навчальні плани і програми мають бути істотно змінені на користь збільшення навчального часу для набуття практичних навичок, а також важливо внести значні корективи у саму ідеологію і методику проведення різних заходів щодо реалізації практичних занять.

На нашу думку, формат таких заходів має сприяти визначенню єдино вірного шляху вирішення проблемних питань забезпечення судів професійними кадрами у відповідності до діючого законодавства. Але слід наголосити, що ефективність проведення навчальної практики, значною мірою буде залежити, насамперед, від належної та ретельної підготовки викладачів до кожного із запланованих заходів, зацікавленості в них всіх учасників. Слід послідовно реалізовувати заходи, спрямовані на те, щоби система підготовки суддівських кадрів відповідала світовим і європейським стандартам.

Література

1. Котикова О.М. Формування змісту вищої юридичної освіти на основі структурно-функціонального аналізу професійної діяльності юриста / О.М. Котикова // Наука і освіта : наук-практ. журнал Південного центру АПН України. – 2010. – № 4–5. – С. 106–111.
2. Комаров В.В. Сучасні аспекти модернізації вищої юридичної освіти / В.В. Комаров // Право України. – 2009. – № 1. – С. 9-15.
3. Вісник Державної судової адміністрації України. – 2012. – № 1 (22). – 68 с.
4. Ненько Ю. Творча самореалізація особистості як наукова проблема [Електроний ресурс] / Юлія Ненько. - Режим доступу: www.lessons.com.ua/tvorcha-samorealizaciya-osobistosti-yak-paukova-problema.
5. Юридична психологія. / за ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсєєва. – К.: КНТ. – 2008. – 152 с.
6. Ворожейкіна О.М. 100 цікавих ідей для проведення уроку / Олена Миколаївна Ворожейкіна. – Х.: Основа, 2011. – 287 с.
7. Гусєв В.О. Державна інноваційна політика: методологія формування та впровадження : монографія / В.О. Гусєв. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – 624 с.
8. Закалюк А.П. Проблема запровадження визначення професійної відповідності кандидата на посаду судді методами професійного відбору / А.П. Закалюк // Академія суддів України: погляд у майбутнє. Матеріали міжнародної конференції, м. Київ, 19-20 квітня 2006 року. – С. 41-46.

І.О. ЖАДЛЕНКО,

аспірант, Класичний приватний університет (м. Запоріжжя, Україна)

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД – ДОМІНАНТА ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

В умовах реалій сьогодення відбувається переорієнтація професійної освіти на якісно інші результати, які, передусім, пов'язуються з розвитком особистості вихованця дошкільного навчального закладу (ДНЗ) та висуваються нові вимоги до рівня професіоналізму самого педагога-вихователя.

Характеризуючи сучасну систему дошкільної освіти, слід відзначити її цільову спрямованість на гармонійний, адекватний віковим особливостям розвиток дітей дошкільного віку. Виходячи з цих позицій, дошкільня має трансформуватися в таку науково обґрунтовану, високоефективну й гнучку систему, що відзначатиметься чіткістю цілей, відповідністю вимогам сьогодення, кардинальним оновленням програмно-методичного забезпечення дошкільної освіти, врешті-решт, максимальним задоволенням освітніх потреб споживачів дошкільних послуг.

Одним із пріоритетних напрямів такого оновлення й трансформації є реалізація компетентісного підходу у професійному навчанні майбутніх вихователів ДНЗ, який нині широко обговорюється вченими країн Європи, світу та академічною громадськістю України.

Ознайомлення з психолого-педагогічною літературою з проблеми реалізації компетентісного підходу в освіті (О. Антонова, В. Байденко, В. Бондар, О. Гура, О. Дубасенюк, Е. Зеєр, І. Зимня, І. Зязюн, О. Коваленко, Н. Кузьміна,

А. Маркова, Н. Ничкало, О. Подмазін, В. Саюк, В. Сериков, Я. Сікора, Л. Тархан, А. Хуторський, С. Чирчик) показує, що єдиного підходу до тлумачення цього конструкту ще не вироблено.

Ученими встановлено, що основною місією сучасної професійної освіти, зокрема педагогічної, є підготовка висококваліфікованого працівника відповідного рівня та профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, самостійного, здатного до творчої ініціативи, швидко й ефективно розв'язувати професійні завдання.

Зауважимо, сьогодні компетентнісний підхід розглядається як сучасний корелят множини більш традиційних підходів, в тому числі, культурологічного, освітньо-наукового, людиноцентристського, комунікативно-стратегічного та ін.

Так, компетентнісний підхід орієнтує на побудову навчального процесу згідно з результатами освіти: у навчальну програму або курс спочатку закладаються виразні й зіставні параметри опису (дескриптори) того, що студент знатиме і умітиме «на виході». Компетентнісна модель фахівця, орієнтованого на сферу професійної діяльності, це опис того, яким набором компетенцій повинен володіти випускник ВНЗ, до виконання яких функцій він має бути підготовлений і який має бути ступінь його готовності до виконання конкретних обов'язків [2, с. 84].

Зазначимо, що компетентнісний підхід спрямовано на формування цілісної системи універсальних знань, умінь та навичок, а також самостійної діяльності й особистої відповідальності майбутніх фахівців.

Впровадження компетентнісного підходу як засобу модернізації змісту вищої професійної освіти зумовлює визначення конкретного переліку і змісту ключових компетенцій випускників вищих навчальних закладів, які вказані в освітньо-кваліфікаційній характеристиці фахівця; встановлення відповідності базових компетенцій із професійно-орієнтованими дисциплінами; відбору змісту дисциплін, що забезпечить формування і розвиток компетентностей; розробки системи контролю за їх формування [1, с. 47].

Реалізація компетентнісного підходу уможливорює формування змісту професійної освіти з метою відображення суб'єктивних компонентів гуманізації педагогічного процесу. Варто відзначити, що педагогічний процес у ДНЗ має відбуватися на гуманістичних засадах, з огляду на природу особистості дитини: акцентування на моральній природі взаємин вихователя з вихованцями; перевага методів заохочення (позитивний приклад, переконання) над примусом; чуйне ставлення до дитини, повага до неї, коректне (ненасильницьке) формування особистісних якостей, розвиток чуттєвої сфери вихованця; морально-психологічна підтримка дитини тощо.

Еволюція педагогічної думки в розвитку моральних, культурних й духовних цінностей вплинули на відповідні моральні вимоги до особистості фахівця дошкільної освіти й призвели до якісно нового бачення етичної педагогічної діяльності фахівця. Нами визначено, що ця діяльність має бути чистою, чесною та прозорою, позбавлена елементів жорстокості, грубості та насилля. Адже, сучасна теоретична етико-педагогічна думка зародилася ще концепціях філософів античного світу.

Таким чином, наведені міркування дають нам змогу стверджувати, що гуманістична основа компетентнісного підходу розкриває особистісний характер розуміння майбутніми вихователями ДНЗ відповідальності за результати власної професійної діяльності, духовної культуродомінантності й необхідності безперервного професійного саморозвитку.

Розглянувши різні аспекти компетентнісного підходу, спираючись на психолого-педагогічні дослідження, можна узагальнити й систематизувати вищевикладене й зробити деякі висновки. Такий підхід не протиставляється ЗУНівському, а доповнює його особистісними, ціннісними, мотиваційними аспектами, передбачає необхідність переорієнтації свідомості вихователів ДНЗ на визнання нових освітніх пріоритетів:

- створення емоційно-комфортного середовища у дошкільному закладі, атмосфери добра і поваги, спрямованого на утвердження гідності кожної дитини, для її саморозкриття;

- організація особистісно орієнтованого (вільного й відкритого) навчання та виховання гуманістичними засобами: рефлексивне керівництво діяльністю вихованців; звернення через навчальний зміст до моральних цінностей; актуалізація у дошкільному житті моральних зразків життя, морального потенціалу вихованців; гуманістична спрямованість на особистість дитини, утвердження найвищих цінностей, моральних норм поведінки і стосунків;

- оптимістичне прогнозування розвитку вихованця з орієнтацією на формування його моральних якостей прикладами власної етичної поведінки й педагогічної культури педагога;

- встановлення і регуляція стосунків між вихователем та дітьми: створення щирої атмосфери спілкування у групі дітей з етичною центрацією педагогічної дії; вміння грамотно поєднувати вимогливість і доброзичливість, будувати рівноцінні відносини з дитячим колективом.

Література

1. Драч І. І. Компетентнісний підхід як засіб модернізації змісту вищої освіти / І. І. Драч // Проблеми освіти. — 2008. — № 57. — С. 44-47.
2. Тархан Ленуза Компетентнісний підхід як інновація в навчанні майбутніх інженерів-педагогів / Ленуза Тархан // Вища школа. — 2010. — № 3/4. — С. 82-88.
3. Хоружа Л.Л. Етична компетентність учителя як основа реалізації гуманістичної парадигми освіти // Шлях освіти. — 2003. — № 3. — С. 27-33.
4. Хоружа Л. Л. Етичний розвиток педагога : навч. посіб. / Л. Л. Хоружа. — К. : Академ-видав, 2012. — 208 с.

С.Ф. ІМАНОВА,

викладач загальнотехнічних дисциплін Красноградського коледжу Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Навчальна діяльність — складний, багаторівневий процес, ефективність якого зводиться до комплексного та всебічного розвитку здібностей та професійних якостей майбутніх фахівців. У процесі навчальної діяльності здібності студента поступово перетворюються у комплекс відповідних професійних якостей, які сприяють зростанню професійної майстерності студента і характеризують його як кваліфікованого фахівця [1].

Сьогодні студенти-соціологи нашого університету мають можливість проходити практику в органах державного та місцевого управління, банках, соціологічних центрах, на приватних підприємствах та фірмах, службах вивчення суспільної думки, засобах масової інформації, рекламних та маркетингових агенціях, де вони приймають безпосередню участь в проведенні окремих етапів прикладних соціологічних дослідженнях з метою відпрацювання професійних вмінь та навиків для здійснення самостійного дослідження. Проте сучасні умови соціально-економічного розвитку, ситуація на ринку праці, вимагають змін у змісті та організації практичної підготовки студентів. Професійне зростання фахівця, його соціальна затребуваність як ніколи залежать від вміння проявити ініціативу, розв'язати нестандартне завдання, від здатності к плануванню та прогнозуванню результатів власних самостійних дій.

Останнім часом все більшу стурбованість викликає проблема працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, про що зазначено у наказі МОН України від 7 лютого 2009 р. № 1/9-93. Однією з причин цього, на думку фахівців-освітян, роботодавців, самих студентів є погіршення практичної підготовки у вищих навчальних закладах, наслідком якого є відсутність у студентів навичок практичної роботи за обраним напрямом (спеціальністю), а також знань сучасних технологій [2, с. 12]. На нашу думку, одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є переорієнтація практичної підготовки студентів зі традиційної мети (простого засвоєння знань, набування професійних вмінь та навиків, досвіду творчої та науково-інформаційної діяльності [3]) на розвиток внутрішньої та зовнішньої самоорганізації майбутнього фахівця, активно перетворюючого власне ставлення до теоретичних знань, отриманих під час вивчення професійно-орієнтованих дисциплін.

На лекційних та семінарських заняттях ми говоримо студентам, що для успішного, ефективного проходження практики необхідний високий рівень теоретичних знань, певна наукова база, алгоритми за допомогою яких можна вирішувати різні практичні завдання

Однією з умов успішної професійної діяльності фахівці називають вміння швидко адаптуватися до умов праці, до соціальної реальності. Тому ми націлюємо

студентів, що вже під час проходження практики вони повинні вчитися адаптуватися до різних умов праці, залежно від специфіки баз практики.

Метою удосконалення практичної підготовки, як засобу професійного зростання фахівця, повинно стати формування у студентів вміння проявляти ініціативу, розв'язувати нестандартне завдання, здатності до планування та прогнозування результатів власних самостійних дій. На нашу думку, цього можна досягти за допомогою постійного корегування відповідності теоретичної підготовки студентів реальним вимогам розвитку суспільства; олімпіад студентів старших курсів з виконання завдань замовників (баз практики) з обов'язковою презентацією на базі практики їх результатів; отримання студентами додаткових кваліфікацій (освоєння сумісних областей знання); мотивування та стимулювання студентів до активної практичної діяльності (адже завжди робить той, хто більше всього в цьому зацікавлений, а студенти повинні бути зацікавлені в постійному отриманні різнобічного практичного досвіду.

Іншими словами, в сучасних умовах під час проходження практики студент повинен не тільки демонструвати засвоєння теоретичних знань, набувати професійних вмінь та навичків, а й навчитися перетворювати все це у потужну виробничу силу.

Література

1. Про практичну підготовку студентів: Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.02.2009 № 1/9-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/2728. – Назва з екрану.
2. Левківський К. Професійна спрямованість практичної підготовки студентів – вагома складова майбутнього попиту на них на ринку праці [Текст] / К. Левківський, Д.Панасевич // Вища школа. – 2009. – № 8. – С. 12-25.
3. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України: Затверджено наказом Міністерства освіти України від 8.04.93 № 93 із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти від 20.12.94 № 351 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minaggo.kiev.ua/page/?4944. – Назва з екрану.

Л.С. КЛЮЧОВА,

викладач кафедри гуманітарних дисциплін
Донецького державного університету управління (м. Маріуполь, Україна)

МОРАЛЬНІ ЗВИЧКИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА: ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ

Педагогічний працівник, зважаючи на вимоги українського суспільства, має набути моральних звичок, що відповідають його фаху. Розглядаючи мораль на межі людського: виклики сьогодення, В. А. Малахов зазначає: «Ну, а що ж учитель? ...вчити він має не тільки словом, а й ділом і власним життям. А це означає, що не лише слова і вчинки свої, а й саме життя він, учитель, зобов'язаний втілювати в певне творення змісту...» [1, с. 271].

Моральні звички педагогічного працівника, з погляду вимог сьогодення, такі: 1) працювати на совість, 2) виявляти емпатію і доброзичливість, 3) бути м'яко наполегливим, 4) прагнути творчого розвитку.

Працювати на совість (1). Сучасний український філософ В. А. Малахов відводить совісті центральну, основоположну роль у всій системі самосвідомості, тому описує її «як внутрішнє духовне осмислення людиною цілісності своєї життєвої реалізації під кутом зору її принципової моральної оцінки» [2, с. 129]. Фразеологізм «на совість» означає «дуже добре, якісно» [3, с. 435]. Суспільство і батьки очікують на те, що педагог самовіддано ставитиметься до виконуваної ним роботи. Так, відомий англійський письменник Герберт Уеллс (1866-1946) працював на совість: «Після закінчення школи Герберт почав працювати учнем у крамниці свого дядька. Проте він пристрасно хотів учитися і весь вільний час проводив за книгами. Оскільки на той час в Англії було дозволено складати екстерном іспити на диплом учителя, Уеллс вирішив стати викладачем природознавства в початковій школі.

Щоб оволодіти латиною, він перейшов в учні до аптекаря. Робота залишала час для дозвілля, і Герберт зміг навіть відвідувати заняття в середній школі. Нарешті йому вдалося скласти іспит, і він став помічником учителя в сільській школі. При цьому працював там настільки добре, що менше як через два роки керівництво навчального округу направило його до Лондона для продовження навчання» [4, с. 1454]. Можна стверджувати, що молодий Уеллс керувався бажанням будь-що піднятися кар'єрними сходами, тому докладав неймовірних зусиль, наближаючи свою мрію, однак досягнувши бажаного, Герберт продовжував самовіддано працювати, що не залишилось поза увагою навчальної адміністрації, це, безумовно, моральна звичка «працювати на совість».

Виявляти емпатію і доброзичливість (2). Французький філософ Едгар Морен описує кризу шкільної освіти, наголошуючи: «...в школі завжди співіснували два світи, які глибоко ігнорують один одного, а саме: світ учителів і світ учнів. Випадки взаємного розуміння трапляються рідко і мають поодинокий характер. Нерозуміння зростає тим більше що частина підлітків доходять до ліцею без певного «супер-его», яке мало б змусити їх поважати дорослих разом з їхнім авторитетом. Викладачі потерпають від неповаги, нахабства, зневаги, а підлітки вбачають у наказах, проявах роздратування, злості й понесених покараннях неповагу, зневажання та приниження. Ці два світи не лише абсолютно не розуміють один одного, а ще й інколи відкидають одне одного» [5, с. 135]. Отже, педагогам бракує емпатії. Термін «емпатія» походить від англ. empathy від грец. patho – співпереживання – розуміння відносин, почуттів, психічних станів іншої особи у формі співпереживання. Педагогічна емпатія – розуміння учня, що спирається на аналіз його особистості, емоційне співпереживання, відгук на його почуття. В емпатії переважає один з трьох компонентів: когнітивний, емоційний, поведінковий. Проаналізувавши стан особистості учня, вихованця, педагог виявляє когнітивну емпатію (адекватне розуміння іншої особистості), емоційну (передбачає емоційний відгук на переживання іншої людини, вияв співчуття, співпереживання), поведінкову (надає активну підтримку). Емпатія дозволяє зрозуміти емоцій-

ний стан, думки й почуття іншої людини. Українцям притаманна доброзичливість, вони часто говорять: «Бажаю тобі всього доброго», «Великим рости, щасливим будь, себе не хвали, другого не гудь», «Вашими вустами мед пити». Доброзичливий той, хто «бажає, зичить людям добра, співчутливо ставиться до інших, дбає, піклується про них» [6, с. 325]. Зовні доброзичливість виявляється у такий спосіб: людина ніби випромінює привітність, позитивно налаштована, з нею приємно спілкуватися, можна дійти згоди у спірних питаннях (легко знайти спільну мову, порозумітися). Бути доброзичливим природньо для педагога, він позитивно налаштований, відкритий до спілкування, уважний до оточуючих, щиро бажає їм добра. Педагогічному працівникові потрібно виробити моральну звичку «виявляти емпатію і доброзичливість» щодня.

Бути м'яко наполегливим (3). Педагог має виявляти стійкість, непохитність у своїх вимогах до учнів, вихованців, під час досягнення навчально-виховної мети. Педагогічний працівник, виражаючи сердечність, у негострій, нерізкій формі, не висловлюючи негативних оцінок і думок, без навішування психологічних ярликів м'яко наполягає на виконанні вимоги. М'якість закінчується, коли учень, вихованець переступає межу неприпустимого (порушує соціально-культурну норму ставлення і поведінки). Розвинути моральну звичку «бути м'яко наполегливим» педагог може, використовуючи вербальні та невербальні форми трансляції вимоги. Важливо поступово переходити від безпосередньої вербальної форми «прохання» до «наказу», бажано урізноманітнити використання вербальних форм (порада, рекомендація, розпорядження). Опосередковані вербальні форми трансляції вимоги (розповідь, аналогія, натяк) сприймаються учнями, вихованцями краще, але, на жаль, не завжди розуміються, тому педагогові необхідно зважати на рівень розвитку дітей, обсяг їх знань та уявлень. Невербальні форми (пауза, міміка, пластика) посилюють вербальну трансляцію вимоги, якщо мовлення педагога і пластичний малюнок збігаються. У розділі V «Поведінка учня на уроці» «Єдиних педагогічних вимог до учнів» зазначається: «Коли учитель або старші заходить в клас, учні зобов'язані встати, вітаючи їх» [7, с. 2], але не уточнюється: «Після привітання, отримавши дозвіл, мають сісти», тому учні використовують стояння як протест-вимогу до класного керівника, вчителя-предметника, іноді не всі учні з присутніх у класі встають для привітання (це також форма протесту, демонстрація зневаги). Педагогові потрібно виявити майстерність, м'яку наполегливість, щоб досягти виконання вимоги, як правило, пряма і чесна відповідь на поставлене запитання чи заявлену вимогу вичерпує конфлікт. Доцільними інструментами для досягнення педагогічної мети в даному випадку є переконання, обґрунтування дій (вчинків) і орієнтація на авторитети.

Прагнути творчого розвитку (4). Педагог повністю заангажований у життя навколишнього світу, позитивно налаштований, емоційний, має ґрунтовні фахові знання, застосовує креативний підхід до виконання покладених на нього завдань, з ним цікаво спілкуватися, підтримує і втілює новачі в освіті. Передумовою творчого розвитку педагогічного працівника є відкритість для нових ідей, бажання вчитися ефективніших способів мислення. З'ясувати, наскільки педагог відкритий для творчого розвитку, допоможуть відповіді на запитання: «Як Ви реагуєте

на нові ідеї? Що Ви робите, коли відчуваєте роздратування від нової ідеї, про яку щойно дізнались?». Необхідно пам'ятати, що більшість новацій спочатку відкидаються через поверхове сприйняття, безпідставну критику, небажання змін. Вдумливість дає змогу об'єктивно подивитись на себе, дати оцінку своїм словам, вчинкам, обраній меті та способу її досягнення, відповівши на запитання: «Чому я це роблю? Чи є найкращий спосіб це робити? Чи є інший спосіб це робити? Чи я роблю це за звичкою? Чи я думаю про те, що роблю?» [8, с. 74]. Найкраще розвиває творчі здібності «мозковий штурм». Даний метод дає змогу послабити опір новим ідеям, ухвалити кращі інтелектуальні рішення. Зазвичай метод застосовують у групі осіб, він також ефективний для однієї людини. Доцільно дотримуватись такої послідовності: 1) сформулювати запитання, 2) записати всі відповіді, які спадають на думку, уникаючи критики і коментарів, 3) переформулювати, поєднати, адаптувати, поміняти місцями відповіді, 4) обрати найкращу ідею, за допомоги якої ухвалити рішення.

Література

1. Malaxov V. A. Pravo buty soboyu [*Right to be by itself*]: [zb. rozvidok ta eseyiv] / V. Malaxov. — К. : Dux i litera, 2008. — 336 s. [in Ukrainian].
2. Malaxov V. A. Etyka [*Ethics*]: [kurs lekcij] / V. A. Malaxov. — Ostroh: Vyd-vo Nac. un-tu «Ostroz'ka akademiya», 2014. — 214 s. [in Ukrainian].
3. Slovnyk ukrayins'koyi movy [*Dictionary of Ukrainian*]: v 11-ty t. / AN URSR. In-t movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. — К. : Nauk. dumka, 1978. — T. 9. — S. 435. [in Ukrainian].
4. Xto ye xto v sviti [*Who is who in the world*] / hol. Red. H. P. Shalayeva. — M. : Filoloh. tov-vo «Slovo»; OLMA-Pres, 2003. — 1680 s. [in Russian].
5. Moren E. Shlyax. Za majbutnye lyudstva [*Way. For the future of humanity*] / E. Moren; per. z franc. Ye. Maricheva. — К. : Nika-Centr, 2014. — 256 s. — (Seriya «VIAT HUMANAЕ»). [in Ukrainian].
6. Slovnyk ukrayins'koyi movy [*Dictionary of Ukrainian*]: v 11-ty t. / AN URSR. In-t movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. — К. : Nauk. dumka, 1971. — T. 2. — S. 325. [in Ukrainian].
7. Yedyni pedahohichni vymohy do uchniv boyars'koyi zahal'noosvitn'oyi shkoly I–III stupeniv № 4; viddil osvity Kyievo-svyatoshyns'koyi rajonnoyi administraciyi [*Only pedagogical requirements to the students of boyar general school of I–III of degrees 4*]. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: boyarka-school4.edukit.kiev.ua [in Ukrainian].
8. Billington D. Zhyvit' yaskravo! 46 sposobiv napovnyty budni radistyuu [*Life is an Attitude: How to Grow Forever Better*] / per. z anhl. A. Trofimovoyi. — L'viv: Svichado, 2013. — 176 s. — (Seriya «Piznaj sebe»). [in Ukrainian].

Т.В. КОЛБІНА,

доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов та перекладу
Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА У ВНЗ США

Контекст глобалізації економіки ставить нові акценти стосовно підготовки висококваліфікованих фахівців для української економіки. У законі України «Про освіту», національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») та Національній доктрині розвитку освіти пріоритетними завданнями ВНЗ визнано економічну підготовку студентської молоді.

Підготовка спеціаліста, який би відповідав потребам сучасного ринку праці, має бути спрямована на формування особистісних якостей, що є невід'ємною складовою професійної компетенції. Економіст нової генерації — це фахівець, який має не тільки глибокі професійні знання, вміння та навички, але й наділений новим економічним мисленням, здатний творчо підходити до вирішення економічних проблем, опанувати нові форми співробітництва з іноземними партнерами.

Слід зазначити, що під загальною назвою «Економіст» об'єднуються професії в різних галузях народного господарства (фінанси, зовнішньоекономічна діяльність, облік та аудит, маркетинг, менеджмент, економічна кібернетика, економіка підприємства та інші).

У цьому контексті набуває важливого значення аналіз засад економічної освіти у США. Інтерес до системи економічної освіти в Сполучених Штатах Америки, країні, що є світовим лідером у сфері виробництва товарів і послуг, є досить зрозумілий. У нашій країні вже протягом ряду років проводиться система заходів з впровадження в систему народної освіти елементів освіти економічної і, зокрема, освітніх стандартів, стандартів змісту і методики викладання економіки, що розробляються за зразком стандартів змісту і методики викладання економіки, що застосовуються в США.

Безумовно, американська освітня система з її новітніми методиками та підходами у навчанні є вартою уваги. А, оскільки, переймати позитивний досвід необхідно з метою підвищення власного професіоналізму, то цю тему можна вважати особливо актуальною для розвитку системи освіти в Україні.

Тенденції розвитку економічної освіти США свідчать про підвищення значущості економічної грамотності американського суспільства, посилення уваги до економічної освіти з боку уряду, громадськості й керівництва, а також про збільшення потреби США в кваліфікованих економістах.

Економічна освіта у ВНЗ США представлена наступними кваліфікаційними напрямками професійної підготовки майбутніх економістів: бакалавр — магістр — доктор філософії з економіки. Організаційні особливості професійної підготовки майбутніх економістів у США визначено в контексті сучасних наукових теорій і підходів. Підготовка вищих економічних кадрів у США ведеться за кредитно-модульною системою. Завдяки системі залікових одиниць і гуманістичного підхо-

ду до організації навчального процесу у США студенти економічних ВНЗ самостійно визначають режим навчання, його темпи. Обов'язковий компонент навчальних планів для майбутніх економістів у ВНЗ фактично не розрізняється в різних університетах.

Не викликає сумніву, що необхідно переглянути навчальні програми економічних спеціальностей у вітчизняних ВНЗ, щоб збільшити частку активних методів, форм, прийомів, засобів навчання.

Конкретні завдання, які постають сьогодні перед економічною освітою: оновлення змісту економічної освіти, впровадження активних методів навчання, виконання проектів за замовленням фірм під керівництвом університетських консультантів, надання професорами університетів платних консалтингових послуг, насичення програми навчання дисциплінами практичного значення.

Отже, багаторічний досвід свідчить про те, що сформувати професіоналів в галузі економіки можливо за умови „професіоналізації” всіх компонентів педагогічної системи (змісту, методів та організаційних форм взаємодії викладача та студентів, а також студентів між собою) та з урахуванням кращих здобутків і позитивного досвіду інших країн, зокрема США.

Т.В. КОЛБІНА,

доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов та перекладу
Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця

ПРОЕКТНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ

Цілісний педагогічний процес, метою якого є навчання, виховання, соціалізація і творчий розвиток особистості, має бути спрямований на гармонізацію відносин індивіда з навколишнім середовищем і своїм внутрішнім світом.

Ефективне управління педагогічним процесом здійснюється через упровадження педагогічних технологій, що ґрунтуються на концепції поетапного засвоєння знань і формування понять, на основі застосування адекватних до поставлених цілей дидактичних засобів. Для інноваційної педагогічної практики вкрай важливо, щоб навчання було особистісно орієнтованим.

Цілісний педагогічний процес формування проектної компетентності сприяє не тільки розширенню професійних знань студентів, але й становленню їхньої загальної комунікативної культури, розвитку особистісних якостей, важливих для здійснення професійної діяльності та соціальної взаємодії з представниками інших культур. Стратегічною метою педагогічного процесу формування проектної компетентності студентів ВНЗ є соціальний розвиток творчої особистості студента як суб'єкта своєї життєдіяльності, навчальної та майбутньої професійної діяльності.

Наразі здійснюється перехід на нові освітні стандарти, метою яких є підтримка студентів, розвиток їх здібностей та формування спектру ключових компетентностей.

Формування проектної компетентності студентів дозволяє долати інформаційний дисбаланс освіти, який полягає в тому, що студенти здебільшого пізнають світ через тексти, які містять чужі свідчення про нього, оперують термінами, які не завжди набувають особистісного сенсу [2].

Під проектною компетентністю розуміють сукупність здатностей та настанов, які забезпечують можливість творчого вирішення особистістю життєвих проблем [3, с. 25].

Безперечно, процес формування проектної компетентності є особисто значущим та вважається успішним, якщо особистість:

- ✓ усвідомлює цінність і сенс власного існування, інших людей, живих істот;
- ✓ володіє базовими основами культури на рівні загальнокультурної компетентності;
- ✓ досягає в одній або декількох предметних галузях методологічної компетентності як рівня освіченості;
- ✓ досягає рівня соціалізації, що забезпечує автономну життєдіяльність;
- ✓ володіє способами орієнтації на ринку праці й послуг, самопрезентацією професійних здібностей;
- ✓ усвідомлює необхідність неперервної самоосвіти, саморозвитку [1].

Проектну компетентність ми розуміємо як інтегративну характеристику суб'єкта діяльності, що виражається у здатності й готовності студента до самостійної теоретичної та практичної діяльності щодо розроблення проектів та впровадження їх у навчальний процес.

Проектна компетентність зумовлюється процесом проектування, проявляється в усвідомленні сенсу і значущості проектної діяльності, володінні спеціальними знаннями, уміннями і навичками, обґрунтованому виборі й оптимізації проектних рішень у разі їх багатоваріантності, здатності використовувати набуті знання та вміння в конкретній сфері.

Отже, ми можемо дійти висновку, що процес формування проектної компетентності — це об'єктивно обумовлений, цілеспрямований, незворотній процес, що здійснюється переважно за допомогою впровадження інновацій у зміст навчання (структурування навчальних програм, доповнення державних навчальних програм елективними курсами тощо), оновлення методик і форм навчальної діяльності студентів (розвивальне навчання, дистанційні курси), впровадження інноваційних технологій навчання і виховання, (засоби ІКТ, Інтернет-ресурси, розвивальне виховання, орієнтація на загальнолюдські цінності).

Література

1. Копил Г. О. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з міжнародної економіки у процесі вивчення іноземних мов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Г. О. Копил. — Ж., 2007. — 20 с.
2. Матяш Н. В. Методика оценки проектной компетентности студентов / Н. В. Матяш, Ю. А. Володина [Электронный ресурс] // Психологические исследования: электрон. науч. журн. 2011. N 3(17). URL: <http://psystudy.ru>

3. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : Учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повыш. квалификации пед. кадров / Е.С. Полат, М. Ю.Бухаркина, М. В.Моисеева, А.Е. Петров – М., Издательский центр "Академия", 2005 – 272 с.
4. Лалак Н.В. Методика формування професійної компетентності майбутнього вчителя в процесі навчання історії / Наталія Володимирівна Лалак: дис. ... канд. пед. наук, 13.00.02 – теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни). – К.: 2009 – 256 с.

УДК 37(09) «18/19»: 783

Ж.В. КОЛОСКОВА,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ФОРМУВАННЯ ЗАСАД ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ОСВІТИ НА ЄЛИСАВЕТГРАДЩИНІ (СЕРЕДИНА XVIII – КІНЕЦЬ XIX СТ.)

Стаття присвячена висвітленню особливостей формування вокально-хорової освіти на Єлисаветградщині, зокрема діяльності регентської школи під проводом П.Воротнікова.

Ключові слова: хорове мистецтво, школа регентів, П. Воротніков, Єлисаветградщина.

Статья посвящена освещению особенностей формирования вокально-хорового образования на Елисаветградщине, в частности, деятельности регентской школы под руководством П. Воротникова.

Ключевые слова: хоровое искусство, школа регентов, П. Воротников, Елисаветградщина.

The article is devoted to analysis of peculiarities of formation in vocal and choral education in Elisavetgrad, in particular the activities of the regent's school under the leadership of P. Vorotnikov.

Keywords: choral art, school of the Regents, P. Vorotnikov, Elisavetgrady.

Постановка проблеми. Хорове мистецтво в Україні невід'ємне від національної культури й має великий вплив на формування ментальності. Саме тому необхідним є укріплення національних традицій хорового співу, зокрема, вивчення історичних особливостей формування хорової школи в умовах певної місцевості України та персоналій, що сприяли її становленню.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивченні історії становлення та розвитку хорової школи в Україні належить науково-дослідницьким працям О. Михайличенка, А. Мартинюка, А. Лашенка, Л. Мороз, Р. Дудик, І. Ярошенко. Особливого значення набувають наукові праці Б.Фільц, А.Терещенко, Л.Пархоменко, які ґрунтовно вивчали питання хорової творчості, а також дослідження О.Шевчук, Л.Мазепи, Н.Якименко, у яких всебічно аналізується хорове життя найбільших культурних центрів України. Однією з маловивчених галузей залишається історія розвитку вокально-хорової справи у провінційних містах, зокрема на Єлисаветградщині (за винятком окремих музикознав-

чих статей у періодичній пресі, авторами яких виступають М. Долгіх та О.Полячок).

Мета статті: проаналізувати діяльність спеціалізованого навчального закладу Єлисаветградщини на прикладі регентської школи під проводом П.Воротнікова та визначити її роль у розвитку вокально-хорової освіти в означеному регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначальним у становленні музичної освіти на Єлисаветградщині є той факт, що регіон розвивався під впливом освітньої політики Російської імперії. На момент появи фортеці Святої Єлисавети процес розвитку освіти в Україні пройшов декілька етапів і мав певні традиції. Так, наприклад, традиційним був прикладний характер музичної освіти, здобуття якої спочатку було можливим лише в лоні церкви.

Зародження вокально-хорової освіти на Єлисаветградщині веде початок від 1755 року, коли у фортеці була відкрита перша церква. Навчати солдатських дітей читанню й партесному співу мав старший диякон, який отримував заробітну платню 120 карбованців на рік [4, с. 14].

Окрім церковних парафій, джерелами цивілізації в Російській імперії на початку XVIII століття були військові гарнізони. Спочатку гарнізонні школи з'явилися при 49 полках російської армії, а з 1721 року їх почали створювати вже при кожному полку [5, с. 10]. За розпорядженням правителя Нової Сербії генерал-поручика Мельгунова, 1768 року подібна школа була відкрита і при фортеці Святої Єлисавети. Тут викладали письмо, арифметику, церковний спів і німецьку мову. Офіційно школа існувала для дітей офіцерів, але дозволялося навчати також дітей-сиріт. Іменний список за 1796 рік свідчить, що в означеній школі навчалося 53 учні [4, с. 17–18].

Після реформ Петра I музична освіта вийшла з-під опіки церкви. Утративши свій прикладний суто церковний характер, вона почала набувати рис світськості: саме в цей час поширюється світське музикування, з'являються військові оркестри та хори на вулицях та площах, музика супроводжує театральні вистави та є незмінним складником “ансамблей”. Л. Баренбойм виокремлює декілька тенденцій розвитку музичної освіти в Російській імперії у XVIII столітті:

- музичне навчання набуває важливішого значення у світських (а не тільки в церковних) освітніх закладах;
- світська інструментальна музика входить у життя різноманітних духовних закладів;
- музична освіта спрямовується не тільки на потреби придворного та частково церковного вжитку, а й на задоволення запитів значно ширших суспільних верств [1, с. 777].

Тенденція до поширення світського музикування на Єлисаветградщині набуває розвою з 20-х років XIX століття і пов'язана з географічним розташуванням Єлисаветградщини. У зв'язку з перенесенням лінії кордону наприкінці XVIII століття фортеця стала внутрішньою, втратила своє стратегічне значення, і рескриптом імператриці Катерини II від 10 лютого 1784 року її було перетворено на внутрішнє повітове місто Єлисаветград. Протягом вісімнадцяти років Єлисавет-

градський повіт входив до складу Новоросійської та Миколаївської губерній, доки з 1802 року остаточно не став частиною Херсонської губернії. 1817 року у всіх повітах Херсонської губернії, окрім Тираспольського, розпочався процес формування військових поселень. Саме в цей час Єлисаветградщина завдяки рівнинній місцевості стала плацдармом для різноманітних військових заходів. Ця особливість рельєфу, на думку військових, сприяла проведенню військових оглядів, тому указом від 6 грудня 1828 року міста Єлисаветград і Ольвіополь було передано до відомства військових поселень. Вони втратили статус самостійних повітових і частково увійшли до складу новоутвореного повіту з адміністративним центром у місті Бобринець [8].

З 1829 року Єлисаветград стає центром військових поселень на півдні України і об'єктом частих візитів царської родини та високих військових чинів. Програма відвідувань не вичерпувалася лише військовими діями, а включала й культурні розваги. Тому Єлисаветград у період військових оглядів поступово перетворився на місце постійних гастролей театральних труп, відомих вокалістів та інструменталістів, що загалом сприяло піднесенню культурного життя міста та створювало у пересічного елисаветградця нагальну потребу навчатися музиці [8].

Початок ХІХ століття разом зі створенням військових поселень на Єлисаветградщині позначений також організацією військових хорів та оркестрів. Музичний теоретик Г. де Кельве, характеризуючи цей період розвитку військових музичних колективів в Україні, писав, що кожен полк мав свою “капель”, інколи з дуже високим рівнем виконання. Рівнем музичного колективу опікувалися полковники, які відсилали навчатися капельмейстерів до різних навчальних закладів [2, с. 18].

Таким навчальним закладом на Єлисаветградщині була школа регентів, заснована за сприяння графа Д. Остен-Сакена, ймовірно, у 30-х рр. ХІХ століття. У спогадах випускника школи (приблизно 1839 — 1840 рр.) священика М. Потапенка, відзначено, що музична підготовка регентів у цьому закладі здійснювалася на високому рівні. Саме в школі регентів уперше на Єлисаветградщині навчально-виховний процес підготовки керівника хорового колективу було побудовано з урахуванням комплексності музичних дисциплін: хорового співу, теорії музики та гри на скрипці. М. Потапенко зауважував, що релігійні забобони деяких учнів про “гріховність” скрипки не бралися до уваги, і навчання гри на цьому інструменті було обов'язковим. Використання скрипки в процесі вокально-хорової роботи сприяло виробленню виразного *legato* без поштовхів у звуковеденні та чистого інтонування, а також було альтернативою викладацькій ілюстрації голосом. Заслуговує на увагу навчання майбутніх регентів основам теорії музики, що забезпечувало свідоме сприйняття нотного матеріалу та поліпшувало якість виконання церковних піснеспівів. М. Потапенко не надав відомостей про загальний термін навчання у регентській школі, зауважував тільки, що особисто він пройшов увесь курс за дев'ять місяців, після чого склав іспит з теорії музики і був направлений до рідного полку, де створив хор кантоністів [7, с. 521—523].

Діяльність регентської школи на Єлисаветградщині була пов'язана з ім'ям П.Воротнікова, хорового диригента і композитора, випускника Другого Санкт-

Петербурзького кадетського корпусу. Він був закоханий у музичне мистецтво і під час навчання в кадетському корпусі активно займався музичною самоосвітою. Після закінчення в 1829 році цього навчального закладу П. Воротніков служив у військовому поселенні біля Єлисаветграда: спочатку в Новгородському кірасирському полку, а в 1835 — 1842 рр. — при Корпусному штабі. Здобутий самостійно рівень знань, умінь і навичок дозволив аматору в першій половині 30-х років взяти на себе обов'язки керівника колективів, учасниками яких були близько сотні виконавців, зокрема духового оркестру поселення, а з 1835 року — симфонічного оркестру і хору при штабі.

Робота з “живими” колективами стала підвалинами для набуття П. Воротніковим навичок диригування та композиції. У свою чергу набутий рівень знань спонукав Павла Максимовича до викладацької діяльності у школі регентів, у заснуванні якої він брав гарячу участь [6, с. 411—412]. У 1854 — 1863 роках П. Воротніков як диригент і хормейстер, активно займався музично-просвітницькою діяльністю на Єлисаветградщині та Одещині: завдяки його зусиллям у Єлисаветграді при Корпусному штабі в 1854 — 1859 роках відбулися 30 концертів та спектаклів за участі оркестру та хору, а в 1861 — 1863 роках ним здійснювалося керівництво духовим оркестром полку, який розташовувався неподалік Єлисаветграда [6, с. 411 — 412]. Зважаючи на те, що на теренах Російської імперії виконавська діяльність військових оркестрів мала могутній вплив на естетичний розвиток народу, деякі дослідники, зокрема М. Іванов, простежують безпосередній зв'язок між правильною організацією оркестрового колективу та розвитком музичного слуху в народних масах [3, с. 321].

Висновки. Отже, музично-просвітницька діяльність П. Воротнікова та організація ним регентської школи відіграли велику роль у розвитку музичної освіти на Єлисаветградщині, яка полягала в першому вдалому досвіді організації професійного музичного навчального закладу, який користувався великою популярністю в Херсонській губернії.

Література

1. Баренбойм Л. А. Музыкальное образование в дореволюционной России и в СССР // Музыкальная энциклопедия : в 6-х томах. — [Гл. ред. Ю. В. Келдыш]. М. : Сов. энциклопедия ; М. : “Сов. Композитор”, 1972. Т. 3 : Кюпер - Октоль. — 1976. — 1104 стб.
2. Гесс де Кальве Г. Теория музыки или Разсуждение о сем искусстве, заключающее в себе историю, цель, действие музыки : в 2 т. / Густав Гесс де Кальве. — Харьков : б.и., 1818. — Т. 1. — 1818. — 304 с.
3. Иванов М. М. История музыкального развития России: в 2 т. / Михаил Михайлович Иванов. — СПб.: Б. и., 1910, 1912. — 448 с. — Т. II. — 1912. — с. 321.
4. Исторический очерк г. Елисаветграда / [Сост. А. Н. Пашутин]. — Елисаветград: лито-типография бр. Шполянских, 1897. — 311 с.
5. Лалаев М. С. Исторический очерк военно-учебных заведений, подведомственных Главному их Управлению : в 2 ч. / М.С. Лалаев. — СПб., 1880. — 465 с. — Ч. 1. — 1880. — 140 с.
6. Плотникова Н. Ю. Воротников [Электронный ресурс] / Н. Ю. Плотникова // Православная Энциклопедия; ред. Патриарха Московского и всея Руси Кирилла. — 2010. — Т.9. — с. 411. — Режим доступа: <http://www.pravenc.ru/text/155284.html>.

7. Потапенко Н. Пути Всеблагого Промысла / Н. Потапенко // Прибавления к Херсонским епархиальным ведомостям. — Одесса, 1881. — №19. — С. 521-523.
8. Шляховий К. Військове місто Єлисаветград [Електронний ресурс] / Костянтин Шляховий. Режим доступу з сайту ОУНБ ім. Д. Чижевського : <http://library.kg.ua/wcity.html>.

УДК 37(477)

О.В. КОЛЯДЕНКО,

аспіранта I-го року навчання кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка

ПОГЛЯДИ БОРИСА ГРІНЧЕНКА НА ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Стаття присвячена висвітленню поглядів видатного українського педагога Бориса Грінченка (1863-1910) на завдання національної школи. Проаналізовано його праці, у яких відображено міркування про шляхи й умови здійснення навчання українських дітей в обставинах підросійського існування, думки про розбудову системи національної змістом і спрямуванням освіти.

Ключові слова: Борис Грінченко, національна школа, рідна мова.

В статье освещены взгляды выдающегося украинского педагога Бориса Гринченко (1863-1910) на задачи национальной школы. Проанализированы его труды, в которых отражены рассуждения о путях и условиях осуществления обучения украинских детей в обстоятельствах российской государственности, мысли о развитии системы национального по содержанию образования.

Ключевые слова: Борис Гринченко, национальная школа, родной язык.

The article highlights the views of prominent Ukrainian pedagogue Boris Grinchenko (1863-1910) at the tasks of National School. Analyzed his writings, which reflect the thoughts about the ways and conditions of the training of Ukrainian children in circumstances of Russian statehood, his idea of development of the national content of the education system.

Keywords: Boris Grinchenko, national school, native language.

У сучасних умовах затребуваними якостями особистості стають громадянськість, патріотичність. У їх формуванні великого значення набуває багатий досвід кращих вітчизняних попередників-просвітителів, серед яких одне з чільних місць займає Борис Грінченко (1863-1910), видатний український письменник, літературознавець, педагог, учений, історик, перекладач, мовознавець, лексикограф, соціолог, етнограф, журналіст, громадський діяч, який уособив зразок безкомпромісного служіння українській національній ідеї.

Розкриття думок видатного українського просвітника Б. Грінченка про мету і завдання національної школи, яку він прагнув розбудувати на теренах Вітчизни, є метою статті.

У своєму дослідженні спираємося на аналіз праць видатного педагога та на інтерпретаційні розвідки наступників-провідників українських ідей – насамперед В. Дурдуківського, та дослідниці останньої третини ХХ століття – А. Животенко-Піанків. Однак згадані дослідники не виокремлювали винесене у заголовок нашої

статті питання щодо розвитку Борисом Грінченком міркувань про мету і завдання розбудови національної школи.

Крізь ґрунтовні праці В. Дурдуківського «Педагогічна діяльність Б. Грінченка» (1929 р.) та А. Животенко-Піанків «Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка» (1999 р.) проходить ключове твердження про те, що видатний освітянин і громадський діяч вважав метою і завданням національної школи розвиток, зміцнення, виховання розуму дитини, виховання здатності й охоти до самоосвіти [2; 9]. Дослідники погоджувалися з висновком Б. Грінченка про те, що сучасна йому школа не могла дати українським дітям потрібних їм знань, водночас знання, яке дає школа, може і повинне бути лише засобом розвитку розумових сил дитини, а всі шкільні науки повинні відповідати цій головній меті школи, а не готувати передчасно дитину до якогось, може, зовсім не властивого їй практичного діла [2, с. 35; 9, с. 104].

Вивчення праць Б. Грінченка засвідчує, що від початку публіцистичної діяльності він приділяв багато уваги проблемі національної освіти на українських землях, що входили до складу Російської імперії. Вже починаючи з 1883 р. з'явилися його перші виступи в Санкт-Петербурзькому педагогічному журналі «Русский начальный учитель», пов'язані з актуальною освітньою тематикою. Наголосимо: тоді Б. Грінченку ще не виповнилося й 20-ти років. Це стаття «Змиевские педагогические курсы» (1883 р.), далі – «Письмо в редакцию» (1884 р.), «Письма учителей и учительниц об эмеритальной кассе» (1884 р.), «Школы Змиевского уезда Харьковской губернии» (1884 р.), «Цель народной школы» (1885 р.).

Уже у першій своїй публікації просвітник сформулював таку ключову ідею: чим досконалішим буде учитель як фахівець, тим успішніше навчатиме школярів вже першої публікації діяча була ідея про те, що аби успішно навчати учнів. А для цього учитель повинен постійно вдосконалюватися, має відбуватися саморозвиток, чому й сприяє робота вчительських курсів з підвищення професійної освіченості. це має забезпечуватися завдяки його саморозвитку та навчанню на вчительських курсах [3, с. 486]. Саме у цій статті «Змеевские педагогические курсы» Борис Грінченко висловив занепокоєння з приводу того, що на курсах жінок-учителів значно більше, ніж чоловіків [3, с. 486], констатував низький рівень педагогічних знань учителів-жінок зі спеціальною освітою. Він також зазначав, що й серед чоловіків-учителів практично не було осіб з вищою педагогічною освітою.

Аналізуючи роботу педагогічних курсів, що діяли у містечку Зміїв під Харковом, Б. Грінченко позитивно оцінив проведення показових відкритих уроків у школі, яка функціонувала при курсах, після чого відбувалося обговорення відвіданих занять відповідно до тогочасних принципів і вимог вітчизняної дидактики. Наприклад, «стосовно [викладання — прим. О. Коляденко] російської мови, — читаємо в дописі, — були критично проаналізовані методи навчання грамоти, пояснювального читання та опанування граматики у зв'язку з письмовими роботами та було зроблено висновки щодо того, який метод найкраще застосовувати» [3, с. 484]. Борис Грінченко зазначив, що слухачі одностайно дійшли думки, що

найбільш раціональним способом повинен вважатися аналітико-синтетичний [3, с. 484]. Крім того, просвітник розкритикував методику сучасних йому російських педагогів Й. Паулсона та М. Бунакова, які пропонували на всіх без винятку уроках запроваджувати елементи грамоти [3, с. 484].

Як практикуючий вчитель, у статті Б. Грінченко приділив значну увагу пояснювальному читанню, розкриттю його характеру та мети в народних школах. Він окреслив хиби діючих підручників з російської мови, бо вони не містили виховного матеріалу та вправ на розвиток логічного мислення [3, с. 484]. На жаль, зауважував діяч з приводу роботи курсів, незадовільною виявилася робота математичної секції, де «курсанти були лише пасивними слухачами» [3, с. 484].

Перші підходи до визначення завдань і мети діяльності народної школи Борис Грінченко окреслив у статті «Мета народної школи» (1885 р.), де писав, що «всі знання, отримані в народній школі, мають бути лише засобами для розвитку розумової діяльності учнів, і всі предмети цього навчального курсу повинні досконалим чином відповідати цій меті» [6, с. 504].

Головними завданнями народної (національної) школи Б. Грінченко визначив формування розвиненої людини, спроможної засвоїти світоглядні, морально-етичні, естетичні, психолого-етнографічні особливості своєї нації. Діяч писав, що нова школа має поєднувати розумовий розвиток і виховання дитини. Водночас він не вважав головним завданням школи «наповнення учнівських голів певною сумою знань». Суть народної школи убачав у тому, «щоб виховати розум дитини, розвинути, зміцнити його, зробити дитину придатною для подальшої діяльності» [6, с. 504].

Щоб забезпечити високий рівень викладання, зазначав Б. Грінченко, педагог повинен мати й всі необхідні матеріальні умови для праці — як у школі, так і вдома, і «тільки тоді вчителі стоятимуть на належній висоті, коли думку про швидше засвоєння учнями того чи іншого повідомлення не супроводжуватиме думка про порвані чоботи чи пальто. Тільки тоді вчителі стануть повністю народними вчителями. Тільки тоді й суспільство інакше гляне на народних учителів, тільки тоді вони здобудуть визнання та вплив у сучасному житті...» [6, с. 491].

Міркування про освіту пронизують значну частину літературно-публіцистичної спадщини Бориса Грінченка. Ідею створення української національної школи вважаємо першочерговою серед його освітніх ідей. До її обґрунтування він підійшов з історичної, філософської, соціологічної, педагогічної і психологічної позицій, виявивши високу обізнаність і глибину аналізу. «Уся книжна та шкільна справа прийшла до нас, — писав він, — із Візантії вкупі з християнством... Школи були при монастирях та при великих кафедральних церквах. Учено тільки читати, а хто хотів вищої науки, то той ще вчився писати й лічити (рахувати). Хто ж хотів засягти найвищої науки, той навчався грецької мови, читав книжки грецьких письменників і силкувався й сам писати на такий зразок, як вони» [5, с. 400].

У статті «Якої нам треба школи» (1907 р.) Б. Грінченко висловив таку важливу педагогічну аксіому: «Як не можна жити за зразком іншого народу..., точно так не можна виховувати, виховуватися за чужою педагогічною системою, якою

б не була вона чіткою і добре обдуманною» [8, с. 91]. Він вважав, що кожний народ у цьому відношенні повинен пробувати свої сили, доводив, що українська школа має повне право на самобутність і оригінальність, яка відрізняє її і від західноєвропейської, і від російської педагогічної традиції [8, с. 92]. У згаданій статті Борис Грінченко висловив важливе міркування щодо значущості хорошої освіти для українських дітей: «...рідна школа легко й швидко навчатиме наші діти, а потім вони ще й далі вчитимуться з усяких наукових книжок, писаних нашою мовою; а всякі громадські й урядові справи умітимуть вони краще впорядковувати, ніж тепер, бо раз, що самі будуть розумніші, освіченіші, а друге, незрозуміла мова не буде їм перешкоджати тямити ті справи» [8, с. 93].

Зазначимо, що початок професійної вчительської діяльності Б. Грінченка (1883 р.) припав на часи посилення духовної реакції російського царату проти українського населення. Ще з часів Петра I, як зазначає сучасний історик В.С. Білоцерківський [1], українська культура, особливо українська мова та література, почали зазнавати гоніння з боку царської влади. У другій половині XIX ст. антиукраїнська реакція досягла свого апогею. Так, у 1862 р. було заборонено недільні школи на українських землях, а далі витіснено і українську мову: у 1863 р. вийшов Валуєвський циркуляр про заборону видання книжок для освіти українською мовою, а в 1876 р. цар Олександр II видав Емський указ про заборону українського письменства [1, с. 296]. Відповідно до імперської російської доктрини головним засобом пригнічення національних меншин мала стати системна русифікація, яка починалася зі шкільної лави [1, с. 302-303]. І Б. Грінченко взяв на себе тяжку ношу допомогти своєму народові зійти з «безпросвітнього шляху», створити достойну його культурної традиції шкільну освіту.

До найважливіших проблем тогочасної школи на українських теренах, яку слід було розв'язати якнайшвидше, Б. Грінченко відносив відсутність вільного вибору учнями мови навчання. Він був категорично проти використання мови як засобу станового, класового і національного розмежування, здійснення морального і психологічного тиску на людей. Зокрема у дописі «Народні вчителі і українська школа» до газети «Громадська думка» (1906 р.) він наголошував: «Мова не може бути «панською», або «мужицькою», «міською» або «сільською», вона повинна бути основою взаєморозуміння і злагоди в суспільстві, взаємодії і підтримки всіх здорових сил нації. Мова є одночасно і засобом і формою вияву думки, творчого освоєння дійсності. У ній відображається історично неповторний духовний досвід народу, із втратою якого люди стають значно біднішими» [4, с. 77]. Систематизуючи свої роздуми про національну школу у згаданій статті, Б. Грінченко наголошував: «Без народної мови нема і не може бути народної просвіти. А зробити се велике діло можна тільки тоді, коли вчителі будуть свідомими українцями і вчитимуть у вільній народній українській школі» [4, с. 85].

Б. Грінченко своєрідно пов'язував важливість рідномовності освіти і дотримання наступності у навчанні у всіх типах навчальних закладів. У нарисі «Якої нам треба школи» (1907 р.) він обґрунтовував ідею, що умовою єдності системи освіти має бути саме рідна мова навчання. Борис Грінченко радив починати створювати національну систему освіти з її початкової ланки — народної школи, й па-

ралельно перебудувувати роботу гімназій та університетів: «... щоб по середніх школах якомога швидше завели науку вкраїнської мови, українського письменства та історії українського народу; щоб самі науки заведено й на університеті, та ще треба там і українського народознавства. А як якийсь час так побуде, то вже ми придбаємо чимало таких людей, що і науку, і вкраїнську мову добре знатимуть і могли б і для гімназій, і для університетів і книги до науки поскладати, і самим бути учителями по гімназіях та професорами по університетах.» [8, с. 98]

Суттєво зазначити, що ключовою умовою створення національної школи Б. Грінченко вважав забезпечення активної самовідданої праці української інтелігенції. Понад це, єднання інтелігенції з народом, писав він, «може мати взаємну користь, адже справжній смисл життя і діяльності визначається в розумінні інтересів свого народу» [8, с. 96]. У просвітницькій діяльності національної інтелігенції педагог виділяв такі два першочергові завдання: по-перше, інтелігенція має оволодіти українською мовою; по-друге, єднання інтелігенції з простим народом відбудеться лише тоді, коли всі школи на українській землі стануть українськими [8, с. 97]. Інтелігенція, за його твердженням, має стати організатором і об'єднуючою ланкою у боротьбі за культуру і освіту, повинна роз'яснювати народу трагедію денационалізації, передавати нащадкам національний культурно-історичний досвід.

Борис Грінченко болісно споглядав втрату національних ознак значною частиною сучасної йому української інтелігенції, особливо тією, яка опікувалася освітою народу. Про це він зокрема написав ще у статті «Яка тепер народня школа на Україні» (1896 р.): «Народопросвітній рух, щоб статися широким і глибоким, мусить бути національним, українським, тобто наша інтелігенція тільки тоді може справді зворушити народні маси просвітою, коли перестане бути панами-чужинцями на своїй землі, не стане жертви очима Петербург та Москву, а повернеться до мови й духу своєї нації і, зрозумівши добре шлях, який рідному народові визначила історія, піде сим шляхом в праві просвітній і потроху, не кидаючи ніколи боротьби, виб'є з-під урядових рук народню школу й письменство — тоді і тільки тоді й можна нам сподіватися добра» [7, с. 150].

Наголосимо, що Б. Грінченко багато сподівань покладав на сили національно свідомого українського учительства [4, с. 84]. У статті «Народні вчителі і вкраїнська школа» (1906 р.) він зазначав: «Народні вчителі не повинні пасивно чекати, коли суспільний рух покличе їх до виконання громадського і професійного обов'язку, а брати активну участь у процесі духовного відродження нації, водночас покращуючи свою загальнокультурну, теоретичну й методичну підготовку» [4, с. 84-85]. На наше переконання, прикладом такого виконання громадського та професійного обов'язку був сам Б. Грінченко.

Виходячи з вивчення праць Бориса Грінченка, його погляди на мету і завдання національної школи можна узагальнити так: школа повинна бути національною, народною, загальнодоступною і взаємодіяти з соціальним середовищем. Навчально-виховний процес має бути частиною духовного життя суспільства, базуватися на принципах природовідповідності, демократизму, гуманізму, історичності, наочності, системності викладу знань. Навчання українських дітей

має здійснюватися лише українською мовою, а вчитель має стати якісно новою особистістю, обізнаною із педагогічною та художньою літературою.

Отже, надання змісту навчання й виховання національного характеру за Б.Грінченком передбачало навчання дітей рідною мовою, вивчення національної історії, фольклору, традиційної культури, елементів народознавства. Він доводив, що сукупно всі зазначені освітні аспекти сприяють засвоєнню духовних цінностей свого народу. У статті «Якої нам треба школи» діяч так писав про потреби національної школи: «Нам треба зараз же науки української мови, історії українського письменництва, історії українського народу і українського народознавства по гімназіях та університетах» [8, с. 98]. Значною мірою ці ідеї не втратили своєї актуальності і сьогодні, більше того вони набули нового забарвлення в контексті широкомасштабних процесів оновлення української освіти.

Література

1. Білоцерківський В.Я. Історія України: Навчальний посібник. / В.Я. Білоцерківський. — Вид. 2-е, випр. і доп. — Харків: «ОВС», 2007. — 576 с.
2. Дурдуківський В. Педагогічна діяльність Бориса Грінченка / В. Дурдуківський. — К. 1929. — 28 с.
3. Грінченко Б.Д. Змиевские педагогические курсы / Борис Грінченко // Зібрання творів. Педагогічна спадщина. Кн. 1 / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; упоряд. О. М. Мислива, А. І. Мовчун, В. В. Яременко ; вступ. слово В. О. Огнев'юка; передм., комент., прим. В. В. Яременка. — К. : [Київ. ун-т ім. Б. Грінченка], 2013. — С. 481—483 [передрук статті 1883 р.].
4. Грінченко Б.Д. Народні вчителі і українська школа / Борис Грінченко // Зібрання творів. Педагогічна спадщина. Кн. 2 / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; упоряд. О. М. Мислива, А. І. Мовчун, В. В. Яременко; комент., прим. В. В. Яременка. — К. : [Київ. ун-т ім. Б. Грінченка], 2013. — С. 65—86 [передрук статті 1906 р.].
5. Грінченко Б.Д. Оповідання з української старовини / Борис Грінченко // Зібрання творів. Народопробітня спадщина. Кн. 1 / Б. Грінченко ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; упоряд. О. В. Бурко, А. І. Мовчун, В. В. Яременко ; голов. ред. ради, кер. проекту В. О. Огнев'юк ; передм., комент., прим. А. І. Мовчун. — К. : [Київ. ун-т ім. Б. Грінченка], 2014. — С. 359—424 [передрук статті 1906 р.].
6. Грінченко Б.Д. Цель народной школы / Борис Грінченко // Зібрання творів. Педагогічна спадщина. Кн. 1 / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; упоряд. О. М. Мислива, А. І. Мовчун, В. В. Яременко ; вступ. слово В. О. Огнев'юка; передм., комент., прим. В. В. Яременка. — К. : [Київ. ун-т ім. Б. Грінченка], 2013. — С. 501—506 [передрук статті 1885 р.].
7. Грінченко Б.Д. Яка тепер народня школа на Україні / Борис Грінченко // Зібрання творів. Педагогічна спадщина. Кн. 1 / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; упоряд. О. М. Мислива, А. І. Мовчун, В. В. Яременко ; вступ. слово В. О. Огнев'юка; передм., комент., прим. В. В. Яременка. — К. : [Київ. ун-т ім. Б. Грінченка], 2013. — С. 113—151 [передрук статті 1896 р.].
8. Грінченко Б.Д. Якої нам треба школи / Борис Грінченко // Зібрання творів. Педагогічна спадщина. Кн. 2 / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка ; упоряд. О. М. Мислива, А. І. Мовчун, В. В. Яременко; комент., прим. В. В. Яременка. — К. : [Київ. ун-т ім. Б. Грінченка], 2013. — С. 86—99 [передрук статті 1907 р.].
9. Животенко-Піанків А. Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка. / Адвентина Животенко-Піанків. — К.: Вид. центр «Просвіта», 1999. — 176 с.

Т.С. КРАВЧИНСЬКА,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри філософії і освіти дорослих
Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти
ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» НАПН України

ЕТАПИ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ МЕТОДИСТІВ РАЙОННИХ МЕТОДИЧНИХ КАБІNETІВ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Сучасний етап реформування загальної середньої освіти та вимоги які висуваються до педагогічних працівників районних методичних кабінетів, характеризується суттєвим оновленням методологічних засад, посиленням розвитку особистісної спрямованості педагогів на самоосвіту та саморозвиток, відповідно до чого актуалізується потреба у розумінні складних явищ професіоналізації педагога як динамічного процесу розвитку майстерності й професіоналізму.

Розвиток сучасного суспільства призводить до постійного підвищення значимості професій типу «людина-людина», особливо тих з них, які мають перетворюючий характер щодо особистості інших, посада методист районного методичного кабінету належить до зазначеного. Саме тому в останні роки активізувалися наукові дослідження в напрямі вивчення проблеми розвитку професійного шляху фахівця.

Неоднозначність поглядів дослідників на зазначену проблему визначає її недослідженість та значущість.

Дослідники Є. Климів, Г. Кочетов, Б. Ломов розглядають професіоналізацію одним із векторів розвитку особистості, саме як процес становлення фахівця, як ступінь розвиненості професійних якостей [2].

Найбільш вагомої теоретичної цінності вивчення проблеми професійного розвитку особистості набули праці науковців С. Рубінштейна, О. Леонтьєва, Б. Ананьєва, К. Альбуханової-Славської, в яких професіоналізація розглядається як умова антропогенезу, як засіб розвитку особистості в онтогенезі, як форма її соціалізації [6].

Науковець В. Сидоренко [4], вивчаючи професіогенез учителя-словесника в умовах післядипломної освіти, наголошує, що професіогенез – це неперервний процес розвитку особистості, що включає послідовні етапи його становлення, формування, самореалізації і самовдосконалення, зміни у психологічній структурі діяльності, мотиваційній сфері, ціннісних орієнтирах, набуття професійно значущих компетентностей і компетенцій, який зумовлений засвоєнням і реалізацією професійної діяльності в нових соціокультурних умовах.

Проаналізувавши визначення професіогенезу дослідників, які займались вивченням розвитку особистості, можна відокремити наступні схожі складові: це процес (В. Бодров), поступовий, планомірний, багатомірний, безперервний процес (Т. Кудрявцев, О. Цільмак); який формує «соціальні якості особистості» (В. Бодров, В. Вавілов А. Галактіонов); на основі висококваліфікованої праці і загальнолюдських цінностей (В. Бодров, В. Вавілов, А. Галактіонов); його результатом стає досягнення високого рівня професіоналізму (Т. Кудрявцев, О. Цільмак) чи забезпечення професійної діяльності і особистісної ідентичності,

яка надає їй цілісності (Г. Яворська), сприяє задоволенню потреб суспільного розвитку (В. Бодров, В. Вавілов, А. Галактіонов); охоплює три складові «особистість-діяльність-соціум», які в різній трактовці зустрічаються майже у всіх вищезгаданих визначеннях [1, 2, 6]. Таким чином, узагальнюючи досліджені визначення, професіогенез у широкому смислі набуває наступного трактування — це поступовий, планомірний, багатомірний, безперервний процес досягнення високого рівня професіоналізму, який забезпечує професійну ідентичність, що сприяє цілісності особистості та задоволенню потреб суспільного розвитку у тріаді «особистість-діяльність-соціум».

У більшості авторів поняття «професійний розвиток» вживається в якості синонімічного до поняття «професійне становлення». Тому, під професійним становленням фахівця розуміють процес прогресивної зміни його особистості внаслідок соціальних впливів, професійної діяльності і власної активності, спрямованої на самовдосконалення і саморозвиток.

Професійний розвиток вважається досить складним процесом, що має циклічний характер. Це означає, що людина не тільки удосконалює свої знання, вміння та навички, розвиває професійні здібності, але й може зазнавати й негативного впливу професійної діяльності, який призводить до появи різного роду деформацій і станів, що знижують не тільки її професійні успіхи, але й негативно виявляються й у «поза професійному» житті [3].

Для вивчення етапів професіогенезу методистів районних методичних кабінетів в умовах неперервної післядипломної освіти будемо спиратися на зазначені етапи професіогенезу за В. Сидоренко [5]:

1) етап професійної адаптації: актуалізація професійного простору, включення у сферу професійних відношень, опановування нових соціально значущих ролей і функцій, утвердження в педагогічному колективі, формування професійно-особистісної мотивації;

2) етап набуття емпіричного досвіду: акумулюючи досвід, виділяє себе із соціального та професійного середовища, рефлексивно осмислює власну професійну діяльність та вибудовує проект власної педагогічної дії, відбувається актуалізація власних педагогічних здібностей, якостей і можливостей, поведінкових моделей, ціннісних установок, формування професійно значущих компетентностей і компетенцій;

3) етап формування та вдосконалення педагогічної майстерності: удосконалення педагогічної майстерності за індивідуальною траєкторією професійного самотворення і самореалізації;

4) етап творчого самовираження та самореалізації: активно-творча реалізація завдань проекту власного професійного розвитку, продукує на високому рівні професійні знання, уміння, навички, поширює власний перспективний досвід, розробляє ефективний науково-методичний супровід навчально-виховного процесу, систематизує методичні прийоми, форми і методи роботи;

5) етап акме професіоналізму: творча професійна діяльність, інноваційно-експериментальний, проектний підхід до виконання завдань професійного розвитку, становлення і самовдосконалення, виступає представником постійних соціо-

культурних змін, перспективний педагогічний досвід, авторські педагогічні технології виносить на обласний, міський рівень.

Узагальнення психолого-педагогічного досвіду наукового осмислення професіогенезу, дає підстави розуміти під цим феноменом складний, системний, неперервний процес активної взаємодії особистості та професійного середовища, що забезпечує ефективність професійної педагогічної діяльності та є основою професійного саморозвитку й самовдосконалення фахівця.

Подальшою розвідкою у цьому напрямку буде вивчення показників та рівнів професійного розвитку методичних працівників районних методичних кабінетів.

Література

1. Бодров В. А. Психология профессиональной деятельности : теоретические и прикладные проблемы / В. А. Бодров. — М. : Ин-т психологии РАН, 2006. — 623 с.
2. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. / О. М. Кокун. — К. : ДП «Інформ.-аналіт. Агентство», 2012. — 200 с.
3. Клокар Н. І. Інституційний розвиток та професійний розвиток персоналу закладу післядипломної педагогічної освіти : навч.-метод. комплекс. Кн. 2 / Н. І. Клокар. — К., 2010. — 192 с.
4. Сидоренко В. В. Періодизація професіогенезу вчителя української мови і літератури в просторі післядипломної освіти [Електронний ресурс] / В. В. Сидоренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини — 2011. № 2 (9). — С. 82–88. — Режим доступу : http://ippo.dp.ua/assets/Uploads/NSOD/NSD2_2011/sid.pdf.
5. Сидоренко В. В. Теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти : дис. докт. пед. наук : 13.00.04 / Сидоренко Вікторія Вікторівна — Київ, 2013. — 486 с.
6. Цільмак О. М. Визначення поняття «професіогенез» / О. М. Цільмак // Професійне становлення особистості : матеріали П'ятої всеукр. наук.-практ. конф., (Одеса, 15 лютого 2013 р.). — 2013. — С. 57–60.

О.І. ЛАБАЗ,

викладач Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

Н.І. ЗАЛІСЬКА,

викладач Львівського коледжу Державного університету телекомунікацій

ОСОБЛИВОСТІ, ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ ПРИ ВИКЛАДАННІ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У КОЛЕДЖАХ

Сучасний світ диктує нові стандарти та нові певні норми розвитку вищих навчальних закладів. Одними з таких норм є стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, прискорений темп життя, швидкість сприйняття інформації сучасною молоддю, вимоги до освітньо-професійних навичок молодих спеціалістів. Заклади всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів повинні рухатися та розвиватися в темпі формування цих вимог та сучасного розвитку.

З урахуванням стану широкої можливості абітурієнтів у виборі напряму навчання особливо гострими стають питання якісних пропозицій наданих вищими

навчальними закладами та коледжами, як їх структурними підрозділами. Різні навчальні заклади можуть пропонувати якісну теоретичну освіту, проте не завжди в змозі забезпечити кваліфіковану підготовку та отримання практичних навичок майбутнього спеціаліста.

Пов'язано це не з небажанням надання високоякісних практичних навичок навчальним закладом, а із занедбаністю окремих видів галузей та зниження рівня престижності професій у сприйнятті сучасних абітурієнтів.

Практичного досвіду за обраним фахом студенти інженерних спеціальностей набувають, як правило, під час виконання практично-лабораторних робіт.

Останнім часом склалась тенденція до зниження аудиторних годин при вивченні технічних дисциплін, під час яких студент саме й набуває практичного досвіду, який йому буде потрібен у подальшій професійній діяльності. Практично відсутня зацікавленість галузевих підприємств та їх структурних підрозділів для надання місць проходження технологічних практик студентами вузів, що різко знижує можливість набуття професійних умінь та навичок та призводить до зниження затребуваності та конкурентоспроможності молодих спеціалістів.

Необхідність мотивації студентів під час проведення лабораторно-практичних занять є невід'ємною складовою успішності засвоєння ними теоретичних знань та набуття практичних навичок. Адміністративні заходи з цього приводу мало ефективні та не сприяють бажанню студента отримувати знання.

Одним із способів зацікавлення студентів та спрощення отримання навчальної інформації є використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) [1, ст. 24; 2, ст. 343].

Метою роботи є аналіз можливостей інформаційно-комунікаційних технологій при викладанні технічних дисциплін у коледжах.

Методика впровадження ІКТ в навчально-виховний процес загальноосвітньої школи, теорія і досвід розробки педагогічних програмних засобів та використання їх у навчальному процесі, принципи та методи навчання з використанням комп'ютера висвітлені в роботах В. Бикова, Р. Вільямса, А. Гуржія, Ю. Дорошенка, А. Єршова, М. Жалдака, Ю. Жука, В. Лапінського, Н. Листопад, В. Монахова, І. Підласого, О. Співаковського та інших.

Значного розвитку набули дослідження М. Головань, Р. Гуревича, М. Жалдака, Ю. Жука, М. Кадемії, Ю. Машбиця та ін., які присвячені психолого-педагогічним проблемам застосування у навчальному процесі ІКТ котрі суттєво впливають на зміст, методи, організаційні форми, засоби і результати навчання [3, ст. 53-54].

До сучасних інформаційно-комунікаційних технологій навчання відносяться Інтернет-технології, мультимедійні програмні засоби, офісне та спеціалізоване програмне забезпечення, електронні посібники та підручники, системи дистанційного навчання, служби та сервіси мережі Інтернет (WWW, електронна пошта, пошукові системи, тематичні каталоги, освітні портали, блоги) можна використовувати для організації навчання студентів за різними формами. Дані служби та сервіси забезпечують швидкий доступ до даних, що доповнює методичні можливості традиційного навчання, полегшує аналіз та порівняльну оцінку отриманої

навчальної інформації. Користуючись програмними засобами, можна об'єднати текстову, графічну та відео-звукову інформацію.

Поєднання кількох джерел отримання навчальної інформації підвищує рівень сприйняття та засвоєння навчального матеріалу, дозволяє підвищити рівень засвоєння навчального матеріалу, переорієнтувати навчальний процес на освітню діяльність самого студента, створити підґрунтя для набуття ним досвіду вирішення професійних або життєвих проблем.

Мультимедійні програмні засоби дозволяють створити динамічну модель будь-якого реального процесу чи ситуації. Такі моделі зручно використовувати при проведенні практично спрямованих занять або при самостійному опрацюванні навчального матеріалу. Таким чином можна компенсувати недостатню кількість реального сучасного обладнання у лабораторіях та майстернях. З досвіду проведення лабораторно-практичних занять орієнтованих на вивчення основ радіоелектроніки можна твердити, що виникає гостра потреба в демонстрації студентам новітніх баз електронних приладів та блоків. Такі можливості практично недоступні в аудиторних залах, що спонукає використовувати можливості каналу YouTube у сфері використання навчальних фільмів.

Офісні програмні продукти (текстові та графічні редактори, програми підготовки презентацій електронні таблиці тощо) можуть бути використані для підготовки навчально-методичного матеріалу (шаблонів, діаграм, таблиць, презентацій) та для подання студентами результатів виконання завдань в електронній формі.

Вивчення технічних дисциплін потребує спеціалізованого програмного забезпечення, зокрема емулятори електротехнічних та базових цифрових схем, що необхідні при вивченні синтезу електронних блоків у галузі радіотехніки, телекомунікацій та комп'ютерної інженерії [4, ст. 217].

Використання ІКТ при вивченні технічних дисциплін у коледжах має низку переваг, а саме:

- Спільна робота зі студентами в режимі on-line. Навчальна консультація не обов'язково має відбуватися в стінах аудиторії чи кафедри і це суттєво спрощує її організацію, адже викладач чи студенти можуть знаходитися навіть в іншому місці на конференції, але погодивши зручний для всіх час, вони зможуть спільно та оперативно з'ясувати всі важливі питання.

- Можливість інтерактивної перевірки виконання роботи. Виконуючи індивідуальне завдання, студент тепер не приносить його обов'язково в паперовому форматі, а може надіслати викладачеві на поштову скриньку чи групу з робочими документами. Такий варіант має низку переваг: 1) підвищує ефективність роботи викладача, оскільки він може перевірити завдання вдома у будь-який зручний для себе час, 2) дозволяє оперативно внести зміни у роботу, якщо виникли певні зауваження та є можливість їхнього виправлення; 3) економить кошти студент та роздрук та передрук роботи; 4) є екологічно більш виправданим, оскільки використовується менше паперу та канцелярських товарів (скріпки, файли, папки тощо).

- Стеження за ходом роботи без відволікання від неї студента. Як вже зазначалося вище, студенту та викладачеві немає потреби узгоджувати зустріч для консультації, адже кожен надсилає та ознайомлюється з отриманими документами у зручний для себе час.

- Простота у використанні. Практично кожна людина у сучасному світі знайома з комп'ютером та володіє навиками роботи з ним. Переважна більшість інформаційно-комунікативних технологій побудовані простим та інтуїтивно зрозумілим чином, що дозволяє за короткий проміжок часу навчитися працювати з ними на високому рівні.

- Можливість обов'язкової авторизації. Викладач може зробити навчальну спільноту закритою, з переглядом лише для певної студентської групи та персональним входом кожного студента. Це дозволяє відстежувати внесені зміни та персоналізовано взаємодіяти з кожним учасником.

- Безкоштовність та відкритість. Існує багато вільно доступних сервісів та додатків, які надають змогу організувати навчальний процес на високому рівні. Так, є платні версії деяких програм, проте їхні безкоштовні аналоги переважно дозволяють комфортно та легко працювати з інформацією.

- Широта можливостей. Різноманітність сервісів надає широкі можливості не лише для викладачів, а й спеціалістів різних галузей.

- Навчання (довідка). Інформаційна підтримка побудована таким чином, що можна швидко знайти відповідь на будь-яке базове запитання, яке може виникнути в процесі роботи.

- Оригінальність, власний стиль. Створюючи, наприклад, персональний блог, автор може надати йому будь-якого вигляду та структури, відповідно до цілей та завдань сторінки.

- Мовна політика (багатомовність). ІКТ доступні практично будь-якою мовою світу, що забезпечує їхнє використання представниками різних країн.

- Помірні та реальні технічні вимоги до ПК. Дані ресурси не потребують значної оперативної чи дискової пам'яті, потужної материнської плати чи відео карти, що дозволяє користуватися ними навіть зі застарілої техніки. Найважливішою вимогою є доступ до мережі Інтернет [5, ст. 43].

Проте он-лайн технології мають певні недоліками. Мережеве навчання не може замінити «живого» спілкування викладача із студентом. Виключно он-лайн навчання безособове та беземоційне. Воно не може врахувати психологічні особливості студента, його темперамент, манеру комунікації чи навіть звичайні ситуативні чинники — погане самопочуття, сильний стрес тощо. Найчастіше рішення як в житті, так і в навчальному процесі, приймаються тільки з врахуванням емоційних і етичних міркувань, які цифрова логіка не може врахувати та досягнути. Ще одним недоліком є те, що значна частина молоді надто занурена в мережеву реальність, яка в окремих випадках заміняє життя. Тому надмірне використання ІКТ може ще більше підсилювати це захоплення та може сприяти розвитку «он-лайн покоління» із простим алгоритмічним мисленням, не здатне до живої комунікації, прояву емоцій, співпереживання. Перелічені тенденції не означають від-

мови від активного та повноцінного впровадження он-лайн технологій. Вони є корисними та необхідними, йдеться про розумне та інтегроване використання, а не заміну класичного навчання.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій забезпечує найкращі результати саме при інтегрованому впровадженні, коли проста передача інформації (навчальної, організаційно-методичної) переходить в он-лайн сферу, а викладач та студенти отримують більше часу на розгляд складних питань, розв'язання навчальних проблемних ситуацій і т. д. Он-лайн форми навчання надають нові можливості для більш активного залучення студентів в освітній простір [1, ст. 24-25].

Темпи розвитку сучасних інформаційних технологій вимагають від фахівців у різних галузях володіння глибокими знаннями ІТ, розуміння тенденцій їх розвитку, вміння передбачати нові можливості. Ефективне використання ІКТ у навчальному процесі коледжів вимагає створення системного підходу, який забезпечує вирішення завдань із технічним, програмним, навчально-методичним, кадровим, нормативно-правовим забезпеченням, управлінням процесом он-лайн навчання та розвитком ІКТ.

З точки зору вивчення конкретних технічних дисциплін необхідно аналізувати дидактичні можливості нових технологій передачі навчальної інформації, готовність викладачів до використання таких технологій, технічного, нормативно-правового, навчально-методичного забезпечення.

У наш час інформаційно-комунікаційні технології навчання вже зайняли одне з провідних місць у професійній освіті, вони знаходять відповідне місце в навчанні студентів усіх освітньо-кваліфікаційних рівнів та форм організації навчального процесу.

Література

1. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : посібник [для пед. працівників і студ. пед. навч. закл.] / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. — Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2002. — 116 с.
2. Петрович С. Д. Використання графічно-орієнтованого комп'ютерного програмного забезпечення в процесі фахової підготовки молодших спеціалістів / С. Д. Петрович // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / редкол. : І.А. Зязюн (голова) [та ін.]. — К. — Вінниця : ДОВ Вінниця, — 2006. — Вип. 11. — С. 342-347.
3. Стрельников В., Губачов В. Дидактичні можливості інформаційних технологій навчання / В. Стрельников, В. Губачов // Імідж сучасного педагога. — 2003. — № 7-8. — С. 53-57.
4. Забродська Г.І. Інформаційні технології в організації самостійної роботи студента / Г.І. Заброцька, Г.С. Чернікова // Модернізація вищої освіти та проблеми управління якістю підготовки фахівців. Інтеграція освіти, науки та виробництва — запорука ефективного навчального процесу: X Всеукр. наук.-метод. конф., 27 вересня 2013 р.: [тези] / редкол. : О.І. Черевко [та ін.]. — Харків : ХДУХТ, 2013. — С. 217-218.
5. Шиман О. І. Практичний курс з використання сучасних інформаційних технологій : навч. посіб. для студентів гуманіт. спец. пед. ВНЗ / О. І. Шиман. — Бердянськ : БДПУ, — 2007. — 155 с.

О.Б. НАЛИВАЙКО,

аспірант кафедри педагогіки,
Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

МЕТОД ДІЛОВОЇ ГРИ У КОНТЕКСТНОМУ НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ

Останнім часом у вищій медичній освіті широкого використання набули ситуаційно-рольові або ділові ігри. Їхня суть полягає в імпровізованому створенні ситуацій, моделюючих деяку типovu діяльність, вирішення проблем, які виникають в процесі цієї діяльності.

У контекстному навчанні зміст навчальної діяльності студента відбирається не тільки в логіці науки, а й через модель фахівця — в логіці майбутньої професійної діяльності, що надає цілісність, системну організованість і особистісний смисл засвоєним знанням. Зміст навчання проектується не як навчальний предмет, а як предмет навчальної діяльності, послідовно трансформується в предмет діяльності професійної. Крім того, задаються просторово-часова координата розгортання змісту, сценарний план і рольовий інструментарій професійної діяльності відповідно до її технологій [2].

Як зауважує А. Вербицький, ділова гра як представник контекстного навчання вносить у навчально-виховний процес нову якість відповідно до таких особливостей: системного змісту навчального матеріалу, представленого в імітаційній моделі виробництва; відтворення структури і функціональних ланок майбутньої професійної діяльності в ігровій навчальній моделі; наближення обстановки навчального процесу до реальних умов породження в знаннях і їх практичному використанні, що забезпечує особистісну активність студентів, перехід від пізнавальної мотивації до професійної; поєднання навчального та виховного ефекту, оскільки сумісний характер ігрової навчальної діяльності змушує підпорядковуватися нормам колективних дій %; забезпечення переходів від організації та регуляції діяльності студентів викладачем, котрий проводить гру, до самоорганізації й саморегуляції дій і діяльності самими студентами [1, с.78].

Фахівці в галузі розробки ділових ігор виокремлюють ігри з достатньо жорстким сценарієм і рольові ігри вільної імпровізації на задану тему. В першому випадку вказуються еталони дій на кожному етапі, допускаються можливі варіанти стану об'єкту імітації залежно від характеру дій гравців (правильних чи помилкових). Для кожного з таких варіантів також наявні відповідні еталони дій і форми поведінки (стану) залежно від прийнятих послідовних рішень і т. ін.

Практичної компетентності студент набуває лише у випадку подвійного переходу: від інформації до думки, а від думки — до дії, до усвідомленого вчинку. Відповідно, з точки зору контекстного навчання інформація повинна даватися в контексті майбутньої професійної діяльності. Таким чином, одним із основних принципів контекстного навчання є принцип послідовного моделювання в навчальній діяльності студентів цілісного змісту, форм і умов професійної діяльності спеціалістів.

Існують різноманітні модифікації ситуаційних ігор із використанням різних методик. Їх вибір визначається конкретними завданнями навчання. Досить важливим моментом є характер заданої ситуації, котра включає в себе сюжет гри, поставлену проблему, особливості зумовлених відношень і виконуваних ролей. При виборі ситуації необхідно враховувати таке: її зміст повинен бути адекватним реальній діяльності; проблеми, що виникають під час гри, повинні бути значущими для її учасників.

У грі беруть участь декілька осіб, які виконують різні ролі. Одна й та ж ситуація може програтися кілька разів, щоб дати можливість усім студентам ознайомитися з функціями різних дійових осіб. Обов'язкова умова ефективності навчання — програвання кількох ігор, пропонованих із урахуванням зростаючої складності, оскільки участь в однотипних іграх зазвичай не дає бажаного результату.

Фахівці в галузі розробки ділових ігор виокремлюють ігри з достатньо жорстким сценарієм і рольові ігри вільної імпровізації на задану тему. В першому випадку вказуються еталони дій на кожному етапі, допускаються лише можливі варіанти стану об'єкту імітації (в клінічних ситуаціях — пацієнта або його родичів) залежно від характеру дій гравців (правильних чи помилкових). Для кожного з таких варіантів також наявні відповідні еталони дій і форми поведінки (стану) залежно від прийнятих послідовних рішень і т. ін.

Наведемо приклади різних видів ділових ігор, представлених різними методами, котрі ми використовували в ході нашого формувального експерименту. *Гра «Лікар — пацієнт»*. 1. Вікторина «Що? Де? Коли?». Отримавши певну інформацію, студенти обговорюють між собою, що слід зробити в даній ситуації чи необхідні додаткові відомості (консультації фахівців, проведення лабораторних, інструментальних досліджень і т. ін.). Прийнявши узгоджене рішення, вони повідомляють його ведучому чи вводять у комп'ютер. Після цього користуючись еталоном розв'язку, ведучий видає необхідні відомості чи відповідну розв'язку інформацію про зміни у стані хворого. 2. Методика послідовного чи розірваного ланцюга: на кожному етапі такої гри в послідовному чи довільному порядку роль лікаря доручається різним студентам. 3. Програвання ситуації в мікрогрупах із подальшим обговоренням. Ведучими в мікрогрупах повинні бути найбільш підготовлені студенти.

Гра «Консиліум» — розподіл ролей між студентами проводиться залежно від кількості учасників, разом із тим у кожній ролі можуть послідовно виступати декілька студентів.

Комплексні ігри типу «відділення лікарні», «поліклініка», «стаціонар», «санітарно-епідеміологічна станція» і т. ін. Подібні ігри можна використовувати в ординатурі, на кафедрах соціальної гігієни й організації охорони здоров'я, загальної гігієни. Вони найбільш близькі до широко використовуваних управлінських ігор, але й у той же час зберігають свою медичну специфіку.

Рольові ігри без жорсткого сценарію не мають чітких еталонів дій і представляють собою адаптований до умов навчання у вищому навчальному закладі варіант «психодрами» Дж. Морено. Ця методика розрахована не стільки на фор-

мування конкретних професійних знань, скільки на набуття комунікативних умінь і навиків, емоційного досвіду. Учасникам гри надається можливість без строгого сценарію зіграти роль, обрану з реального життя (наприклад, розігрування різних психологічних ситуацій спілкування лікаря з хворим).

Існує безліч ситуацій, котрі можна моделювати у процесі навчання майбутніх лікарів. Наприклад, нами розроблена і успішно використовується ділова гра «Роль сімейного лікаря у пропагуванні та формуванні здорового способу життя сім'ї». На такому занятті відбувається контроль початкового рівня знань студентів, деякі види самообстеження й безпосередньо сама ділова гра, в якій розподіляються ролі членів сім'ї та медичного працівника, а потім проробляються в групі різні фактори, котрі впливають на здоров'я сім'ї, включаючи спосіб життя, характер роботи, вікові особливості і т. ін. Наприкінці обов'язково проводиться обговорення підсумків гри.

Отже, гру можна використовувати там, де інші форми й методи навчання не можуть дати необхідної підготовки. Студенти повинні діяти компетентно-предметно та соціально. Не можна грати в те, про що вони не мають уявлення. Тому без відповідної теоретичної підготовки гра не продуктивна. Завчасно також необхідно формувати й культуру дискусії, логіку доведення та спростування, вміння зрозуміти точку зору іншого.

Література

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А.А. Вербицкий. — М.: Высш. шк., 1991. -205 с.
2. Вербицкий А.А., Бакшаева Н.А. Проблема трансформации мотивов в контекстном обучении / А.А. Вербицкий, Н.А. Бакшаева Электронный ресурс [Режим доступа]: <http://www.voppsy.ru/issues/1997/973/973012.htm>.

Т.І. НОВОСАД,

викладач вищої категорії, викладач-методист, голова циклової комісії готельно-ресторанного бізнесу та харчових технологій Коледжу технологій, бізнесу та права Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

РОБОТА ЦИКЛОВОЇ КОМІСІЇ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОКОНТРОЛЮ ЗА ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ ТА СТИМУЛЮВАННЯМ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ, РОЗВИТКОМ ЇХНЬОЇ ТВОРЧОСТІ

З перетворенням України на самостійну державу освіта стала власною справою українського народу. Розбудова системи освіти, її докорінне реформування має стати основою відтворення інтелектуального потенціалу народу, виходу вітчизняної науки на світовий рівень. Завданнями реформування освіти в Україні є формування освіченої, творчої особистості; виведення професійної освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад. Одним із важливих положень Болонського процесу є орієнтація вищих навчальних за-

кладів на кінцевий результат: знання та уміння випускників повинні бути застосовані і практично використані на користь усієї Європи. [1, с. 15]. Тому сьогодні особливого значення набуває створення умов для розвитку особистості студентів, потреб і здібностей їх до самореалізації.

Одним із напрямів вдосконалення професійної підготовки в умовах вищого закладу освіти є організація та керівництво зусиллями студентів у справі формування своєї особистості, тобто їх підготовка до професійного самоуправління, одним із функцій яких і є самоконтроль.

Перетворення студента у дійсного суб'єкта навчальної діяльності пов'язано з оволодінням ним дій контролю і оцінювання, з умінням здійснювати їх стосовно себе, самостійно, без допомоги і впливу викладача. Під контролем в широкому аспекті розуміється перевірка власними силами самого себе, своєї роботи, своїх знань, своєї поведінки і регулювання їх шляхом внесення відповідних корективів. При цьому в ході самоконтролю оцінюється доцільність і ефективність як самого процесу виконання роботи, так і його корегування. У даному контексті набуває великого значення роль контролю та самоконтролю. Вміння контролювати результати своєї діяльності — один із проявів самостійності, що необхідна студенту для поглиблення знань, розвитку пізнавальних здібностей. Розвинений самоконтроль не тільки поліпшує результати пізнавальної діяльності, але й сприяє підвищенню її активності. [1, с.46]. Самоконтроль є важливим навчальним умінням, специфіка якого полягає в тому, щоб самостійно знаходити помилки, неточності, помічати способи усунення знайдених пропусків. Розвиток здібності студента до саморозвитку і самостійного контролювання своєї діяльності, вчинків є однією з основних задач сучасної вищої школи. Згідно концепції професійного управління, самоконтроль є необхідним елементом навчальної діяльності, що сприяє самоуправлінню власним розвитком.

До методів самоконтролю відноситься : усний самоконтроль, письмовий самоконтроль, лабораторно-практичний самоконтроль, самоконтроль за допомогою програмованих посібників.

Так на ц/к для організації самоконтролю за освітнім процесом студентів використовуються методичні вказівки для виконання самостійної роботи з усіх спецпредметів зі спеціальностей «Виробництво харчової продукції» та «Ресторанне обслуговування», в електронних посібниках використовуються питання для самоконтролю. Збірники тестових завдань сприяють активізації роботи студентів в процесі вивчення дисципліни, суттєвим чином впливають на загальну оцінку. Використовуються Методичні вказівки для виконання практичних, лабораторних робіт з усіх предметів професійної підготовки, Методичні вказівки для підготовки до семінарських занять, Методичні вказівки для виконання курсового проекту для спеціальності «Виробництво харчової продукції», курсової роботи для спеціальності «Ресторанне обслуговування». Для готування домашніх завдань є достатньо посібників та книг в електронних варіантах, які є в базі електронної бібліотеки. Такі посібники є і для підготовки студентів в кабінетах, в разі неможливості користування електронними варіантами.

Таким чином, з огляду на викладене приходимо до висновку, що підвищення рівня вмінь самоконтролю навчальної діяльності у студентів веде до підвищення активності студентів у навчальній діяльності, розвитку у них важливих особистісних якостей, підвищенню рівня володіння методами дослідницької роботи, тобто сприятиме розвитку особистості.

Щодо стимулювання навчальної діяльності студентів, можна виділити дві великі підгрупи. До першої з них належать методи формування пізнавальних інтересів у студентів. До другої - методи, спрямовані переважно на формування почуття обов'язку та відповідальності в навчанні. [2, с. 100].

До *методів формування пізнавального інтересу* належать:

1. *Створення на занятті ситуації цікавості* - введення в навчальний процес цікавих прикладів, експериментів, цікавих фактів.

2. *Використання цікавих аналогій.*

3. *Створення ситуації новизни*, актуальності, наближення змісту до найважливіших відкриттів у науці і техніці, до явищ суспільно-політичного внутрішнього і міжнародного життя.

4. *Створення в навчальному процесі ігрових ситуацій.* Гра вже давно використовується як засіб формування інтересу до навчання.

5. *Навчальні дискусії.*

6. *Стимулювання за допомогою аналізу життєвих ситуацій.* Цей метод навчання безпосередньо стимулює навчання за рахунок максимальної конкретизації знань.

7. *Створення ситуації успіху в навчанні.* Одним із дієвих прийомів стимулювання інтересу до навчання є створення ситуації успіху в тих студентів, котрі відчувають певні труднощі в навчанні. Відомо, що без переживання радості успіху неможливо по-справжньому розраховувати на подальші успіхи в подоланні навчальних труднощів. Такі ситуації створюються і шляхом диференціації допомоги студентам у виконанні навчальних завдань однієї й тієї самої складності. Ситуації успіху створюються викладачем шляхом підбадьорення, схвалення нових зусиль.

8. *Методи, спрямовані на формування почуття обов'язку і відповідальності в навчанні.* Процес навчання базується не тільки на мотиві пізнавального інтересу, а й на інших мотивах, серед яких особливо значущими є мотиви обов'язку й відповідальності в навчанні. Вони дають змогу студентам переборювати ускладнення в навчанні, відчувати радість, почуття задоволення від подолання труднощів. Мотиви обов'язку й відповідальності формуються на підставі застосування такої групи методів та прийомів: висунення вимог; навчання виконанню вимог; заохочення успішного, сумлінного виконання своїх обов'язків; оперативного контролю за виконанням вимог і в необхідних випадках вказування на недоліки, засудження - для формування відповідального ставлення до навчання. [2, с. 92].

Висунення навчальних вимог. Треба мати на увазі, що відчуття обов'язку й відповідальності в навчанні має поєднуватися з методами навчання виконання навчальної роботи, навчальних вимог, тому що брак таких навичок може

викликати відставання в засвоєнні знань, а відповідно, в порушенні дисципліни. Велику роль тут відіграє приклад інших студентів і самих викладачів.

Заохочення і засудження в навчанні. Метод заохочення застосовується з метою підтримки і розвитку хорошої поведінки, навчальної діяльності. Способи заохочення дуже різноманітні. У навчальному процесі це похвала викладача, підвищена оцінка тощо. Засудження та інші види покарання є винятком у формуванні мотивів навчання і здебільшого, застосовуються лише в особливих ситуаціях. [2, с. 100]. Отже, всі ці методи комплексно використовуються в навчальному процесі на ц/к. Це і виконання завдань, лабораторних робіт, курсових проектів, які містять в собі елементи досліджень, виконання конкретних нетипових завдань науково-дослідного характеру під час виробничої або навчальної практики, вирішення виробничих ситуацій, які можуть виникнути в реальних умовах виробничої діяльності ЗРГ, вивчення впровадження на виробництві нових видів сировини, новітніх технологій приготування та методів оформлення страв, публічний захист бізнес-планів з обговоренням і об'єктивною оцінкою, проведення занять-екскурсій, використання занять з розподілом ролевих ігор. Для формування почуття обов'язку і відповідальності в навчанні, заохочення студенти активно долучаються до підготовки презентацій занять, проведення занять-самоврядування. Студенти беруть також активну участь у підготовчо-пошуковій роботі і проведенні щорічних декад Ресторатора.

Таке вмiле поєднання різноманітних методів стимулювання в єдності забезпечує успішність навчання.

Тепер розглянемо в чому полягають особливості проблеми формування та розвитку творчої активності студентів[2, с.112].

По-перше, практика показує, що досі випускаються спеціалісти з низьким потенційним потенціалом, тобто людей нетворчих, а іноді просто непідготовлених до роботи в сучасних динамічних виробничих умовах.

По-друге, змінюються критерії оцінки здібностей спеціаліста. Професійна компетентність, ерудованість були й залишаються суттєвими професійними якостями спеціаліста. Але в умовах прискорення науково-технічного прогресу та ускладнених інформаційних процесів цього вже замало. Необхідне вмiти самому шукати нові знання.

По-третє, для сучасного підходу до проблеми суттєво і те, що акцент переноситься на самостійність та відповідальність студента за формування його творчої активності.

І по-четверте, формування і розвиток творчої активності студентів потребують творчої самовіддачі від викладача, примноження та розвиток його творчого потенціалу, якісних перетворень в стилі педагогічної діяльності і підвищення її культури.

Отже, комплексний підхід до розвитку творчої діяльності студентів - це цілісна система взаємозалежних науково-педагогічних принципів, методів і засобів виховання їхньої активності. Комплексність у розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця виступає як спосіб оптимізації всього навчально-науково-виховного процесу, основа формування всебічно розвинутої особистості.

Професійно-трудове виховання полягає в тому, щоб студент усвідомив свою пізнавальну діяльність як специфічний вид праці, а творче, відповідальне відношення до оволодіння професією розглядав як найважливішу соціально-моральну задачу, чітку продуману систему організації навчального процесу. [3, с. 21]. Студент повинен бути зорієнтований на виховання в майбутніх фахівців поваги до праці, вироблення уміння творчо застосовувати в праці отримані у коледжі теоретичні і професійні знання.

Ц/к проводить багатогранну роботу щодо розвитку творчої індивідуальності студентів. Цьому сприяє участь у різних творчих конкурсах професійної майстерності та їх проведенні – «Зустрічаєм Великдень разом» м.Брест, «Парад вареників», міжнародні конкурси юніорів в м Києві, наш Етнофестиваль. Творча активність студентів проявляється і в роботі гуртків «Творець кулінарних шедеврів» та «Прогрес і техніка». Так гуртківці беруть участь у пошуку певних рецептур страв для участі різних регіональних та міжнародних конкурсів та безпосередню участь у них, різного сучасного обладнання та оформлюють альбоми з їх зображенням. Вже традиційно стало, що гуртківці беруть активну участь у підготовчо-пошуковій роботі і проведенні декад технолога, де вони демонструють і нові види страв, і сучасний карвінг, і нові види обслуговування. Також студенти технологічного відділення постійно беруть участь у нашій конференції «Молодь України як стратегічний потенціал розбудови національної економіки», де неодноразово отримували призові місця. Також вони були і учасниками конференції на базі університету Україна.

Другий рік поспіль наші студенти беруть участь в «Науковому пікніку» на рівні міста. Участь у «Науковому пікніку» – чудова можливість талановитим студентам заявити про себе, свої можливості, продемонструвати усім охочим свої професійні знання та здібності у карвінгу, прорекламувати свою професію та наш заклад.

Отже, такий підхід, з вищевикладених аспектів, забезпечуватиме здатність до самостійного прийняття нестандартних професійних рішень, ефективного розв'язання майбутнім фахівцем сфери ресторанного господарства складних завдань технологічної діяльності.

Література

1. Деркач Л.М., Резанко В.М. Психологія самоконтролю в процесі засвоєння знань студентами/ Л.М Деркач, В.М Резанко – Чернівці:Митець, 1999.-79с.
2. Загвязинский В.И. Теория обучения: Современная интерпретация: Учебное пособие для студентов вузов. М.: Академия, 2001.- 192 с.
3. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Інформація до першої лекції 2004/ 2005 навчального року: Лист №1 / 9 402, 28. 07. 2004 р.// Юридичний вісник України. 2004. 18 вересня. №38.- С. 9 – 23.

Л.А. СКАКУН, Т.І. КРОШКА,
викладачі Фінансово-економічного коледжу
Буковинського державного фінансово-економічного університету

САМОСТІЙНА РОБОТА НА ЗАНЯТТЯХ МАТЕМАТИКИ

Метою освіти є виховання всебічно і гармонійно розвинутої особистості, яка здатна до прийняття самостійних стратегічних рішень і продуктивної творчої праці. А діяти таким чином може тільки та людина, яка не лише володіє певними знаннями, але й здатна самостійно поповнювати свою скарбничку знань і застосовувати свої знання і вміння в умовах стрімкої динаміки сучасності.

Важливим аспектом при набутті знань є те, що дійсно міцними та глибокими знаннями оволодівають ті, хто докладаючи певних зусиль, самотужки вивчає матеріал.

Традиційно на всіх етапах заняття домінує педагог, оскільки керує навчальним процесом, інформує, демонструє, мотивує, примушує, активізує, спонукає, пропонує, переконує і т.і. [1].

Таким чином, студент займає пасивну (інколи навіть відверто напівнудьгуючу) позицію, оскільки усунутий від самостійного вибору можливих дій для розв'язання поставленої задачі, від аналізу власної навчальної діяльності та оцінювання своїх досягнень.

В результаті розчаровані обидва: викладач і студент незадоволені результативністю. Для запобігання такого фіналу варто активувати навчально-пізнавальну діяльність тих, хто навчається.

Однією з форм навчального процесу, яка потребує активної напруженої інтелектуальної праці, і як наслідок дає стійкі знання, є самостійна робота (індивідуальна або групова). Перевагами такого виду діяльності є: розширення пізнавальних можливостей студентів; розвиток мислення та творчого підходу до розв'язання різних проблем, що виникають в процесі навчання і не тільки; формування навичок самостійності; виховання відповідальності за виконану роботу; демократичне і рівноправне партнерство педагога та студента; зазвичай високий рівень знань; формування стійких умінь та навичок; можливість переносити набуті знання, вміння, навички та прийоми діяльності на інші навчальні предмети і сфери діяльності.

Самостійна робота, як вид пізнавально-навчально-наукової діяльності, передбачає певну послідовність мислення студента, його інтелектуальні та практичні самостійно визначені дії та кроки, що в свою чергу тренує волю, дисциплінує та виховує.

Ефективність самостійної роботи збільшується, якщо вона є однією зі складових навчального процесу і проводиться планомірно та систематично, якщо на кожному занятті для неї відводиться певний час. Тільки за таких умов формуються стійкі вміння та навички студентів щодо виконання різних видів самостійної роботи

Розглянемо деякі форми самостійної роботи на занятті математики.

Заняття — лабораторна робота. Лабораторні роботи дають можливість студентам більш повно і свідомо з'ясувати математичні залежності між величинами, знаходити певні закономірності, удосконалити навички вимірювань і обчислень, роботи з таблицями, графіками, діаграмами тощо [2].

Заняття — практикум. Це заняття розв'язування задач із однієї чи кількох логічно пов'язаних тем. Основний час на практикумах відводиться на кероване самостійне розв'язування задач. Керівництво роботою може здійснюватись як викладачем, так і за допомогою дидактичних матеріалів.

Заняття — залік. Це заняття узагальнення і систематизації набутих знань, вмінь та навичок студентів з однієї теми (чи кількох тем). Про хід проведення і план підготовки до залікового заняття слід повідомити на самому початку опрацювання теми. Залікове заняття передбачає обов'язкову самостійну освітню діяльність кожного студента, її колективне обговорення та обґрунтування оцінки результатів.

Математичний диктант — одна з ефективних форм організації самостійної роботи. Це короткочасні письмові контрольні роботи, під час яких студенти, сприймаючи завдання на слух (повністю чи частково), виконують його письмово або записують лише результат. Математичні диктанти бувають навчальні і контролюючі. Систематичне використання математичних диктантів дає надійну інформацію про рівень засвоєння нового матеріалу підвищує математичну культуру та грамотність студентів, сприяє розвитку їх мови та логічного мислення [3].

Метод проектів. Проектна робота — це освітня технологія, спрямована на здобуття студентами знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них специфічних вмінь та навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку. Мета цього виду роботи — дати можливість виконати незалежну самостійну роботу, організовану на отриманих знаннях, вміннях та навичках, що були здобуті впродовж певного періоду вивчення навчального матеріалу. Цю технологію найкраще застосовувати для організації роботи в різнорівневих групах, оскільки кожне завдання може бути виконане студентами з різним рівнем підготовки.

Домашні завдання. Домашні завдання — це теж самостійна робота студентів без безпосереднього втручання і керівництва з боку викладача. В процесі виконання домашньої роботи студент самостійно вивчає, аналізує, систематизує, узагальнює матеріал та самостійно робить висновки і тому набуває навичок самоосвіти. Перевіряючи виконання домашнього завдання, викладач опитує більшу частину групи, студенти доповнюють, уточнюють відповіді інших, що сприяє більш глибокому вивченню навчального матеріалу, вдосконаленню знань усіх.

Таким чином, систематична самостійна робота та відповідальне ставлення до неї студентів, робить особистість творчою, якій властиві: самостійність у прийнятті рішень, бути відповідальними за належне виконання цих рішень, здатність працювати в нестандартних ситуаціях та умовах, вміння все життя самостійно вчитися та удосконалюватися.

Література

1. Маркова І.С. Інтерактивні технології на уроках математики / уклад. І.С. Маркова – Х.: Основа, 2008, – 126 с.
2. Козира В.М. Технологія уроку з математики. – Т.: Астон, 2002 - 52с.
3. Бевз Г.П. Методика викладання математики. – К., „Вища школа” 1989 – 367с.

Г.А. ХРОКАЛО,

викладач Роменського коледжу Державного вищого навчального закладу
«Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана»

КОМПЕТЕНТІСНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА КОЛЕДЖУ – УМОВА РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ ЯК КОНКУРЕНТОЗДАТНИХ ФАХІВЦІВ

Сучасний світ дуже динамічний. Навколо нас відбуваються процеси і події, які мають як власні високі темпи перебігу, так і високий темп зміни між собою. Сучасна освіта також змінюється дуже динамічно. Якщо порівняти швидкість змін в освіті в середині минулого століття і швидкість змін в сучасності, то можна побачити, що відбувається постійне прискорення. Такі бурхливі зміни викликані різними чинниками це і розвиток техніки, і розвиток технологій, і щорічне збільшення інформації тощо.

У такому динамічному світі викладач коледжу повинен відповідати сучасним вимогам до працівника освіти. Сучасний освітянин повинен бути висококваліфікованим професіоналом, з високим рівнем розвитку інтелекту, відповідним рівнем культури та достатньо компетентним у галузі педагогіки. Як бачимо однією з вимог до викладача є його компетентність. Що ж таке компетентність викладача і яку роль вона відіграє в розвитку працівника освіти, та який вплив має на розвиток тих, хто навчається.

Поняття “компетентність” (лат. *competentia*, від *competo* – спільно добираюся, досягаю, відповідаю, підходжу) у словниках трактується як “володіння знаннями, що дозволяють судити про що-небудь”, “обізнаність у чому-небудь”, “авторитетність, повноваження” тощо[1, с.2].

У «Новому тлумачному словнику української мови» компетентна людина визначається як така, що має достатні знання в будь-якій галузі, яка в будь-чому добре обізнана, тямуща, кваліфікована й має певні повноваження, права й владу.

На мою думку, компетентність викладача коледжу відіграє одну з головних ролей в розвитку студентів, яких навчає педагог. Студенти коледжу - це підлітки, а як відомо, в такому віці дитина максимально сприймає все нове і може відрізнити, чи має викладач глибокі знання зі свого предмету, чи ні. Думаю, кожен викладач проходив «тест», коли студенти задають питання, що стосується навчальної дисципліни, яку викладає педагог, але яке не стосується теми, яка вивчається на занятті. Питання може бути спеціально заготовленим заздалегідь,

щоб побачити реакцію викладача: не знає відповіді і повів себе авторитарно, дав чітку і суху відповідь і повів себе як науковець, дав відповідь і зацікавив для пошуку нової інформації. Потім студенти поміж собою оцінюють рівень знань і говорять: «він лише з конспекту «клюне та кукурікне», «він знає дуже добре предмет, але не може пояснити», «він має не лише знання з навчальної дисципліни, але й підкаже, де їх можна застосувати на практиці».

Отже, першою складовою компетентності викладача, на мою думку, повинні бути глибокі знання з предметів які викладач доносить студентам, та вміння їх застосувати на практиці.

При роботі зі студентством як під час навчання, так і в позанавчальний час, можна потрапити в ситуацію, яка, здається, може поставити викладача в незручне становище. Тому другою складовою компетентності викладача повинно бути професійне вміння майстерного застосування психологічних та педагогічних прийомів при роботі зі студентством, які не лише допоможуть вийти з такої ситуації, але й будуть запобігати їх появі.

Третьою складовою компетентності повинно бути прагнення викладача до саморозвитку та самоосвіти. В такому випадку викладач повинен постійно розвиватися і гаслом повинна стати крилата фраза, яка по-латині звучить так *Disce, sed a doctis, indoctos ipse doceto* (У тих, хто знає, навчайся, а тих, хто не знає, навчай сам). Не розділяю позицію тих освітян, які говорять: «...навіщо мені вивчати комп'ютер (іноземну мову, нові ТЗН, нові освітні технології, тощо) якщо мені до пенсійного віку залишилося 5-10 років»

Четвертою складовою компетентності повинен бути широкий кругозір викладача. Сучасний викладач не повинен зациклюватися лише на тому, що він знає свою роботу, він повинен читати художню літературу, брати участь у громадському житті, мати хобі, всебічно розвиватися.

Як бачимо, компетентність освітянина багатогранна. Професійна компетентність педагога визначається обсягом компетенцій, колом повноважень у сфері професійної діяльності, що окреслюють індивідуальний стиль роботи, спосіб досягнення навчально-виховної мети, забезпечують якість і ефективність професійної діяльності. Саме такий викладач може бути не лише наставником, але й прикладом для студентів. Адже конкурентоздатний викладач - це приклад для студентів, які в майбутньому стануть конкурентоздатними фахівцями на ринку праці.

У багатьох західноєвропейських країнах розроблені критерії основних «умінь широкого спектру», які необхідні кожній компетентній людині для життєдіяльності. Їх перелік відрізняється як за змістом, обсягом, так і за специфічною термінологією [2, с.53].

Про компетентнісний підхід в сучасній освіті цікава думка Л.А. Гуцан, зокрема автор вказує «Бути компетентним — значить вміти реалізовувати знання, застосовувати досвід, волю і емоційний стан для вирішення проблем у конкретних обставинах. На думку багатьох українських вчених компетентність не зводиться до знань і вмінь в кількісному відношенні. Але без знань і особистого досвіду діяльності набуття ключових компетентностей неможливе.[2]»

Питання компетентнісного підходу до освіти викладачів розглянуті в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. У дослідженнях і публікаціях таких дослідників, як В. Адольф, Ю. Варданян, Е. Зеєр, І. Зязюн, І. Колесникова, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, Е. Рогов, Є. Сахарчук, В. Сериков, В. Сиденко, А. Щербаков та ін. було започатковано розв'язання проблеми компетентнісного підходу до підготовки майбутніх вчителів.

Компетентнісна самореалізація викладача — це приклад для студентів, а відповідно й умова для розвитку студентів як майбутніх фахівців.

На мою думку, компетентнісна самореалізація викладача пов'язана також з тим часом коли педагог сам був студентом і отримував знання від викладача, який самореалізувався в професії.

Сучасні навчальні педагогічні заклади приділяють увагу питанню компетентності при підготовці майбутніх працівників освіти. В статті А.Волосенко сказано «...прагнення до принципового оновлення педагогічної освіти викликає необхідність розробки базової концепції, в основі якої має лежати гармонійне і оптимальне поєднання психолого-педагогічної та спеціальної підготовки студентів ВНЗ. Такий підхід має за мету забезпечити становлення майбутніх викладачів з високим рівнем педагогічної майстерності, професійної компетентності та готовності до реалізації себе як творчої особистості, так і кваліфікованого професіонала»[3, с.155]

Вважаю, що самореалізація викладача є однією з заporук розвитку студентів як майбутніх фахівців. Але тема компетентнісного підходу в освіті та тема впливу самореалізації викладача потребують більш глибокого вивчення і дослідження науковцями.

Література

1. Л. Нестерова, Т. Гірлянд Особливості компетентнісного підходу до професійної підготовки кваліфікованих робітників [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.tpal.com.ua/spase/osnnapr/ipto/doc/nauk/1.2.pdf>
2. Л. А. Гуцан Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Компетентнісний підхід у позашкільній (неформальній, додатковій) освіті. Визначення ключових компетентностей учнів у міжнародних та українських освітніх стандартах. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/2349/1/Gutsan_50025.pdf
3. А. Волосенко Компетентнісний підхід до психолого-педагогічної підготовки вчителів в економічному університеті. Проблеми підготовки сучасного вчителя №5 (ч.1), 2012.
4. Карпова Л. Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Карпова Лариса Георгіївна. — Харків, 2004. — 209 с.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Ю.Я. ВЕНЦ,

аспірант Національної академії мистецтв України,
Інституту проблем сучасного мистецтва, м. Київ

ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ У ПЛАСТИЧНОМУ ОБ'ЄКТІ

Мистецтво пластики, безперервні традиції якої у порівнянні з іншими видами образотворчого мистецтва сягають глибини віків. Риси стилістично-образної подібності деяких скіфських та ранньослов'янських антропоморфів знайшли своє втілення у сучасній пластиці, зокрема у творах кам'яної скульптури С. Жолудя, А. Лубія, С. Кляпетури, С. Горбатюка, Г. Старуха, Д. Альошкіної, Р. Захарчука. Символічні елементи, які зустрічаються в давньоукраїнських пам'ятках, становлять стійкі образотворчі форми, що сягають образу в його першооснові. Сюди відносимо і першоелементи з іконографічними вираженнями. Конкретне і узагальнене в сучасній пластиці виступає в синтезі, в рамках єдиного світосприйняття. Сповнені народними мотивами гончарні іграшки, яскраві барви розписів стін та різьблення меблів, орнаменти стародавніх рушників та сорочок, плетиво дерев'яних шкатулок. Така сила впливу є не випадковою. Важливим напрямом етнозбереження та націєтворення українства є його звернення до потужного потенціалу власної культурної спадщини — традицій, мови, мистецтва. Особливо актуальні ці питання в наші дні, коли відбуваються глобалізаційні процеси планетарно-го характеру і спостерігаються тенденції до взаємозближення культур.[1]

Сучасна світова культура є власницею значної спадщини у всіх видах образотворчого мистецтва. Вивчаючи важливі мистецькі пам'ятки архітектури, живопису, скульптури та декоративно-прикладного мистецтва, не можна залишити без уваги таку область оздоблення виробів як орнамент. Виконуючи роль прикраси якогось предмета, орнамент (лат. *ornamentum* - прикраса) не може існувати окремо без твору, він виконує декоративну та прикладну функції. Символи у орнаментальному трактуванні — це образи, наділені особливою силою та значущістю. Виникають такі образи як результат пізнання людиною внутрішнього та зовнішнього світу та незмінно пов'язані із світоглядом та щоденним побутом людини. Завжди народ має свою особисту систему символів, яка успадковувалася ним від стародавніх часів та предків і передається від одного покоління іншому як спадок. Символи — це невід'ємна частина історії кожної держави, народності та його способу життєвого вираження.

Орнамент на даний час мало вивчений і завжди в минулому асоціативно пов'язаний з такими галузями виробництва, як-от: ткацтво, вишивка, розмальовування хат чи окремих частин у хатах (печі, вікна тощо), оздобленням гончарських виробів, орнаментациєю манускриптів та друківаних книжок, різьбою по дереву в творах побутового вжитку та в речах церковного й офіційного призначення.

Протягом всієї історії мистецтва зустрічаємо нескінченний та величезний вплив традицій та різноманітних орнаментів на творчість сучасних художників, зокрема пластиків. Кожна народність, іноді навіть географічна область, має своє коло традицій. Так і в оздобленні пластичних об'єктів, кожен художник намагається відчувати та показати красу саме своєї спадщини, свого краю. Найпоширенішим у використанні орнаментом для скульптурних творів є символічний орнамент. Процес створення будь-якого художнього твору мистецтва у сучасному світі неможливий без опори на знання і досвід попередніх поколінь. Те ж відбувається і при створенні пластичного об'єкту. Всі покоління художників завжди використовували у своїй творчості використовували символічні смислові ідеї, які закладали в твори певний зміст і надавали твору самотності та неповторності. Згодом народжувався новий стиль, який ніс в собі нові форми та знаки. При формуванні нового власного стилю, під впливом свого розуміння гармонії, зміни в першу чергу піддаються форма, конструкція та силует, а потім вже традиція, що прикрашає його і символізує. Однак саме орнамент допомагає достовірно ототожнити належність твору до того чи іншого часу і саме йому судилося стати головним вказівником стилю. Під час виконання нового твору значення має не тільки використання художнього досвіду минулого, а і власне бачення мистецького простору в той час, коли виконується такий об'єкт. Переважно це завжди і емоційний вираз чуттєвих особистих вражень художника, чи це інновація чи просто досвід у власному трактуванні. На зламі тисячоліть у світовому мистецтві склалася специфічна ситуація: після духовного прориву авангарду, тривалої боротьби ідеологічних концепцій, які нерідко межували з рецидивами антиестетики, наступних компромісів мистецтва постмодернізму, домінування твору-ідеї, "одноденки" над твором, який виникає у результаті тривалої розумової і фізичної праці, приходять повернення на якісно новому рівні до споконвічних цінностей та естетичних норм, виразних антропоцентричних засад творчості, ідей рукотворності і неповторних властивостей матеріалів. [2]

На прикладі звертання до древньої кераміки служить для майстрів-керамістів джерелом натхнення, відправною точкою для створення нової художньої мови. Особлива увага приділяється декору і його призначенням в давнину і сучасному суспільстві; визначається семантичне значення. Застосовувані сировинні матеріали, які надають нове звучання традиційним формам, легко вписують стародавні елементи в сучасну пластичну творчість. Художники, використовуючи досвід древніх гончарів, звільняють речі від первинної функціональності, перетворюючи їх в об'єкти дизайну.

Ще здавна трипільська культура стала осередком поширення декоративних орнаментів тодішньої доби не тільки в кераміці. Ці орнаменти оточували людей в

різних видах образотворчого мистецтва. Такі орнаменти присутні в роботах художників Я. Мотики, М. Росул, Г.-О. Липи, Л. Горлової, Л. Мисько, М. Вахняк, З. Федика. Найдоступніші предмети на зразок відбитків, ліній в творах Назара Білика складають ідеограми, де об'єкт - це соціальний образ. Ця культура є тією первинною основою, на яку нашаровувалася уся подальша культура України. Наступною ланкою в розвитку мистецького досвіду на теренах України була скіфо-сарматська культура, де активно поширюється знаменитий скіфський звіриний стиль, що згодом еволюціонує в бік стилізації, орнаментальності.

Важливе місце серед української орнаментики займає так звана трипільська спіраль. С. Китова дає таке визначення спіралі: «Це визначається як художній мотив, що складається з кривої, яка має форму півкола або кола, що поступово збільшуються в діаметрі»[3] Таке трактування символу притаманне творам Юрія Мусатова.

Найскладніший необразотворчий - утворений геометричними елементами, абстрактними формами, позбавлених конкретного предметного змісту - орнаментальний візерунок, або мотив, складається з простих геометричних елементів правильної або неправильної форми. Часто лінійні орнаменти зустрічаємо в творах кам'яної пластики С. Жолудя, Я. Миська, В. Андрушка, Є. Зігури, Д. Альошкіної. Нові способи одиничного досвіду виникають із матеріалізованих в ході технічної еволюції абстрактних систем. Щільність асоціацій досягається візуалізацією ідей та подихом етнічних мотивів. Такими є пластичні роботи Столярука Сергія, випускника факультету декоративно-прикладного мистецтва ЛНАМ.

Геометричний орнамент пов'язаний з естетичними, технологічними, символічними факторами. В процесі історичного розвитку пластичного мистецтва геометрія творення складала основу вміння раціонально висловлювати свої думки. Архаїчні та строгі геометричні форми притаманні ранній творчості художника В. Андрушка («День і ніч» 1989р., «Пробудження» 2010). Такі роботи вирізняються чіткістю та математичною точністю геометричних ліній, вони строгі та композиційно довершені часто застосовує художник і колір, щоб виділити чи підкреслити аспекти задуму. Часто такі символи використовує Сергій Жолудь, Богдан Гладкий.

Ще однією групою знаків, які часто зустрічаємо в скульптурних творах — це хвилясті лінії та зигзаги, символіку котрих пов'язують з стихією води. Варто зазначити що зигзаги та хвилясті лінії були не лише частиною композиції творів, а й власне головною ідеєю пластичного сп'ямування. Дослідники давньої символіки відзначають, що малюнок вертикально розташованих паралельних зигзагів позначав дощ, що падає зверху, а горизонтальні зигзагоподібні або прямі лінії могли символізувати небесну вологу. Такі приклади простежуємо у творах М. Дзиндри, В. Хижинського, Ю. Мусатова, С. Пасічної, О. Безпалків, М. Малишко.

Найпоширенішими образами в українському мистецтві є кінь, риби, птахи. Зразки таких орнаментів бачимо на пластичних творах М. Дзиндри, В. Андрушка, І. Фієра, С. Зінця. Рослинна геральдика притаманна переважно в розписах, якими прикрашають об'ємні твори. Сучасні скульптури не оминає тематика жінки-матері, жінки-спокусниці, жінки-божества. З особливою любов'ю та майсте-

рністю виконані такі роботи — «Діана» 1999 - В. Протас, «Марія» 1999 - А. Микитюк, «Споглядальниця» 2012 — В. Андрушко. Скульптор Володимир Одрехівський, який створив чимало жіночих образів, каже, що проблеми мистецтва зараз дуже різноманітні і деколи виходять за межі візуальної інтерпретації реальної постаті. На думку сучасних художників це і є атрибутом їх творчих задумів, коли фігуративне стає нефігуративним.

Після Хрещення Русі найпоширенішим жанром стає іконопис. Часто тематикою робіт є релігійні постаті, адже Біблія є супутницею буття. Вона є щоденною насагою творчості в усіх аспектах. Важливим аспектом творчості художника є його невимовна любов до рідного краю, традицій та звичаїв українського народу, це чітко прочитується в деталізації пластичних творів В. Хижинського, Т. Зайцевої, Л. Горлової, М. Вахняк, В. Бика. Загалом у монументальних пластичних об'єктах сакральна семантика переважає й органічно підпорядковується загальній структурі вираження мистецького задуму.

Відомий дослідник народної орнаментики писав про свастику: «Один з найдавніших знаків доброго знамення, побажання добробуту, відведення нещастя»[4]. Такий сакральний знак як хрест використовувався на теренах України задовго до християнства. Такі ж сакральні знаки можна побачити на пізніших трипільських виробах, потім на язичницьких оберегах, далі — на середньовічних пам'ятках.

Твори українського сучасного мистецтва відіграють суттєву роль у націєтворчих процесах, у поступовому русі українства до модерної української нації, бо формували одну з найважливіших властивостей нації — її духовність, яка найперше проявляється через національні цінності, національний образ світу, національний характер, національну свідомість і самосвідомість. Наш час є свідком бурхливого зростання популярності народного мистецтва. В епоху масовості та виробництва справжній твір мистецтва здобуває цінність саме тим, що він зроблений в індивідуальній манері, несе на собі відбиток творчої особистості умільця. Народному мистецтву українців притаманні виплекані віковими світоглядними традиціями символізм і метафорика.

Література

1. Авер'янова Н. Українське образотворче мистецтво як невід'ємний чинник етнозбереження та націєтворення / Н. Авер'янова // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка (Українознавство). — 2009. — № 13. — С. 18–21.
2. Голубець О.М. Питання термінології в сучасній мистецькій освіті // Мистецька школа в системі національної освіти України: Навч.-метод. посібник. — Львів: Брати Сиротинські і К, 1999. — С. 53-69.
3. Китова С.А. Полотняний літопис України: Семантика орнаменту українського рушника / С. А. Китова. — 2-е вид., доповн. — Черкаси : Брама, 2003. — 223 с.
4. Щербаківський Д. До символіки орнаменту. — Архів Д. Щербаківського — Архів Інституту археології НАН України. — Ф. 9. — Справа № 187. Д. Щербаківський, До символіки орнаменту. — Архів Д. Щербаківського — Архів Інституту археології НАН України. — Ф. 9. — Справа № 187.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ
ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

УДК 81 811.001

О.М. ГОРДА,

в.о. доцента кафедри українознавства
Львівського національного аграрного університету

**ВІДПОВІДНИКИ ТЕРМІНА АФІКСИ В УКРАЇНСЬКИХ МОВОЗНАВЧИХ
ДЖЕРЕЛАХ (КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)**

У запропонованій статті на основі маловивчених джерел – граматик С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера, В. Коцовського та І. Огоновського, О. Поповича, П. Залозного – показано становлення терміна *афікси*.

Ключові слова: термін, термінологія, афікс, граматики української мови.

В предлагаемой статье на основе малоизученных источников – грамматик С. Смаль-Стоцкого и Ф. Гартнера, В. Коцовского и И. Огоновского, Е. Поповича, П. Залозного – показано становление термина *аффиксы*.

Ключевые слова: термин, терминология, аффикс, грамматики украинского языка.

In the offered article on the base of little-studied sources – the Grammars by S. Smal'-Stots'ky and F. Gartner, W. Kotsovsky and I. Ohonovsky, O. Popovych, P. Zalozny – it is demonstrated the formation of the term *affixes*.

Key words: term, terminology, affix, the Ukrainian grammars.

Постановка проблеми. Один із основних напрямів сучасного історичного термінознавства – дослідження галузевої лексики на певному часовому зрізі. Наукових розвідок, присвячених вивченню мовознавчої термінології значно менше, ніж праць про технічні чи природничі терміносистеми. Не однаково вивчена й термінологія різних галузей мовознавства, зокрема словотвору.

Стан дослідження. Українську словотвірну термінологію досліджено в контексті мовознавчої (В. Захарчин [4], М. Лесюк [5], Д. Якимович-Чапран [12]), граматичної (І. Огієнко [8], Н. Москаленко [7], О. Медведь [6]), морфологічної (І. Ярошевич [13]) терміносистем і як термінолексику окремої галузі (З. Сікорська [9, 10], Л. Вакарюк і С. Панцьо [1]). Однак зазначені дослідження не дають змоги скласти уявлення про становлення та еволюцію термінів словотвору, зокрема терміна *афікси*. Цей факт вказує на актуальність теми статті.

Мета дослідження — вивчення еволюції терміна афікси. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: 1) виявити відповідники зазначеного терміна у мовознавчих джерелах кін. XIX — поч. XX ст. (граматиках української мови С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера, В. Коцовського та І. Огоновського, О. Поповича, П. Залозного); 2) простежити їхню подальшу долю.

Виклад основного матеріалу. Структурні елементи слова, розташовані справа чи зліва від кореня, які сучасне мовознавство кваліфікує як афікси [11, с. 11], граматисти кін. XIX — поч. XX ст. позначали терміном *додатки*. Першими цю лінгвістичну назву запровадили С. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер у підручнику «Руска¹ граматики» (1893) [РГСС1, с. 47]. Далі цей термін використали В. Коцовський і І. Огоновський (1894), які подали його дефініцію: «*Додатки*, додані до кореня на початку (спереду), зовуться приставки..., додані до кореня на кінці, зовуться наростки» [МГК, с. 15], та О. Попович (1905, 1907) [РГрПоп, с. 11]. Зауважимо, що відповідником *приставки* граматисти позначали префікси, а відповідником *наростки* — суфікси.

Із вищезгаданих граматичних студій, зокрема «Методичної граматики» В. Коцовського та І. Огоновського, термін *додатки* використав П. Залозний (1906) [ЗКГ, с. 6]. У дужках до нього автор «Короткої граматики української мови» подав ще й латинський відповідник *афікси* [ЗКГ, с. 6], запозичений посередництвом російської мови [ГТіП, с. 4]. Правда, граматист негативно оцінював запозичені терміни. Вибираючи між термінами, які пропонували російські та українські граматики, П. Залозний віддав перевагу другим. [ЗКГ, с. 3]. Позитив українських граматик, на його думку, — у творенні граматичних термінів з «рідних слів» [ЗКГ, с. 4].

Крім того, П. Залозний удосконалив визначення *додатків*, запропоноване своїми попередниками. Він називав *додатками* «частини слова», що «додаємо спереду кореня і після його» [ЗКГ, с. 6].

«Грамматична термінологія і правопись» [ГТіП], яку в 1917 році ухвалила комісія мови при Українському товаристві шкільної освіти в Києві, також як основний подавала термін *доданок*, а в дужках (як синонім) — відповідник *афікс* [ГТіП, с. 5]. Свій підхід укладачі посібника мотивували так: «ті слова треба мати стало переданими по українському через те, що вони можуть уживатися і в загально літературному змислі, без всяких стосунків до граматики» [ГТіП, с. 4]. Надалі термін *додатки* не прижився у словотворі, оскільки вже тоді його використовували й у синтаксисі [7, 153]. Сучасне мовознавство оперує терміном *афікси* [11, с. 19; 2, с. 14].

Висновки. У досліджуваних джерелах як відповідник сучасного терміна *афікси* домінував лінгвономен *додатки*. Це була родова назва на позначення покореневих і препозитивних елементів (частин) слова — суфіксів і префіксів (у граматиках — *наростків* і *приставок*). Паралельно на початку XX ст. як синонім вжито термін *афікси*, який функціонує і в сучасному мовознавстві.

¹ Українську мову в Галичині називали ще *руською* [3, с. 566–567]

Література

1. Вакарюк Л. О. Своєрідність терміносистеми сучасного українського словотвору / Л. О. Вакарюк, С. Є. Панцьо // Вісник Прикарпатського національного університету. Філологія. — Вип. XV—XVIII. — Івано-Франківськ : Вид.-дизайн. відділ ЦІТ, 2007. — С. 641—645.
2. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія : навч. посіб. / В. О. Горпинич. — К. : Вища школа, 1999. — 207 с.
3. Єрмоленко С. Я. Руська мова / С. Я. Єрмоленко // Українська мова. Енциклопедія. — К. : Укр. енци. ім. М. П. Бажана, 2004. — С. 566—567.
4. Захарчин В. В. Українська мовознавча термінологія кін. XIX — поч. XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / В. В. Захарчин. — К., 1995. — 25 с.
5. Лесюк М. Формування української літературної мови в Галичині в умовах Австрійського режиму / Микола Лесюк // Галичина. — 2003. — № 9. — С. 145—153.
6. Медведь О. В. Українська граматична терміносистема (історія та сучасний стан) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О. В. Медведь. — Харків, 2001. — 17 с.
7. Москаленко Н. А. Нарис історії української граматичної термінології / Н. А. Москаленко. — К. : Рад. школа, 1959. — 224 с.
8. Огієнко І. Історія української граматичної термінології / Іван Огієнко // Записки українського наукового товариства в Києві. — Кн. 1. — К., 1908. — С. 94—129.
9. Сікорська З. Лексико-семантична характеристика української словотвірної термінології / Зінаїда Сікорська // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки. — 2001. — № 3. — С. 120—127.
10. Сікорська З. Структурно-граматична характеристика української словотвірної термінології / Зінаїда Сікорська // Українська термінологія і сучасність : зб. наук. праць / Л. О. Симоненко. — К. : КНЕУ, 2001. — Вип. IV. — С. 267—271.
11. Словотвір сучасної української літературної мови / за ред. М. А. Жовтобрюха. — К. : Наук. думка, 1979. — 408 с.
12. Якимович-Чапран Д. Б. Лексика на позначення наукових понять з мовознавства у пам'ятках української мови XVI—XVII ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Д. Б. Якимович-Чапран. — Львів, 2009. — 20 с.
13. Ярошевич І. А. Українська морфологічна термінологія XX — початку XXI ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / І. А. Ярошевич. — К., 2008. — 20 с.

Джерела

1. ГТіП — Граматична термінологія і правопись, ухвалені комісією мови при Українському товаристві шкільної освіти в Києві. — К. : Друкарня Укр. Центральної Ради, 1917. — 20 с.
2. ЗКг — Залозний П. Коротка граматика української мови. — Ч. 1. — Полтава : Електр. друкарня Г. І. Маркевича, 1906. — 68 с.
3. МгК — Методична граматика рускої мови для IV кляси шкіл 5- і 6-клясових / Улож. В. Коцовский і І. Огоновский. — Львів, 1894. — 98 с.
4. РГрПоп — Руска граматика для шкіл народних. Ч. II. До III читанки для 5 і 6 року науки. Уложив Омелян Попович. Пересмотрене видане тексту з року 1905. — Відень, 1907. — 128 с.
5. РгСС1 — Смаль-Стоцкий С., Гартнер Ф. Руска грамматика. — Львів, 1893. — 184 с.

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ТОПОСУ РІЧКИ У ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ ЛІТОПІСУ «ПОВІСТЬ МИНУЛИХ ЛІТ»

В статті досліджено призначення образу-топосу річки, як окремої одиниці з «автономним світом» у літописі «Повість минулих літ». З'ясовано його походження та ємність парадигми. Проведено аналіз функціонування топосу річки в тексті літопису.

Ключові слова: топос, сакральні топоси, топос річки, функціонування топосу, художній простір.

В статье исследовано роль образа-топоса реки, как отдельной единицы из «автономным миром» в летописи «Повесть временных лет». Выяснено ее происхождение и емкость парадигмы. Проведено анализ функционирования топоса реки в тексте летописи.

Ключевые слова: топос, сакральные топосы, топос могилы, функциони-рование топоса, художественное пространство.

Research purpose topos river as a separate unit of the "autonomous world" in the "Tale of Bygone Years". Studied found topos grave and capacity paradigm. Analyzed the functioning of the topos river in the text chronicle.

Key words: topos, sacred topos, topos river, functioning of topos, art space.

Постановка проблеми. Топос річки належить до числа найбільш символічних в міфології, фольклорі та літературі. У європейській літе-ратурній і фольклорній традиції йому притаманний ряд стійких художніх функцій: річка може бути пов'язана з мотивами руху, переміщення, кордону, може бути місцем проживання демонічних сил. У «Повісті минулих літ» слід розглядати як перераховані традиційні функції топосу річки, так і нові, що трансформовані під впливом особливостей літописної прози.

Стан дослідження. Українські студії про «Повість минулих літ» були започатковані М. Максимовичем, продовжені І. Вагилевичем та М. Костома-ровим. В українській медієвістиці другої половини ХХ — поч. ХХІ ст. робіт спеціально присвячених першолітопису, було створено обмаль — в основ-ному, на Україні користувалися послугами російських вчених і перекладачів. Особливої уваги заслуговує хіба що фундаментальна праця Л. Махновця над «Літописом Руським» (Іпатіївський список), текст якого він переклав сучас-ною українською мовою і подав сотні коментарів. Вивчення естетичної природи давнього письменства продовжується і нині: П. Білоус, С. Аверин-цев, В. Бичков, О. Дьомін, О. Конявська, О. Шайкін.

Як окрема одиниця з «автономним світом» образ-топос річки у «Повісті минулих літ» не був об'єктом спеціальних наукових досліджень. З'ясування його походження, ємності парадигми та функціонування загалом мотивує актуаль-ність пропонованого дослідження. Активізація досліджень під кутом зору тополо-гії, аналіз образів-топосів у пам'ятках XI—XII ст. переконливо показують важ-ливість, необхідність і перспективність такого дослідження.

Мета дослідження — проаналізувати функціональне призначення топосу могили в тексті літопису «Повість минулих літ», з'ясувати його художні особливості.

У художньому світі «Повісті минулих літ» топос річки функціонує при згадці конкретних річок. Слов'янські племена найчастіше селилися групами на берегах річок та озер, про що зазначає літописець: *«Так само й ті ж слов'яни, прийшовши, сіли по Дніпру і назвалися полянами, а інші — деревлянами, бо осіли в лісах; а другі сіли межі Прип'яттю і Двіною і назвалися дреговирами; а інші сіли на Двіні і назвалися полочанами — од річки, яка впадає в Двіну і має назву Полота»* [4, с. 38]. При такому описі розселення слов'янських племен, річка — це природний кордон, що визначає конкретні території. Застосування цього топосу пояснюється використанням літописцем категорій «Своє» і «Чуже, де річка маркує ці території.

Топос річки може експлікувати також функцію символічного кордону між «Своєю» і «Чужою» територією. В такому випадку річка виступає не як природна водойма, а як символічна «межа» між своїм і чужим світом. Щоб перейти з одного світу в інший, потрібно перейти, форсувати цю межу. Річка виявляється символічним кордоном в записі 968 року. Літописець по-відомляє, що під час першого нападу печенігів на Руську землю облогою було взято місто Київ: *«І, зібравшись, люди тої сторони Дніпра стояли в човнах на тій стороні»* [4, с. 155]. Дніпро став «межею між сторонами»: «та сторона» — сторона, де стоять руські воїни, там знаходиться допомога і харчі для обложеного міста. Дістатись до цієї допомоги було неможливо: *«незчисленне множество [стояло їх] довкола города, — і не можна було вийти ..., вісті послати, і знемагали люди од голоду й безвіддя»* [4, с. 155]. Знемагаючи від голоду, люди розуміли, що довго бути в облозі не зможуть. Тоді вони вирішили, якщо не буде допомоги від війська, вони здадуться печенігам. Хтось мусив повідомити про таке рішення воїнам-русичам. Таким сміливцем виявився «один хлопець», який переплив річку і дібрався до берегу, де стояли руські човни. Річка була символічною межею між світом печенігів та світом русичів. Печеніги намагалися завадити відчайдуху: *«І коли побачили [це] печеніги, кинулися вони за ним, стріляючи в нього, але не могли йому нічого зробити»* [4, с. 155], та річка захистила сміливця під час її форсування, дала змогу повідомити важливу звістку воїнам.

Загалом в літописі топос річки конкретизований, але іноді вона називається просто «рікою». Таке свідчення знаходимо на сторінках літопису у 915 році, коли літописець розповідає про історію зцілення болгарського князя Ореста: *«називався городом Ореста, сина Агамемнонового, бо він, колись у трьох ріках купавшись, позбувся тут недуги [і] сей город назвав [так] на свою честь. Пізніше ж кесар Адриан, який обновив [город], назвав [його] на свого честь Адриановим; а ми зємо [його] Адрианградом»* [4, с. 103]. Історія першої назви міста пов'язана з зціленням після купання в трьох ріках. Тут топос ріки виступає символом очищення та зцілення, він пов'язаний з «живою водою». Жива вода — поняття, поширене в фольклорі, що означає воду, яка має певні чарівні або надприродні властивості. Жива вода в трьох ріках після купання

дарувала Оресту зцілення. Символічним є кількість річок — три. Трактування символіки може бути різним: починаючи від теологічного - трьох Господніх іпостасії, які допомогли зцілитись — Бог-Син, Бог-Отець і Бог-Дух святий, закінчуючи символічним переходом з першої ріки — життя з хворобою, до другої — зцілення, і на завершення — третьої — здорового життя.

Ще однією річкою, що дарувала життя, виступає Дніпро під час хрещення 988 року: *«Потім же Володимир послав посланців своїх по всьому городу, говорячи: «Якщо не з'явиться хто завтра на ріці — багатий, чи убогий, чи старець, чи раб, — то мені той противником буде»* [4, с. 241]. В цьому випадку річка «дарує символічно нове життя». Після хрещення русичі раділи, що річка «спасла їх душі»: *«І зійшлося людей без ліку, і влізли вони у воду, і стояли — ті до шиї, а другі — до грудей. Діти ж [не відходили] од берега, і а інші немовлят держали. Дорослі ж бродили [у воді]... І було видіти радість ..., що стільки душ спасається...»* [4, с. 242].

На противагу символу життєдайної сили, топос ріки може використовуватися, як ріка, що забирає життя, ріка з «мертвою водою». Таку функцію експлікує річка Ситома. В 1034 році печеніги напали на Київ, і в ході оборони міста князь Ярослав зупинив наступаючих печенігів біля річки: *«І сталася січа люта, і ледве одолів під вечір Ярослав, і обігли печеніги в різні боки, і не знали вони, куди втікати, і ті, втікаючи, тонули в [ріці] Ситомлі, а інші — в інших ріках. І так погинули вони»* [4, с. 328]. Річка забрала життя в печенігів, що напали на Руську землю. Вода в ній не дарує життя — вона його забирає, така вода вважається «мертвою». Річка Ситома є захисником — вбиваючи ворогів, вона стає органічною частиною системи оборони і одночасно могилою для печенігів. В. Пропп так охарактеризував функцію мертвої води: *«Мертва вода ... як би добиває, перетворює його в остаточного мерця. Це похоронний обряд, відповідний обсіпанню землею. Тільки тепер він — справжній померлий, а не істота, що витає між двома світами...»* [5, с. 39].

Подібну функцію експлікує і річка Стугна. В 1093 році відбулася битва між трьома князями — Святополком, Ростиславом, Володимиром та половцями. Їх війська зібрались біля річки і стали радитись: *«...і говорив Володимир: «Стоячи тут, через ріку коло загрози сеї, ми вчинимо мир із ними»* [4, с. 491]. Тут річка є символом миру, який може бути встановлений між ворогуючими сторонами. Але частина військ вирішила вступити в бій, тому вони форсують річку, долають кордон. Такий перехід символізує те, що битва точно станеться. Так і сталося, два війська зустрілось, і половці почали перемагати. Вони змусили середину війська на чолі з Ростиславом та лівий фланг з Володимиром відступити. Військо змушене було повернутись назад, до того місця, де все почалося — до річки Стугни: *«І прибігли вони до ріки Стугни, і коли вбрів Володимир з Ростиславом, то став утонати Ростислав перед очима Володимировими, і хотів він підхватити брата свого, і мало не втонув сам. І так утонився Ростислав, син Всеволодів»* [4, с.493]. Ростиславу вдруге її подолати не вдалось — вона забрала його життя, пренесла до світу померлих.

Топос річки може розглядатися в якості шляху, способу пересування:

*«Звідти рушив він униз [по Дніпру]...» [4, с. 64]; «...йдуть руси на Цесароград десять тисяч суден, — вони і прийшли, і припливли...» [4, с.108]; «І прибув він до Смоленська, і рушив од Смоленська, і став на [річці] Смядині в кораблі, так що видно було [город]» [4, с. 287]. Сучасні дослідження показують, що вже на початку формування Русі пересування по річках відіграло велике значення у творенні її господарства і спільності. За деякими даними сама назва «русь» походить від слова ймовірно угро-фінського походження «routsi», яке означає «людина рік». Пересування по річкам і іншим водоймам, в т.ч. згодом і по морю відіграло важливу роль в житті Русі з найдавніших часів. Так за твердженнями сучасних дослідників, «пливущий етнос» норманів-варягів зустрівся на Русі з людьми, для яких рух по річкам і озерам був звичним і необхідним. Східнослов'янські племена, як одноголосно стверджують сучасні дослідники, розселились на своїй величезній, майже повністю лісовій території не раніше VII-VIII ст. — тобто відносно незадовго до появи варягів і, судячи з «Повісті минулих літ», головним чином по водним шляхам: *«ті ж слов'яни, прийшовши, сіли по Дніпру» ...» [4, с.38].**

Одне з традиційних міфологічних осмислень річки — надання її статусу божества. Літописець під час діалогу філософа з Володимиром згадує про поклоніння річкам перших створених Богом людей: *«[І] розділилися [люди] на сімдесят і одну мову, і розійшлися вони по землях; кожен прийняв свій звичай, і по наущенню диявола ті лісам і джерелам приносили жертви, а [ті] — рікам, і не спізнали вони бога» [4, с.208].* Розповідаючи про виникнення і розселення людей по землі, літописець пояснює причину «гніву Божого» — поклоніння «по наущенню диявола» не єдиному Богу, а рікам та джерелам. Ця розповідь викликає алузію на язичників Київської Русі дохристиянських часів, коли вони також поклонялись водному божеству — водяному. Прочи-тується чітке застереження літописцем-християнином такого поклоніння, що вірив в одного Бога.

Через призму християнства літописець сприймає природні аномалії, які були пов'язані з річками. У 1063 році можемо зустріти запис, в якому ідеться про зміну течії річки: *«Того ж року в Новгороді ішов Волхов назад п'ять днів. А се знамення не на добро було: на четвертий рік погорів...город» [4, с.376].* З наукової точки зору протікання річки у реверсному режимі пов'язано з пересихання озера Ільмень, з якого річка бере початок. Виявляється, ухил земної поверхні від витоку річки Волхов у бік його гирла в Ладозькому озері дуже незначний. Коли в нижній течії річки випадають дощі, або навесні утворюється крижаний заток, а у верхній течії стоїть суха погода, рівень води в низині стає вищим, ніж у верхів'ї. Тому річка і тече у зворотному напрямі, тобто до озера Ільмень. Підтвердженням запису 1063 року є повторення в 2013 році такої аномалії, коли Волхов взагалі пересох.

Аналіз системи топосу річки в рамках художнього простору літопису «Повість минулих літ» дозволяє окреслити його функціональну роль:

- 1) Річка — засіб пересування слов'янських племен.
- 2) Річка — природний кордон між територіями проживання племен.
- 3) Річка — божество, об'єкт поклоніння.

- 4) Річка — символ дарованого життя, містить в собі «живу воду».
- 5) Річка — символ забраного життя, нвповнена «мертвою водою».
- 6) Річка — знак Божої волі через природну аномалію — зміна течії..
- 7) Річка — кордон між «Своєю» та «Чужою» територією.

Висновки. В художньому світі літопису актуалізуються ті значення топосу ріки, які особливо важливі саме для літописця і співвідносяться з усією образною системою художнього світу літопису. Застосування топосу річки відображає авторське, індивідуально-особистісне сприйняття світу, наповнюється суб'єктивними значеннями і смислами, викликає складні асоціації.

Література

1. Аверинцев С. Поэтика ранневизантийской литературы / С.С. Аверинцев. — М.: Наука, 1977. — 209 с.
2. Білоус П.В. Актуальні питання української літературної медієвістики / Петро Білоус. — Житомир, 2009. — 246 с.
3. Білоус П. Світло зниклих світів (художність літератури Київської Русі) / Петро Білоус. — Житомир, 2003. — 160 с.
4. Літопис Руський / за Іпатським списком переклав Л. Махновець. — К.: Дніпро, 1989. — 591 с.
5. Пропп В.Я. Исторические корни волшебной сказки. - М., 2000. — 416 с.

В.Ю. МЕЛЬНИЧЕНКО,

студентка Переяслав-Хмельницького педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

ЛІНГВІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Кожна розвинена мова, як відомо, має у своєму складі значну кількість стійких словосполучень — фразеологізмів, що вживаються носіями мови завжди у звичному, у сталеному оформленні, виражають думку і сподівання самих мовців, їх історію, побут, культуру, єднають покоління. У дослідженні вживаються терміни фразеологічна одиниця, фразеологізм, фразема як рівнозначні й найбільш уживані позначення цього поняття. Саме вони найвиразніше передають дух і нев'янучу красу мови, яку витворив народ протягом віків для потреб спілкування в усній і писемній формах.

Фразеологія національної мови збагачується і вдосконалюється, вбираючи в себе безцінні скарби із приказок і прислів'їв, афоризмів і професіоналізмів, анекдотів, дотепів і каламбурів, мовних штамів, одним словом — з усього того, що впродовж багатьох віків плекає і зберігає у своїй пам'яті носій мови — народ.

Фразеологізми набагато виразніше, ніж окремі слова, розподіляються в певних структурно-функціональних стилях, виявляючи свою належність до кожного з них. Найбільш яскраве виявлення фразеологізми знаходять у живому мовленні народу як в усній, так і в писемній його формі. Як висловився О. Потебня: «Справжнє життя... слова здійснюються тільки в мовленні [3, с. 81]».

Фразеологізм — це мовна одиниця, що виражає специфічне фразеологічне значення, граматичні категорії та має постійний, відтворюваний за традицією склад компонентів, що втратили лексичну самостійність.

Компоненти у ФО залишаються-таки словами (що наочно виявляється при різних структурно-семантичних трансформаціях ФО, їх варіантності), тільки в кожній з лексем відбувається транспозиція (перегрупування) лексем.

Цілісність семантики фразеологізмів виявляється у відносній (приблизній) ідентифікації їх словом (*як маків цвіт* — гарний; *і вуст не розтулити* — мовчати), у здатності їх виступати окремим членом речення, у відтворюваності в мовленні і в стабільності (з допуском варіантності) компонентного складу й структури.

Відносна постійність компонентного складу та структури виявляється як діалектична єдність константного (інваріантного) й змінного (варіантного).

Залежно від того, за якою ознакою розподіляють фразеологізми на групи, по-різному їх і класифікують. Учені виділяють різну кількість груп. Залежно від семантики і значень слів-компонентів, які входять до складу ФО, варто поділити їх на дві основні групи: ідіоми і фразеологічні сполучення. Звичайно дослідники виділяють семантичну, генетичну, функціональну, ідеографічну, експресивно-стилістичну, морфологічну, синтаксичну класифікації, класифікацію фразеологізмів з погляду їх лексичного складу, структури. У цьому розділі детальніше розглянемо перші три класифікації: семантичну, генетичну й функціональну.

Семантична класифікацій фразеологічних одиниць

I. Ідіоматичні словосполучення (ідіоми) і фразеологічні одиниці, за Л.Булаховським, — це характерні стійкі сполучення слів, у яких слова набувають «цілком або відносно специфічного змісту [2, с. 25]». Ідіоми — це своєрідні вирази з певних мов, що за своїм ужитком є цільні й одиничні за змістом. Звичайно, вони не можуть бути точно передані іншими мовами й вимагають при перекладі заміन схожого стилістичного забарвлення: *знати чимдуж (щодо духу), часто-густо, кохатись у чомусь, робити абияк*. Фразеологічні одиниці (фразеологізми) — це звичайно словосполучення, розкладні щодо змісту, але усталені в мові як матеріал ходової цитації (прислів'я, приказки, вдалі вирази письменників, що стали «крилатими», і под.), які набули через це «певної цільності»: *вовків бояться — в ліс не ходити, розрубати Гордіїв вузол (з античних легенд), бути чи не бути (В.Шекспір) [3, с. 50-53]*.

II. Відштовхуючись від синтаксичних ідей акад. О. Шахматова й узявши до уваги деякі думки Ш. Баллі, акад. В. Виноградов подав власну семантичну класифікацію, виділивши три типи ФО: *фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності і фразеологічні сполучення*.

Фразеологічні зрощення — абсолютно неподільні, нерозкладні, немотивовані фразеологічні одиниці, у значенні яких «немає ніякого зв'язку, навіть потенційного, із значенням їх компонентів» (*бити байдики, точити яси, собаку з'їсти на чому, пиши пропало, чорта з два, сон в руку*) їх нерозкладність викликана чотирма причинами:

1) наявністю в їхньому складі невживаних або відмерлих, незрозумілих слів

2) наявністю граматичних архаїзмів;

3) дією експресивної;

4) наявністю лексичних значень компонентів, зовсім байдужих для розуміння цілого (*сидіти на бобах*). Семантична єдність зрощення часто підтримується повною синтаксичною нерозчленованістю або немотивованістю, відсутністю живого синтаксичного зв'язку між його морфологічними компонентами: *так собі, хоч куди, як пити дати, собі наумі* [4, с. 118-126].

Фразеологічні єдності — теж семантично неподільні фразеологічні одиниці, але цілісне значення їх певною мірою мотивоване значенням компонентів: *вітер у кишенях свистить, кров з молоком, тримати камінь за пазухою, без ножа різати*. У них значення цілого пов'язане з розумінням внутрішнього образного стрижня фрази, потенційного смислу слів. Живучості їхньої внутрішньої форми сприяє наявність контрасту (*робити з мухи слона*), паралелізму (*переливати з пустаго в порожнє*). Звуковою формою вони нерідко збігаються з вільними сполученнями слів (*намилити голову кому, взяти за боки кого*). Для фразеологічних єдностей характерні римовані співзвуччя (*всякої тварі по парі, катюзі по заслuzі*), алітерація (*ніладу ні складу*). Сюди належать і каламбури (*прокатати на вороних, сон рябої кобили*).

Фразеологічні сполучення — «тип фраз, створюваних реалізацією з'язаних значень слів [1, с. 37]». У них значення слів виокремлюються чіткіше, різкіше: вони аналітичні: *зачепити честь* (самолюбство, гордість, інтереси), *порушити питання* (справу, клопотання). Слово із зв'язаним значенням допускає синонімічну заміну: *глуна ніч - пізня ніч, малиновий дзвін — милозвучний дзвін*; поєднується з одним словом (*безпросипне п'янство*) чи з обмеженим рядом слів (страх, жаль, зло, досада бере при неможливості радість, задоволення, насолода бере). Фразеологічні сполучення практично не мають омонімів [4, с. 101-105].

III. Названі В. Виноградовим та М. Шанським класифікаційні групи розширили Л. Ройзензон та І. Абрамець, виділивши п'ятий тип фразеологічні суміщені омоніми (*махнути рукою, зустрічати хлібом сіллю, викинути білий прапор*). У них переносне значення (що не впливає із суми планів змісту компонентів) може співіснувати, бути присутнім одночасно з його прямим значенням (рівним сумі планів змісту компонентів). Внутрішня форма фразеологічних суміщених омонімів практично збігається із самим змістом ситуацій, дією, поведінкою суб'єкта, оскільки зумовлена жестами, мімікою, узагалі рухами суб'єкта. Численну групу серед них складають соматичні фразеологізми: (поглядати) *з-під лоба, вивертати очі з-під лоба, схилити голову* (чоло, шию) *перед ким, чим, вішати носа, вішати голову, вішатися на шию кому* (про жінок у ставленні до чоловіків), *гнути коліна* «виражати покірність».

IV. Близький до семантичної класифікації В. Виноградова розподіл за ступенем граматико-змістової злитості елементів, здійснений П. Дудиком на українському матеріалі. Учений виділяє п'ять типів фразеологізмів: ідіоми, фразеологічні єдності, фразеологічні вирази, фразеологічні сполучення і фразеологізовані словосполучення.

1. Ідіоми об'єднуються семантичною неподільністю, синтаксичною нерозкладністю й замкненістю; зміст ідіоми прямо не впливає з лексичного значення її елементів (*бути на близькій нозі*).

2. У фразеологічних єдностях значення компонентів трохи ослаблене вільнішою семантичною зв'язаністю структурних одиниць (*намилити голову*).

3. Терміном фразеологічні вирази передусім об'єднуються прислів'я і приказки (*за моє жито ще мене й бито, що легко нажить — з даму біжить*). Вони повністю складаються зі слів з вільними значеннями, не виступають семантичним еквівалентом окремого слова [5, с. 26-27].

4. Фразеологічні сполучення — ходові формули, що приховують у собі метафору, мають досить прозору «внутрішню форму» (*прибитий горем, голуба кров. Хома невірний*). Сюди належать і фразеологізми-професіоналізми: *вигнати діди* (гончарське) «*нагріти вироби так, щоб вогонь виходив з горна*»; *дати дуб* (чинбарське) «*обробити шкіру дубленням*» (Полтавщина).

5. Фразеологізовані словосполучення об'єднуються неметафоричністю, синтаксичною неподільністю компонентів (*шкода й гадки, невелике цабе, ось тобі на*).

Отже, поняття про фразеологічне значення тісно зв'язане з поняттям про різні типи фразеологізмів за ступенем умотивованості загального значення, тому мовознавці виділили окремі групи фразеологізмів.

Генетична класифікація фразеологічних одиниць

Генетичний принцип, а точніше — класифікацію за джерелами, розробив на початку 60-х років позаминулого століття Л. Булаховський. Вона включає вісім груп: 1) прислів'я та приказки; 2) професіоналізми; 3) усталені вислови з анекдотів, жартів і под.; 4) цитати й образи зі Старого й Нового завітів; 5) ремінісценції античної старовини; 6) переклади поширених іншомовних висловів (французьких, німецьких, італійських, англійських); 7) крилаті слова вітчизняних та зарубіжних письменників (наприклад, *Адамові діти, апостол правди і науки, споборники святої волі* (Т.Шевченко); *досвітні вогні, слово, чому ти не твердая криця* (Леся Українка); *голос духа чути скрізь, вічний революціонер, з вершин і низин* (І. Франко), а також Панаса Мирного, П. Тичини, М. Рильського, Остапа Вишні та ін. [1, с. 153-156]); 8) влучні фрази видатних людей..

У фразеологічному складі української мови виділяють різну кількість генетичних груп. Л. Скрипник називає: 1) питомо українські фразеологічні одиниці, 2) запозичені фразеологічні одиниці і 3) фразеологічні кальки й напівкальки. До першої групи належать спільнослов'янські фразеологізми — вони увійшли до мови в спільнослов'янський період, тобто до V-VI ст. н.е. (*водити за ніс, з голови до п'ят, як на долоні, умивати руки, берегти як зіницю ока*): власне українські фразеологізми, які відбивають особливості національної історії, культури, побуту; тобто ті, що групуються навколо вітчизняних власних назв; одиниці, пов'язані з історією України; фонд крилатих висловів українських історичних діячів, письменників [4, с. 167].

За часом походження Я.Спринчак поділяє фразеологізми на три генетичні групи:

- 1) спільнослов'янські, тобто наявні в усіх або в більшості слов'янських мов;
- 2) східнослов'янські, представлені тільки в східнослов'янських мовах, а в інших слов'янських мовах уживані як запозичення з них;
- 3) властиві окремим східнослов'янським мовам [3, с. 101-103].

Таким чином, генетична класифікація фразеологізмів спричинена історичними етапами розвитку української мови та джерелами витоку окремих фразеологічних одиниць.

Функціональна класифікація фразеологічних одиниць

Для усного монологічного мовлення Д. Баладник запропонував функціональну класифікацію, вирізнивши п'ять основних груп: 1) фразеологічні метафори народного характеру: *брати в шори, пасти задніх, хитрий як лисиця* (ідіоми, приказки); 2) фразеологічні метафори літературного характеру: *аннібалова клятва, троянди й виноград* (крилаті метафоричні словосполучення); 3) фразеологічні образні узагальнення народного характеру: *який Сава. така й слава* (прислів'я); 4) фразеологічні образні у загальненні літературного характеру: *бути чи не бути, не той тепер Миргород* (крилаті синтаксично закінчені одиниці) і 5) специфічно жанрова фразеологія: *що й треба було довести* (стабільні «робочі» формули). Ці групи, додає автор, будуть одночасно й систематизацією фразеологізмів «за особливостями сприймання їх в усному монологічному мовленні [5, с. 26]».

Класифікацію у функціональному аспекті запропонував також С. Гаврин, виділивши шість основних типів: 1) образно-виразні стійкі сполуки, куди відносяться метафоричні одиниці (*пустити червоного півня*) або сполуки з метафоричними компонентами (*яблуко незгоди*), усталені порівняння (*берегти як зіницю ока*), евфонізми (*із гязі в князі*), сталі гіперболи й літоти, тавтологічні сполуки, сполуки, створені на основі поетичного синтаксису (*правда — добре, а щастя — краще*); 2) еліптичні сполуки (*сказано — зроблено*); 3) термінологічні фразеологізми (*колінчастий вал*); 4) афористичні фразеологізми (*друзі пізнаються в біді*); 5) контекстологічні сполуки (ті, що у В.Виноградова названі фразеологічними сполученнями); 6) ідіоми — стійкі словосполучення із втраченою внутрішньою формою (*собаку з'їсти*) [5, 31-32].

Отже, фразеологізм — надслівна, семантично цілісна, відносно стійка (з допуском варіантності), відтворювана й переважно експресивна одиниця, яка виконує характеризуючо-номінативну функцію. Представлена класифікація вказує, перш за все, на ті важливі функції, які фразеологізми відіграють у мовленні, а саме: перші виконують образно виразову й одночасно емоційно-експресивну функцію; другі — лаконізують мову; треті — забезпечують точність; четверті вносять у мовлення перлини народно-авторської думки; п'яті — полегшують конструювання мовлення.

Таким чином, як бачимо, кожен фразеологізм є невід'ємною складовою багатотомового надбання українського народу.

Література

1. Каракуця О.М. Фразеологізми української мови з компонентом «душа» (структурно-семантичний, ідеографічний, лінгво-культурологічний аспекти): Дис. канд. філол. наук. — Х., 2002. — 212 с.
2. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі // Дивослово. — 2003. - № 5. — ВС. 24-29.
3. Сучасна українська мова / За ред О.Д. Пономарьова. — 2-е видання, перероблене. К.: Либідь, 2001. — 468 с.
4. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологія сучасної української мови: Посідник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів / В.Д. Ужченко. — Луганськ,: Альма-матер, 2005. — 400 с.
5. Юрчук Л.А. Теоретичні засади реєстру Фразеологічного словника української мови // Мовознавство. — 1983. - № 5. — С. 23-32.

Н.В. КРАСНОВА,

старший преподаватель кафедры иностранных языков,
Харьковский национальный университет внутренних дел

АРГУМЕНТАТИВНИЙ ДИСКУРС ЯК ВАЖНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСИОНАЛЬНОЇ РЕЧІ

*Умение общаться с людьми — это товар,
и я заплачу за такое умение больше,
чем за что-либо другое на свете.
(Дж. Рокфеллер)*

Єсть люди, котрі блискуче володіють своєю речю, собою і ситуацією. Уверенність і красноречіє вони уміють успішно використовувати в досягненні особистих і професійних інтересів. Многим здається, що такої дар — від природи. Але при бажанні можна розвинути в собі вміння творчо мислити і говорити красиво і переконливо. Здатність ефективно спілкуватися — одне з найбільш востребованих якостей на сучасному ринку, оскільки різними організаціями постійно вимагаються люди, здатні продавати товари, представляти нові проекти, захищати ідеї, вести дискусії, опровергати опонентів, переконувати.

Політик, юрист, підприємець, керівник, журналіст, вчитель, референт, продавець в межах своєї професійної діяльності змушені щось обговорювати, консультуватися, задавати питання, відповідати. Успішна професійна діяльність більшості спеціальностей в багатьох визначається правильною, компетентною організацією ділових відносин, що в свою чергу залежить від грамотної організації, розуміння і управління мовною діяльністю. Необхідно розвивати навички розуміння і управління діалогом, що є базовою кваліфікацією для більшості зацікавлених професій. Навчити брати участь в процесах спілкування, розуміти їх, впливати на хід ведення бесіди — одне з найскладніших завдань навчання комунікативної компетенції. Ще М.М. Бахтін визначав сутність людини через діалог, розуміючи як якісне взаємодія особистостей, заснований на розумінні і зводя-

щийся к "персональной ответственности" и "участности". Сущность человека раскрывается именно во внутреннем и внешнем общении.

В процессе жизни человек неизбежно вступает во взаимодействие с другими людьми. Происходит обмен опытом, знаниями, информацией, то есть имеет место акт коммуникации или общения. Одной из важнейших функций общения является регулировка человеческого поведения, целенаправленное воздействие партнеров по коммуникации на знания, убеждения, мнения, оценки друг друга для достижения определенного результата.

В этой связи, аргументативный дискурс (аргументация), основной целью которого является не только обмен информацией, но, главным образом, обоснование или опровержение некоторого положения (точки зрения) для восприятия и принятия его индивидуальным или коллективным реципиентом, является, несомненно, составной частью общения. Такого рода коммуникативные задачи предполагают свободное владение связной речью, в рамках продуцирования текстов-рассуждений, частотность использования которых в профессиональной речи намного превышает долю текстов-повествований или описаний, так как именно в рассуждении реализуется задача объяснения и доказательства каких-либо положений в устной и письменной форме.

Аргументация состоит из трех элементов:

1. Тезис — суждение, выдвинутое проponentом, которое подлежит обоснованию.

2. Аргументы (доводы) — исходные теоретические или фактические положения, истинность которых доказана независимо от тезиса либо очевидна, с помощью которых обосновывают тезис.

3. Демонстрация, то есть логическая связь между первым и вторым.

Демонстрация как логический переход от аргументов к тезису осуществляется в форме умозаключения. Другими словами, продемонстрировать — значит показать, что тезис логически следует из принятых аргументов по правилам дедуктивных или индуктивных умозаключений.

Ключевым понятием прагматики речи является коммуникация. Вопросами речевой коммуникации занимается *теория речевой деятельности* (А.А. Леонтьев) — дисциплина, расположенная на стыке лингвистики с психологией и, в значительной степени, социологией. Результатом осознанной речевой деятельности является *дискурс* — коммуникативное событие, имеющее форму текста, а результатом речевого поведения — отношения между людьми и сопровождающие их эмоции.

Процесс коммуникации можно рассматривать в трех аспектах: *процессуальном, знаковом и текстовом*. Процессуальный компонент включает все виды речевой деятельности — говорение, слушание и письмо. Нас интересует, прежде всего, говорение, но на этапе подготовки *высказывания по типу рассуждения* применяется письменное планирование, тезирование и даже составление полного конспекта предстоящей речи. Процесс подготовки и оформления высказывания начинается с *коммуникативного намерения*, представляющего собой осознанный мотив общения, его общий замысел, или *стратегию*. Если

обратиться к алгоритму продуцирования высказывания, то первые пять вопросов: почему? (причина) — зачем? (цель) — кому? (адресат) — о чем? (тема) — что? (рема) — относятся к стратегии речи, планированию определенных результатов. Последний же вопрос: как я собираюсь говорить? — имеет отношение к *тактике* речевого общения, которая представляет собой совокупность приемов ведения беседы и линии поведения, нацеленную на достижение желаемого эффекта (О.М.Казарцева). Аргументация как сугубо логический процесс, цель которого — обоснование истинности какого-либо суждения, достигает этой цели только в том случае, если строится по определенным правилам. Начнем с правил построения тезиса, формулировка которого должна быть ясной и четкой, не допускающей двусмысленности. Такие ошибки, как потеря тезиса, полная или частичная подмена тезиса, разрушают аргументацию и относятся к числу наиболее распространенных.

К аргументам предъявляются следующие требования: они должны быть истинными, непротиворечивыми и достаточными.

Если попытаться обобщить все вышеизложенные правила и законы, то говорить следует так, чтобы каждая следующая мысль вытекала из предыдущей и все они были связаны в единую цепочку рассуждения, а вывод должен содержать заключение об истинности доказываемого тезиса.

Стратегия рассуждения — это убеждение. Какими способами реализовать ее, или, другими словами, какую избрать тактику — вот главный вопрос процесса обучения аргументации. Так как в ходе аргументации каждое следующее суждение вытекает из предыдущего, то в текстах-рассуждениях преобладает цепная связь между предложениями, которая осуществляется посредством лексического повтора, синонимической и местоименной замены. Это соответствует особенностям нашего мышления, которое развивается по определенному алгоритму: от старого знания к новому через цепочку умозаключений. В классической композиции высказывания это соответствует зачину, средней части и концовке. Причинно-следственные отношения между предложениями синтаксически бывают оформлены в виде сложноподчиненных предложений причины, следствия и уступки, а также вводных конструкций.

Согласно некоторым исследованиям, проведенным среди курсантов и студентов 2 и 3 курсов, стало ясно, что многие учащиеся слабо владеют навыками рассуждения, навыки аргументации у них сформированы неудовлетворительно. У большинства учащихся обнаружилось отсутствие навыков анализа, причем испытуемые не могли не только выделить существенные признаки того или иного явления, но и обобщить их. Многие студенты не смогли вывести следствие из данной суммы фактов, что говорит об отсутствии навыков индуктивного мышления. Существенные трудности с подбором аргументов возникли более чем у 50% испытуемых, причем подавляющее большинство ограничилось одним аргументом либо суждением, истинность которого сомнительна, либо использовало вместо аргументов примеры.

Соответственно, учащиеся нарушили процесс демонстрации, то есть допустили недочеты в процессе связи аргументов с обосновываемым тезисом. Наибо-

лее распространенными были такие логические ошибки, как потеря и подмена тезиса, в результате чего учащиеся принимались доказывать не то положение, с которого начали, а другое, возникшее в процессе рассуждения. Таким образом, цель последнего оказывалась не достигнутой, и возникали проблемы с формулировкой вывода, который, естественно, оказывался далек от тезиса либо отсутствовал.

Исходя из выше упомянутого, следует сделать вывод, что обучать аргументации необходимо поэтапно:

1. Изучение логической и речевой структуры рассуждения, его коммуникативной стратегии и тактики позволит привить учащимся столь необходимые в учебной и будущей профессиональной деятельности навыки, как анализ и обобщение фактов, дедуктивное и индуктивное умозаключение, аргументация, которые позволят им в дальнейшем самостоятельно работать с любым фактическим материалом, отстаивать и доказывать свою точку зрения, воздействовать на оппонента и аудиторию в разных ситуациях общения.

2. Обучение аргументации от простого к сложному, опираясь на знания учащихся о структуре текста и синтаксических способах выражения причинно-следственных отношений — вводных словах и конструкциях, придаточных цели, причины, следствия и уступки.

3. Необходимой частью работы учащихся при освоении рассуждения должен стать перевод образцовых и собственных рассуждений на родной язык с целью сопоставления аргументативных средств языков и обогащения навыков рассуждения как в русской, украинской, так и в любой другой связной речи.

Задача педагога, в данном случае, — организовать процесс освоения навыков аргументации путем оказания помощи в процессе обучения, необходимо максимально мотивировать речевую деятельность учащихся, вызвать интерес к процессу обучения, а не подавить стремления, правильно подобрать материал, сделать процесс ярким и интересным.

Формирование навыков аргументации должно носить целенаправленный и систематический характер, от того, насколько студент освоит материал зависит его будущее как профессионала в любом виде деятельности, а, значит и будущее счастливого успешного человека.

Литература

1. Кирилова В.В. Формирование навыков аргументации в устной речи студентов средних специальных учебных заведений // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И.Герцена. № 29 (65): Аспирантские тетради: Научный журнал. — СПб., 2008. С. 400-403.
2. Калашникова С.В. К проблеме аргументативного дискурса различных стилей мышления // Вестник молодых ученых. Серия Филологические науки. — СПб., 2006. — №1. — С. 37—42.
3. Калашникова С.В. Анализ языковых структур психологических типов личности в свете аргументативного дискурса // Материалы IX научно-практической конференции вузов юга России. — Ростов-на-Дону: Ростовск. ин-т ин. яз., 2005. — С. 190—194

С.Т. ОНИЩЕНКО,

учитель Київської загальноосвітньої школи

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ДЕРЖАВНА

Статус державності потрібен нашій мові, щоб після згубних Браконьєрських літ повернути їй природну роль, і силу, і престиж, повністю забезпечити їй право на життя у всіх сферах, на всіх рівнях.

О. Гончар

Українська мова є національною мовою українського народу. Вона належить до найбагатших і найрозвиненіших мов світу. Про це свідчать такі її властивості, як багатство запасу слів, розвинена синоніміка, досконалість фонетичної і граматичної системи. Ще в 1834 р. російський академік І. Срезневський зазначав, що українська мова є однією з найбагатших слов'янських мов, що вона навряд чи поступиться, наприклад, перед богемською щодо багатства слів і виразів, перед польською щодо мальовничості, перед сербською щодо приємності, що це мова, яка може дорівнятися до мов культурних; щодо гнучкості й багатства синтаксичного — це мова поетична, мелодійна, мальовнича.

Українська мова має давню історію. Наукою доведено, що її основні елементи були започатковані ще в часи, співвідносні з виникненням латини, а сучасно окреслених рис вона набула у VI-VII ст.

Українська мова вперше зазнала літературного опрацювання наприкінці XVIII — на початку XIX ст. у творчості І. Котляревського. Започаткований ним процес формування української літературної мови був продовжений видатними поетами і письменниками — Г. Квіткою-Основ'яненком, П. Гулаком-Артемовським, Є. Гребінкою, О. Афанасьєвим-Чужбинським, А. Метлинським, В. Забілою, М. Петренком та ін. І. Котляревський та його наступники орієнтувалися на середньонаддніпрянські говори і близькі до них слобожанські говірки, які й стали основою української літературної мови.

Особливу роль у становленні нової української літературної мови відіграв Т. Шевченко. Своєю творчістю геніальний поет підніс українську літературну мову до загальнонародної. Саме Т. Шевченко розкрив багатства її словника, її структурно-семантичні та стилістичні можливості, створив чітко внормовану систему української літературної мови. Дальший розвиток української національної мови пов'язаний із творчістю видатних письменників і публіцистів - І. Нечуя-Левицького, С. Руданського, Марка Вовчка, Панаса Мирного, М. Старицького, М. Коцюбинського, Лесі Українки, І. Франка, О. Кобилянської, С. Васильченка, В. Стефаника та ін.

Історія української мови містить багато трагічних сторінок. Так на початку XVIII ст. указом Петра I було заборонено друкувати українською мовою релігійну літературу. Таємний циркуляр міністра внутрішніх справ Росії П. Валюєва (1863 р.) заборонив друкування українською мовою шкільних і релігійних видань. Статус української мови у цьому документі визначався такими словами: “ніякої особливої ма-

лоросійської мови не було, немає і бути не може". Емсь-кий указ 1876 р. (був підписаний Олександром II у м. Емсі) заборонив друкувати та ввозити з-за кордону оригінальні твори українською мовою, ставити нею вистави. Утиски і заборони позбавили українську мову умов для нормального розвитку і функціонування, зумовили те, що у ХІХ ст. вона не використовувалася у державних установах і в освітніх закладах, її розвиток відбувався переважно в межах художнього стилю. Розбудова публіцистичного, наукового та офіційно-ділового стилів, які є атрибутом високорозвинених літературних мов, почалася лише на початку наступного століття.

Нелегкою була доля нашої мови й у ХХ ст. У 20-х роках політика українізації розширила сферу вживання української мови, на неї було переведено законодавство, адміністративно-державне урядування, освіту, пресу, науку і культуру, що зумовило становлення наукового, публіцистичного, офіційно-ділового стилів. На жаль, державна підтримка української мови тривала недовго. Уже наприкінці 20-х років мовну політику українізації замінила політика русифікації, яка спричинила звуження сфери функціонування української мови, вироблення в масовій свідомості стереотипу її непрестижності й меншовартості порівняно з іншими мовами. Негативним явищем було втручання у внутрішні процеси розвитку української літературної мови - внесення змін в український правопис, виданий у 1946 р., знищення своєрідних фонетичних, лексичних і граматичних особливостей, зокрема скасування літери ґ, занедбання кличного відмінка, насильне введення російських слів і кальок та ін. Результатом антинаукової сталінсько-сусловської теорії злиття націй було зникнення українських шкіл, дошкільних закладів, театрів, витіснення української мови російською у вищих і середніх навчальних закладах, у засобах масової комунікації, в армії, у техніці, спорті та в інших сферах, важливих для повноцінного існування нації.

Представники творчої інтелігенції, освітяни, усі ті, кому боліла рідна мова і стан рідної культури, неодноразово порушували питання про загрозливу мовну ситуацію в Україні. У 1987 р. О. Гончар пише до М. Горбачова листа з вимогою захистити українську мову. У ньому, зокрема, зазначалося: "Стараннями тих, кому гласність і сьогодні явно не до вподоби, мова українського народу послідовно виганяється зі школи, їй більше не знаходиться місця в установах, у дитячих садках, у середніх і вищих навчальних закладах, де ще після війни викладання велося — як правило — українською мовою. Сьогодні ж користуватися мовою народу вважається "непрестижним", навпаки — ігнорувати її, всіляко принижувати її вважається серед наших відповідальних, мабуть, чи не модою, ознакою добромисності.

Схема дискримінації національної мови на Україні є досить простою: спочатку роблено звужуємо сферу практичного застосування цієї мови, виганяємо її з пошти, державних установ (що суперечить Конституції), скасовуємо іспити з цієї мови при вступі до вузів, з презирливою міною витискуємо цю мову з офіційних зборів, пленумів (залишаючи — нібито на глум — право виступати рідною мовою лише двом учасникам: поетові і доярці), міністерським циркуляром дозволяємо у школі будь-якому шалапуту відмовитися від відвідування уроків рідної мови, а потім самовдово-

лено посміхаємося: "Бачите, самі не хочуть...". Знущення з національної культури, з мови народу — лише так це можна назвати.

У республіці діє порядок, згідно з яким від вивчення української мови у школі можна відмовитися. Зовні нібито все вирішує "воля батьків", насправді цей порядок було нам нав'язано зверху, він наскрізь фальшивий, лицемірний, псевдодемократичний за своєю суттю. Вивчати чи не вивчати на уроці мову народу, хлібом якого ти годуєшся, — в якій цивілізованій країні може постати таке питання?

Мова народу — це його національне надбання, основа його культури, значення рідної мови у повсякденному нашому житті величезне, проте сьогодні українська мова потребує конституційного захисту".

Поворотним пунктом у долі української мови стало ухвалення 28 жовтня 1989 р. Верховною Радою України Закону "Про мови в Українській РСР". Згідно з ним українська мова з 1 січня 1990 р. дістала державний захист, тобто була офіційно визнана державною мовою України.

Статус української мови визначає і Конституція України, ухвалена Верховною Радою 28 червня 1996 р. Стаття 10 Основного Закону держави проголошує:

"Державною мовою в Україні є українська мова.

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом".

Наша мова має посісти в Українській державі належне їй місце. Реальність утвердження української мови як державної мови України підкріплюється не лише законом, а й багатьма її якостями, насамперед соціально-комунікативними можливостями та високим духовним потенціалом.

Незважаючи на невирішеність багатьох проблем у функціонуванні української мови, сьогодні є очевидними позитивні зрушення в мовній ситуації в Україні. Зростає кількість тих, хто спілкується українською мовою, причому не лише на робочому місці, а й у побуті. Дуже важливо, що нею заговорили соціально авторитетні верстви населення — політики, бізнесмени, журналісти, митці. На думку фахівців, для справжнього утвердження мови в державі нею повинні спілкуватися три чверті населення, які називають себе українцями. Додамо: українці повинні не просто говорити чи писати рідною мовою, а й робити це досконало, виявляючи лексико-граматичне багатство, комунікативні можливості національної мови свого народу. Саме про таке ставлення до рідної мови говорив О. Гончар: "Усунути деформацію мови, очистити її від спотворень, повернути нашій мові справжню народну красу — це справа честі всіх нас, і старших, і молодших, це природний обов'язок кожного перед незалежною, вільною Україною. Адже і мовою нації визначається моральне здоров'я народу, його розвиненість, культурність. Все це також визначатиме образ і творчу спроможність України в сім'ї цивілізованих демократичних держав".

Література

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. — К.: Либідь, 1991.
2. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. — Львів: Світ, 1990.
3. Ботвина Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови. — К.: Арттек, 1999.
4. Волошак М. Неправильно — правильно: Довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації. — К., 2000.
5. Глущик С. В., Дияк О. В., Шевчук С. В. Сучасні ділові папери. — К.: А. С. К., 2000.
6. Гнаткевич Ю. Уникаймо русизмів в українській мові. — К.: Видавничий центр "Просвіта", 2000.
7. Головач А. С. Зразки оформлення документів: Для підприємств і громадян. — Донецьк: Сталкер, 1997.
8. Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. — К.: Рідна мова, 2000.
9. Гринчишин Д. Г., Сербенська О.А. Словник паронімів української мови. — К.: Рад. шк., 1986.
10. Ділова українська мова: Навч. посіб. — К.: Т-во "Знання", КОО, 2000.

УДК 811.111; 81'25

Н.В. ПАСЕНЧУК,

викладач кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики
факультету перекладознавства, Херсонський державний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АМЕРИКАНСЬКИХ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДІ ФЕЙЛЕТОНУ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ФЕЙЛЕТОНУ Д.БАРРІ)

Анотація. Статтю присвячено проблемі перекладу реалій американської дійсності, як засобів вираження національного колориту в тексті фейлетону, адже передача національно-культурної специфіки з однієї мови на іншу потребує особливого підходу з боку перекладача у досягненні прагматичної адекватності перекладу.

Ключові слова: переклад, фейлетон, реалії, адекватність.

Аннотация. Статья посвящена проблеме перевода реалий американской действительности в тексте фельетона, поскольку именно передача национально-культурного своеобразия реалий с одного языка на другой требует особого подхода со стороны переводчика в достижении прагматической адекватности перевода.

Ключевые слова: перевод, фельетон, реалии, адекватность.

Summary. The article highlights the problems of translation of American realia in a feuilleton as it requires a special approach of a translator in achieving the pragmatic adequacy of a target text.

Keywords: translation, feuilleton, realia, adequacy.

Проблема перекладу реалій вважається однією з найголовніших та найскладніших у міжкультурному аспекті перекладу та дослідженнях національно-культурної специфіки мови і мовленнєвої діяльності.

Тема статті є *актуальною*, адже вона пов'язана з підвищеним інтересом до текст-типологічної природи фейлетону в перекладі, а також проблеми функціонування реалій у фейлетоні та відтворення їх у перекладі.

Мета статті полягає у висвітленні проблематики адекватного відтворення національно-культурного компоненту реалій у перекладі фейлетону.

Для досягнення мети необхідно вирішити такі *завдання*: виявити особливості реалій, що віддзеркалюють англomовну картину світу з точки зору структури мови оригіналу й лексичних засобів мови перекладу та виявити роль реалій у створенні культурного тла оригіналу та перекладу.

Вагомим внеском у вивченні фейлетону як типу тексту є доробки Є. Журбіної, Д. Заславського, Л. Кройчика, Б. Стрельцова, В. Здоровеги, І. Михайлина, В. Різуна та О. Тертичного, які вивчають фейлетон у системі комплексних досліджень жанрів, а наукові розвідки Ю. Ярмиша, Л. Мацько та О. Сидоренко стосуються історії жанру, змістових та стилістичних особливостей фейлетонів.

Д. Заславський до фейлетонів відносить статті сатиричного та гумористичного характеру, незалежно від місця розташування та розміру, «легко написані, з літературним блиском, з елементами художності статті на наукові, літературно-критичні, мистецтвознавчі, історичні теми» [4, с. 78]. Сатирико-гумористичний фейлетон вимагає індивідуального гумористичного чи сатиричного образу, який допомагає розкрити певне негативне явище.

В. Здоровега розглядає фейлетон як сатиричний жанр малої форми, у якому висміюються негативні явища соціально-політичного життя, повсякденного побуту, стосунків між людьми [5, с.249].

У контексті нашої статті, услід за Л. Кройчиком, найбільш релевантним вважаємо визначення фейлетону як невеликого за обсягом типу тексту художньо-публіцистичної літератури злободенного змісту, якому притаманні сатиричність, динамізм викладу, невимушена композиція, пародійність, застосування позалітературних жанрів, зокрема приватного та ділового листа, доповіді, резолюції тощо [7, с. 27].

Питання щодо перекладу реалій у тексті фейлетону досі залишаються мало дослідженим. В арсеналі художньо-виражальних і композиційних засобів фейлетону чільне місце займають реалії, що створюють жартівливу, глузливо-сатиричну тональність. Саме вони містять інформацію про країну, її звичаї та певні особливості побуту.

Мові фейлетону характерна велика кількість культурно-маркованих одиниць, до яких належать реалії, які характеризують національний побут, звичаї, культуру, суспільство, стереотипи та ідеали. Процес перекладу фейлетону має свої особливості, оскільки тексти оригіналу розраховані на сприйняття носіїв мови, в той час як рецептором тексту перекладу є іншомовний читач, який має інший обсяг фонових знань.

Переклад реалій, як слів специфічних для певного народу або країни, вимагає від перекладача особливої уваги. Це пов'язано з тим, що з точки зору частоти вживання, ролі в мові, реалії побутового характеру не мають спеціального стилістичного забарвлення. Вони не вирізняються стилістично навіть в найбільш буденному

контексті оригіналу та є звичними для мови оригіналу і саме тому при їх перекладі виникають труднощі.

За визначенням видатних болгарських дослідників-перекладознавців С.І. Влахова та С.П. Флоріна “реалії — це слова (і словосполучення), які називають об’єкти, характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу і чужі для іншого; як носії національного та/або історичного колориту вони, як правило, не мають точних еквівалентів в інших мовах, і, відповідно, не підлягають перекладу “на загальних підставах”, а потребують особливого підходу” [2, с. 102].

Реалії нерозривно пов’язані з культурою певного народу і є для його мови загальноуживаними і в той же час чужими для інших мов. Основною рисою реалії є її колорит. Саме передача колориту при перекладі реалії з однієї мови на іншу і складає головну проблему перекладача, адже вона є однією із умов його адекватності.

Проблему відтворення реалій тексту фейлетону Дейва Баррі “*Why not the Best*” [8] розглянемо у перекладі Д. Бузаджи “*Только лучшее*” [1]. Фейлетон містить інформацію про американську дійсність 1980-х рр. та вміщує чимало реалій англомовної картини світу. Заголовок говорить про сатиричне спрямування фейлетону, активізує сприйняття читача і спрямовує його увагу на те, про що йтиметься у фейлетоні. У тексті автор висміює прагнення до досконалості, яке вразило американське суспільство того часу. На думку Д. Баррі, у 80—ті роки ХХ ст. типовою проблемою дійсності було прагнення до досконалості та успіху.

Майстерність автора полягає зовсім не у тому, щоб розважити читача веселою оповіддю, натомість справжній фейлетон повинен “*відкрити очі*” читачеві на ті події та факти, до яких він давно звик, з чим давно змирився і вже не розуміє їх абсурдності, вважаючи чимось цілком прийнятним. Підґрунтя фейлетонної теми полягає у зіставленні життєвого матеріалу, побудові широкого асоціативного поля, адже письменник апелює до фонових знань читача.

Наведемо приклад з тексту, в якому сконцентровано реалії, що найбільш вдало відображають американську дійсність та проаналізуємо адекватність їх перекладу з точки зору прагматичного впливу: *Excellence is the trend of the eighties. Walk into any shopping-mall bookstore, go to the rack where they keep the bestsellers such as Garfield Gets Spayed, and you’ll see a half-dozen books telling you how to be excellent: In Search of Excellence, Finding Excellence, Grasping Hold of Excellence, Where to Hide Your Excellence at Night So the Cleaning Personnel Don’t Steal It, etc* [8]. У перекладі: *В восьмидесятых у всех на уме одно — стремление к совершенству. Зайдите в книжный отдел любого торгового центра, подойдите к полкам, где выставлены бестселлеры вроде «Гарфилд идет на кастрацию», и непременно увидите пять-шесть книг, рассказывающих о том, как достичь совершенства. Называются они примерно так: «В поисках совершенства», «Как достичь совершенства?», «Погоня за совершенством», «Куда спрятать свое совершенство на ночь, чтобы уборщица не стащила?» и т. д* [1].

У цьому прикладі виділяємо переклад *excellence is the trend of eighties — в восьмидесятых у всех на уме одно — стремление к совершенству*. Вислів вдало

відтворений, не зважаючи на заміну синтаксичної структури, що в цілому відповідає адекватності сприйняття читачем (рецептором) тексту без додаткового осмислення. Транскодувач удається до повного відтворення предметного значення реалії, форму якої набуває вислів, оскільки з історії американського народу відомо, що у США була поширена доктрина, за якою кожному американцеві відкрита можливість досягти успіху — і навіть обертися президентом країни — завдяки таким своїм рисам, як працелюбність, мужність, наполегливість, рішучість. Кожна людина, котра володіє здібностями та працьовитістю, здатна чесним шляхом домогтися успіху в житті. Як відомо, американці, більше, ніж інші народи, вірять, що успіх людини залежить від власних здібностей і чесною праці, а не від приналежності до певного класу. Різноманіття національностей та рас, які населяють простори американського континенту викликали нагальну потребу у формулюванні єдиної доктрини, яка б згуртувала вихідців із різних країн світу в єдину націю. Такою доктриною стала *американська мрія*, яка культивувалася протягом багатьох десятиліть і давала кожному американцю віру в те, що він може досягти успіху в житті. Історик і письменник Джеймс Труслоу Адамс популяризував фразу *американська мрія* у 1931 році в книзі «*Epic of America*»: *the dream of a land in which life should be better and richer and fuller for everyone, with opportunity for each according to his ability or achievement* [10, с. 256].

Для українського та російського рецепторів реалія *американська мрія* набуває дещо іншого значення. Вони сприймають США як країну необмежених можливостей, а американський спосіб життя — як можливу реалізацію всіх своїх бажань. В українській та російській редакції *американська мрія* втратила акцент на словах *багато працювати* та поставила його на тезі *жити багато*, тому вона втрачає свою романтичну привабливість.

Словосполучення *Rolex Hyperion* виражено через транслітерацію *Ролекс Гуперион*. Перекладач транскрибував словосполучення, не вдаючись до додаткових засобів осмислення. Слід зазначити, що пересічному українському читачеві навряд чи відомо що *Ролекс Гуперион* — це годинник заможних (можновладців) в Америці. Дейв Барі використовує *Ролекс* так само, як у рекламників прийнято виражати ідею досконалості: *The Rolex Hyperion. An elegant new standard in quality excellence and discriminating hand-craftsmanship. For the individual who is truly able to discriminate with regard to excellent quality standards of crafting things by hand. Fabricated of 100percent 24 karat gold* [8]. У перекладі: *Ролекс Гуперион*”. *Новый эксклюзивный стандарт элегантности, высококачественного совершенства и ценной ручной работы. Для того, кто поистине способен оценить совершенство стандартов высокого качества применительно к изготовлению вещей вручную. Произведен целиком из 24- каратного золота* [1]. Для адекватної інтерпретації реалії доречно було б пояснити, що для англомовного рецептора годинник — це символ успіху та досконалості. Зазначена реалія сприймається як стороння українськими та російськими рецепторами і не викликає таких асоціацій, тому вимагає коментаря з метою актуалізації у свідомості іншомовного одержувача ідеї про те, що багато американських президентів носили годинник *Rolex*, починаючи з годинника *Yellow Gold Rolex Datejust*, що належить президентові Дуайту Д.

Ейзенхауеру. Як блискучий маркетинговий хід компанія *Rolex* подарувала цей годинник президентові Дуайту Д. Ейзенхауера для користування ним під час Другої світової війни, і він буквально закохався в них. Президент Ліндон Б. Джонсон надавав перевагу золотому *Yellow Gold Rolex Day-Date*. Цей годинник пізніше став відомий як *президентський годинник* через любов до нього Ліндона Б. Джонсона. Політичні лідери любили підкреслити свою владу за допомогою дорогих швейцарських годинників. Немає жодних сумнівів, що традиційний годинник серед можновладців — це годинник *Rolex*, який продовжує користуватися повагою і сьогодні. І тому, щоб запобігти неправильному сприйняттю реалії рецептором, необхідно було б вдатися під час перекладу до додаткових засобів осмислення, наприклад, до пояснення у виносці або до тлумачення реалії у коментарях.

Автор логічно використовує ім'я *Lee Iacocca*, одного з відомих та найуспішніших менеджерів США: *Mark my words: We will reach the point, in our lifetimes, where babies emerge from their mothers fully prepared to assume entry-level management positions. I'm sure I'm not the only person who has noticed, just wandering around the shopping mall, that more and more babies, the really brand-new modern ones, tend to resemble Lee Iacocca* [8]. У перекладі: *Попомніте мої слова: не за горами той день, когда младенцы будут рождаться на свет уже готовыми руководителями низшего звена. И я уверен, что не один я замечал, бродя по залам торговых центров, что все больше и больше младенцев, таких современных, новеньких, чем-то напоминают Ли Якокку* [1]. Перекладач транскрибував ім'я *Lee Iacocca*, не вдаючись до додаткових засобів осмислення. Якщо брати до уваги тільки переклад власної назви, такий переклад є прийнятним, однак, вживаючи такий відповідник, перекладач залишає нерозкритим національно-культурний компонент з огляду на зміст фейлетону. Доречно було б ввести коментар до цієї лексеми у виносках для пояснення її значення, адже діяльність Лі Якокки як видатного управлінця була високо оцінена в США. Якщо спробувати охарактеризувати стратегію Лі Якокка в бізнесі з точки зору кар'єри то, мабуть, вона полягає у постійному прагненні до досконалості. Завдяки блискучому управлінню компанією Крайслер йому в досить короткі терміни вдалося не тільки відновити компанію, але й вивести її на друге місце в автомобільній індустрії США і світу. Звідси, коли ми у перекладі зустрічаємо ім'я Лі Якокки, це провокує фонові знання, адже незнання цього компоненту значення не сприймається цільовою аудиторією настільки прагматично та адекватно, як це сприймає носій американської культури в оригіналі. В американській історії та культурі знаходимо чимало епізодів, в яких підкреслюється внесок окремих особистостей, висувуються на перший план лідерські якості.

Розглянемо переклад наступної реалії: *It wouldn't surprise me if, very soon, one side or the other offered to pay \$29 trillion to Bruce Springsteen, who according to a Newsweek magazine cover story is currently the most excellent musical genius of all time, preceded briefly by Prince* [8]. У перекладі: *Я не удивлюсь, если в самом ближайшем будущем одна из враждующих сторон предложит 29 триллионов долларов Брюсу Спрингстину, который, если верить передовице в «Ньюсуике», на сегодняшний день как раз является самым ге-*

ниальным музыкантом всех времен (сменив недолго пробывшего на этом посту Принса)[1]. Назву журналу *Newsweek* перекладено за допомогою транскрипції *Ньюсуик*, але у перекладі немає засобів осмислення, які необхідні цільовому читачеві. У лексикографічних джерелах дається таке визначення: *Newsweek is an American weekly news magazine founded in 1933 and that the number of Newsweek subscribers has increased from more than 3 million* [9]. Якщо запитати у пересічного американця, які асоціації викликає у нього *Newsweek*, то він зазвичай зосередиться на одному з трьох найбільших щотижневих журналів країни, який дає детальний аналіз новин щодо міжнародних питань, технології, бізнесу, культури і політики. Детальне відтворення цієї реалії необхідне для збереження її змісту й колориту, адже шляхом змісту повідомлень журнал суттєво впливає на думку та поведінку людей, визначає модель поведінки, яка полягає у прагненні до успіху. Інформаційний вплив реалізується як через зміст інформації, так і через форму її подачі. Але для українського та російського рецептора вона чужа і, відповідно, незрозуміла. Слід зазначити, що іншомовному читачу навряд чи відомо, що публікації журналу є наймогутнішим засобом інформаційного впливу на населення. Відсутність у рецептора необхідних фонових знань вимагає пояснення, і тому для того щоб зберегти повний зміст реалії, доречним було б вдатися до коментування.

Проаналізувавши переклад реалій у тексті фейлетону, ми дійшли висновку, що реалії відіграють важливу роль у досягненні адекватності перекладу. Вони надають тексту яскравого національного колориту, несуть додаткову інформацію, за допомогою якої можна більше дізнатися про історію і буденне життя народу, культурні цінності, традиції та звичаї. Реалії становлять досить великий і неоднорідний шар, оскільки позначають усе те, що є характерним для культури, побуту, традицій кожного народу впродовж різних історичних епох.

Переклад реалій, як слів специфічних для певного народу або країни, вимагає від транскриптора особливої уваги. Це пов'язано з тим, що з точки зору частоти вживання, ролі в мові, побутового характеру реалії не мають спеціального стилістичного забарвлення; вони не вирізняються стилістично навіть в найбільш буденному контексті оригіналу та є звичними для мови оригіналу, і саме тому при їх перекладі виникають труднощі.

Проблема відтворення національно маркованої лексики засобами іншої мови ускладнюється й тим, що в перекладі необхідно передати не тільки особливості певних побутових чи історичних реалій оригіналу, але й донести до читача правильне розуміння усталених образів, що складаються в кожного народу протягом віків, знайти у мові перекладу такі засоби, які б достовірно й адекватно відображали риси характеру певного народу — носія мови оригіналу.

Ця складність, з іншого боку, забезпечує інтерес до даної проблеми. Крім цього, реалії відносять до лексичних одиниць, схильних до динаміки, тобто з плином часу утворюється все більше нових реалій, а це означає, що розширюється і поле їх дослідження.

Перспективами подальших пошуків у цьому напрямку вважаємо дослідження реалій із огляду на відображення національно-специфічного колориту різних типів текстів культури у перекладі.

Література

1. Бузаджи Д. Только лучшее [Электронный ресурс] / Д. Бузаджи. — Режим доступа к ресурсу: <http://www.thinkaloud.ru/>
2. Влахов С.И. Непереводимое в переводе / С. И. Влахов, С. П. Флорин. — М. : "Р. Валент", 2006. — 448 с.
3. Журбина Е. И. Искусство фельетона / Е. И. Журбина. — М. : Худож. лит-ра, 1965. — 288 с.
4. Заславский Д. Истоки и пути фельетона / Д. Заславский. — М. : Огонек, 1931. — 96 с.
5. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості [Текст] : підручник / В. Й. Здоровега. — 2-ге вид., переробл. — Л. : ПАІС, 2004. — 268 с.
6. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р.П. Зорівчак. — Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. — 216 с.
7. Кройчик Л.Е. Современный газетный фельетон / Л.Е. Кройчик. — Воронеж: Воронежский ГУ, 1975. — 230 с.
8. Dave Barry Why not the Best? [Електронний ресурс] / Dave Barry // New York. — 1988. — С. 88–92. — Режим доступу : https://docs.google.com/document/d/1iLsOcjROucUjvrtV1OdfaL1ACMMAhadUSApXKE_SQKo/edit#
9. Encyclopædia Britannica [Електронний ресурс] / Encyclopædia Britannica, Inc, 2007. — р. 1040. — Режим доступу : <http://www.britannica.com/>
10. James Truslow Adams The Epic of America [Електронний ресурс] / Truslow Adams James // Greenwood Press. — 1931. - 446 с. - Режим доступу : <https://www.goodreads.com/work/quotes/1180986-the-epic-of-america>

Б.В. ПОПЕЛЬНЮК,

аспірант Київського університету імені Бориса Грінченка

«ОЙКОС» І «ЕКОНОМІКА»: ГРЕЦЬКА СПАДЩИНА У СУЧАСНІЙ ІСТОРИЧНІЙ ТА ЕКОНОМІЧНІЙ ДУМЦІ

Термін «економіка» необхідно розуміти зі «сторони» давніх греків. Основою нашого дослідження стане термін «oikos» з часів Давньої Греції до сьогодення. Значна частина робіт сучасних зарубіжних істориків з проблем економічного розвитку класичної Греції починається з наступного: "... елементарний економічний аналіз є другорядним і незначним в спадщині давніх греків" [3]. Науковці зауважують, що для греків oikonomos (від грецьк.: oikos — будинок, nomos — закон, правило) означало лише облаштування домашнього побуту. Це є причиною, чому "філософ Давньої Греції був політичним філософом" [4, с. 52].

Домобудівництво спочатку знайшло своє реальне втілення в домашньому натуральному господарстві рабовласницької Давньої Греції, а також в перших системних уявленнях, наукових або донаукових, (дискусія з цього приводу продовжується) про домострой та домобудівництво Ксенофонта Афінського і Аристотеля Стагірита, аж до робіт яких все частіше звертаються вчені економісти наприкінці ХХ — початку ХХІ ст., використовуючи синергетичний принцип «від минулого до майбутнього».

У «Ойкономікос» («Symposium Oeconomicus») Ксенофонта міститься питання про предмет економічної науки, з яким позиціонується багатство. За Ксе-

нофонтом, багатство поділяється на матеріальне і нематеріальне (наприклад, знання, вміння, справедливість) Справедливість як духовно-моральна, духовно-культурна та духовно-господарська цінність вписується в інформаційні ресурси античного виробництва. Таким чином історично справедливість — це категорія домобудівництва [12].

Аристотель зміг проаналізувати деякі риси ринкової торгівлі в античній грецької цивілізації вже в IV ст. до н.е. І в той же час його вчення про економіку виявилось було сприйнято провідними ученими сучасності неадекватно, аж до повного нерозуміння. У першу чергу це стосується обурення Аристотеля проти надмірного стягування відсотків (у IV ст. до н.е. в Давній Греції відсотки за позиками лихварів були настільки високими, що виглядають нереальними для багатьох сучасних економістів. Слідом за Ксенофонтом Афінським Аристотель Стагірит розробив не тільки вчення про ойкономікос-домострой, але й створив вчення «про хрематистику» (від давньогрецького слова «хрема» — «нажива» та «хремата» — запас, включаючи, насамперед, спекулятивні, лихварські гроші). Аристотель намагався попередити загрозу «маммонізма» (за С. Н. Булгаковим — множення багатства лихварським шляхом, служінням «мамоні»).[10.С. 236] Ойкономікос — Домострой — це природний господарський лад, економічний порядок.

На відміну від робіт Платона і Аристотеля, в яких лише подекуди можна зустріти певний економічний аналіз, Ксенофонт оцінює досягнення грецької економіки, вказуючи на соціальні зв'язки античного світу. Можливо, що греки не займалися економічним аналізом, але, на наш погляд, дослідники античності повинні продовжувати пошук спільних точок дотику. Тоді стає можливим побачити в термінах, успадкованих від античного періоду, набагато більше, ніж при звичайному позитивістському погляді.

У другому значенні поняття «економіка» у всіх тлумачних словниках йдеться, що "економіка" — це розділ науки про виробництво та розподіл благ в теорії і на практиці; додаток до певної сфери; стан держави, виходячи з її матеріального достатку; міркування фінансового плану відносно конкретних дій, товарів і т.д. Дане пояснення ставить перед істориками питання: учені можуть з легкістю визначити тлумачення "про виробництво та розподілі благ" і матеріальний достаток суспільства, регіону певного періоду. Домострой як економічний порядок, господарський лад, заснований на духовно-моральних засадах, насамперед — справедливості, зі своєю домінантою і архетипом, — феномен, не обмежений лише Античною Грецією.

У грецькому суспільстві V-IV ст. до н.е. переважали уявлення про універсальний характер людського співтовариства. Це надавало грецькій економічній системі винятковий характер. Частково вона пояснювалася концепцією "егалітарного правління", яке призводило до зростання інвестування в людський капітал при низькій вартості витрат. Життя давніх грецького VIII-III ст. до н.е. було процвітаючим [2, с. 27]. Грецька економіка була на підйомі як по сукупному доходу, так і по доходу на душу населення на основі високих "стандартів економіки премодерну".

До IV ст. до н.е. Греція була відносно щільно населена і урбанізована. Доходи населення були високими. Багатство і прибуток розподілялися зрівняльно та супроводжувалися різними нововведеннями в усіх інституціях суспільства. Наслідком цього стала внутрішня конкуренція і необхідність у постійному підвищенні рівня освіченості та професійної кваліфікації.

На основі консенсуса більшість фахівців з економічної історії дійшла висновку, що архаїчна і класична Греція, взяті в цілому, були більш процвітаючим та багатими ніж раніше уявляли історики. Навіть у порівнянні із суспільствами нового часу Афіни IV ст. до н.е. були одними із процвітаючих [7]. Раніше більшість істориків обґрунтовувала свої позиції, виходячи з твердження Геродота, що убогість була "компаньйоном" Греції: "Бідність в Елладі існувала з незапам'ятних часів, тоді як доблесть придбана вродженою мудрістю і суворими законами. І цієї-то доблестю Еллада рятується від бідності і тиранії" [11, с. 102].

Використовуючи матеріали археологічних досліджень (розкопки 1883, 1993 рр.) історики припускають, що в основі економічного зростання грецьких полісів лежав демографічний фактор. У IV ст. до н.е. в Греції проживало близько 4 млн. населення в порівнянні з IX ст., де було близько 500 тис. (південь Італії, Сицилія) [8, с. 19]. Запас монет збільшився з V по IV ст. до н.е. з 238 сховищ до 564. [9, с. 209]. Цей фактор відноситься і до кризових явищ в економіці грецьких полісів. Про стан економіки в досліджуваний період свідчить щільність населення і урбанізація. До кінця IV ст. до н.е. кількість грецьких полісів становила 1000 міст з населенням 75-10 млн. осіб [5, с. 37]. Якщо розрахунки істориків вірні, то в IV ст. до н.е. греки могли становити 3-4% населення усього давнього світу.

Другий ключовий фактор, що свідчить про зростання економіки грецьких полісів на рубежі V-IV ст. до н.е. це дохід на душу населення. З VIII-III ст. до н.е. він становив 0.15% більше від доходу римлян. За підрахунками істориків щорічний приріст економіки становив — 0.6-0.9% [8, с. 728] Якщо порівняти з періодом модерну, то в Голландії (1580-1820 рр.) приріст економіки був 0.5%. Тому можна зробити висновок, що грецька економіка мала виключно високий рівень щодо економічних систем періоду модерну.

Висновки зроблені істориками щодо високого доходу на душу населення та зростання сукупного продукту в пізній архаїчній і класичній періоди підтверджуються даними істориків-лінгвістів. На основі версій «Оксфордського лексичного словника персональних грецьких імен», складеного на основі літературних та археологічних джерел, кількість імен із 1200 у VI ст. до н.е. зросла до 17000 у IV ст. до н.е. Очевидне збільшення індивідуальностей, що залишили слід в літературі та епіграфічній продукції, свідчить про суспільство, у якому велика частина людей мало стабільний рівень доходів.

Третій фактор, що характеризує економічну систему грецьких полісів у V-IV ст. до н.е. це щільність населення полісів та їх урбанізація. Близько 30% греків жило в містах чисельністю від 5000 осіб та більше. Відносно висока урбанізація грецьких полісів дозволяє зробити висновок про те, що у континентальних греків імпорт продовольства перевищував обсяги продукції, вирощуваної в самій країні. На наш погляд, це не означає, що існували так звані «поліси-споживачі» тільки

імпоротної продукції. Істотна частина грецьких полісів являла собою «агро-місця», де жителі працювали на своїх полях, у садах за межами свого «містечка». Тільки 25-35% континентальних греків жило за рахунок імпортного продовольства. За імпорт розраховувалися експортною продукцією: маслом, вином, сріблом, ремісничими товарами, послугами, рентою (за цінами нижче, ніж пропонувала влада). Високий рівень урбанізації свідчить про економічну інтенсифікацію, але не зовсім правильно говорити про те, що це відбивалося на загальному добробуті.

Число греків, що жили в урбанізованих місцях було значно вище «стандартів стародавнього світу». Вони жили у великих поселеннях, великих будинках, в сприятливого навколишнього середовища, вживаючи, в основному, імпортну сільгосппродукцію. Однак зазначимо, що стан сільського господарства не може чітко пояснити характер грецької економіки і виділити певну економічну модель розвитку.

Четвертим фактором візьмемо зрівняльний характер розподілу сукупного продукту (розподіл національного доходу). Як же чином розподілялося багатство при такій щільності та урбанізації населення?

«Незалежна школа» з економічної історії класичної Греції використовувала такі дані щодо розподілу приватної власності: 7.5% громадян володіло 70-75% землі Аттики, виключаючи верхівку суспільства, приблизно 60-65% землі було зосереджено у приватній власності громадянського населення [6, с. 83]. На сьогоднішній день в історіографії є підтверджені дані і про щотижневі зарплати кваліфікованим та некваліфікованим громадянам [9, с. 223].

Характерною рисою економічної системи грецьких полісів в V-IV ст. до н.е. є «принцип егалітарного правління». У грецьких полісах діяли принципи афінської демократії, що включали такі поняття як «ісономія» (рівність перед законом усіх громадян країни, тому «олігархічні кола» незначно виділялися на загальному фоні поліса. Соціальні норми і правила поведінки, що діяли на основі прийнятих законів ставили вільних громадян в рівне становище і надавали рівні можливості в економічній діяльності.

З глобальними змінами пізньокласичного періоду, коли із зародженням епохи еллінізму з'явилась необхідність у професійних політиках, державних діячах, у тому числі фінансистах, а також перестала задовольняти суспільним вимогам й стара фінансова система, що не мала бюджетної основи [13, с. 60]. Також і система літургій у новій економічній ситуації стала, з однієї сторони, все більш обтяжливою для громадян, а з іншої, втратила свою ефективність. Іншим показником добробуту суспільства став факт наявності щоденної оплати праці. З другої половини V ст. до н.е. усі магістрати, які потребували кошти, стали отримувати спеціальну грошову плату за виконання своїх обов'язків так звану «діету» ('*dixaotíxov*'), у вигляді винагороди за роботу у суді, Раді, народних зборах [14, с. 17–32]. На початку вона була невелика і дорівнювала 2-3 мідних обола, на які громадянину можна було прогудуватися у день засідання. Потім в IV ст. до н.е. розмір плати за участь у народних зборах виріс до 1-1,5 срібної драхми. Таким чином виплати «діети» активізували політичну і суспільну діяльність незаможних

афінських громадян. Були й інші форми їх соціальної підтримки, включаючи державну турботу про старих, інвалідів, дітей-сиріт [1, с. 29]. В грецьких полісах діяв досить мобільний ринок праці.

Загалом, можна стверджувати, що сучасні історики абсолютно неправильно визначили місце класичної античності в історії розвитку ринкових механізмів тому, що незважаючи на інтенсивну торговельну діяльність та передові методи використання грошей, в цілому історія ринку в Греції за часів Аристотеля ще тільки починалася. Відповідно, властиві іноді Аристотелю нечіткість і неясність формулювань повинні приписуватися, крім передбачуваної віддаленості філософа від повсякденного життя, складності висловити те, що являло собою абсолютно нове явище.

Література

1. Berent M. The Stateless polis. Towards Re-Evaluation of the Classical Greek. Political Community. – Cambridge, 1994.
2. Bull H. The Anarchical Society. – London; Macmillan, 1977. – P.27;
3. Cameron Gregory. Oikos and Economy. The Greek Legacy in Economic Thought. – wlu-ca.academia.edu/Gregory Cameron
4. Finley M. Aristotle and Economic Analysis. Past and Present. Ancient Economy. – London, 1985.
5. Inventory of Classical and Archaic Poleis. – Cambridge: Cambridge University, 2004. – P.37
6. Kron G. Anthropometry, physical anthropology, and the reconstruction of ancient health, nutrition and living standard. – Oxford, 2005
7. Money, Labor and Land: Approaches to the Economics of Ancient Greece, ed. by Paul Cartledge, Edward E. – London and New-York, 2002
8. Morris I. Burial and Ancient Society: The Rise of the Greek City-State. – Cambridge: Cambridge University Press., 2004. – P.19
9. Scheidel W., Morris I. The Cambridge Economic History of the Greek-Roman World. – London, 2013. – P.209
10. Булгаков С.Н. Философия хозяйства. - М.: Изд-во «Социологическая мысль». - 1990. -
11. Геродот. История в девяти книгах. Книга VII. / Перевод и примечания Г.А. Стратановского. Под ред. С.Л. Утченко. – Изд-во «Наука» – Ленинград, 1972. – С.102
12. Ксенофонт. Сократические сочинения. Киропедия. — М.: ООО «Издательство АСТ»: «Ладомир», 2003.
13. Маринович Л.П. Греки и Александр Македонский. К проблеме кризиса полиса. — М, 1993. — С.60
14. Медведев А.П. Был ли греческий полис государством? // Античный мир и археология. — Вып.12. — Саратов, 2006. — С.17-32

А.Л. СТАРУНОВА,

старший викладач Одеської державної академії будівництва та архітектури

КУЛЬТУРА НАУКОВОЇ МОВИ — ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Постійний розвиток науки загострює увагу до мовної культури науковця.

Мовна якість наукової продукції впливає на її теоретичну і практичну цінність. Сучасний рівень наукової мовної культури засвідчує більше проблем, ніж позитивних процесів на цьому полі діяльності. Серед причин такого стану — недостатня мовнокомунікативна, стилістична компетентність науковців.

Переважне домінування в міжнародному науковому просторі англійської мови дає свої негативні результати, тому що у світі публікують нею майже 80-85% досліджень. Це перешкоджає розвитку національних наукових мов, і деякі з них втрачають статус мов наукового мислення.

Це актуалізує необхідність посилення ролі національних мов у розвитку науки. На важливості національного наукового слова наголошує і багато дослідників.

Культура наукової мови — це нормативне застосування наукової мови в усній і писемній, діалогічній і монологічній формах, високий рівень мовнокомунікативної культури.

Сучасні лінгвісти Любов Мацько і Лариса Кравець дають узагальнену характеристику терміна «культура української мови»: «Культура мови — це мовознавча наука, яка на основі даних лексики, фонетики, граматики, стилістики формує критерії усвідомленого ставлення до мови й оцінювання мовних одиниць і явищ, виробляє механізми нормування і кодифікації (уведення у словники та мовну практику). Паралельно вживаюється термін «культура мовлення», як нормативність і доцільність викладу інформації, тобто філологічне і психологопедагогічне обґрунтування використання граматичних структур відповідно до умов і вимог конкретної ситуації. Учені Г. Винокур, С. Єрмоленко і інші особливостями культури мовлення вважають правильність, мовну майстерність, стилістичне чуття слова і доречність застосування, варіантність мовних норм.

Метою наукового стилю є повідомлення об'єктивної інформації доведення істинності наукового знання, опис істотних ознак, властивостей предмета наукового пізнання.

Він виконує такі основні функції: інформативну, епістемічну, комунікативну, перформативну, гносеологічну, когнітивну, а також функцію впливу, функцію аргументованого доказу, діалогічну.

Вихованню чуття наукового слова, виробленню мовного смаку сприяли тексти висохудожніх українських творів, дискусії, мовні конкурси, присвячені пропагуванню мовностилістичних норм, а також праці Л. Мацько, І. Білодіда, А. Ковалю, І. Черниченка і інших мовознавців і письменників, радіо і телепередачі «Живе слово», «Слово про слово».

Лінгвісти О. Лаптева і Н. Сенкевич, Л. Симоненко з'ясовують поняття «науковий стиль», характеризують ознаки і мовні засоби його вираження. Сферою реалізації наукового стилю є переважно писемне мовлення, але відчутне зростання наукових контактів у вигляді конференцій, симпозіумів, семінарів привертає увагу і до усного наукового мовлення.

Культура наукової мови охоплює нормативний, комунікативний, етичний аспекти. Нормативний аспект передбачає знання літературних мов і вміння застосовувати їх у науковому мовленні. Комунікативний — пропонує відбір мовних засобів, які найкраще виконують завдання наукового спілкування. Дотримання норм поведінки, повага до учасників спілкування, доброзичливість, тактовність становлять етичний аспект наукової мови.

Наукові аспекти розглядають як носії функціонально-стильової специфіки, що дає змогу пояснювати мовленнєві помилки, їх психологічну природу, фактори впливу на їх появу.

Культуру наукової мови кінця ХХ — початку ХХІ століття досліджують функціональна стилістика (вивчає особливості мовних норм у зв'язку з різними функціональними стилями), лінгвістична прагматика (аналізує цілі учасників спілкування і методи їх досягнення, ставлення людини до власного і чужого мовлення), лінгвістика тексту (розглядає мови побудови, структурно-стилістичні особливості тексту), психолінгвістика (з'ясовує процеси мовотворчості, сприйняття і формування мовлення та співвіднесеність цих процесів і з системою мови).

У власне науковому стилі пишуть твори таких жанрів: монографію, дисертацію, наукову статтю, курсову роботу, дипломну роботу, магістерську роботу. У науковому стилі пишуть твори також малих жанрів: реферати, анотації, рецензії, наукові доповіді тощо.

Науково-навчальний підстиль, ним послуговуються при написанні підручників, навчальних та методичних посібників, навчальних програм, лекцій, словників, конспектів, методичних рекомендацій. Наукову інформацію таких підстилів необхідно подавати аргументовано і доступно. У методичних рекомендаціях характеризують питання теми навчальної дисципліни або практичної діяльності. Практикум містить практичні завдання і вправи, спрямовані на формування і розвиток професійних знань, умінь і навичок, у конспекті пропонують стислий виклад курсу лекцій або окремих розділів навчальної дисципліни, лекції властивості логічна строгість, об'єктивність, послідовність у вигляді думки, точність формулювань, наявність термінологічної і абстрактної лексики, певна експресивна забарвленість, використання засобів впливу і переконання.

Науково-популярний стиль використовують для написання статей, есе, наукових праць, інтерв'ю. Вони повинні бути в доступній і зрозумілій формі з допомогою різних прийомів активізації уваги читача (яскраві образи, порівняння, наукові тексти ілюструють прикладами).

Засобами логічного зв'язку у реченнях можуть слугувати займенники, прикметники, дієприкметники, а також повтори ключових слів у тексті, однорідні члени речення з узагальнюваним словом, вставні слова і словосполучення, що увиразнюють логіку мислення і послідовність викладу, прямий порядок слів у

реченні. Недоречно вжито в науковому тексті слово може призвести до подвійного тлумачення цілого речення.

Один із показників загального мовно-культурного рівня науковця — правильне і вільне володіння термінами.

Цінність терміна в тому, що він несе логічну інформацію великого обсягу. Не можна довільно використовувати в одному тексті різну термінологію. Слід пам'ятати, що кожна галузь науки має притаманну тільки їй термінологічну систему. У науковому тексті без потреби не застосовують професійної лексики.

Виявом об'єктивності у наукових текстах є ґрунтовний огляд літературних джерел.

Логічна послідовність наукової роботи полягає в органічному зв'язку розділів, послідовній конкретизації, висловленої думки або тези, її доповненні, поглибленні, що сприяє кращому баченню тексту.

Ясність виявляється у послідовності викладу матеріалу, точному називанні, повторі ключових слів, членуванні наукового тексту.

Стислість полягає в умінні автора уникати непотрібних повторів, багатослів'я або мовної надмірності.

Таким чином, культура наукового стилю полягає в тому, що вона повідомляє, аргументує, уточнює, конкретизує, оцінює і забезпечує науковий монолог, діалог і полілог.

Література

1. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилістика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. — К.: Вища школа, 2003. — 462 с.
2. Непийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури: (Функц.-стиліст. аспект.). — К., 1997. — 303 с.
3. Семенов О. М. Культура наукової мови. 2-ге видання, стереотипне («Академія»). — Навчальний посібник. — К., 2012. — 216 с.
4. Ярема С. На теми української мови. — Л., 2002. — 44 с.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

А.О. АНДРІЄНКО,

бакалавр напрямку «Менеджменту та адміністрування»
Дніпропетровського регіонального інституту державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

ОПИС ІСНУЮЧИХ ПРОБЛЕМ МЕНЕДЖМЕНТУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОЦІНКА ЇХ ВПЛИВУ НА РЕЗУЛЬТАТ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На Заході менеджмент як сукупність певних функцій, принципів, методів управління підприємствами, фірмами відомий давно. В Україні тільки зараз починається ренесанс становлення менеджменту як у теоретичній так і практичній площині. Але на думку Т. Плахтія, в українському менеджменті чимало проблем [1, с. 13]. На сьогоднішній день існує багато класифікацій щодо того, які існують проблеми в українському менеджменті.

Тож, пропоную проаналізувати критерії успішної організації, яка була надана Пітером Брінкерхофом [2, с. 29-31].

Отже, першим критерієм успішності є згуртована команда професіоналів.

Саме цей фактор, на мою думку, є основним резервом підвищення ефективності та конкурентоспроможності в сучасному суспільстві організацій. Команда робить можливим вирішення завдань, які не під силу одній людині. Створення команди є гарантією того, що при виробленні рішення будуть враховуватися інтереси всіх сторін. В результаті співпраці в команді фахівців з декількох підрозділів стає неможливим односторонній вплив однієї з вищих інстанцій. При роботі команди зменшується ризик прийняття помилкового рішення і небезпека того, що в полі зору не потраплять деякі важливі факти. Команда допомагає боротися з «виробничою сліпотою». На думку Ю. Палехи «те, що один працівник не помічає за звичкою, бачить інший, якому, в свою чергу, не впадають в очі певні проблеми на власній ділянці роботи. Робота в команді посилює готовність і спроможність керівних працівників усіх рівнів до співпраці. У співробітника, який попрацював у команді, у майбутньому буде менше труднощів при взаємодії з колегами або іншими підрозділами компанії. Команда робить позитивний вплив на розвиток якостей, які мають важливе значення для колегіальної співпраці. Вона спонукає до терпимості, порядку, визнанням чужої думки і коректної дискусії, подолання егоїстичних поглядів» [3, с. 222].

По-друге, наявність ділової і зацікавленої Ради Директорів. У розвитку організації люди відіграють ключову роль. Вони є головною запорукою конкурентоспроможності. Рада Директорів повинна формувати ціннісну картину своїх членів, створювати мотиваційну стратегію, яка б допомагала працювати команді.

По-третє, є чітко сформульована і ясна місія. На думку О. Матусяк «місія є тією ланкою, яка об'єднує всі напрямки діяльності організації. Оскільки організація є відкритою системою, вона може вижити тільки тоді, коли буде задовольняти якусь потребу, що міститься поза нею. Тому саме в зовнішньому середовищі керівництво відшукує загальну місію організації. Керівництво повинно відповісти на два запитання: «Хто наші клієнти?» і «Які потреби наших клієнтів ми можемо задовольнити?» [4, с. 104].

Чітке розуміння місії має таке велике значення, що впливає як на подальший розвиток підприємства, так і на саме його виживання. Сьогодні в умовах жорсткої конкуренції, це має прямий доказ: досить провести хоч би такий факт, що всі зарубіжні спонсори вимагають в заявках на добродійне фінансування вказувати місію організації. Л. Карамушка зазначає, що спонсори повинні знати, для чого створено підприємство і до чого воно прагне. Інакше їм важко буде ухвалити рішення про виділення грошей [4, с. 106].

У науковій літературі виокремлюють наступні позитивні сторони наявності місії:

- Місія організації прояснює уявлення керівництва і співробітників підприємства про те, навіщо і для чого була створена їх організація;
- Полегшує роботу із співробітниками і кандидатами на заняття вакансій, яким вже не потрібно пояснювати філософську або практичну підоснову існування підприємства;
- Наявність місії допомагає в плануванні. Спираючись на кардинальну лінію, зазначену в місії, набагато легко виробляти стратегію дій, при цьому обговорення стратегії стає більш творчим;
- Якщо організація знає, навіщо вона існує, їй значно легше буде пояснити своїм партнерам та спонсорам, відповідно, пошук грошей теж спроститься [3, с. 220, 4, с. 106,].

По-четверте, узгоджена система управління. Так, на думку багатьох експертів команда несе відповідальність за все, що вона робить і не робить [5, с. 16].

Так, на думку Ю. Палехи «команда домовляється про те, що спільну відповідальність несуть всі її члени, навіть якщо вони спочатку висловлювали сумнів. Вони не можуть дистанціюватися від прийнятого командою рішення, посилаючись на свої заперечення. Якщо команді з певного питання не вдається досягти єдності, то рішення приймається більшістю голосів» [3, с. 251]. Таким чином, у цьому випадку, меншість може винести до протоколу «особливу думку». Надалі вона підкоряється більшості і працює на основі прийнятого рішення. У такому випадку ясно, що ті, хто несуть відповідальність за подальші загальні результати роботи, отримані на основі цього рішення. Незгода окремих членів із загальним рішенням не звільняє їх від відповідальності за можливі наслідки.

Якщо команда більшістю голосів приймає рішення, що окремі її члени вважають неприпустимою помилкою, за яку вони не хочуть відповідати, то вони повинні чітко заявити про це колективу команди. У цьому випадку інформується «начальник» команди, який приймає рішення про можливе виключення зі складу команди відповідної особи або про набір нової команди.

На практиці справа часто доходить до так званого «роздоріжжя» - ситуації, коли необхідно вирішувати, в якому з двох напрямків необхідно рухатися далі. Якщо сама команда не в змозі знайти вихід, то «начальник» повинен або вирішити, за яким із двох шляхів йти, або сформувати дві команди для роботи по кожному з напрямків.

Лідер команди відповідає за результати роботи і тією ж мірою, як і будь-який рядовий член команди. За правильну організацію роботи, якою він займається в рамках своєї діяльності в команді, він відповідає перед колективом.

Продовжуючи думку Ю. Палеха підкреслює, що подвійна відповідальність лідера перед командою і замовником суперечила б суті його положення всередині команди. Для вирішення завдань, що виходять за рамки звичайного процесу колегіального співробітництва в рамках існуючої організаційної структури, вищий керівник або керівництво фірми зобов'язані створити відповідну команду і оформити це документально. Таку команду, створену на постійній основі, слід розглядати як новий підрозділ. Він не може бути сформований одним з керівників. Прийняття відповідного рішення входить до компетенції керівництва фірми або підпорядкованого йому органу. Спеціально створена команда розпускається, як тільки вона виконає поставлені завдання. Якщо при цьому мова йде про команду, яка була організована керівництвом фірми або іншим компетентним органом, то вони і повинні її розформувати [3, с. 255-256].

По-п'яте, використання маркетингу у всіх видах діяльності організації. Ефективний вплив на громадську думку (переконання громадськості), як правило, базується на знанні та розумінні тих, на кого справляється вплив. Досягається це не тільки за допомогою відповідних технологій впливу на громадськість, але й двосторонньої комунікації. На думку Й. Бергера організація маркетингової діяльності включає до свого складу такі завдання:

- побудову (удосконалення) організаційної структури маркетингу;
- підбір фахівців з маркетингу (маркетологів) належної кваліфікації;
- розподілення завдань, прав і відповідальності в системі управління маркетингом;
- створення умов для ефективної роботи працівників маркетингової служби (організація їх робочих місць, надання необхідної інформації, засобів оргтехніки тощо);
- організацію ефективної взаємодії маркетингової служби з іншими службами підприємства [5, с. 39-40].

По-шосте, чітке бачення майбутнього. Ключовим у цьому критерії буде стратегічне бачення. На думку В. Баленко при розробці бачення менеджери підприємства повинні визначити:

1. як вони бачать майбутнє свого підприємства;

2. у якому напрямі воно повинна розвиватися;
3. якими стануть у майбутньому технології, клієнти, що використовуються;
4. яке положення підприємство повинне зайняти у довгостроковій перспективі [6, с. 71].

Сформульоване стратегічне бачення значно знижує ризик випадкових рішень і забезпечує узгодженість політики підрозділів із загальною політикою підприємства. Це пов'язано з тим, що чітко продуманий напрям розвитку підприємства дозволяє оптимально розподілити ресурси і створити стратегію, що забезпечує розвиток підприємства в потрібному напрямі.

Тобто, як писав Йона Бергер, повинна бути емоційна фраза, яка б показала майбутнє організації [5, с. 27].

По-сьоме, наявність декількох альтернативних джерел фінансування. На мою думку, це перш за все, стосується фінансової стійкості. По-перше, здатність оплатити поточні витрати з поточних доходів. По-друге, спроможність оплатити майбутні витрати з майбутніх прибутків. По-третє, здатність вкладати гроші, купувати обладнання, приміщення тощо. По-четверте, можливість покрити непередбачені витрати.

По-восьме, швидке реагування на зміни умов середовища. Сучасна світова економічна система є не стабільною. Мінливість та непостійність змушують тримати динамічний баланс. Використання сучасних технологій, вміння бачити соціальні настрої громадян — одне з найважчих, але важливих завдань реагування на зміни умов середовища.

Література

1. Плахтій Т. Побудова ефективних суспільно-політичних організацій в умовах інформаційного суспільства - Львів: 2012. - 97 с.
2. Brinckerhoff P. Mission-Based Management: Leading Your Not-for-Profit In the 21st Century, 3rd Edition // [Electronic resource]. - Access mode: http://samples.sainsburysebooks.co.uk/9780470553947_sample_417699.pdf
3. Палеха Ю.І. Ключі до успіху, або Організаційна та управлінська культури. Навч. Посібник [Текст] / Палеха Ю.І. — 2ге видання — К.: Вид-во Європ. н-ту, 2002 — 337с.
4. Карамушка Л. М. Формування конкурентоздатної управлінської команди (на матеріалі діяльності освітніх організацій): Монографія. [Текст] / Карамушка Л. М., Філь О. А. — К.: «ІНКОС», 2007. — 268 с.
5. Бергер Й. Заразливий. Психологія вірусного маркетингу [Текст] / Бергер Й. - К.: Наш формат, 2015 - 232с
6. Батенко Л.П. Управління проектами: Навч. посібник. [Текст] / Батенко Л.П., Загородніх О.А., Ліщинська В.В. — К.: КНЕУ, 2003. — 231 с.

Т.М. БОНДАРЕНКО,

к.е.н., науковий співробітник відділу промислової політики
ДУ Інституту економіки та прогнозування НАН України

НАУКОВІ ЗАХОДИ ДЛЯ ВІДТВОРЕННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

З питань наукових заходів для відтворення промисловості працюють багато вітчизняних та зарубіжних вчених, науковцями та дослідниками розробляються інновації [1,2], широко виконуються роботи щодо раціоналізації економічних заходів [3–5]. Саме наука дає методи і методології розв'язання поставлених завдань і на вимогу держави дає рекомендації, які саме служби, структури можуть виконати кожний з етапів розв'язку поставленого завдання за розробленою методологією. В контексті поставленого завдання необхідно розділити оперативні заходи і заходи на перспективу.

В якості оперативних заходів для відтворення промисловості радимо плідно працювати саме над інноваційною продукцією. Попри складнощі отримання кредиту та його повернення, це доцільний захід у кризових економічних умовах у будь-якій країні. Розробки повинні бути настільки продуктивними, щоб виробник піднявся у якості і вартості продукції на декілька рівнів вище за своїх конкурентів, це дасть можливість гарантовано повернути вкладені засоби у виробництво. Саме такі розробки піднімають життєвий рівень людства, спрацьовують у виробництві майже всіх видів продукції і навіть на специфічних щільно заповнених ринках, які знецінюються при перших ознаках кризи. Наприклад, ринок товарів мистецтва є дуже специфічним ринком, який щільно заповнений у всьому світі, але знецінюється і «згортається» при перших ознаках кризи. На сьогодні в часи світової кризи переважний відсоток художників та дизайнерів не тільки в Україні, а і у всьому світі змінюють свої професії заради заробітку, оскільки їхні роботи знецінюються. Але одночасно одиниці сучасних художників у світі можуть заробити декілька мільйонів доларів на продажу робіт. Художники, які досягають такого високого рівня покладають у роботу не тільки високий рівень художньої майстерності і знання психології людини, неординарність сюжету, а і саму ідею сюжету картини. Прикладами є, написана робота Анатолія Криволапа "Кінь. Вечір" була продана за 186 200 долл. у Лондоні на Денних торгах сучасного мистецтва Phillips, 28 червня 2013 р.; картина відомого художника Герхарда Рихтера «Площа перед Миланским собором», продана за 37,1 милн. долл. на аукціоні «Сотбис» в Нью-Йорку, робота написана в 1968 р. [6, 7]. Багато прикладів можна навести в якості робіт дизайнерів з ювелірних виробів, художнього кування металу, дизайну одягу.

Прикладом інноваційної розробки, які дали можливість піднятися на декілька супинів вище у переробній промисловості, в контексті пошиття одягу можна навести, винахід синтетичних замінників пуху — синтапон, халофайбер і тінсулейт. На відміну від пуху значно дешевші, мають високі якісні експлуатаційні характеристики. Таким чином виробники одягу, які працюють з такими матеріалами можуть виготовляти значно якіснішу та економічну продукцію, порівняно із виробниками, які використовують для пошиття верхнього одягу пух.

Аналогічні приклади по інноваційним розробкам можна навести по меблево-му виробництву, виробництву метало-пластикових вікон, та інші.

Між тим в науковій практиці часто постає питання, як саме вилучити гроші у потенційних інвесторів, закордонних чи вітчизняних для виробництва товарів, робіт, послуг. У контексті маємо справу з «класичною» задачею, як вилучити кошти взагалі у інвестора. Ми підсумували вітчизняний і зарубіжний досвід і наводимо механізм цього процесу. На наш погляд цей механізм спрацьовує вже багато років, незалежно від криз і зміни економічних циклів.

1. Інвестор, який розуміється на економічних процесах та відповідно ризиках, буде вкладати кошти у новий проект лише в тому випадку, якщо він має такий інтерес і готовий ризикувати.

2. Більшість інвесторів намагаються вкладати кошти у стабільні прибуткові перевірені часом, більше як 30 років² і економічними ситуаціями, вітчизняні чи закордонні проекти.

3. У будь-якому випадку є можливість залучити кошти з метою прибуткового виробництва, якщо є раціональна *ідея* щодо планування виробництва та ретельний розрахунок по бізнес-плану проекту і доведено, що проект буде «стійким» до економічних і політичних змін. У такому випадку відповідна комісія надасть висновок, проект буде профінансований вітчизняними чи закордонними інвесторами або проданий.

4. Намагатися пояснити потенційним інвесторам, здебільше населенню, яке має невеликі кошти, переважно менше 15000\$, що новий проект є мало ризиковий, стабільний, буде приносити прибуток і можливо прогресивний прибуток у часі, незалежно від напрямку дії проекту, нема сенсу, оскільки рівень обізнаності населення на економічних питаннях з досвіду минулого значно зріс і населення в більшості довіряє працюючим стабільним проектам, що зазначено у пункті 2.

В контексті поставленого завдання заходів на перспективу необхідно відновити промисловість вітчизняного виробництва, слід відрізнити дві групи проблемних питань, перша група — які проблеми виникають у бажаючих розпочати бізнес, і друга група проблем тих, з якими зіштовхується виробник у процесі виробництва та просування продукції на ринку. Враховуючи можливості інформаційних технологій, радимо зібрати відомості у виробників продукції у формі анкетування.

Одночасно зваживши на глобальні зміни в економіці України та економічному світовому просторі, ми вважаємо, що необхідно раціоналізувати сам процес та потреби анкетування. Як відомо, у сучасних умовах перш за все ставиться мета ефективної співпраці науки держави та виробництва. У контексті цього ми вважаємо, що необхідно перед проведенням анкетування вирішити наступні завдання:

1. Погодження мети анкетування та очікуваних результатів з відповідним органом державної влади.

2. Надання згоди державою щодо співпраці асоціацій з державою та науковими установами у проведенні анкетування.

² Термін 30 років пояснюється тим, що цикл Кондратьєва становить 25 років і припускаємо відхилення до 10%.

3. Вказати напрями розповсюдження анкет: по галузях, видах виробництва, регіонах.

4. Розробка опитувань в анкетах.

5. Якщо науковці отримали позитивний відгук по питаннях 1-4, тоді необхідно розробити автоматизовану програму для обробки анкет.

6. Саме анкетування доцільно проводити асоціаціями по галузях, видах та окремим регіонам, оскільки саме асоціації виробників мають найбільший і найшвидший доступ до потрібної інформації, стосовно виробництва та продажу продукції. Проведення анкетування підприємств в режимі Он-лайн, за допомогою Інтернет з автоматизованою обробкою результатів анкетування значно спростить та прискорить виконання поставленої задачі. Зазначені заходи зведуть похибку вибірки спостережень при анкетуванні до мінімуму та надасть об'єктивний результат.

Після того, коли будуть визначені проблеми розвитку промисловості, необхідно вирішити завдання, що для вирішення цих проблем можуть зробити вчені. Як було зазначено, на вчених покладається розробка методів, моделей, алгоритмів вирішення завдань, а самі завдання за розробленими методами можуть вирішувати інші фахівці, які мають доступ до відповідної інформації та засоби її обробки.

Плідна співпраця українських виробників із науково-дослідними українськими установами, плідна співпраця українських науково-дослідних установ із науково-дослідними установами розвинених країн з метою впровадження новітніх розробок у виробництві також дадуть можливість виробляти конкурентоздатну продукцію для внутрішнього та зовнішніх ринків та підвищити інвестиційну привабливість виробництва.

Література

1. Губіна В. В. Інновації як фактор конкурентоспроможності в харчовій промисловості // Ефективна економіка. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3764>
2. Сіренко К. Ю. Формування інноваційної моделі розвитку легкої промисловості // Науковий вісник ЧДДЕУ №1 (17), — 2013. — С. 69-78
3. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / [Кіндзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. та іню] за ред. канд. екон. наук. Ю.В. Кіндзерського; НАН України, Інститут екон. та прогнозув. — К., 2009 — 298 с. — С. 73—98.
4. Дейнеко Л.В. Проблеми наукового забезпечення розвитку харчової промисловості України. Збірник наукових праць. Економічні науки. Випуск 4. Чернівці: Книги — XXI, 2008 р. — 336 с. — С. 21-28.
5. Шовкун І.А. Фінансовий потенціал технологічного відтворення у переробній промисловості в регіонах України (закінчення) / І. А. Шовкун // Економіка України. — 2013. — № 3. — С. 27—38.
6. Картина художника Анатолия Криволапа «Конь. Вечер» была продана за \$186 200 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://kp.ua/life/401518-kartyna-khudozhnyka-anatolyia-krivolapa-kon-vecher-byla-prodana-za-186-200>;
7. Картина современного немецкого художника продана на «Сотбис» за рекордные 37,1 млн. долларов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://fakty.ua/163230-kartina-sovremennogo-nemeckogo-hudozhnika-prodana-na-sotbis-za-rekordnye-37-1-mln-dollarov-foto>

Т.М. БОНДАРЕНКО,

к.е.н., науковий співробітник відділу промислової політики
ДУ Інституту економіки та прогнозування НАН України

РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПРОГНОЗНИХ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ

На сьогодні багато українських вчених пропонують прогностичні моделі з параметрів результативності функціонування економіки [1-3]. В деяких роботах представлені комплексні розробки по прогностичних моделях економічного рівня України [4]. На наш погляд наука повинна ефективно співпрацювати з державою і сприяти роботі держави по прогнозуванню економічних параметрів зокрема. І тому для раціональної роботи у питаннях об'єктивності прогностичних оцінок потрібно з'ясувати, які прогнози є корисними для держави і чому.

Якщо припустити, що держава користується програмами для прогнозування закордонних розробників, можливо запропонували алгоритм прогнозу на розсуд держави більш якісний за своїми функціями. У випадку зацікавленості державою у запропонованому алгоритмі – продовжити розробку та наповнити інформацією алгоритм для отримання результату. Якщо до теперішнього часу є напрацьовані прогностичні моделі вітчизняними науковцями, які якісно виконують свою функцію, можливо їх продовжити з погодженням держави.

Отже перед тим як покладати завдання побудови прогностичної моделі та прогнозу за розробленою моделлю потрібно з'ясувати:

1. Якими прогностичними моделями користується держава.
2. Якщо держава користується моделями закордонних розробників, встановити, чи можуть прогностичні моделі вітчизняних розробників бути більш якісними ніж моделі закордонних.
3. З'ясувати, чи зацікавлена держава в удосконаленні моделей прогнозування, якими вона користується і що можуть зробити у цьому завданні вітчизняні науковці.
4. Якщо прогностичні моделі, якими користується держава влаштовують за своєю якістю, сконцентрувати засоби для вивчення процесів та перетворень у світовій економіці, з метою вивчення світового ринку, причин економічних криз та інших науково-економічних питань і тим самим зробити вклад у наукові дослідження світової економіки і прогностичних оцінок зокрема.

На сьогодні багато вчених-економістів бажають висвітлити питання щодо прогностичних оцінок розвитку виробництва та торгівлі України у разі розширення та поглиблення економічних та торговельних зв'язків з ЄС. Це важливе питання для економіки, але в нас є сумнів стосовно об'єктивності його розкриття вченими, оскільки вважаємо, що більш об'єктивні оцінки розвитку зовнішнього та внутрішнього ринку мають, наприклад, державні та іноземні інвестори. Це обумовлено можливостями скористатися послугами державних органів статистики, експертів-аналітиків, фахівців маркетингових агентств у тому числі і міжнародних. У супротив тому у публікаціях вчених ми здебільше читаємо посилання лише на публікації інших вчених, статистичних баз даних державних структур

України та загальнодоступних баз даних у мережі Інтернет. Відомо, що маркетингові агентства та консалтингові служби користуються не лише доступними базами даних для користувачів Інтернет і у тому числі державних служб статистики та базами мережі Інтернет світової статистики, але і мають особисто свої потужні інформаційні бази та використовують напрацьований досвід і програмне забезпечення для дослідження ринку. Отже маючи більше коштів інвестор може замовити інформацію стосовно аналізу кон'юнктури у комерційних організаціях з набутим досвідом роботи і додаткову інформацію у державних служб. Підсумувавши вищевикладені обґрунтування ми не стверджуємо, що вченим не доцільно займатися прогнозуванням результату торгівлі та виробництва України у випадку євроінтеграції, але ми наполегливо радимо наступне:

1. З'ясувати, які служби займаються прогнозуванням економічних параметрів функціонування та стійкості економічних систем у розвинутих країнах у тому числі у країнах ЄС із стійкою економікою.

2. Якою саме інформацією користуються фахівці цих служб для виконання поставленого завдання.

3. З'ясувати з якими саме науковими напрямленнями працюють вчені у вищезазначених країнах у питаннях прогнозування економічних показників.

На нашу думку вчені перш за все повинні працювати з питаннями методів прогнозування; методології прогнозування; розробки алгоритмів програмного забезпечення для прогнозу результативних параметрів на взаємодії між факторами та впливом цієї взаємодії на результативні параметри, проведення досліджень для отримання інформації. Відповідно мати об'єктивну інформацію для проведення наукових досліджень та експериментальних розрахунків.

Література

1. Капітанов В. А. Влияние пропорционального распределения общего излишка на имущественное расслоение / В. А. Капітанов, Г. О. Іванова. // Економіка і прогнозування. — 2014. — №2. — С. 125–137.
2. Пространственный подход в прогнозировании налоговых поступлений / М. В. Мокляр, П. С. Чернов, А. Н. Вдовиченко, А. И. Зубрицкий. // Економіка і прогнозування. — 2015. — №2. — С. 7–21.
3. Черкас Н. И. Оценка макроекономических эффектов монетарной политики в Украине / Н. И. Черкас, З. А. Атаминчук. // Економіка і прогнозування. — 2015. — №3. — С. 104–123.
4. Скрипниченко М.І. Система макромоделей у програмно-аналітичному інструменті "Макропрогноз економіки України". // Економіка і прогнозування. — 2014. — №4. — С. 85–97.

В.В. ВОЛОШИНА,

старший викладач Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Й РЕЗУЛЬТАТАМИ ВИРОБНИЦТВА ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У сучасних умовах ринкової економіки виникає об'єктивна необхідність перебудови системи управління харчовими організаціями і їх сегментами, а також поліпшення якості його функцій шляхом широкого використання економічних методів управління процесами виробництва й одночасного розвитку внутрішньогосподарських економічних відносин. Основою для розвитку й удосконалювання внутрішньогосподарських економічних відносин повинне стати створення нових організаційних форм виробництва, праці і її оплати за допомогою формування сегментів діяльності й центрів відповідальності, що функціонують на принципах господарського розрахунку (самоврядування, самоконтролю, самооплатності тощо).

У цих умовах будь-яке управлінське рішення й оптимізація факторів виробництва, у тому числі раціональне використання всього виробничого потенціалу по сегментах діяльності й центрах відповідальності повинні базуватися на достовірній, своєчасній, правдивій і повній обліковій інформації. Як свідчить міжнародна практика, а також вітчизняний прогресивний досвід - це може бути реалізовано за допомогою організації гнучкої системи управлінського обліку й забезпечення на цій основі системи управління ефективністю діяльності сегментів релевантною інформацією для здійснення взаємодії всіх функцій управління центрами відповідальності харчових організацій.

Реформи повинні були дати потужний поштовх для динамічного розвитку харчової галузі, насичення ринків власними продовольчими товарами. Однак, в умовах загальної кризи економіки, спаду виробництва, інфляції, бюджетного дефіциту й фінансової нестабільності, починаючи з 1990 року, у продовольчому секторі наростали негативні явища, які не вдалося призупинити й в останні роки.

Скорочення обсягів виробництва пояснюється наступними причинами: різке скорочення рівня державної підтримки, особливо в інвестиційній діяльності, систематичне збільшення диспропорцій у цінах на харчову продукцію й матеріально-технічні ресурси, споживані товаровиробниками, відсутність чіткої фінансово-кредитної політики, неплатежі, зниження платоспроможного попиту населення, недосконалість системи управління виробництвом, функцій управління.

Вихід з існуючого нині положення не повинен відбуватися на основі заперечення всього раніше накопиченого досвіду, а на основі вибору й застосування на практиці всього прогресивного, що було в минулому й пропонується в цей час. Разом з тим, без створення ефективної системи управління й активно-адаптивного застосування його економічних методів неможливо ефективно ведення виробничої діяльності в харчовій галузі, неможливі виявлення й мобілізація внутрішніх резервів у виробництві, що є

самим актуальним завданням будь-якої харчової організації, тому що ззовні в галузь навряд чи незабаром потечуть капітали або ж істотні державні дотації, субсидії й субвенції.

Витрати є однією з найважливіших економічних категорій, що здійснюють безпосередній вплив на фінансовий результат діяльності організацій, тим самим, визначаючи фінансові ресурси на поточний і майбутній розвиток. Сучасні світові економічні тенденції спонукають організації більш детально розглядати собівартість своєї продукції (робіт, послуг), використовуючи нові підходи до побудови системи управління витратами і результатами своєї діяльності.

Витрати виробництва й обігу докладно досліджувалися К. Марксом у другому й третьому томах «Капіталу». Він показує, що перші два елементи вартості капіталу - $(c + v)$ відокремлюються в категорію витрат виробництва, причому відокремлення закріплюється в ході обігу промислового капіталу. У рамках неокласики (А. Маршалл і його послідовники) як мейнстріму сучасної економічної теорії витрати розглядаються, насамперед, як альтернативна вартість (витрати упущених можливостей), однак, при вирахованні дійсних витрат цю категорію використати неможливо, вона застосовується при порівнянні варіантів й у ході вибору найкращих управлінських рішень. Інституціоналісти концентрують свою увагу на трансакційних витратах, оскільки досліджують інститути й пов'язані з їх діяльністю ринкові угоди; витрати цих угод називають «трансакційними» (Р. Коуз і його послідовники).

У рамках конкретної економіки, де ставиться завдання вивчення складу й структури витрат і домінують обліково-бухгалтерські підходи широко використовується категорія «собівартість продукції». Що стосується бухгалтерії як сфери діяльності на підприємстві, то для неї характерне найбільш приземлене відношення до витрат, коли ця категорія виконує чисто прикладну функцію - дати уявлення про те, які витрати на виробництво конкретних продуктів, виражені в натуральному й вартісному вираженні.

Що стосується аспекту управління витратами, то частина дослідників акцентують увагу на управлінському аспекті (управлінський облік, економічний аналіз, контролінг, бюджетування тощо), а інша частина тяжіє до обліково-бухгалтерського аспекту.

Основним завданням зовнішнього аналізу можна визначити оцінку фінансового стану й виявлення можливостей підвищення ефективності функціонування комерційної організації в цілому. При всій важливості цього виду аналізу основний його недолік полягає у відсутності оперативності. Він не дозволяє керівникам негайно оцінити досягнуті результати, розрахувати ефективність діяльності окремих структурних підрозділів, оперативно використати отриману інформацію в управлінських цілях. Ці завдання становлять мету внутрішнього аналізу.

Завдання оперативного аналізу полягають у тому, щоб, одержуючи щодня відомості про господарські процеси, про рух тих або інших матеріальних цінностей, негайно піддавати всі ці дані аналітичній обробці, вчасно виявляти найбільш істотні відхилення від запланованих розмірів.

У сучасних організаціях подібні завдання можуть бути реалізовані в системі управлінського аналізу - внутрішнього економічного аналізу, націленого на оцінку як минулих, так і майбутніх результатів господарювання структурних підрозділів організації. Управлінський аналіз інтегрує три види внутрішнього аналізу: ретроспективний, оперативний і перспективний, кожному з яких властиве вирішення власних завдань.

Зацікавленість підприємств у постійному рості маси прибутку, самостійність і відповідальність їх за результати своєї діяльності в умовах конкуренції на ринку визначають необхідність зниження витрат виробництва, систематичного аналізу й прогнозування витрат на виробництво продукції на найближчу й подальшу перспективу.

У системі управління собівартістю продукції необхідно відзначити ряд властивих їй елементів таких як: прогнозування й планування, нормування витрат, облік і калькулювання, аналіз і контроль за собівартістю. Всі вони взаємодіють у тісному зв'язку один з одним.

На початку планованого періоду, метою якого є економічно обґрунтоване визначення величини витрат, необхідних для випуску продукції, на стадії проектування тієї або іншої продукції (роботи, послуги) визначається її планова (нормативна) собівартість. Ця собівартість являє собою прогнозне значення величини витрат розрахованих на основі нормативів витрат по кожній статті витрат.

Фактична (звітна) собівартість продукції (робіт, послуг) визначається наприкінці звітного періоду на основі даних бухгалтерського обліку про фактичні витрати на виробництво.

Планова й фактична собівартість визначаються по одній методиці й по тих самих калькуляційних статтях, оскільки це необхідно для порівняння й аналізу виробничо-господарської діяльності й розробки раціональної концепції розвитку підприємства в процесі виготовлення виробів, виконання робіт або послуг, для аналізу показників собівартості продукції (робіт, послуг).

За обсягом враховуваних витрат розрізняють три види собівартості:

- цехова - включає витрати на виробництво продукції в межах цеху (прямі матеріальні витрати, тобто витрати, що підлягають прямому включенню до складу виробничих витрат (матеріали, зарплата, за виготовлення продукції, відрахування на соціальне страхування та ін.) і використовується для визначення собівартості напівфабрикатів, частки цехів у витратах на виріб, а також собівартості остаточного внутрішнього браку.

- виробнича (собівартість готової продукції), крім цехової собівартості містить у собі загальновиробничі витрати (адміністративно-управлінські) і загальногосподарські витрати, а також витрати допоміжного виробництва, тобто всі витрати підприємства на виробництво продукції. Складається вона по всіх статтях витрат і допомагає виявити виробничий результат роботи підприємства (економію або перевитрату) у порівнянні із прийнятими нормами витрат.

- повна (собівартість відвантаженої продукції). Цей показник містить у собі

собівартість готової продукції (робіт, послуг), а також витрати по її реалізації (збуту), тобто комерційні й поза виробничі витрати й використовується для визначення фінансового результату (прибутку або збитку) роботи підприємства після реалізації продукції.

Література

1. Моисеева Н.К. Управление маркетингом: теория, практика, информационные технологии: учебное пособие / Моисеева Н.К., Коньшева М.В. — М.: Финансы и статистика, 2002. — 304с.
2. Aaker D.A. Building strong brands / Aaker D.A. — New York: Free Press, 1996. — 554p.
3. IPA KPMG Marketing effectiveness: a survey of finance directors. — London: Institute of Practitioners in advertising, 1996. — 658p.

Т.В. ДЕРКАЧ,

доцент Миколаївського національного університету ім. В.О.Сухомлинського

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Аналіз теоретичних досліджень і практики функціонування регіональної економіки дозволяє зробити висновок про етапізацію в еволюції регіональних систем, в основі якої лежить розвиток територіального поділу праці. Планування розвитку територій у рамках всіх суспільних формацій, що мали місце, займає особливе місце, у першу чергу, при регулюванні господарської діяльності.

Планування розвитку територій у радянській економіці здійснювалося на підставі генеральної схеми розміщення продуктивних сил і генеральної схеми розселення, які були основою подальшого планування й територіального проектування, у тому числі розроблялися комплексні районні планування. Розроблювальні документи містили в собі: комплексну оцінку й функціональне зонування території, аналіз площадок для промислового, цивільного й рекреаційного будівництва; уточнення й подальшу деталізацію питань розвитку господарства, розміщення промислових, сільськогосподарських і транспортних об'єктів на конкретних площадках; пропозиції по формуванню систем розселення, охорони здоров'я й освіти; виявлення мережі перспективних сільськогосподарських місць; розробку питань розвитку транспорту, водопостачання, енергопостачання й т.д.

Таким чином, територіальне планування - це планування розвитку територій, у тому числі для встановлення функціональних зон, зон планованого розміщення об'єктів капітального будівництва для державних або муніципальних потреб, зон з особливими умовами використання територій. Цілями територіального планування є забезпечення стійкого розвитку територій, розвиток інженерної, транспортної й соціальної інфраструктур,

забезпечення врахування інтересів всіх суб'єктів містобудівних відносин, до числа яких відносяться Україна, регіони, місцеві утворення, фізичні і юридичні особи.

Стійкий розвиток територій - це забезпечення при здійсненні містобудівної діяльності безпеки й сприятливих умов життєдіяльності людини, обмеження негативного впливу господарської й іншої діяльності на навколишнє середовище й забезпечення охорони й раціонального використання природних ресурсів в інтересах сьогоденних й майбутніх поколінь.

У зв'язку із цим територіальне планування спрямовано на визначення в документах територіального планування призначення територій виходячи із сукупності соціальних, економічних, екологічних й інших факторів з метою забезпечення стійкого розвитку територій, розвитку інженерної, транспортної й соціальної інфраструктур, забезпечення врахування інтересів громадян й їх об'єднань, України, регіонів, місцевих утворень.

Одним з основних принципів є забезпечення збалансованого урахування екологічних, економічних, соціальних й інших факторів. Такий баланс розглядається як основа стійкого розвитку території.

Сучасні підходи при розробці схем розвитку й розміщення продуктивних сил дають можливість відповідним чином представити територіальну організацію економіки регіону й плановані перспективи розвитку галузей й секторів в рамках даної території.

У вітчизняних дослідженнях відзначається, що використовуючи географічний і геополітичний фактори розвитку й розміщення продуктивних сил, при посиленні факторів впливу через державну інвестиційну політику можна планувати й забезпечити позитивну динаміку в розвитку регіону, що повинне сприяти:

1) подальшому розвитку економіки з використанням сформованих галузевих центрів у регіоні;

2) інтеграції регіону у світове господарство за рахунок розвитку галузей економіки;

3) розвитку інфраструктури економіки регіону, на основі наявних природних ресурсів, розгалуженої мережі залізниць, підприємств повітряного, трубопровідного транспорту, засобів зв'язку й т.д.;

4) досягненню балансу соціальних, економічних, екологічних й інституціональних показників при модернізації діючих виробництв і створенні нових;

5) розробці й прийняттю державних і регіональних нормативних актів, що сприяють розвитку економіки регіонів.

На підставі аналізу теоретико-методологічних підходів, практики й сучасних нормативних вимог ми визначаємо територіальне планування економіки регіону як симбіоз концепцій розвитку територій і розміщення продуктивних сил у рамках вимог чинного законодавства до територіального планування. Іншими словами, оскільки територіальне планування являє собою картографічну візуалізацію стратегії й комплексної програми розвитку регіону,

територіальне планування економіки регіону є картографічним уявленням економічної політики й програми розвитку економіки регіону.

При вивченні регіональних проблем і шляхів розвитку регіонів необхідно прийняти до уваги, що українські регіони помітно відрізняються друг від друга. Дані розходження носять територіальний, природно-географічний характер, а також включають різницю в економічному потенціалі, рівні розвитку галузей промисловості й сільського господарства.

Вивчення минулого досвіду організації територіального розподілу країни дозволяє стверджувати, що на даному етапі економічного розвитку в контексті необхідності згладжування територіальних розходжень в економічному розвитку регіонів необхідні свіжий погляд й інший підхід до територіального устрою країни з метою зниження регіональної диференціації.

Перехід на ринкову систему господарювання й процеси, що супроводжували цей перехід, зробили серйозний вплив, на територіальну диференціацію сприяючи все більшому розшаруванню суспільства й територій. Але при досягненні певного рівня розшарування неминуче призводить до неконтрольованого дезінтеграційного процесу. Все це актуалізує проблеми вивчення регіональних соціально-економічних систем, а також територіальних і галузевих підсистем.

Існуюче розшарування і ріст територіальних розходжень у рівнях соціально-економічного розвитку не дають можливості проблемним територіям самостійно визначати спрямованість свого розвитку й вирішувати поточні проблеми, роблять їх чутливими до змін зовнішнього середовища, знижують адаптаційні механізми й ставлять у пряму залежність від державних органів влади. Як показує аналіз процесів, що відбуваються при високому розшаруванні територій у рівнях соціально-економічного розвитку, відбувається неконтрольований відтік ресурсів з менш розвинених територій у розвинені регіони. У результаті спостерігається процес деградації перших і прискорений розвиток останніх. Неконтрольований процес розшарування може привести до повної дезінтеграції єдиного соціально-економічного простору країни й привести до колапсу всього національного господарства.

Розглянуті концептуальні аспекти, на нашу думку, цілком і повністю відносяться до питань територіального планування економіки регіону й служать достатнім обґрунтуванням необхідності розробки моделі механізму територіального планування економіки регіону, що відображає конвергенцію територіальної самоорганізації населення й державної організації території.

Методологічну основу моделі механізму територіального планування економіки становлять як загальні, так і специфічні економічні закони відтворення суспільного продукту. Істотним елементом методології моделі механізму територіального планування економіки є методи прогнозування й планування. Територіальне планування економіки регіону визначає умови росту продуктивних сил регіону, оскільки при розміщенні промисловості враховується найширше коло факторів, що обумовлюють доцільність ухваленого рішення. При цьому важливо врахувати, якому із цих факторів й у якому випадку може

бути віддана перевага.

З огляду на тривалість періоду прогнозування при територіальному плануванні економіки регіону (20-25 років), доцільно оцінювати вплив факторів на розміщення промисловості в майбутньому в умовах розвитку науково-технічної революції, що визначає безперервну технологічну й екологічну модернізацію виробництв, підготовку й перепідготовку кадрів, удосконалювання організаційно-економічних механізмів управління розвитком економіки регіону.

Зважаючи на прогнозу оцінку ролі основних факторів у розміщенні продуктивних сил, можна прийти до висновку, що при технічному прогресі в промисловості, енергетиці й на транспорті такі фактори, як сировинний, енергетичний і трудовий, перестануть жорстко визначати розміщення галузей по районах країни. Проте домінуючого значення набуває фактор близькості виробництва до районів споживання готової продукції. Таким чином, виявляється важлива тенденція в розміщенні продуктивних сил - все більш зростаючий вплив сформованого розселення на розміщення основних видів виробництва. Тенденції в розміщенні підприємств провідних галузей виходять із довгострокової перспективи. Реалізація цих тенденцій вимагає часу, тому в найближче десятиліття, з огляду на відому інерцію в розміщенні підприємств, доцільно мати на увазі перераховані фактори з урахуванням вирішального критерію - економії витрат суспільної праці.

Література

1. Артеменко В. Організаційно-інформаційне забезпечення міського самоврядування в Україні: принципи і напрями / В. Артеменко // Регіональна економіка. - 1997.- №3. — С.75-83.
2. Гушта О.В. Шляхи зміцнення бюджетів органів місцевого самоврядування / О.В. Гушта // Фінанси України.- 2000.- №2. — С.69-73.
3. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку : [за ред. акад. НАН України В.М Геєця]. - К.: Фенікс, 2003. — 1008 с.
4. Варда Я.Острови націй: розробка стратегій локального розвитку:[пер. з пол.] / Варда Я., Клоковські В. — [2-е вид., стереотип.]. -К.: Молодь, 2005.-311 с.
5. Долішній М.І. Про рівномірність економічного розвитку регіонів України / Долішній М.І., Побурко Я.О., Карпов В.І.// Регіональна економіка, 2002. — №2. — С. 7-17.
6. Барановський В. До концепції переходу України на модель сталого розвитку /Барановський В.- // Економіка України. - 2001. - №7. - С. 78-83.
7. Волошин В.В., Концептуальні засади сталого розвитку регіонів України / Волошин В.В., Трегобчук В.М. // Регіональна економіка. — 2002. - № 1. — С. 7-22.

О.А. ЖАБРОВЕЦЬ,

студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

ПРОБЛЕМА САМОГУБСТВ, І СПОСІБ ЇЇ ВИРІШЕННЯ (ЗА ТВОРОМ ЕМІЛЯ ДЮРКГЕЙМА)

Еміль Дюркгайм — відомий французький соціолог, який один із перших почав досліджувати самогубство як соціальне, а не психічне явище. Дюркгейм визначав, що самогубство це - «всякий смертельний випадок, що прямо чи опосередковано є наслідком позитивної чи негативної дії, вчиненої самою жертвою, яка знала про можливість цього наслідку».[1] Він вважав, що не можна класифікувати саме явище самогубства, бо його неможливо дослідити. Натомість, він поділив самогубства на типи, за причинами їх скоєння.

В часи Еміля Дюркгейма самогубство вважалось наслідком певних психологічних хвороб та відхилень, проте вчений вважав самогубство саме соціальним фактом, і намагався знайти зв'язок між самогубством та певними соціальними фактами, такими як : стать, вік, віросповідання, сімейний стан, соціальний клас тощо. Наукове надбання Дюркгейма має особливе значення та ґрунтовність, оскільки висновки, до яких він дійшов, були отримані в результаті роботи зі статистичною інформацією. Він не звертався до жодних психологічних, кліматичних та інших факторів, що дає можливість характеризувати його роботу як виключно наукову, з конкретною соціологічною методологією.

Дюркгайм звернувся до різних аспектів суспільного життя та порівняв різні соціальні групи. Так він провів дослідження серед представників різних релігійних конфесій (зокрема протестанти, католики, іудеї); між жінками та чоловіками та їх належністю до інституту сім'ї; між воєнними та цивільними громадянами; між людьми різних професій; між первісними племенами та сучасними людськими об'єднаннями тощо.

Він виділяв три типи самогубств: егоїстичне, аномічне, та альтруїстичне. Всі вони спричинені відношенням індивіда до суспільства, ступенем його участі в соціальному житті, його інтеграція до суспільства.

Егоїстичне самогубство спричинене тим, що людина розриває відносини з суспільством. Вона живе для себе, в собі. Також, воно спричинене ситуаціями, коли людина не може задовольнити своїх бажань, коли вона просто розчаровується в житті.

Методами запобігання такого типу самогубства Еміль Дюркгейм вважав сім'ю, релігії та політичні зміни (кризи, революції). На його думку, основним стримуючим механізмом проти самогубств стала згуртованість людей всередині цих груп.

Альтруїстичне самогубство є антиподом егоїстичного. Воно виникає через те, що інтереси суспільства стоять вище, ніж інтереси індивіда. Людина а такому суспільстві часто «розчиняється», перетворюється на маленьку, не дуже важливу складову. Її життя обезцінюється. Випадки таких самогубств частіше

всього відбуваються в малорозвинених суспільствах, де самогубство може бути навіть традицією. Часто воно виконується під примусом суспільства.

Щоб запобігти таким самогубствам, потрібно реформувати суспільства, в яких вони виникають. Адже людина, яка вихована в повазі до свого життя та яка розуміє, його значущість, значущість своєї індивідуальності не буде сліпо слідувати традиціям.

Взагалі, альтруїстичне та егоїстичне самогубство мають спільну рису: виною всьому зв'язок зі суспільством, просто в одному випадку він ослаблений, а в іншому гіпертрофований.

Аномічне самогубство характерне тим, що виникає в певні переламні моменти суспільства. Неважливо, вони несуть негативний чи позитивний характер – сам процес зміни цінностей в суспільстві завжди супроводжується аномією. Хоч індивіди і створюють суспільство, воно певним чином контролює їх, завдяки саме цим нормам і правилам. Коли вони зникають, в суспільстві панує атмосфера невизначеності. Тому такі самогубства виникають частіше всього в революційні періоди або кризи.

Суспільство втрачає головні орієнтири в своїй поведінці, і, як наслідок, втрачає свою контролюючу функцію. Стан аномії також спостерігається в сфері бізнесу - вона настільки швидко розвивається, що суспільство просто не встигає сформувані певні цінності та моральні установи. Внаслідок цього, кількість самогубств серед підприємців є високою, та сталою.

Для профілактики такого типу самогубств також потрібна згуртованість членів соціальних груп. Це і не дивно, адже аномічний та егоїстичний типи самогубств є дуже схожими за своїми причинами, відрізняються вони саме своєю суттю.

Можна сказати, що чистих типів самогубств не існує, тому що часто причини посилюють одна одну, чи діють на індивіда гуртом. Тому, запобігати самогубствам потрібно всіма можливими способами та методами. Так як саме суспільство приводить індивіда до рішення позбавити себе життя, саме воно може його зупинити. Виховання, процес соціалізації повинні проходити так, щоб людина сприймала своє життя як найвищу цінність, цінувала свою індивідуальність, проте розуміла важливість взаємодії з іншими людьми.

Література

1. Дюркгейм Е. Самогубство: Соціологічний етюд / Пер. з фр. з скор.; Під ред. В. А. Базарова. - М.: Думка, 1994. – 18 с.

ПРОБЛЕМА ВІДЧУЖЕННЯ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Термін «відчуження праці» бере свої витoki з праць Карла Маркса. В його розумінні праця втрачає своє первинне значення з приходом панування найманої праці, коли людина вже не відчуває себе господарем продукуємих благ. За Марксом існує декілька феноменів відчуження:

- від процесу та продукту праці;
- людини від людини (тут розглядається в тому числі явище конкуренції);
- від предметного світу (приватна власність втрачає свою значущість) та ін [1].

Ідеєю відчуження у свій час зацікавився і Еріх Фром. Він, продовжуючи традиції Маркса, розглядає даний процес з різних ракурсів:

- зі сторони робочого, який заміняє ефективну працю прокрастинацією;
- зі сторони власника виробництва, який зацікавлений лише в капіталі;
- зі сторони бюрократа, який увесь світ бачить через призму своєї «машини»

[2].

Завдяки Франкфуртській школі, представником якої був Е. Фром, термін «відчуження праці» став активно застосовуватися соціологами того часу та набувати актуальності у працях багатьох науковців. Відчуження сприймалося як незадоволеність працею, відсутність самоідентифікації робітника тощо [3].

Звісно, проблема відчуження праці являється доволі поширеною й у наш час. Але її вирішення не набуває глобальних масштабів, навпаки, у деяких компаніях це відбувається на рівнях локальних. Так, застосовуючи інноваційні підходи, робітників намагаються забезпечити повним соціальним пакетом та, якомга міцніше, інтегрувати «новачків» у синергетичні тенета злагоджених механізмів існуючого колективу.

На нашу думку, доволі вичерпну характеристику досліджуваному в даній доповіді темі розробив, наприкінці минулого століття, американський соціолог Р. Блаунер. Його класифікацію успішно застосовують й у наш час.

- Безсилля. Даний тип відчуження притаманний тим організаціям, в яких робітники виступають, скоріше, у якості об'єктів виробничих відносин, а не суб'єктів.
- Несуттєвість. Цей тип виникає, коли робітник не відчуває значущості вого вкладу в роботу колективу, фірми, організації.
- Ізоляція. Через розрив соціальних зв'язків з колективом робітник не почувається потрібним своїй організації. Незручний графік роботи чи нерационально обладнане робоче місце також сприймаються як елементи ізоляційного процесу.
- Самовідчуження. Даний тип виникає тоді, коли робітник не має можливості для самореалізації, для прояву своїх творчих, креативних здібностей [4].

Отже, проблема відчуження праці хоч і не є новою, але, на жаль, лишається актуальною і для сучасних організацій. Її теоретичній класифікації приділяється багато часу, але емпіричні дослідження проводяться не часто. Зазвичай, вирішенню

проблеми відчуження приділяють увагу в тих організаціях, які починали свій шлях від стартапу та займаються якимось інноваційним продуктом. Індустріальні компанії-гіганти рідко звертають увагу на дану проблему, їм притаманний більш бюрократичний світогляд.

Література

1. Маркс, К. Отчужденный труд. Экономическо-философские рукописи 1844 года / К. Маркс // К. Маркс, Ф. Энгельс. Соч. — 2-е изд. — М. : Госполитиздат, 1957. — Т. 42.
2. Фромм, Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм ; пер. с англ. М. Телятникова, Т. В. Панфилова. — М. : АСТ, 2004.
3. Кузьминов, Я. И. Отчуждение труда : история и современность / Я. И. Кузьминов, Э. С. Набиулина, В. В. Радаев, Т. П. Субботина. — М. : Экономика, 1989. — 287 с.
4. Blauner, R. Alienation and Freedom : The Factory Worker and his Industry. — Chicago : University of Chicago Press, 1964 — 111 p.

К.М. КИРИЛЕНКО,

студентка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

ТИПОЛОГІЗАЦІЯ СТРУКТУР СУСПІЛЬСТВА ЯК СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

Британський хірург та соціальний психолог Вільфред Троттер писав на початку ХХ століття, що людина є істотою стадною. Ми відчуваємо потребу у встановленні соціальних зв'язків із оточуючими, у роботі чи навчанні намагаємося розподілити роботу по групах, виконати її колективно, а у вільний час прагнемо організувати свій досуг у колі друзів чи незнайомих.

У різні часи дефініцію суспільства намагалися надати такі соціологи, як О. Конт, М. Вебер, Г. Зіммель, Е. Дюркгайм та інші. Деякі з них вбачали появу суспільства на стадії первісного ладу, інші — на етапі створення державних союзів. Сучасна соціологія також включає це поняття у свій об'єкт дослідження, намагаючись узагальнити та систематизувати існуючі підходи до визначення суспільства. Але наукового значення воно набуває у процесі протиставлення математичній сукупності особистостей [1].

Часто для дослідження суспільства використовують системний підхід. В його основі закладено вивчення поняття як загальної соціальної системи, складові якої перебувають у постійній взаємодії та не можуть трактуватися у метафізичному контексті.

Г. Спенсер зазначав, що суспільство знаходиться у стадії активного захисту від оточуючих негативних факторів. Воно прагне продукувати основні засоби для власного існування.

У розумінні В. Парето суспільство представляє собою соціальну систему, яка знаходиться у стані відносної рівноваги, адже постійно з'являються фактори, які порушують чи відновлюють цю рівновагу.

Суспільство за Н. Смелзером визначається як сукупність індивідів, обмежених певною територією та об'єднаних соціокультурним фактором [2].

Простежуючи соціальні ієрархічні зв'язки суспільства, слід відзначити, що найбільшою системою є саме суспільство. З чого слідує, що значущими його підпунктами являються політична, соціальна, релігійна та економічна складові. Але існує й інша стратифікація — поділ суспільства на класи, етнічні групи, сім'ї, професійні спільноти тощо.

Варто зазначити, що класифікацій для поділу суспільства існує немало. Однією з варіацій являється й структура А. Тоффлера, яка складається з елементів, що мають рівнозначну вагу:

- Соціосфера;
- Психосфера;
- Біосфера;
- Техносфера;
- Іоносфера;
- Сфера влади.

Іншою поширеною типологізацією є поділ на традиційне та промислове суспільство за Ф. Тьоннісом [3].

Актуальну для нашого часу класифікацію поділу суспільств описує британсько-австрійський соціолог К. Поппер. Він виокремлює відкриті (базуються на принципах демократії та дотримання прав людини) та закриті (тоталітарні) суспільства [4].

Тема даного дослідження є невичерпною та доволі актуальною у наш час, адже з'являються нові критерії для оцінювання суспільства, які не заперечують соціологічні надбання, а навпаки — доповнюють їх. Так, на зміну постіндустріальному суспільству приходить суспільство інноваційне (за І. Масудою) [3], що призводить до нових соціальних досліджень та доповнення типологізації структур суспільства.

Література

1. Піча В.М. Соціологія. Загальний курс. Навч.пос. — К.: Каравела, 2000. — 216 с.
2. Соціологія: Підручник / За ред. В.Г.Городяненка. — 2-е вид. — К.: Академія, 2002. — 306 с.
3. Радугин А.А., Радугин К.А. Соціологія: Курс лекцій. — 3-е изд. — М.: Центр, 2003. — 178 с.
4. Соціологія: Підручник / За ред. В.Г.Городяненка. — 2-е вид., перер. і доп. — К.: Академія, 2005. — 318 с.

В.Б. КОВАЛЕВСЬКИЙ,

студент Хмельницького національного університету

В.Й. БАКАЙ,

доцент кафедри економіки підприємства і підприємництва
Хмельницького національного університету

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Стабільний розвиток, зростання економічного потенціалу промислових підприємств в сучасних умовах господарювання багато в чому залежить від наявності надійної та чітко сформованої системи економічної безпеки.

Сучасна практика і проведенні наукові дослідження показують те, що організація сучасної підприємницької діяльності потребує відпрацювання і створення системи економічної безпеки, яка б враховувала ті негативи, що може спричинити кожна сторона або економічна дія щодо підприємства.

Вивчення теоретичної спадщини дозволило зробити висновок про те, що більшість вчених свої дослідження присвячували або аналітичному огляду негативів, що відбиваються в економічній безпеці, або прогностичним підходам до зміни внутрішнього і зовнішнього середовища підприємств. Наголосимо і на тому, що до цих пір відсутня методологія визначення чинників забезпечення економічної безпеки, а також правова база регулювання цих питань і в цілому концепція економічної безпеки підприємств.

Поступовий розвиток світової економіки призвів до того, що функціонування промислових підприємств сьогодні відбувається в умовах невизначеності та непередбачуваності зовнішнього середовища. У цих умовах важливого значення набуває формування системи економічної безпеки підприємства, з метою ухвалення ефективних управлінських рішень, спрямованих на встановлення подальших напрямів та перспектив розвитку.

У сучасному розумінні наука про економічну безпеку підприємства — це сукупність наукових знань, що поєднують різні концепції економічної безпеки, її категоріальний апарат, методологію досліджень, технології й методи забезпечення економічної безпеки [1, с. 86]. Попри це понятійно-категоріальний апарат економічної безпеки підприємства є неусталеним, а його змістовне наповнення — незавершеним.

Узагальнення теоретичних підходів до сутності економічної безпеки підприємства дозволило пояснити її еволюцію і обґрунтувати необхідність переходу від семантичної та статичної фази у розумінні економічної безпеки (які визначаються як стан захищеності підприємства від впливу загроз, чи стан найбільш ефективного управління ресурсами) до динамічної фази, що характеризується ефективністю здійснення процесів із забезпечення такого стану.

Забезпечення стійкого функціонування та розвитку підприємства потребує створення власної системи безпеки. Поняття «система економічної безпеки» як науковий термін з'явилося нещодавно та не має єдиного загально визнаного тлумачення. Визначення базових питань економічної безпеки було розглянуто в

працях вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як М. Бендіков, Л.В. Гнилицька, М.М. Єрмошенко, С. Ільяшенко, Е. Камишнікова, Г.В. Козаченко, М. Куркін, В.В. Крутов, Д. Ковальов, О.М. Ляшенко, А. Меліхов, Т. Сухорукова, М.Г. Чумаченка, А.Д. Шеремета, Д. Шалагін та інші.

Але, на нашу думку, найбільш всеохоплююче визначення дає Л.В. Гнилицька, яка стверджує, що «під системою економічної безпеки підприємства в дослідженні розуміється комплекс теоретичних підходів і практичних дій, що визначають максимально повний захист життєво-важливих інтересів підприємства від загроз, породжених його внутрішніми бізнес-процесами та зовнішнім середовищем» [2, с. 23]. Структурно-логічну композицію такої системи подано на рис. 1.

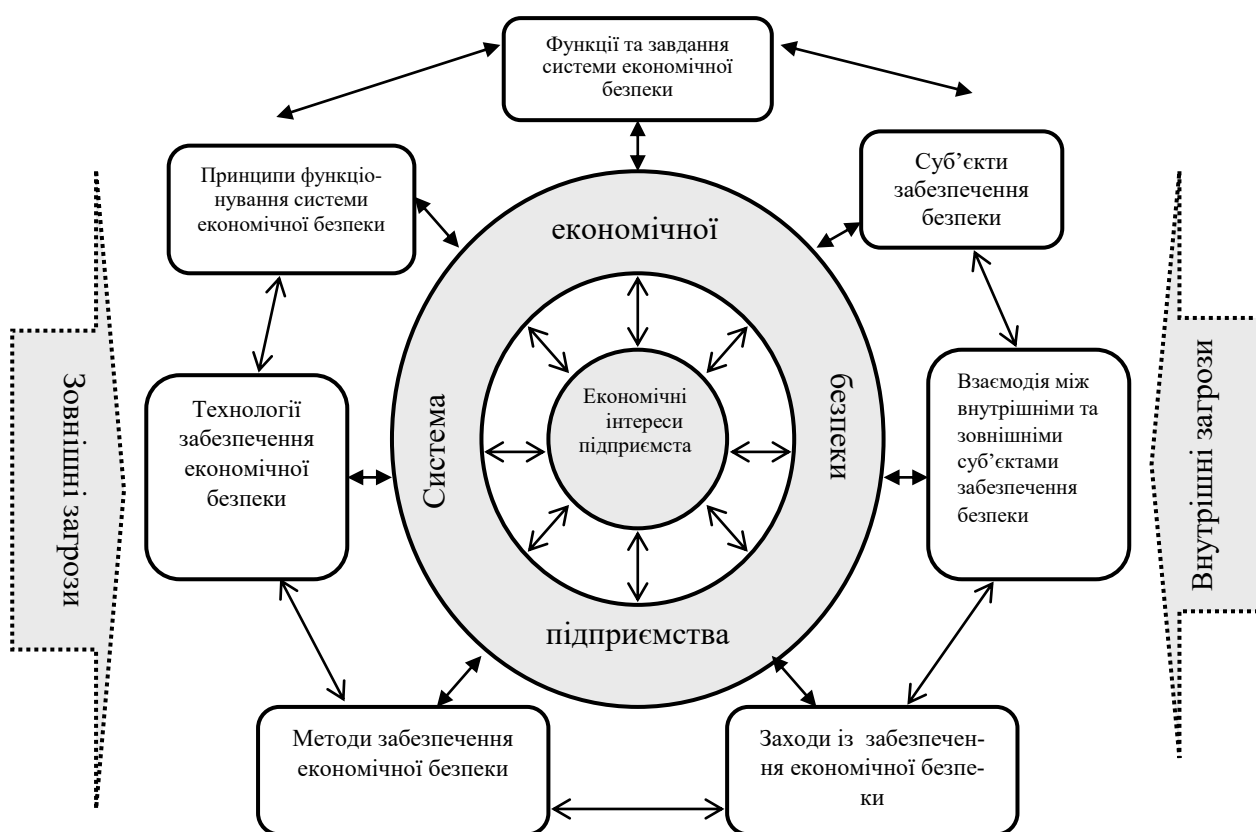

Рис. 1. Модель системи економічної безпеки підприємства

Для ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємства необхідне її належне забезпечення, що потребує комплексного підходу у формуванні. Відтак, під забезпеченням економічної безпеки підприємства розуміється організована діяльність зовнішніх та внутрішніх суб'єктів забезпечення економічної безпеки, об'єднаних загальними цілями щодо протидії небезпекам та загрозам, які мають для цього необхідне ресурсне забезпечення, освіту (підготовку за профільним фахом) володіють відповідними методами та технологіями [4, с. 23].

Розвиток економічних відносин в Україні змінив уявлення економічної науки і керівників промислових підприємств про механізми забезпечення економічної безпеки.

Проведені дослідження дозволили визначити, що з метою всебічного управління системою економічної безпеки підприємства використовують наступні складові її забезпечення: інформаційну, технічну, правову, кадрову, організаційну, психологічну.

Стрижневим елементом забезпечення економічної безпеки в контексті проведених досліджень виступає інформаційна складова, яка передбачає збір інформації про чинники зовнішнього та внутрішнього середовища з метою формування стратегії і тактики протидії загрозам діяльності підприємства та його сталому розвитку. Проте досвід використання інформації як чинника у забезпеченні економічної безпеки засвідчив безсистемність у отриманні та узагальненні даних фахівцями з економічної безпеки і, як наслідок, їх низьку пристосованість до потреб економічної безпеки, що спричиняє зростання інформаційних ризиків при прийнятті рішень щодо стійкого функціонування та розвитку підприємства.

З урахуванням цього доведено необхідність імплементації в систему інформаційного забезпечення (що зазвичай базувалося на використанні розшукових та детективних методів при отриманні даних) методик обліку та аналізу для формування інформації, що уможливить підвищення ефективності прийняття рішень фахівцями з економічної безпеки стосовно діяльності підприємства в умовах нестійкого зовнішнього середовища та існування перманентних ризиків і небезпек у його внутрішніх бізнес-процесах.

Один з найістотніших впливів на формування економічної безпеки підприємства здійснює держава. Використовуючи прямі та непрямі прийоми втручання, держава впливає на економічний і соціальний розвиток країни. Спільною проблемою для підприємства і держави виступає економічна безпека. Проблема полягає у тому, що під час створення основи для економічної безпеки держави потрібно не завдати шкоди діяльності підприємства. Через відсутність законів, які б однозначно регламентували діяльність і захист підприємств, цей факт змушує їх вдаватися до неправомірних дій для того, щоб захистити себе. Хоча у Конституції України згадується, що держава повинна дбати як про власну економічну безпеку, так, до речі, і про захист прав усіх суб'єктів господарювання, зокрема й тих, що провадять підприємницьку діяльність [3].

Найбільш вразливими чинниками є зовнішні і внутрішні, які можуть нанести шкоду розвитку підприємства в чотирьох випадках [4]:

1. Система економічної безпеки підприємства побудована таким чином, що не може передбачати загрозу до її виникнення.

2. Загроза виникла, але службові особи, відповідальні за економічну безпеку підприємства, неспроможні її побачити.

3. Загрозу виявлено, але менеджмент підприємства неспроможний попередити її негативні наслідки.

4. Керівництво підприємства намагається вирішити проблему, але його дії не призводять до позитивного результату.

З урахуванням особливостей стану сучасної економіки України одним із головних завдань забезпечення економічної безпеки суб'єкта економічної діяльності є досягнення економічного суверенітету підприємства (групи підприємств)

в плані зменшення його залежності від зовнішніх і внутрішніх чинників. Тобто, досягнення такої мети можливо лише в разі формування ефективної багаторівневої системи економічної безпеки підприємства, її адаптації до систем регіональної та державної безпеки, правильного визначення загроз і своєчасного вжиття заходів з метою попередження або мінімізації негативних наслідків на економічний результат [5].

До основних завдань системи економічної безпеки підприємства можна віднести наступні [6]:

- оцінка економічної ситуації у світі, державі, регіоні, на підприємстві;
- складання прогнозів розвитку економічної ситуації на макро- та мікрорівнях;
- визначення можливих загроз різних рівнів, які можуть вплинути на діяльність підприємства;
- прийняття рішень щодо недопущення впливу виявлених загроз;
- моніторинг та оцінка ефективності реалізації прийнятих рішень;
- внесення коректив у систему протидії загрозам.

Слід зазначити, що економічна безпека підприємства складається з відповідних складових, котрі між собою функціонально пов'язані, проте суттєво різняться за значенням, показниками і методами забезпечення. Кожна функціональна складова впливає по-різному на рівень економічної безпеки підприємства. Тому, процес забезпечення високого рівня економічної безпеки передбачає встановлення, аналізування та оцінку ризиків і загроз кожної функціональної складової економічної безпеки з метою їх попередження та протидії. З огляду на це діагностика є основою забезпечення економічної безпеки підприємства, оскільки вона передбачає цілеспрямоване оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, подальших напрямів та перспектив розвитку на засадах бізнес індикаторів для ухвалення ефективних управлінських рішень, спрямованих на розвиток підприємства.

Ключовими бізнес-індикаторами системи діагностики економічної безпеки підприємства є такі [2]:

- рівень безпеки за фінансовою складовою (показники фінансової стійкості, показники майнового стану, показники ліквідності, показники ділової активності, показники рентабельності (прибутковості), показники дебіторської і кредиторської заборгованості тощо);
- рівень безпеки за кадрово-інтелектуальною складовою (показники чисельного складу персоналу, показники ефективності використання кадрів, показники оцінювання кваліфікації та інтелектуального потенціалу персоналу, показники якості мотиваційної системи тощо);
- рівень безпеки за техніко-технологічною складовою (показники рівня технічної оснащеності праці, показники рівня прогресивності технологій, показники рівня механізації і автоматизації виробництва, показники рівня технічного устаткування, показники інноваційної активності, показники інноваційності продукції, показники наукоємності виробництва тощо);

– рівень безпеки за ринковою складовою (частка підприємства на ринку, показник конкурентоспроможності продукції, рівень результативності від здійснення маркетингової політики, показник ринкової віддачі активів тощо);

– рівень безпеки за політико-правовою складовою (частка договорів, за котрими відкрито судові справи, частка отриманих штрафних санкцій від загальної суми зобов'язань, показник якості юридичних послуг, відсоток витрат на юридичне забезпечення, показник юридичного менеджменту тощо);

– рівень безпеки за інформаційною складовою (показники повноти, точності, суперечливості, захищеності інформації, рівень продуктивності інформації тощо);

– рівень безпеки за екологічною складовою (показник якості продукції, коефіцієнт використання відходів, рентабельність продукції з відходів, ступінь забрудненості навколишнього середовища тощо).

Отже, формування ефективної системи економічної безпеки підприємства — це складний та багатовимірний процес від якого залежить його стійкий розвиток та захищеність від загроз та небезпек, і дає можливість керівникам швидко зорієнтуватися в умовах невизначеності.

Література

1. Білошкурська Н.В. Теоретичні аспекти економічної безпеки підприємств / Н.В. Білошкурська, М.В. Білошкурський // Сталий розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал, 2013. — №2, 2013 (19). — С. 85-89.
2. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства: [монографія] / Л.В. Гнилицька. — К.: КНЕУ, 2012. — 305с.
3. Куркин Н.В. Управление экономической безопасностью развития предприятия: Монография / Н.В. Куркин. — Д.: АРТ-ПРЕСС, 2004. — 450с.
4. Живко З.Б. Економічна безпека підприємства: сутність, механізм забезпечення та управління: [монографія] / З.Б. Живко. — Львів, 2012. — 260с.
5. Живко З.Б. Теоретические основы формирования системы экономической безопасности предприятия / З.Б. Живко // Научный диалог, 2013. — №7 (19): Экономика. Права. Политология. — С. 26-40.
6. Шалагин Д.А. Методологические основы формирования экономической безопасности предприятия / Д.А. Шалагин // Вестник БНТУ. — 2009. — №1. — С. 98-102.

В.Р. КУПЧАК,

доцент Миколаївського національного університету ім. В.О. Сухомлинського

КЛАСТЕРНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕНЕРГОСФЕРИ

Сьогодні, коли рівень конкуренції серед розвинених країн дуже високий, очевидно, що тільки підвищення ефективності української економіки дозволить витримати запропонований нам західними країнами темп розвитку, що неможливо без вирішення проблеми ефективного інвестиційного розвитку реального сектору економіки. У сформованих умовах, саме завдання підвищення ефективності інвестицій і зростання інвестиційного потенціалу вітчизняних компаній висувається на перший план [1].

Обмеженістю власних фінансових коштів, неможливістю залучення значних кредитних ресурсів енергетичними компаніями в рамках існуючої в даний час структури галузі та моделі регулювання тарифів на електроенергію. Неконкурентоспроможність за показниками ефективності та інвестиційної привабливості ряду компаній енергетичного машинобудування та електротехнічної промисловості, а також недостатнім рівнем конкуренції на ринку інжинірингових послуг.

У відповідність з цим, сьогодні менеджмент енергокомпаній повинен спрямувати всі свої зусилля на вирішення складної і багатофакторної задачі діагностичного прогнозування інвестиційного потенціалу енергокомпаній як оцінки їх інвестиційної привабливості, її впливу на напрями структурної перебудови електроенергетичної галузі, на динаміку показників фінансово-господарської діяльності окремих суб'єктів господарювання, регіональної і національної енергетичних систем [2].

Необхідне переосмислення вітчизняного досвіду оцінки інвестиційного потенціалу регіональних компаній електроенергетичного кластеру, а також вибір найбільш ефективних напрямків зростання їх інвестиційної привабливості в умовах підвищення макроекономічної нестабільності.

Процес формування інвестиційної політики повинен орієнтуватися на стратегію розвитку енергокомпанії і мати в підсумку довгострокові інвестиційні програми, в основі яких лежить оцінка інвестиційних, потенційних можливостей організації.

Одним з найбільш важливих етапів при розробці інвестиційної політики регіональної енергокомпанії, є етап оцінки її інвестиційного потенціалу, який формує основу для вигідних умов залучення інвестиційних ресурсів як для приватних, так і для державних інвесторів [3].

Відомо про творчу діяльність кластеру та його виняткову роль в питаннях переходу української економіки на інноваційний шлях розвитку, що вимагають постійних контактів учасників інноваційного процесу, що дозволяють коригувати наукові дослідження, дослідно-конструкторські розробки і виробничий процес. Розвиток кластеру, як нової форми господарювання, економічної взаємодії та

зв'язків, дозволяє досягти певного соціально-економічного ефекту, який проявляється у зростанні рівня виробництва і підвищення конкурентоспроможності реального сектору економіки; у зростанні інноваційних можливостей; у стимулюванні нових організацій і фірм; а також у зростанні соціальних гарантій для населення регіону. На сьогодні енергетичний кластер є сконцентрованою в межах регіону групою економічно і технологічно взаємозалежних компаній і установ, що забезпечують синергетичний ефект від регулярної взаємодії між собою у сфері соціально-економічних відносин, що виникають в процесі безперервного виробництва продукції основного енергетичного виробництва, потреба - забезпечених сервісними, ремонтними та інжиніринговими послугами, фундаментальною науково-дослідною та освітньою базою. Ядром енергетичного кластеру (ЕК) є компанії-виробники, що входять в ланцюжок основного енергетичного виробництва і його споживачі: генеруючі компанії; електричні та теплові мережі; збутові компанії. Наступний елемент ЕК формують компанії-постачальники послуг і матеріально-технічних ресурсів: обслуговуючі, генеруючі, мережеві і збутові компанії. Координуючу роль здійснюють регулюючі органи. Установи соціальної сфери є додатковою і обов'язковою ланкою соціальної сфери ЕК. Основоположним полем ЕК є установи науки і профільної освіти [4]. Таким чином, ЕК є багаторівневою економіко-виробничою системою, причому перший рівень представлений ланцюжком компаній-виробників основного енергетичного виробництва регіону, до яких відносяться:

а) Генеруючі компанії. Генерація електро та теплової енергії в режимі когенерації, тобто комбінованого створення.

б) Електричні та теплові мережі. Даний вид діяльності є монопольним і контролюється державою.

в) Діяльність по збуту енергії та потужності.

Другий рівень формується за рахунок компаній-постачальників послуг та матеріально-технічних ресурсів:

а) діяльність з планування, створення, розвитку та експлуатування корпоративних інформаційних систем управління, а також методичне керівництво та контроль за діяльністю служб зв'язку та відділів інформаційно-комунікаційних технологій на енергопідприємствах.

б) організація та здійснення всіх видів технологічних перевезень вантажів і людей, а також забезпечення транспортом і спецмеханізмами ремонтно-експлуатаційного призначення підрозділів енергохолдингу.

в) оптова торгівля промисловими товарами, сировиною, матеріалами, обладнанням і т.п.

г) виробничі, сервісні та торговельні підприємства, що займаються випуском і реалізацією електротехнічної, теплотехнічної і будівельної продукції, а також наданням послуг у галузі будівельних, дорожніх, ремонтних, зварювальних робіт, прокладки і монтажу трубопроводів різного призначення.

д) послуги з охорони та супроводу стратегічно значимих промислово-виробничих об'єктів енергетики України.

е) цикл робіт, пов'язаних з управлінням інжинірингом, поставками і будівництвом в різних галузях промисловості: енергетики, нафтохімії, металургії, машинобудуванні та нафтогазовій сфері.

ж) електромонтажні роботи, продаж, перевірка та ремонт вимірювальних, контрольних механізмів і приладів.

На цьому ж рівні можна відзначити участь установи соціальної сфери та інших партнерів.

Третій рівень представлений основними органами, що здійснюють регулювання та контроль у сфері функціонування підприємств енергетичного кластеру: Міністерство енергетики та вугільної промисловості України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі та інші органи влади загальнодержавного та регіонального рівня.

Четвертий рівень - установи науки і профільної освіти.

Дослідження взаємозв'язків основних суб'єктів ЕК дозволяє визначити ряд позитивних синергетичних ефектів кластеру, що обумовлюють підвищення конкурентоспроможності галузі, і, відповідно, регіону. По-перше, взаємодія виробників і постачальників послуг та матеріально-технічних ресурсів з компаніями, що входять в ланцюжок основного енергетичного виробництва: оптимізує витрати з доставки обладнання і його післяпродажного сервісного обслуговування в результаті територіальної близькості суб'єктів ЕК. При цьому вплив компаній-конкурентів з інших регіонів диктує необхідність постійного удосконалення виробництва і збереження більш вигідного співвідношення ціни і якості створеної продукції; зумовлює підвищення фінансового результату діяльності енергетичних компаній; оптимізує витрати на електричну та теплову енергію [56]. По-друге, інтеграція профільних освітніх установ з компаніями - суб'єктами ЕК:

- Забезпечує встановлення оптимального співвідношення попиту та пропозиції на ринку праці внаслідок прогнозування і планування роботодавцями-компаніями ЕК потреби в термінах, кількості і рівні підготовки майбутніх працівників; створює умови для якісної практичної підготовки учнів, припускаючи можливості отримання практичного досвіду в компаніях-суб'єктах ЕК;

- Припускає можливості всебічної підтримки освітніх установ з боку підприємств ЕК в ході здійснення їх діяльності (фінансової, консультаційної та ін.). Отже, відбувається встановлення балансу інтересів організацій ЕК в області здійснення підготовки, перепідготовки персоналу, а також подальшого підвищення його кваліфікації та професіоналізму.

По-третє, наявність закладів соціальної сфери дозволяє створити сприятливі умови праці персоналу суб'єктів ЕК. По - четверте, постійна і конструктивна взаємодія між суб'єктами кластеру обумовлює такі незаперечні переваги, як підвищення ефективності спільної маркетингової діяльності, стимулюючої вплив на утворення нових компаній, координацію зусиль у напрямках зовнішньоторговельної діяльності та взаємодії з державними органами. У сформованих ринкових умовах, для регіональних компаній

електроенергетичного кластеру особливої актуальності набуває проблема ідентифікації інвестиційного потенціалу як механізму оцінки їх інвестиційної привабливості [5].

Для підтримки високого рівня інвестиційного потенціалу основними стратегічними пріоритетами для енергокомпаній, на найближчі роки, мають стати питання: забезпечення надійного енергопостачання споживачів; зниження ризиків і недопущення розвитку кризових ситуацій в енергозабезпеченні регіону; зниження питомих витрат на виробництво; мінімізація техногенного впливу енергетики на довкілля на основі впровадження нових технологій; модернізація технологічного обладнання. На сьогоднішній день, в першу чергу, регіональним енергокомпаніям необхідно приділити величезну увагу своєчасному вирішенню завдання модернізації, що, в свою чергу, безперечно, сприяє підвищенню інвестиційної привабливості регіональних компаній, які входять в енергетичний кластер регіону.

Аналіз основних економічних категорій, пов'язаних з категорією «модернізація», дозволяє сформулювати ряд висновків, в основі яких лежить теза про неможливість взаємозамінності таких понять, як «модернізація», «диверсифікація», «технічне переозброєння» та «інноватизації». Інноватизації, диверсифікація, технічне переозброєння являють собою так зване «подстьогування» економіко-технологічного розвитку, а модернізація - створення фундаментальних, інфраструктурних (у найширшому сенсі) передумов такого розвитку. Впровадження інноваційних технологій є основою як процесу технічного переозброєння, так і процесу диверсифікації, і обидва вони є центральною ланкою модернізації. Дані факти дозволяють запропонувати визначення категорії «модернізація регіонального електроенергетичного кластеру», яка, на думку автора, є комплексним інноваційним процесом, в якому поєднуються політична воля і економічна доцільність, спрямовані на подолання існуючого технічного та технологічного відставання компаній в енергетичній галузі, що загрожує втратою їх конкурентоспроможності та надійності, і, внаслідок цього, втратою ними економічних і політичних позицій як на українському, так і на світовому рівні, і виділити ряд основних принципів і напрямів модернізації енергетичного кластеру регіону. Серед основних принципів можна виділити: необхідність введення нових об'єктів, що забезпечують процес когенерації, мінімізації питомих витрат палива, зниження негативного навантаження на довкілля; реалізація вискоєфективних заходів за рахунок технічного переозброєння діючого устаткування та введення об'єктів незавершеного будівництва; максимально можливе використання систем централізованого теплопостачання; диверсифікації паливної складової, яка полягає у впровадженні використання мазуту, як палива, і наявності мазутного господарства на станціях і в котельнях; забезпечення конкурентоспроможності електричної енергії, створеної енергосистемою в умовах початку повноцінного функціонування ринку електричної енергії та ряд інших. Серед основних напрямків модернізації ЕК нами виділені заходи щодо модернізації, проведені генеруючими регіональними енергокомпаніями. Даний факт обумовлений тим,

що компанії генерації - центральна ланка всього ЕК, саме рівень і ефективність вироблення створення електричної і теплової енергії визначає як конкурентоспроможність ЕК, так і його інвестиційну привабливість. В цілому розвиток регіональної енергосистеми передбачає введення нових генеруючих потужностей, що дозволить не тільки забезпечити споживачів електричною і тепловою енергією, а й продавати електроенергію за межі регіону.

Література

1. Ратушняк Г. С. Управління проектами енергозбереження шляхом термореновації будівель: Навч. посібник для студ. напряму підгот. 0921 «Будівництво» спец. 7.092108 «Теплогазопостачання та вентиляція» / Г.С. Ратушняк, О.Г. Ратушняк / Вінницький національний технічний ун-т. – Вінниця: ВНТУ, 2006. – 106 с.
2. Максименко О. С. Проблеми підвищення енергоефективності економіки [Електронний ресурс]. / О. С. Максименко. – Режим доступу: <http://intkonf.org/maksimenko-os-problemi-pidvischennya-energoefektivnosti-ekonomiki/>.
3. Скоков С.А. Эколого-экономическое обоснование реализации региональных программ ресурсосбережения / С.А. Скоков // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – Суми: Вид-во СумДУ, 2001. – Вип. 3-4 – С. 348-353.
4. Кинг У. Стратегическое планирование и хозяйственная политика : монография / У. Кинг, Д. Киллланд; Общ. ред. и предисл. Г. Б. Кочеткова. - М. : Прогресс, 1982. - 368 с.
5. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент: учебник / И. А. Бланк. — К. : МП ИТЕМ Лтд Юнайтед Лондон Трейд Лимитед, 1995. — 447 с.

Т.В. ШТУЧКА,

аспірант Миколаївського національного аграрного університету

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЙНО-ЗБУТОВОЇ СКЛАДОВОЇ КОМПЛЕКСУ АГРОМАРКЕТИНГУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА

Стратегічний набір комунікаційної політики формують комплекс взаємозалежних стратегій, спрямований на забезпечення і підтримку довгострокових іміджевих та комунікативних переваг у діяльності підприємств агропродовольчого сектору.

Формування системи маркетингових комунікацій у практичній діяльності підприємств агропродовольчого сектору забезпечує: можливість здійснювати комплексний комунікаційний вплив щодо корегування думки споживачів, іміджевого позиціонування підприємства; розробку та здійснення вибору оптимального набору комунікаційних стратегій, що створить та підтримає комунікаційні та іміджеві конкурентні переваги підприємства, можливість встановлення та корегування стратегічних цілей щодо розробки системи маркетингових комунікацій; надання послідовного опису маркетингових дій в області комунікацій на тривалий період часу та забезпечення їх узгодженості з місією та цілями функціонування молокопереробних підприємства; підсилення соціальної орієнтації діяльності підприємства з метою підвищення його

конкурентоспроможності та встановлення ефективної довгострокової взаємодії зі споживачами.

При комплексному підході до удосконалення діяльності підприємств агропродовольчого сектору стратегічне планування повинно займати центральне місце у процесі формування системи маркетингових комунікацій.

Слід зазначити, що процес стратегічного управління маркетинговими комунікаціями повинен бути узгоджений з місією підприємства, системою стратегічного планування комплексу маркетингу і базуватися на розробці стратегічних цілей в сфері комунікацій. Розробка перспективних цілей є важливим етапом стратегічного управління маркетинговими комунікаціями, але в більшості молокопереробних підприємств вони не формулюються, спостерігається неузгодженість комунікаційних зусиль із загальною маркетинговою діяльністю.

В процесі аналізу комунікаційних зусиль підприємств агропродовольчого сектору зроблено висновок про необхідність розробки маркетингових комунікаційних стратегій в залежності від думки споживачів, іміджу підприємства та його торгової марки. Розробка стратегій маркетингових комунікацій обумовлена необхідністю ефективної взаємодії з групами споживачів. Тобто успішність проведення даних заходів обумовлена відповідним рівнем обґрунтування управлінських рішень, які необхідно приймати на основі результатів моніторингу ступеня прихильності споживачів до підприємства агропродовольчого сектору та його продукції.

За результатами ознайомлення з науковими джерелами [1; 2; 3], які висвітлюють різні аспекти даної проблеми, виявлено, що при формуванні позитивного відношення споживачів до підприємства мають місце наступні стадії даного процесу: формування споживчих уподобань та початкової прихильності (її зростання, прискорена, уповільнена та усереднена стабілізація, стабілізація думки споживачів, незначний спад та значний спад). Зважаючи на це, думка споживачів по відношенню до більшості підприємств має скорочений цикл та характеризується різним рівнем стабільності, визначенню фази, які генерують стадії, узагальнюють ці ознаки і якими доцільно керуватися при розробці стратегій маркетингових комунікацій.

Процес визначення комунікаційних стратегій в залежності від стадії думки споживачів враховує також загальновідомі стадії життєвого циклу підприємств агропродовольчого сектору: народження, дитинство, юність, зрілість, старіння.

На основі проведених досліджень було розроблено ряд комунікаційних стратегій, які враховують позиції іміджу підприємства у свідомості споживачів. Стратегія "лідер іміджу" доцільна для великих підприємств агропродовольчого сектору з розвиненою комунікаційною діяльністю, імідж яких має конкурентні переваги. Дана стратегія має спрямування на збереження іміджевих позицій лідера, через активну діяльність в соціально-етичного плані і застосуванні засобів комунікаційної взаємодії зі споживачами. Стратегія "захист іміджу" передбачає розширений набір комунікаційних засобів та більш активне їх використання. Завданням даної стратегії є підвищення комунікаційного впливу

на споживачів та вимірювання аналогічного впливу конкурентів для корегування подальших дій. Прихований тиск доцільно застосовувати підприємствам, які не мають комунікаційних потужностей для ведення відкритої боротьби за лідируючі позиції іміджу. Таким підприємствам варто скористатися перевагою, яку надає стратегія прихованого тиску. Поступове підвищення позицій іміджу за рахунок повільного розширення меж прихильності і очікування сприятливого моменту для атаки на імідж конкурентів. Стратегії "внутрішньої зосередженості іміджу" та "здобуття іміджевої зацікавленості" сприяють підвищенню рівня інформованості про підприємства агропродовольчого сектору, торгіву марку, ступінь соціально-етичної відповідальності.

В процесі дослідження визначено, що невдалою реалізацією всіх видів комунікаційних стратегій буде проєкціювання іміджу підприємств агропродовольчого сектору у наступні зони стратегій: сюрпризне задоволення, внутрішня зосередженість, здобуття іміджевої зацікавленості. В свою чергу, привабливою проєкцією іміджу при ефективній реалізації комунікаційної стратегії є: захоплення уваги, відкриття переваг, атака іміджу, захист іміджу, конкурентна атака іміджу, лідер іміджу [4; 5].

Пошук оптимальних та ефективних стратегій комунікаційної діяльності мав результати, що базуються на формуванні відповідних стратегій за напрямками: в залежності від думки споживачів та від позиції іміджу у свідомості споживачів. Комунікаційні стратегії за вказаними аспектами необхідно розробляти паралельно.

При виборі стратегічних орієнтирів комунікаційної діяльності підприємств агропродовольчого сектору необхідно розробляти не просто стратегію, а набір стратегій, який би забезпечував більш повне визначення напрямів довгострокової діяльності та окреслював оптимальний комунікативний набір стратегій з досягнення цих напрямів. Впровадження запропонованих рекомендацій щодо формування комунікаційних стратегій дозволяє підприємствам агропродовольчого сектору розробляти та впроваджувати оптимальні комунікаційні заходи з метою корегування ступеня лояльності споживачів та підтримки власного позитивного іміджу.

Література

1. Кеворков В.В. Маркетинг: регламент бизнес-процесса / Кеворков В.В., Кеворков Д.В. – М.: РИП-Холдинг, 2003. – 290с.
2. Стрий Л.А. Маркетинговое управление на рубеже XXI ст.: системное исследование / Стрий Л.А. – Одесса: АстроПринт, 2000. – 304с.
3. Воронов А.А. Маркетинговый подход к измерению эффективности производства / Воронов А.А., Валькович О.Н. // Маркетинг. – 2002. - №6. – С.32-42
4. Моисеева Н.К. Управление маркетингом: теория, практика, информационные технологии: учебное пособие / Моисеева Н.К., Коньшева М.В. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 304с.
5. IPA KPMG Marketing effectiveness: a survey of finance directors. – London: Institute of Practitioners in advertising, 1996. – 658p.

М.В. ЮХИМЕНКО,

студент Хмельницького національного університету

В.Й. БАКАЙ,

доцент кафедри економіки підприємства і підприємництва
Хмельницького національного університету

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА

Сучасні умови господарювання, що характеризуються високим динамізмом та невизначеністю зовнішнього середовища, все більше актуалізують питання забезпечення економічної безпеки підприємства. Від здатності підприємств швидко та ефективно усувати можливі загрози, підтримувати стабільність свого функціонування, забезпечуючи належний рівень власної економічної безпеки, залежить й національна економічна безпека та стабільність економічного зростання держави в цілому.

Діяльність кожного підприємства здійснюється в умовах варіативності протікання реальних соціально-економічних процесів. У момент прийняття рішення менеджерам невідомий достовірно результат, адже існує значна кількість факторів, які впливають на його результати. Все це — наслідки тієї невизначеності, яка є об'єктивною формою існування навколишнього світу. Результатом невизначеності може стати недосягнення бажаних результатів, зміна їх змісту чи кількісного вираження, розвиток небажаних подій.

Згідно з визначенням Гарвардської школи, вплив невизначеності середовища господарювання на діяльність окремого підприємства проявляється як частота появи та ступінь серйозності проблем у ринковому оточенні, що вимагають негайної реакції вищого менеджменту підприємства. Тому процес забезпечення економічної безпеки підприємства на початковому етапі повинен передбачати визначення та ідентифікацію факторів, що мають вплив на попередження, мінімізацію чи повну ліквідацію негативних наслідків реалізації дестабілізуючих чинників.

В умовах ринкової економіки важливого значення набуває економічна безпека всіх суб'єктів підприємницької діяльності. Термін «економічна безпека» з'явився в історії української економічної теорії нещодавно, відтак його визначення не є остаточно сформованим та однозначним.

Економічна безпека у сучасних умовах є однією із найактуальніших тем наукових досліджень та дискусій, над якою працюють видатні вітчизняні та іноземні науковці, які здійснили справжній прорив на цьому напрямку і активно впроваджують новітні результати наукового пошуку у сферу бізнесу та підприємницької діяльності. Передумовою цього стала масштабна світова економічна криза 30-х років ХХ століття і потреба у швидкому реагуванні на виникнення нових загроз. Починаючи з 70-х років ХХ століття вивчення економічної безпеки значно інтенсифікується, адже цей напрямок економічної науки розглядається як один із найважливіших складових національної безпеки держави. Саме у цей період науковці західної Європи теоретично і практично довели необхідність використання економічних методів забезпечення національної безпеки [4].

Подальше детальне вивчення даної теми зумовило її розгляд через призму діяльності суб'єктів господарювання, адже вони є складовою національної економіки, а результати їх функціонування мають значний вплив рівень національної безпеки. Зважаючи на особливості їх діяльності та несприятливі умови господарювання, на перше місце виходить проблема пошуку і впровадження оптимальних методів діагностики, оцінювання та контролю стану поточних захисних функцій підприємств з метою побудови системи вихідної інформації для прийняття в подальшому відповідних управлінських рішень щодо стабілізації реальної ситуації [8, с. 13].

У колі вітчизняних та іноземних вчених немає єдиного підходу до визначення поняття «економічна безпека підприємства». Найбільш розповсюдженим є наступне визначення даного поняття: це такий стан ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки тощо) та наявних ринкових можливостей, що дозволяє попередити негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз та забезпечити його довгострокове виживання й стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії (статутних завдань) [6].

У інших публікаціях забезпечення економічної безпеки визначено як діяльність, що направлена на досягнення стійкого та стабільного функціонування, розвитку і прогресу соціально-економічних структур. Спираючись на логіку розмежування понять «забезпечення економічної безпеки» та «економічна безпека» за схемою «діяльність результат діяльності», а також із врахуванням тези, що неможливо досягнути ідеально безпечного середовища, доцільно розглянути економічну безпеку як стан, у якому забезпечується мінімальний негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз на діяльність та економічний результат підприємства [6]. Підприємство в безпеці, коли кінцевому результату його діяльності не загрожують негативні чинники в конкретний момент у даному місці. Крім того, повинні бути створені передумови для забезпечення безпеки в майбутньому.

На думку Айвазян С.А., Балкінд О.Я., Басніної Т.Д. [5], економічна безпека підприємства — це такий стан суб'єкта господарювання, при якому життєво важливі компоненти структури і діяльності підприємства характеризуються високим ступенем захищеності від небажаних змін. Для кожного підприємства існуватиме свій, притаманний лише йому, набір «небажаних змін». При цьому небажані зміни характеризуватимуться такими показниками: виклики, ризики, загрози та небезпеки. Саме ці поняття є базовими у дослідженні проблематики забезпечення економічної безпеки підприємств, крім того вони стали об'єктом наукової дискусії, адже до сьогодні відсутні встановлені чіткі відмінності між ними.

На думку Камлика М.І., економічна безпека підприємства — це такий стан розвитку суб'єкта господарювання, який характеризується стабільністю економічного і фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів і протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності [3, с. 9].

Грунін О.А. визначає економічну безпеку підприємства як «такий стан господарюючого суб'єкта, в якому він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання послаблення або захисту від існуючих небезпек

та загроз, непередбачених обставин і, забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та ризику» [2, с. 12-13].

Могільний А.І. вважає, що поняття економічної безпеки підприємства полягає в «забезпеченні стану життєдіяльності, при якому реалізуються його основні інтереси, воно захищено від внутрішніх та зовнішніх загроз і дестабілізуючих чинників» [7, с. 9].

На думку В.В. Шликова, економічна безпека підприємства – стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки або економічних загроз. Він розглядає економічну безпеку підприємства з погляду мінімізації втрат і збереження контролю над власністю. Як спосіб забезпечення економічної безпеки підприємства пропонується така побудова системи захисту його економічних інтересів, у якій основна увага приділена питанням боротьби з несумлінною конкуренцією, забезпеченню інформаційної безпеки і правовому захисту інтелектуальної власності [9, с. 138].

Представники російської безпекознавчої школи у праці [1, с. 264] наголошують на необхідності, насамперед, розмежувати поняття «економічна безпека підприємства» та «безпека функціонування підприємства». Перше за визначенням поняття передбачає, що предметом дослідження є внутрішні і зовнішні економічні загрози певному господарюючому суб'єкту, а також способи і механізми їх попередження. У якості інструментів дослідження використовують економіко-аналітичні механізми. У випадку тлумачення безпеки функціонування підприємства у ролі об'єкта дослідження виступають наступні об'єкти загроз цього підприємства: фінанси, персонал, матеріальні цінності, інформація, результати інноваційної діяльності та діяльність підприємства загалом. Для вивчення загроз і шляхів їх нейтралізації використовують спеціальні методи, наприклад, захист інформації, роботу з персоналом, протидію недобросовісній конкуренції тощо. Тому, можна стверджувати, що поняття «безпека функціонування підприємства» є ширшим за попереднє та включає в себе як складову поняття «економічна безпека».

Упродовж останнього часу суттєво змінювалися погляди щодо тлумачення поняття «економічна безпека підприємства», що в результаті дозволяє виділити наступні підходи:

1. Підхід до тлумачення поняття «економічна безпека підприємства» як процесу захисту інформації від несанкціонованого доступу.
2. Підхід до тлумачення поняття «економічна безпека підприємства» як процесу гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища.
3. Підхід до тлумачення поняття «економічна безпека підприємства» як стану ефективного використання ресурсів.
4. Підхід до тлумачення поняття «економічна безпека підприємства» як способу захисту від кримінальних чи недобросовісних конкурентів та контрагентів.
5. Підхід до тлумачення поняття «економічна безпека підприємства» як способу/стану захищеності від негативних впливів та загроз.
6. Підхід до тлумачення поняття «економічна безпека підприємства» як стану підприємства та його відносин.

7. Підхід до тлумачення поняття «економічна безпека підприємства» як складової національної економічної безпеки.

Таким чином, на основі проведеного аналізу теоретичних досліджень, економічну безпеку підприємства слід трактувати як сукупність організаційно-правових, режимно-охоронних, технічних, технологічних, економічних, фінансових, інформаційно-аналітичних та інших методів, спрямованих на усунення потенційних загроз та створення умов для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності відповідно до їхніх цілей та завдань.

Сьогодні головними проблемами підприємств в сфері економічної безпеки виступають: неконтрольована приватизація, банкрутство неефективних підприємств, які не витримують ринкової, зокрема й недоброросовісної конкуренції, відсутність прозорої податкової системи тощо. Крім того, потреба в ефективній кадровій політиці є першочерговою для функціонуючих підприємств.

Іншим аспектом дослідження сутності категорії економічна безпека підприємства є визначення специфіки процесу забезпечення економічної безпеки підприємства. Ряд науковців, які працюють у сфері вивчення особливостей економічної безпеки на різних рівнях, стверджують, що економічну безпеку необхідно «забезпечувати».

Для забезпечення економічної безпеки підприємства важливо враховувати розміщення підприємства, природні ресурси, трудовий потенціал підприємства, освітньо-кваліфікаційний рівень працівників підприємства, рівень забезпечення населення тощо.

Отже, економічній безпеці підприємства властивий подвійний характер — з одного боку, вона забезпечує можливість власного функціонування, з іншого є частиною (елементом) економічної безпеки системи вищого рівня і суб'єктом, що забезпечує виконання функцій регіоном, державою. Дослідження сутності економічної безпеки підприємства показало, що в економічній теорії і практиці не існує однозначної термінології щодо її визначення. Проаналізувавши формулювання економічної безпеки підприємства багатьма вітчизняними вченими, можна узагальнити, що економічна безпека підприємства — це комплексна характеристика, під якою розуміють рівень захищеності всіх видів потенціалу підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує стабільне функціонування та ефективний розвиток і потребує управління з боку керівництва підприємства.

Економічна безпека підприємництва є складною економічною категорією, на яку має вплив велика кількість соціально-економічних, історичних, політичних, культурних, технологічних та інших чинників, а, отже, і вимагає застосування в процесі оцінки її рівня широкого діапазону інколи різнохарактерних показників. З іншого боку, економічна безпека підприємництва (як сектора економіки) характеризує рівень його життєздатності, враховуючи можливість належного функціонування не лише сьогодні, а й протягом тривалого періоду у майбутньому, що також передбачає необхідність градації рівня загроз.

Література

1. Богомолов В.А. Экономическая безопасность: учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям экономики и управления /В.А. Богомолов и другие. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. — 295 с.
2. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации /О.А. Грунин, С.О. Грунин. — СПб.: Питер, 2002. — 160 с.
3. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посіб. /М.І. Камлик. — К.: Атіка, 2005. — 432 с.
4. Керницька М.І. Економічна безпека підприємств в умовах сьогодення /М.І. Керницька, О.В. Гук, Г.І. Шимечко //Вісник Львівського університету. Серія економічна. — Львів: ЛНУ ім. Франка, 2010. — №3. — С. 325-330.
5. Клейнер Г.Б. Стратегии бизнеса: Аналитический справочник /С.А. Айвазян, О.Я. Балкинд, Т.Д. Баснина и др. Под ред. Г.Б. Клейнера. — М.: КОНСЭКО, 1998. — 780 с.
6. Кривов'язюк І.В. Економічна діагностика: навчальний посібник /І.В. Кривов'язюк. — К.: ЦУЛ, 2013. — 456 с.
7. Могильный А.И. Основы безопасности бизнеса /А.И. Могильный, В.Н. Бесчастный, Ю.О. Винокуров. — Донецк: Регион, 2000. — 130 с.
8. Хома І.Б. Формування та використання систем діагностики економічної захищеності промислового підприємства: [монографія] /І.Б. Хома. — Львів: НУЛП, 2012. — 504 с.
9. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия /В.В. Шлыков. — Рязань: Алетейя, 1999. — 145 с.

О.З. ЯРОШКО,

кандидат політичних наук,

докторант Львівського національного університету імені Івана Франка

ДЕРЖАВА, СУСПІЛЬСТВО І ЛЮДИНА В УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МІЖНАРОДНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ УКРАЇНИ

Сучасний етап глобального розвитку актуалізує проблему взаємовідносин між державою, суспільством і людиною. Наукові пошуки у цій царині важливі як у контексті вивчення, узагальнення і систематизації світового досвіду, так і можливих пропозицій щодо удосконалення національних політичних систем і міжнародної співпраці як таких.

Мета цього дослідження — висвітлення особливостей взаємовідносин між державою, суспільством і людиною в українських історичних дослідженнях міжнародної проблематики України.

Під українськими історичними дослідженнями міжнародної проблематики України маються на увазі докторські і кандидатські дисертації в галузі історичних наук за науковими спеціальностями «Історія України» (07.00.01), «Всесвітня історія» (07.00.02), «Етнологія» (07.00.05), «Військова історія» (20.02.22) та «Теорія та історія культури» (26.00.01) за період 2009—2015 років, авторами яких є: Антонюк Т.Д., Барвінська П.І., Браціон В.В., Буглай Н.М., Ващенко О.Ф., Висоцька Г.В., Воробйов Г.П., Гайдай О.Ю., Гарагонич В.В., Гарбарук А.С., Давидчук С.Ю., Дмитрук А.Ю., Ільчук І.В., Коваленко О.М., Компа-

нець І.В., Корнілова В.В., Корсак Р.В., Коцур Л.М., Лазнева І.О., Левик Б.С., Литовченко В.В., Лозинський П.І., Марков І.Г., Мудрієвська І.І., Науменко М.І., Недзельський Ю.О., Недужко Ю.В., Обухова О.Ю., Овчаренко В.Є., Овчаренко В.П., Опанасенко О.І., Пачос Ю.В., Пекарчук В.М., Покотило О.І., Полякова М.Є., Рендюк Т.Г., Речич С.Л., Саблук В.В., Савін С.Л., Сокол С.М., Стрільчук В.В., Стрільчук Л.В., Тоценко Ж.М., Туряниця І.А., Філенко І.В., Хахула Л.І., Хімей В.В. і Штепко О.Ю. з широкого спектру міжнародної проблематики України – від особливостей формування її зовнішньої політики та становлення як актора міжнародних відносин до комплексу двосторонніх відносин, участі в інтеграційних процесах, міжнародних організаціях та міжнародного співробітництва, проблематики національних меншин, діаспори та міграції [1-48].

В цілому, в реаліях глобалізації змінюються функції держави як традиційного актора міжнародних відносин поряд з іншими їхніми учасниками, зростає роль людських спільнот та людини загалом. Ці глобальні процеси позначаються і на відповідних міжнародних дослідженнях, в тому числі і на українських історичних дослідженнях згаданої проблематики. Держава, як впливає з наукового доробку українських істориків-дисертантів, залишається ключовим об'єктом досліджень міжнародного типу, особливо у політичній та безпековій сферах [22; 26, с. 11-12; 37, с. 12-14; 45, с. 17-19]. Проте у вітчизняних історичних дослідженнях торговельно-економічного, гуманітарного, культурного, міжрегіонального та трансдонного вимірів співпраці України з іншими державами актуалізуються суспільна та людська компоненти поряд із державою як такою [1, с. 22-26; 3, с. 15-16; 6, с. 12-15; 9, с. 25-28; 10, с. 13-16; 11, с. 10-12; 13, с. 14-16; 14, с. 14-16; 15, с. 15-17; 18, с. 17-21; 21, с. 12-16; 23, с. 10-15; 27; 28, с. 14-16; 31; 32, с. 13-15; 33, с. 25-32; 36, с. 29-33; 41, с. 12-15; 42, с. 29-34; 43, с. 11-13; 48, с. 13]. Окремо варто зазначити роль останньої у європейській та євроатлантичній цивілізаційній матриці та євразійській / пострадянській, де перша апріорі передбачає демократичний політичний режим держави, верховенство права, розвинуті інститути громадянського суспільства і недоторканність та цінність основних прав і свобод людини, на відміну від другої, що тяжіє до авторитарного минулого, підпорядкування суспільства і людини державі. Втім, євроінтеграційні процеси, як і поширення демократичних традицій у світовому масштабі, здійснюють суттєвий ціннісний, політичний, економічний та гуманітарний впливи на пострадянський простір, трансформуючи в тій чи іншій мірі ці країни, в тому числі задаючи тон зростанню ролі суспільства та людини, їх інтересів і потреб у міжнародному контексті, що відображається й у вітчизняних історичних дослідженнях міжнародної проблематики України [1, с. 22-26; 3, с. 15-16; 4; 5, с. 14-17; 6, с. 12-15; 8, с. 11-12; 9, с. 25-28; 10, с. 13-16; 11, с. 10-11; 12; 13, с. 14-16; 14, с. 14-16; 15, с. 15-17; 16; 17, с. 24-26; 18, с. 17-21; 21, с. 12-16; 22; 23, с. 10-15; 24, с. 12-13; 25, с. 13-15; 26, с. 11-12; 27; 28, с. 14-16; 29, с. 15-16; 30, с. 12-14; 31; 32, с. 13-15; 33, с. 25-32; 35, с. 13-15; 36, с. 29-33; 37, с. 12-14; 38-39; 40, с. 15-17; 41, с. 12-15; 42, с. 29-34; 43, с. 11-13; 44, с. 13-16; 45, с. 17-19].

Таким чином, українські історичні дослідження міжнародної проблематики України розвиваються як під впливом глобалізації, регіоналізації, національних

традицій, так і в євроатлантичних і європейських та євразійських / пострадянських цивілізаційних умовах щодо взаємовідносин держави, суспільства і людини. Роль держави залишається ключовою, особливо у політичній та безпековій сферах, посилюється роль суспільства і людини в торговельно-економічній, гуманітарній, культурній, міжрегіональній та транскордонній формах співпраці.

Література

1. Антонюк Т.Д. Міжнародне співробітництво вищих навчальних закладів в умовах незалежності України (1991–2012 рр.): досвід університетів міста Києва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора істор. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Т.Д. Антонюк. – К.: [б. в.], 2015. – 33 с.
2. Барвінська П.І. Образ Східної Європи у німецькомовному академічному середовищі у кін. XIX – поч. XXI століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора істор. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / П.І. Барвінська. – Львів: [б. в.], 2013. – 38 с.
3. Брацун В.В. Трудова міграція громадян України до Російської Федерації в 1991–2010 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / В.В. Брацун. – Харків: [б. в.], 2013. – 19 с.
4. Буглай Н.М. Польща в реалізації євроінтеграційного курсу України: міжрегіональне співробітництво (1990–2008 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Н.М. Буглай [Електронний ресурс]. – К.: [б. в.], 2009. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2009/09bntmums.zip [Дата перегляду - 30 травня 2016 р.]
5. Ващенко О.Ф. США – Україна: розвиток двостороннього співробітництва у 1991–2011 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / О.Ф. Ващенко. – Чернігів: [б. в.], 2013. – 20 с.
6. Висоцька Г.В. Національна політика Республіки Польща у 1989–2012 рр. (на прикладі української спільноти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Г.В. Висоцька. – Миколаїв: [б. в.], 2015. – 19 с.
7. Воробйов Г.П. Створення та розвиток Сухопутних військ Збройних Сил України (1991–2013 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 20.02.22 «Військова історія» / Г.П. Воробйов. – К.: [б. в.], 2014. – 18 с.
8. Гайдай О.Ю. Радянська спадщина в політиці пам'яті та свідомості населення України 1991–2014 рр. (на матеріалах Вінницької, Житомирської, Черкаської та Полтавської областей): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / О.Ю. Гайдай. – К.: ПУЛЬСАРИ, 2015. – 15 с.
9. Гарагонич В.В. Транскордонне співробітництво в євроінтеграційній стратегії України: 1991–2011 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора істор. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / В.В. Гарагонич. – К.: [б. в.], 2012. – 34 с.
10. Гарбарук А.С. Польські громадсько-культурні товариства у західному регіоні України (1991–2013 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / А.С. Гарбарук. – Луцьк: [б. в.], 2015. – 20 с.
11. Давидчук С.Ю. Україно-ізраїльські відносини поч. XXI століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / С.Ю. Давидчук. – К.: [б. в.], 2013. – 16 с.
12. Дмитрук А.Ю. Російсько-українські відносини у політичній сфері у 90-х рр. XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / А.Ю. Дмитрук [Електронний ресурс]. – Чернівці: [б. в.], 2011. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=

- 2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2011/11DAUVPS.zip [Дата перегляду - 30 травня 2016 р.]
13. Ільчук І.В. Українсько-польське міждержавне співробітництво в європейсько-атлантичному контексті (1991–2014 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / І.В. Ільчук. — Тернопіль : Вектор, 2015. — 20 с.
 14. Коваленко О.М. Освітні, наукові та культурні українсько-польські зв'язки (2000–2005 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О.М. Коваленко. — К. : [б. в.], 2014. — 20 с.
 15. Компанець І.В. Євроатлантична інтеграція незалежної України у військово-історичному аспекті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 20.02.22 «Військова історія» / І.В. Компанець. — Львів : [б. в.], 2010. — 20 с.
 16. Корнілова В.В. Розвиток взаємин Україна — НАТО: цивільний аспект співробітництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / В.В. Корнілова [Електронний ресурс]. — К. : [б. в.], 2010. — Режим доступу: : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10kvvcas.zip [Дата перегляду - 30 травня 2016 р.]
 17. Корсак Р.В. Українсько-чеські відносини у трансформаційних процесах Центрально-Східної Європи: торговельно-економічний контекст співробітництва (2000–2012 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Р.В. Корсак. — Львів : [б. в.], 2014. — 32 с.
 18. Коцур Л.М. Національні меншини України в етнополітичних процесах наприкін. 1980-х — у 1990-х рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Л.М. Коцур. — Переяслав-Хмельницький : [б. в.], 2015. — 24 с.
 19. Лазнева І.О. Українсько-бразильське співробітництво: становлення та розвиток (1991–2001 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / І.О. Лазнева [Електронний ресурс]. — Дніпропетровськ : [б. в.], 2011. — Режим доступу: : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2011/11LIUBS.zip [Дата перегляду - 30 травня 2016 р.]
 20. Левик Б.С. Розвиток концепції національної безпеки і оборони України в програмних документах українських політичних партій в період 1992–2009 рр. (воєнно-історичний аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец. 20.02.22 «Військова історія» / Б.С. Левик [Електронний ресурс]. — Львів : [б. в.], 2010. — Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10lbsvia.zip [Дата перегляду - 30 травня 2016 р.]
 21. Литовченко В.В. Роль ЮНЕСКО в охороні та збереженні культурної спадщини в Україні (1954–2010 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / В.В. Литовченко. — Миколаїв : [б. в.], 2015. — 20 с.
 22. Лозинський П.І. Воєнно-політичне співробітництво країн Співдружності Незалежних Держав: становлення, розвиток, трансформація кінця ХХ — початку ХХІ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 20.02.22 «Військова історія» / П.І. Лозинський [Електронний ресурс]. — Львів : [б. в.], 2010. — Режим доступу: : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2011/11LPISRT.zip [Дата перегляду - 30 травня 2016 р.]
 23. Марков І.Г. Українська трудова міграція кін. ХХ — поч. ХХІ ст.: динаміка етносоціального процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.05 «Етнологія» / І.Г. Марков. — Львів : [б. в.], 2012. — 19 с.

24. Мудрієвська І.І. Становлення і розвиток співробітництва України з країнами Вишеградської групи (1991–2013 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / І.І. Мудрієвська. – К. : [б. в.], 2015. – 18 с.
25. Науменко М.І. Українсько-азербайджанські відносини на сучасному етапі (1991–2010 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / М.І. Науменко. – К. : [б. в.], 2013. – 19 с.
26. Недзельський Ю.О. Участь Збройних Сил України в програмі «Партнерство заради миру» (1994–2010 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 20.02. 22 «Військова історія» / Ю.О. Недзельський. – К. : [б. в.], 2012. – 16 с.
27. Недужко Ю.В. Діяльність української діаспори щодо відновлення державної незалежності України (середина 40-х – початок 90-х рр. ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Ю.В. Недужко [Електронний ресурс]. – Переяслав-Хмельницький : [б. в.], 2010. – Режим доступу: : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10nyvduu.zip [Дата перегляду - 30 травня 2016 р.]
28. Обухова О.Ю. Польсько-українське транскордонне співробітництво: становлення та розвиток (90-ті роки ХХ – поч. ХХІ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / О.Ю. Обухова. – Чернівці : [б. в.], 2012. – 20 с.
29. Овчаренко В.Є. Політичне, економічне та культурне співробітництво України зі скандинавськими країнами (1991–2011 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / В.Є. Овчаренко. – Донецьк : [б. в.], 2013. – 20 с.
30. Овчаренко В.П. Взаємозв'язок етнічних і державотворчих процесів у сучасній Україні (1991–2010 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.05 «Етнологія» / В.П. Овчаренко. – К. : Логос, 2015. – 17 с.
31. Опанасенко О.І. Українсько-німецьке культурне співробітництво 1991–2008 рр.: автореф. дис. канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О.І. Опанасенко [Електронний ресурс]. – К. : [б. в.], 2011. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10OOINKS.zip [Дата перегляду - 30 травня 2016 р.]
32. Пачос Ю.В. Українсько-польське співробітництво в галузі культури (перше десятиліття ХХІ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Ю.В. Пачос. – Черкаси : [б. в.], 2014. – 20 с.
33. Пекарчук В.М. Культура етноменшин: відродження і розвиток (1990–2000-і роки): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В.М. Пекарчук. – Переяслав-Хмельницький : [б. в.], 2015. – 40 с.
34. Покотило О.І. Створення Збройних Сил України: історіографія: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 20.02.22 «Військова історія» / О.І. Покотило. – К. : [б. в.], 2012. – 20 с.
35. Полякова М.Є. Українсько-казахстанське співробітництво (1991–2014 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / М.Є. Полякова. – Миколаїв : [б. в.], 2015. – 20 с.
36. Рендюк Т.Г. Національні меншини в українсько-румунських відносинах: історичний досвід та сучасні проблеми (1990–2007 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора історичних наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Т.Г. Рендюк. – К. : [б. в.], 2012. – 38 с.

37. Речич С.Л. Воєнно-політичне співробітництво Збройних Сил України з НАТО (1991–2009 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 20.02.22 «Військова історія» / С.Л. Речич. – К. : [б. в.], 2012. – 18 с.
38. Саблук В.В. Українсько-італійські відносини (1991–2001 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / В.В. Саблук [Електронний ресурс]. – К. : [б. в.], 2010. – Режим доступу: : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10SVVUIV.zip [Дата перегляду - 30 травня 2016 р.]
39. Савін С.Л. Українсько-британські відносини в контексті інтеграційних процесів 1991–2005 років: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / С.Л. Савін [Електронний ресурс]. – К. : [б. в.], 2011. – Режим доступу: : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2011/11SSLIPR.zip [Дата перегляду - 30 травня 2016 р.]
40. Сокол С.М. Українсько-німецькі відносини (2000–2009 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / С.М. Сокол. – К. : [б. в.], 2010. – 20 с.
41. Стрільчук В.В. Україна – Польща: транскордонне співробітництво в культурній сфері (90-ті рр. XX – поч. XXI ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В.В. Стрільчук. – Чернівці : Терези, 2015. – 19 с.
42. Стрільчук Л.В. Становлення та розвиток польсько-українських міждержавних відносин, партнерства та співробітництва (кін. XX – поч. XXI ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Л.В. Стрільчук. – Чернівці : [б. в.], 2014. – 44 с.
43. Тоценко Ж.М. Співпраця в галузі культури як складова українсько-польських гуманітарних відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 26.00.01 «Теорія та історія культури» / Ж.М. Тоценко. – К. : [б. в.], 2012. – 16 с.
44. Туряниця І.А. Українсько-литовські взаємини у політичній та гуманітарній сферах (1991–2011 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / І.А. Туряниця. – Львів : [б. в.], 2012. – 19 с.
45. Філенко І.В. Політика Російської Федерації щодо євроінтеграційного курсу України (1991–2010 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / І.В. Філенко. – К. : [б. в.], 2013. – 23 с.
46. Хахула Л.І. Історичні стереотипи про Україну та українців у сучасній Польщі (1991–2005): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.02 «Всесвітня історія» / Л.І. Хахула. – Львів : [б. в.], 2013. – 20 с.
47. Хімей В.В. Україна на міжнародній арені в кінці XX – на початку XXI століття: внутрішні і зовнішні чинники формування геополітичного статусу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / В.В. Хімей. – Переяслав-Хмельницький : [б. в.], 2012. – 21 с.
48. Штепко О.Ю. Історія культурного освоєння острова Зміїний: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / О.Ю. Штепко. – Одеса : Видавництво ТОВ «Удача», 2015. – 20 с.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

А.В. ФУРМАН,

аспірант Академії муніципального управління, м. Київ, Україна

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ГРОМАДСЬКУ СВІДОМІСТЬ

На сьогоднішній час, дуже важливою є тема визначення та узагальнення пріоритетів державної політики України в сфері інформації, що, є реальним механізмом формування та впровадження цілісної державної інформаційної політики, просування національних інтересів у вітчизняному та світовому медіа просторах. Саме ефективна інформаційна політика є запорукою забезпечення національного суверенітету, передумовою успішного соціального та економічного розвитку будь-якої країни.

Також потрібно говорити про вкрай важливе значення ефективної інформаційної політики України та її євро інтеграційного напрямку. Одним з основних елементів, що потрібен для успіху процесу інтеграції держави з Європейським Союзом є його підтримка з боку населення та комунікація з власними громадянами.

В демократичному суспільстві велику роль у формуванні та реалізації політики відіграє громадська думка, від якої суттєво залежить успішна діяльність органів державної влади. Не підтримка громадськістю того чи іншого напрямку політики є свідченням не легітимності політичної влади, що призводить до уповільнення реалізації відповідного напрямку політики, провокує протестні дії політичних та соціальних сил. Проблема легітимності політичної влади — це значною мірою проблема участі суспільства в управлінні державою. Тому вивчення і врахування громадської думки є важливою умовою залучення громадськості до вироблення виваженої політики.

Моніторинг громадської думки, аналіз її стану та динаміки дозволяє вчасно та адекватно формувати і здійснювати ефективну інформаційну політику, головна мета якої полягає в тому, щоб зрозуміло і переконливо роз'яснити громадянам проблеми, труднощі, існуючі виклики і ризики та оптимальні варіанти рішень.

Інформаційне суспільство — це громадянське суспільство з розвиненим інформаційним виробництвом і високим рівнем інформаційно-правової культури, в якому ефективність діяльності людей забезпечується розмаїттям послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях.

Інформаційна політика визначається як складова внутрішньої і зовнішньої політики держави, як сукупність завдань, напрямів та способів діяльності владних і суспільних інститутів, спрямованих на розвиток інформаційної сфери. Концептуальні засади інформаційної політики як детермінанти позитивної, схвальної громадської думки щодо євроатлантичного співробітництва наступні:

- забезпечення свободи слова та сприяння вільному доступу до суспільно значимої інформації;
- сприяння відкритості та прозорості органів державної влади та місцевого самоврядування;
- формування позитивного іміджу держави та державних органів;
- забезпечення державної підтримки розвитку і безперешкодної діяльності ЗМІ;
- створення системи суспільного телерадіомовлення;
- недопущення монополізації ринку інформаційних послуг
- недопущення маніпулювання громадською думкою шляхом поширення недостовірної, неповної та упередженої інформації у ЗМІ;
- всебічне інформаційне забезпечення євроатлантичного співробітництва;
- формування демократично орієнтованої громадської свідомості;
- удосконалення законодавства про інформацію;
- забезпечення інформаційного суверенітету України.

Під громадською думкою розуміють особливий стан масової свідомості, що характеризується певним прихованим чи відкритим ставленням людей до подій і фактів соціальної дійсності, вираження їх ставлення до структур влади з приводу її рішень, спрямованих на розв'язання тієї чи іншої проблеми.

Суспільно-політичний інститут громадської думки є важливим компонентом політичної системи будь-якого демократичного суспільства; це сукупна, надособистісна позиція, точка зору певної, структурно означеної спільноти людей на конкретні події, проблеми, рішення державних, політичних, суспільних інституцій [2]. Цей інститут у розвинених демократичних країнах називають «п'ятою владою». В системі «влада – народ» з'явилась не лише залежність громадян від влади, а й залежність влади від громадян.

Громадська думка відіграє винятково важливу роль у діяльності держави, політичних партій, громадських рухів, кожної людини, виступає як проміжний механізм між ними, а найбільш відвертою системою фіксації громадської думки є ЗМІ.

Як суспільно-політичний інститут громадська думка означає не лише визначення прав, висування ініціатив, обговорення й оцінку політичних дій, рішень, а й прийняття чи відкладення урядових рішень. За належної освіченості, інформованості мас із певного політичного питання громадська думка може виступати як компетентний і повноцінний партнер органів влади.

Процеси формування і функціонування громадської думки найчастіше походять від діяльності різних державних установ, політичних організацій, ЗМІ. В той же час процеси формування і зміни громадської думки мають певні істотні особливості, які влада повинна розуміти і враховувати у процесі здійснення ПР-акцій,

спрямованих на формування громадської думки щодо складних і непопулярних питань зовнішньої і внутрішньої політики.

Неприйняття владою громадської думки знижує престиж органів політичного управління, відсторонює народ від державних справ, що веде до породження соціальної напруги, розгортання політичних конфліктів та зростання деструктивної активності мас.

Українське суспільство знаходиться на такому рівні розвитку, коли результати аналізу громадської думки повинні використовуватися державною владою у процесі формування політики і таким чином інституціоналізувати громадську думку. Інституціоналізація громадської думки — технологія використання зворотного зв'язку як невід'ємного елемента адаптованої до зовнішніх впливів ефективної, соціально орієнтованої моделі державного управління [5].

Отже, ефективні зв'язки з громадськістю і фахове, систематичне дослідження громадської думки (моніторинг) є визначальними складовими ефективної державної інформаційної політики України на шляху до співпраці з країнами ЄС.

Література

1. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти : монографія / І. В. Арістова ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. — Харків : Вид-во ун-ту внутр. справ, 2000. — 368 с
2. Куц Ю. Національна свідомість і самосвідомість у етнополітиці й державотворенні // Актуальні проблеми державного управління: Наук. зб. - Х.: Харк. філ. УАДУ, 2000. - № 2(7). - С. 45-52.
3. Лизанчук В. Феномен невмирущості нації // Наукові записки АН ВШ України. - 2004. - Вип. 6, 9-29. - С. 74-81.
4. Маркелов К.В. Информационная политика и общественный идеал. - М., 2005. - 357 с.
5. Національна ідея і соціальні трансформації в Україні / За ред. М.В.Поповича. - К.: УЦДК, 2005. - 328 с.

ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

А.М. ОСТРОЛУЦЬКИЙ,

заступник директора УДППЗ «Укрпошта» у Волинській області

Л.Р. КАЧКОВСЬКА,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри документознавства і музейної справи
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ПРОЕКТ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВА РОЗВ'ЯЗАННЯ АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Система джерел трудового права України відрізняється від джерел інших галузей права тим, що в регулюванні трудових відносин донині важливе місце займають локальні норми права, які приймаються безпосередньо на підприємствах, в установах власником, уповноваженим органом за погодженням з трудовим колективом чи профспілковим комітетом.

Локальна норма в трудовому праві України — правило загальнообов'язкової поведінки, що попередньо санкціоноване державою і прийнято у встановленому законом порядку безпосередньо на підприємстві, в установі, організації, діє в його межах.

Таким чином, локальні норми, що приймаються власником підприємства або уповноваженим органом спільно із трудовим колективом або за погодженням із профспілковим комітетом, є на даний час складовою частиною системи трудового права [2].

Актуальним залишається питання прийняття основного спеціального нормативного документу, який чітко й прозоро б регламентував відносини у сфері трудового права. Зауважимо, що діючим в Україні поки залишається Кодекс законів про працю, який являє собою суміш правових норм, прийнятих за різних історичних та економічних умов, певна частина яких відповідає вимогам часу, а інша — застаріла і не може адекватно регулювати сучасні трудові відносини.

На цьому тлі з особливою гостротою постала потреба в комплексному та системному розв'язанні проблем регулювання трудових відносин, спробу якого здійснено в проекті Трудового кодексу. Тому необхідність прийняття Трудового кодексу України, як вважають фахівці, зумовлена змінами в системі суспільних відносин, зокрема у сфері праці. Виразно окреслилася незліченна кількість проблем, вирішити які можливо лише засобами трудового права [1].

Слід відмітити, що Трудовий кодекс України (реєстраційний номер 1658) прийнятий Верховною Радою у першому читанні за основу 5 листопада 2015 ро-

ку. У грудні 2015 року створено Робочу групу Верховної Ради України для доопрацювання проекту Трудового кодексу і підготовки його до другого читання (прийняття в цілому), яка завершує доопрацювання проекту.

Прийняття нового кодифікованого акта в сфері трудового права вже давно на часі й з огляду на те, що основу трудового законодавства в нашій державі донині становить Кодекс законів про працю України (КЗпП України), який діє ще з 1 червня 1972 року. Відтоді Верховна Рада прийняла понад 60 законів про внесення змін до КЗпП, внаслідок чого з 265-ти статей та преамбули першої редакції КЗпП суттєвих змін зазнали 235 статей (деякі – неодноразово) [1].

До трудового законодавства належить і низка законів з окремих інститутів трудового права. Більшість головних положень цих законодавчих актів інкорпоровано до КЗпП. Однак сучасне трудове право вирізняє чимала кількість підзаконних нормативно-правових актів. Вони вміщують тисячі норм, які нерідко суперечать вищим за рівнем юридичної сили актам.

Чимало з означених нормативних документів прийнято ще за радянських часів, утім вони й нині «тимчасово діють» на території України «до прийняття відповідних актів законодавства України» (постанова Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» від 12.09.1991 № 1545-XII). В Україні й досі використовуються (повністю чи частково) деякі законодавчі акти Союзу РСР 1930, 1933, 1974 років, що ускладнює застосування трудового законодавства [1].

Що ж до Проекту Трудового кодексу України, то його метою є встановлення прав та обов'язків суб'єктів трудових правовідносин, забезпечення реалізації передбачених Конституцією України трудових прав і гарантій працівників, створення належних умов праці, забезпечення захисту прав та інтересів працівників і роботодавців. Завданням цього Кодексу є правове регулювання питань щодо: реалізації права на працю; умов праці; організації та управління працею; професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації; забезпечення договірного регулювання умов праці; відповідальності роботодавців і працівників; вирішення індивідуальних та колективних трудових спорів; нагляду і контролю за дотриманням трудового законодавства; інших питань, визначених цим Кодексом [3].

Важливим, на думку фахівців сфери трудових відносин, є розробка понятійного апарату трудового законодавства, який слугуватиме стійким теоретичним підґрунтям для користувачів Трудового кодексу України й забезпечить однозначність тлумачень його положень.

На відміну від КЗпП України, проект Трудового кодексу України визначає всі істотні терміни і поняття у сфері регулювання трудових відносин. Зокрема, вперше на законодавчому рівні визначено термін «трудова відносина» [1].

Трудова відносина — відносина між працівником і роботодавцем, відповідно до яких працівник за винагороду особисто виконує визначену роботодавцем роботу (трудова функція) під його керівництвом та контролем з дотриманням правил внутрішнього трудового розпорядку (ст. 31 Трудового кодексу) [3; 1].

Термін «трудо́ві відносини» має особливе значення. Наявність його законодавчого визначення дає змогу доводити факти підміни трудових відносин цивільно-правовими (договори підряду, договори на виконання робіт тощо) [3; 1].

Беззаперечною перевагою проекту Трудового кодексу є його процедурність — визначення чіткого порядку дій роботодавця і працівника на різних етапах реалізації трудових відносин. З-поміж головних ознак — встановлення часових меж (строків і термінів) певних дій, а також їх послідовності.

Одна з провідних тематичних ліній Трудового кодексу України — державний нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства. Зокрема, у Трудовому кодексі визначено завдання інспекції праці, повноваження інспекторів, їх права та службові обов'язки. Встановлено, що органи державного контролю здійснюватимуть облік підконтрольних об'єктів і збиратимуть інформацію про дотримання роботодавцями трудового законодавства [3; 1].

У свою чергу, нагляд і контроль за дотриманням трудового законодавства не підмінятиме передбаченої законодавством процедури розв'язання індивідуальних і колективних трудових спорів.

Структурно проект Трудового кодексу України складається з книг, глав і статей. До нього включено дев'ять книг:

- I. Загальні положення.
- II. Виникнення та припинення трудових відносин. Трудовий договір.
- III. Умови праці.
- IV. Особливості регулювання трудових відносин за участю окремих категорій працівників і роботодавців.
- V. Професійна (службова) кар'єра.
- VI. Колективні трудові відносини.
- VII. Нагляд та контроль за дотриманням трудового законодавства.
- VIII. Відповідальність сторін трудових відносин.
- IX. Індивідуальні трудові спори [3].

Зауважимо, що Проект Трудового кодексу України, прийнятий у першому читанні, містив 398 статей щодо принципів правового регулювання трудових відносин і порядку їх реалізації.

Протягом обговорення була проведена кропітка робота, яка відзначалася дискусіями, пошуком аргументів і компромісів між сторонами соціального діалогу [1]. Але прийняття основного документу сприятиме якісному становленню і розвитку й реалізації важливих пріоритетів у галузі трудового права України.

Література

1. Івченко І. На порядку денному — Трудовий кодекс / Ірина Івченко [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://kadrovik01.com.ua/news/na_porjadku_dennomu_trudovijj_kodeks/
2. Конспект лекцій з курсу «Трудове право України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://radnuk.info/pidrychnuku/tryd-pravo/649-konspekt.html>
3. Проект Трудового кодексу України від 27.12.2014 р. № 1658 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

М.В. КРІКРІВЦЕВА,
студентка Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СУЧАСНИЙ СТАН МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

Розглянуто сутність поняття «іноземні інвестиції». Визначено особливості механізмів правового регулювання іноземних інвестицій в Україні. Проаналізовано міжнародний досвід в сфері правового захисту іноземних інвестицій. Надано практичні рекомендації та напрямки вдосконалення українського законодавства в сфері інвестицій.

Ключові слова: інвестиції, іноземні інвестиції, інвестиційне право, інвестиційна діяльність, захист інвестицій

Рассмотрена суть понятия «иностранные инвестиции». Определены особенности механизмов правового регулирования иностранных инвестиций в Украине. Проанализирован международный опыт в сфере правовой защиты иностранных инвестиций. Предоставлены практические рекомендации и направления совершенствования украинского законодательства в сфере инвестиций.

Ключевые слова: инвестиции, иностранные инвестиции, инвестиционное право, инвестиционная деятельность, защита инвестиций.

The core of international investment is considered. The peculiarities of the mechanism of foreign investments regulation are revealed. International experience in the sphere of law protection of international investment is analyzed. The practical recommendations and directions of improvement of the Ukrainian legislation in the investment sphere are provided.

Key words: investments, international investments, investment law, investment activity, investments protection.

Постановка проблеми. Більшість країн світу вважають за потрібне спрямовувати свої зусилля на підвищення інвестиційної привабливості іноземних інвестицій та збільшення їх обсягів в національну економіку, в першу чергу, шляхом удосконалення правового регулювання інвестиційної діяльності. Для господарства України дуже важливим є залучення іноземних інвестицій, як одного з найефективніших механізмів розвитку та діяльності вітчизняних підприємств. Необхідність залучення іноземних інвестицій передбачена зниженням ділової інвестиційної активності, необхідністю технічної та технологічної модернізації як виробництва, так і всієї ринкової інфраструктури, потребами впровадження в усі сфери господарського механізму нових методів управління.

Стан дослідження. Йдеться про низку публікацій вітчизняних та закордонних вчених-економістів та юристів, які присвячені дослідженню та аналізу правового регулювання іноземних інвестицій. Велике значення мають дослідження зарубіжних авторів (Д. Стейнер, Р. Вернон, С. Гаймер, Р. Лакруа, У.Фішер, І. Ансоф, Д. Бранденбург, С. Бір, І. Форестер, С. Уеми та інші) з питань оцінки ефективності інвестицій в умовах ринкових відносин. Вагомий внесок в економічну теорію з питань інвестиційної політики та ефективності капітальних вкладень зробили також і українські вчені: В.П. Александрова, О. М. Алімов, Ю. М.

Бажал. Є. Р. Бершеда, І. І. Лукінов, А. А. Пересада, П. С. Рогожин, В. Я. Шевчук, Е. Й. Шилов та інші.

Разом з тим слід визнати, що у сучасній вітчизняній юридичній літературі мають місце також роботи не тільки вчених, а й практикуючих у сфері інвестиційного законодавства юристів: Д. Рамбовізо, В.П. Михайліва, М.П. Денисенко.

Метою статті є визначення правових механізмів захисту іноземних інвестицій в Україні, їх проблем та перспектив для забезпечення ефективного використання інвестиційних ресурсів для економічного зростання.

Виклад основного матеріалу. Термін “іноземні інвестиції”, як економічне юридичне явище, яке сьогодні все більше привертає увагу вчених, неоднозначно та різнобічно тлумачиться у різних літературних джерелах. Найприйнятнішим визначенням терміну “іноземні інвестиції”, є визначення, яке дано в Законі України “Про режим іноземного інвестування” (ст.1): “Іноземні інвестиції — цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об’єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту” [3].

Однак, на думку професора В.М. Косака [5], не зовсім вдалим є визначення категорії “іноземні інвестиції” через категорію “цінності”, оскільки остання є ширшою і об’єднує також об’єкти, які не пов’язані з інвестуванням. Тому категорію “цінності” необхідно замінити конкретнішими об’єктами: гроші, цінні папери, майнові права тощо.

Підсумовуючи результати досліджень літературних джерел, визначення іноземних інвестицій можна сформулювати так: іноземні інвестиції — це грошові кошти, цінні папери, майно та майнові права, результати інтелектуальної діяльності, інші цінності, передбачені чинним законодавством, що вкладаються іноземними інвесторами в об’єкти інвестиційної діяльності, які не заборонені законом, з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту.

Іноземні інвестиції можуть вкладатися в будь-які об’єкти, інвестування в які не заборонено законами України. Слід, однак, зазначити наявність законодавчих обмежень щодо деяких об’єктів. Так, ст. 13 Конституції України встановлює, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об’єктами права власності Українського народу [1]. Земля, що є основним національним багатством, перебуває під особливою охороною держави. Відтак, іноземне інвестування у зазначені об’єкти може здійснюватися лише у формах, не заборонених законодавством України та з дотриманням встановленого порядку, тобто з урахуванням відповідних положень Земельного кодексу України (статті 122-139 та ін.), Кодексу України про надра (ст. 4), Водного кодексу України (ст. 6), Лісового кодексу України (ст. 6) та інших нормативно-правових актів.

Крім того, іноземні інвестори не можуть вкладати інвестиції в об’єкти права державної власності, що не підлягають приватизації, у формі набуття права власності на ці об’єкти.

Власне законодавство про інвестиційну діяльність та про іноземне інвестування в Україні з'явилося після прийняття 24.08.1991 р. Акта проголошення незалежності України.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 р. першим нормативним актом, в якому викладено загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України. В цьому Законі також передбачено, що поряд з іншим інвестиційна діяльність в Україні здійснюється на основі іноземного інвестування.

Спеціальним нормативно-правовим щодо регулювання іноземних інвестицій є прийнятий 19.03.1996 р. Верховною Радою України Закон «Про режим іноземного інвестування» [3], який скасував дію однойменного Декрету Кабінету Міністрів України від 20.05.1993 р., законів України «Про іноземні інвестиції» (1992 р.), «Про державне заохочення іноземних інвестицій» (1994 р.).

На сьогодні реально існує необхідність реалізації в законодавстві України низки положень, які узгоджувалися б з міжнародно-правовими стандартами з питань захисту права власності іноземних інвесторів. Кроком в цьому напрямі повинно стати приєднання України до Вашингтонської конвенції 1965 р. «Про порядок розв'язання інвестиційних спорів між державами та іноземними особами» та Сеульської конвенції 1985 р. «Про заснування Багатостороннього Агентства по гарантіям інвестицій», які розроблені й успішно діють під егідою Міжнародного банку реконструкції і розвитку, а також до конвенцій та низки інших міжнародних угод, що регулюють діяльність в області іноземного інвестування [5].

Для іноземних інвесторів на території України відповідно до ст. 7 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» можуть запроваджуватися такі правові режими для іноземних суб'єктів господарської діяльності:

- національний режим є загальним правилом (якщо інший правовий режим не встановлено відповідно до закону) і передбачає наявність у іноземних суб'єктів господарювання такого ж обсягу прав та обов'язків, як і у вітчизняних суб'єктів господарської діяльності (резидентів); цей режим застосовується щодо всіх видів господарської діяльності іноземних суб'єктів, пов'язаної з їх інвестиціями на території України, а також щодо експортно-імпортних операцій іноземних суб'єктів господарської діяльності тих країн, які входять разом з Україною до економічних союзів;

- режим найбільшого сприяння, відповідно до якого іноземні суб'єкти господарської діяльності мають обсяг прав, преференцій та пільг щодо мит, податків та зборів, якими користується та/або буде користуватися іноземний суб'єкт господарської діяльності будь-якої іншої держави, якій надано згаданий режим, за винятком випадків, коли зазначені мита, податки, збори та пільги по них встановлюються в рамках спеціального режиму; режим найбільшого сприяння надається на основі взаємної угоди суб'єктам господарської діяльності інших держав згідно з відповідними договорами України та застосовується зазвичай у сфері зовнішньої торгівлі;

- спеціальний режим, який застосовується до територій спеціальних економічних зон, а також до територій митних союзів, до яких входить Україна, і в разі встановлення будь-якого спеціального режиму згідно з міжнародними договорами за участю України [2].

Спеціальними законами можуть встановлюватися певні обмеження для іноземних інвесторів. Так, згідно з ч. 1 ст. 2 Закону України “Про страхування”, страхова діяльність в Україні може здійснюватися виключно страховиками - резидентами України. Відповідно до Закону “Про банки і банківську діяльність” (статті 21-22) створення на території України комерційного банку за істотної (понад 10% статутного капіталу) участі іноземного інвестора здійснюється в дозвільному порядку.

Законами України можуть визначатися території, на яких діяльність іноземних інвесторів та підприємств з іноземними інвестиціями обмежується або забороняється, виходячи з вимог забезпечення національної безпеки [4].

При аналізі інвестиційного законодавства інших країн, стає зрозумілим, що інвестиційна політика регулюється відповідними законодавчими актами, переважно в країнах, що розвиваються, а в деяких, як наприклад, у Китаї, навіть конституційно закріплюється. У розвинених країнах, як правило, застосовується загальне національне законодавство.

Інвестиційна політика приймаючих країн у різні періоди змінюється, але в основному спрямована на стимулювання інвестицій, обмеження їх доступу або повну заборону.

Щодо методів стимулювання інвестицій, наразі застосовуються податкові, фінансові пільги і привілеї, надання спеціальних режимів, як валютних, так і митних. Податкові пільги передбачають зниження податку на прибуток або повне звільнення на певний період, надання права прискореної амортизації; зниження ставок прибуткового податку залежно від обсягів продажу, зменшення ставок ПДВ залежно від рівня і розмірів національної компоненти загального обсягу інвестицій. Фінансові стимули передбачають надання прямих урядових субсидій, позик на пільгових умовах, участь урядових фондів чи держави у капіталі.

Політика обмежень має метою захист національних інтересів, протидію домінуванню іноземного капіталу у важливих для економічної безпеки галузях. Переважно застосовують: обмеження часток участі, визначення обов'язкової частки участі національного капіталу, особливий контроль за інвестиціями у розробці надр, обмеження у використанні прибутків, видачі ліцензій, вимоги забезпечення зайнятості, обсягів залучення національного капіталу, дотримання національних стандартів, правил обміну і звітності порядку реєстрації, заборону інвестиційної діяльності у певних галузях.

Кожна держава самостійно встановлює порядок допуску іноземного капіталу на свою територію - в одних країнах діє дозвільна або ліцензійна система (Індія, країни Латинської Америки), в інших встановлено режим вільного допуску іноземного капіталу. Держави, які проводять політику найбільш активного залучення іноземного капіталу, приймають спеціальні інвестиційні кодекси (Ки-

тай, Польща, Угорщина, Аргентина, Мексика). Повсюдно правове регулювання іноземних інвестицій здійснюється не колізійним методом, а безпосередньо матеріально-правових (в основному з використанням національних матеріально-правових норм) [7].

Регулювання інвестиційної діяльності орієнтоване на максимальне використання конкурентних переваг, рівень лібералізації податкового законодавства, стабілізацію фінансової сфери, використання прихованих факторів.

Якщо проаналізувати іноземний досвід поліпшення притоку інвестицій, то популярними заходами є, наприклад, страхування експортних кредитів; створення спеціальних фондів. Так, у США, Німеччині та Австрії - корпорації з підтримки приватних інвестицій, у Франції - Центральна фінансова корпорація з економічного співробітництва, в країнах Північної Європи - фонди співробітництва з країнами, що розвиваються. Іншою категорією заходів є створення системи кредитування з пільговим оподаткуванням прибутку, страхування ризиків і втрат, надання інформаційних послуг.

Переважає більшість питань інвестиційної діяльності в міжнародній сфері традиційно регулюється на двосторонньому рівні, в основному на підставі міждержавних угод про взаємний захист та заохочення іноземних інвестицій. Такі угоди укладаються і за участю України для вирішення питань правового режиму іноземних інвестицій на українській території та капіталовкладень українських інвесторів за кордоном. Україною укладено близько 60 угод про взаємне сприяння та взаємний захист інвестицій. Так, серед них угоди, укладені з Республікою Панама в 2003 році (ратифікована Законом України № 3095-IV від 16.11.2005 року), Урядом Республіки Сан-Марино в 2006 році (ратифікована Законом України № 571-VI від 19.09.2008 року), зі Словацькою Республікою у 2007 році (ратифікована Законом України № 128-VI від 06.03.2008 року), з Урядом Ізраїлю в 2010 році (ратифікована Законом України № 3451-VI від 01.06.2011 року), та інші.

Аналіз стану правового регулювання в інвестиційній сфері України свідчить про те, що інвестиційне законодавство потребує подальшого вдосконалення, адже, незважаючи на розгалужену систему правових актів, говорити про цілісну і взаємоузгоджену систему законодавства наразі передчасно.

Іноземне інвестування відбувається при наявності двох головних факторів: спонукальних мотивів і регулювання. Кожен процес вкладення засобів здійснюється і розвивається в специфічних і багато в чому неповторних внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних і політичних умовах. Тому, на мою думку, українським політикам слід сконцентруватися саме на мотивувальних факторах для іноземних інвесторів, що, в першу чергу, означає наявність гарантій та зниження ризиків інвестування, а саме: гарантії правового захисту інвестиційної діяльності та належного вирішення інвестиційних спорів, гарантії щодо примусових вилучень та незаконних дій державних органів та їх посадових осіб, гарантії виплат компенсацій та відшкодування збитків у разі їх заподіяння іноземним інвесторам, зокрема, у випадку націоналізації чи реквізиції майна, гарантії у разі зміни законодавства, у разі припинення інвестиційної діяльності, зокрема, щодо

переказу прибутків, одержаних внаслідок інвестиційної діяльності, а також репатріації самих інвестицій.

Водночас важливим зовнішньополітичним й економічним пріоритетом України на сьогодні, особливо, після підписання Угоди про асоціацію, є її інтеграція до європейського співтовариства, впровадження європейських норм бізнесу та стандартів життя. Ефективним інструментом досягнення Україною вищезазначених стратегічних цілей є залучення досвіду у сфері іноземного інвестування країн - членів ЄС.

Висновки. Національне законодавство у сфері регулювання інвестиційної діяльності нестабільне, нормативно-правова база зазнає постійних змін, оскільки в процесі її формування одні нормативно-правові акти приймаються, інші відміняються, або їх положення знаходять своє відображення в інших нормативно-правових актах. Водночас важливим зовнішньополітичним й економічним пріоритетом України на сьогодні, особливо, після підписання Угоди про асоціацію, є її інтеграція до європейського співтовариства, впровадження європейських норм бізнесу та стандартів життя. Ефективним інструментом досягнення Україною вищезазначених стратегічних цілей є залучення досвіду у сфері іноземного інвестування розвинутих країн. Використання такого досвіду в інвестиційній сфері є одним з головних чинників стабілізації та економічного розвитку України, а також можливістю наблизитися ще на один крок до європейської інтеграції.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — ст. 141.
2. Закон України від 16.04.1991 № 960-XII (960-12) “Про зовнішньоекономічну діяльність” // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 29. — С. 377.
3. Закон України від 19.03.1996 № 94/96-ВР “Про режим іноземного інвестування” // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 19. — С. 80.
4. Борщевський В. Зовнішні інвестиції як ресурс для місцевого розвитку / В. Борщевський. — К.: Інститут Реформ, 2010. — 74 с.
5. Косак В.М. Правові засади іноземного інвестування в Україні. — Львів: Центр Європи, 2005. — 223 с.
6. Мокій, А. І. Міжнародні організації: навч. посібник для ВНЗ / А. І. Мокій, Т. П. Яхно, І. Г. Бабець. - К. : Центр учбової літератури, 2011. — 280 с.
7. Стігліц, Дж. Глобалізація та її тягар / Дж. Стігліц; пер. з англ. — К. : Вид. дім „КМ Академія”, 2003. — 252 с.

Т.І. СЕРПОКРИЛОВА,
студентка Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПОВІТРЯНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ

У статті розглядається сутність сучасної світової тенденції — лібералізації правового регулювання міжнародних повітряних перевезень. Акцентується увага на істотній ролі двосторонніх угод у правовому регулюванні міжнародних повітряних перевезень. Розглядаються дев'ять комерційних свобод повітря, аналізується їх поширеність у світі. Досліджується, з яких причин країни прагнуть лібералізації в регулюванні міжнародних повітряних перевезень. Досліджується, яким чином в Україні просувається лібералізація регулювання міжнародних повітряних перевезень.

Ключові слова: міжнародні повітряні перевезення, лібералізація, свободи повітря, «відкрите небо».

В статье рассматривается сущность современной мировой тенденции — либерализации правового регулирования международных воздушных перевозок. Акцентируется внимание на существенной роли двусторонних соглашений в правовом регулировании международных воздушных перевозок. Рассматриваются девять коммерческих свобод воздуха, анализируется их распространенность в мире. Исследуется, по каким причинам страны стремятся к либерализации в регулировании международных воздушных перевозок. Исследуется, каким образом в Украине осуществляется либерализация регулирования международных воздушных перевозок.

Ключевые слова: международные воздушные перевозки, либерализация, свободы воздуха, «открытое небо».

In the article the essence of modern world trends - liberalization of legal regulation of international air transport — is under examination. The attention is focused on the essential role of bilateral agreements in the legal regulation of international air transport. Nine commercial freedoms of air are under the examination, their prevalence in the world is being analyzed. The paper explores the reasons why countries seek to regulate the liberalization of international air transport. We study how Ukraine is moving in the liberalization of international air transport regulation.

Keywords: international air transport, liberalization, freedoms of the air, "open skies".

Актуальність теми. У зв'язку з глобалізаційними процесами попит та повітряні перевезення постійно зростає, оскільки вони дають можливість пересуватися світом та перевозити вантажі дуже швидко. Це в свою чергу робить ринок повітряних перевезень привабливим для розвитку, і багато країн прагнуть збільшити свою долю в ньому. Для цього вони використовують різні інструменти, одним з найбільш поширених з яких є лібералізація. Процес лібералізації правил повітряних перевезень охопив практично весь світ, до нього приєднуються як розвинені країни, так і ті, що розвиваються. Не залишилась осторонь цього процесу і Україна [3, с.127].

Ступінь наукової розробки, нерозв'язані частини проблеми. Дослідженням сучасних тенденцій розвитку ринку міжнародних перевезень та його право-

вого регулювання постійно займаються провідні організації в галузі цивільної авіації International Civil Aviation Organization (ICAO) та International Air Transportation Association (IATA), на сайтах яких можна знайти статистику, що постійно оновлюється, а також різноманітні дослідження даної тематики; зарубіжні та вітчизняні науковці В. Г. Афанасьєв, Д. О. Бугайко, К. О. Похиленко, Ю. Ф. Кулаєв, Н. Є. Полянська, О. В. Костроміна, О. А. В. С. Вельцен, О. П. Радчук, Я. О. Добідовська та ін. Проте оскільки ця галузь постійно розвивається, необхідно постійно відслідковувати нові тенденції, аналізувати нові угоди, що укладаються, тому ця тема не втрачає актуальності незважаючи на те, що багато науковців приділяють їй свою увагу.

Метою даної статті є аналіз причин та наслідків поширення тенденції лібералізації в державній політиці, пов'язаній з міжнародними повітряними перевезеннями.

Виклад основного матеріалу. Передусім слід зазначити, що законодавство, яке регулює міжнародні повітряні перевезення, розвивається постійно. Основними напрямками його вдосконалення є напрями, що сьогодні визнаються пріоритетними практично у всіх галузях життя, а для міжнародних повітряних перевезень є особливо важливими: це дотримання прав людини та безпека. Безперечно, ці два напрями тісно взаємопов'язані, оскільки безпека пов'язана з дотриманням права людини та життя та здоров'я, а права пасажира не можуть захищатися, якщо це завдає небезпеки або загрожує небезпекою для інших. Лібералізація, про яку далі піде мова, також зумовлюється зокрема необхідністю дотримання прав людини та підвищенням безпеки перельотів.

Міжнародно-правове регулювання міжнародних повітряних перевезень є досить складним та багатоелементним. Воно включає в себе необхідність і обов'язковість виконання вимог:

- національного законодавства держави прапора перевізника, який здійснює міжнародні польоти;
- національного законодавства держави, на територію якого, з території якої або через територію якої виконується міжнародне перевезення;
- двосторонніх та багатосторонніх договорів, що регламентують міжнародні польоти та міжнародні перевезення [2, с.107].

Основними міжнародними договорами, які регулюють повітряні перевезення, є міжурядові угоди про повітряне сполучення (як правило, двосторонні). Зокрема, визначаються «договірні авіалінії», які кожна зі сторін угоди дозволяє експлуатувати призначеному для цієї мети авіапідприємству іншої договірної сторони та комерційні права, надані кожній з призначених авіакомпаній. Під комерційними правами розуміються права на здійснення перевезень пасажирів, багажу, вантажів і пошти на територію або з території договірних держав або на територію третіх країн.

Крім міжурядових угод, умови міжнародних повітряних перевезень визначаються різними відомствами, документами та дозволами. Зокрема, призначене авіапідприємство має отримати дозвіл на експлуатацію договірних ліній від відомства цивільної авіації іншої сторони. Відомства цивільної авіації можуть ви-

давати і тимчасові адміністративні дозволи на виконання міжнародних польотів у відповідну країну ще до офіційного укладення угоди про повітряне сполучення між країнами.

Відомства цивільної авіації видають в установленому порядку і спеціальні дозволи на виконання разових польотів, у тому числі для виконання додаткових, чартерних і спеціальних рейсів, якщо такі польоти не вимагають узгодження по дипломатичних каналах.

У міжурядових і міжвідомчих документах часто визначаються інші умови комерційної експлуатації міжнародних авіаліній, в тому числі регламентується порядок взаємовідносин між призначеними авіапідприємствами, між авіапідприємствами та користувачами повітряного транспорту (пасажирами і клієнтурою), а також третіми особами, в тому числі може визначатися рівень пасажирських і вантажних тарифів, відповідальність перевізників та ін.

Крім міжурядових угод про повітряне сполучення між країнами та міжвідомчих документів, умови експлуатації міжнародних повітряних ліній та організації повітряних перевезень визначаються двосторонніми та багатосторонніми угодами, що укладаються між авіакомпаніями, а також різними комерційними угодами між авіакомпаніями і посередниками, наприклад, між авіакомпаніями та агентами з продажу перевезень тощо. Основними комерційними угодами є угоди про комерційне співробітництво, угоди про оформлення авіап перевезень, угоди про Генерального агента, пул-угоди, код-шерінгові угоди, інтерлайн-угоди та ін. В основі таких угод лежить виплата комісійних за забезпечення комерційного завантаження і продаж перевезень на рейси відповідних авіакомпаній, а також розподіл доходів між перевізниками [2, с.108].

Крім перерахованого, міжнародно-правове регулювання міжнародних повітряних перевезень здійснюється і на багатосторонньому рівні за допомогою механізму різних міжнародних конвенцій у галузі цивільної авіації, а також міжнародних авіатранспортних організацій, основними з яких є ІКАО та ІАТА. Держава, що вступила в Міжнародну організацію цивільної авіації (ІКАО), зобов'язується всіляко сприяти успішній і прибутковій експлуатації міжнародних авіаліній. Економічні відносини між авіакомпаніями на багатосторонньому рівні регулюються тарифами і правилами Міжнародної асоціації повітряного транспорту (ІАТА).

На національному рівні низка держав у 90-х роках ХХ століття почали процес перегляду своєї авіатранспортної політики у світлі глобальної тенденції до більшої лібералізації [5]. Деякі з цих концепцій спрямовані на лібералізацію повітряних сполучень повністю або частково в односторонньому порядку без вимог порівняних прав від партнерів за двосторонніми угодами. Інші спрямовано на лібералізацію внутрішніх ринків повітряних перевезень і також на дозвіл більшій кількості перевізників виконувати польоти за міжнародними маршрутами. Лібералізація авіаринків дозволяє істотно підвищити активність пасажирських та вантажних авіап перевезень.

Лібералізація регулювання міжнародних повітряних перевезень здійснюється в декількох напрямках. Одним з них, найбільш поширеним, є лібераліза-

ція приналежності авіаперевізників. Починаючи з 40-х рр. ХХ ст., політика всіх держав в галузі міжнародних повітряних сполучень і перевезень будувалася на праві держави не дозволяти, скасовувати або обмежувати польоти і перевезення іноземних перевізників по договірних лініях, якщо було відомо, що авіаперевізник «не знаходиться в переважному володінні та під фактичним контролем» цієї держави або її громадян [6].

Однак під впливом тенденцій глобалізації та лібералізації міжнародні авіаперевізники виробили нові форми співпраці, такі як альянси, спільне використання кодів, спільні підприємства і франчайзинг, що спричинило розвиток транснаціонального інвестування, тобто придбання частки в акціонерному капіталі авіаперевізників інших держав. В результаті держави опинилися в ситуації, коли заборона іноземним перевізникам здійснювати перевезення або обмеження таких перевезень призводило до відмови від деяких маршрутів повітряного сполучення. Крім того, лобіювання крупними ТНК-авіаперевізниками своїх інтересів також стало важливим чинником змін у правовому регулюванні.

Тепер країни або поступово знімають обмеження для іноземних перевізників, або взагалі відмовляються від них, встановлюючи режим «відкритого неба» для будь-яких авіаперевізників.

Також дослідники розглядають лібералізацію доступу до ринку, що пов'язана з наданням комерційних прав. Ступінь лібералізації ринку повітряних перевезень визначається передусім свободами повітря, які сторони надають одна одній відповідно до положень угод про повітряне сполучення. Сьогодні нараховують дев'ять свобод повітря. Стисло розглянемо їх:

- перша свобода: іноземний перевізник має право прольоту через територію країни, не здійснюючи на ній посадки. Ця свобода надається найчастіше, щоправда, за неї можна попросити оплату;

- друга свобода: іноземний перевізник має право прольоту через територію країни та здійснення на цій території посадки, що не має комерційних цілей (взяття на борт або висадка пасажирів, взяття або вивантаження вантажу) — наприклад, для дозаправлення. Ця свобода, як правило, надається разом з першою. Вони такі поширені, що надаються перевізникам усіх країн-членів ІКАО, що підписали Угоду про транзит на міжнародних повітряних лініях 1944 року (їх близько 130);

- третя свобода: авіаперевізник має право брати на борт в своїй країні пасажирів, вантаж та пошту й перевозити в іншу країну;

- четверта свобода: авіаперевізник має право брати на борт в іншій країні пасажирів, вантаж та пошту й перевозити до своєї країни. Ці дві свободи також зазвичай надаються разом, на принципі взаємності, в двосторонніх угодах;

- п'ята свобода: авіаперевізник має право брати на борт в своїй країні пасажирів, вантаж та пошту й перевозити в іншу країну, там також брати на борт пасажирів, вантаж та пошту й перевозити у третю країну. Очевидно, що для надання такої свободи потрібна або трестороння угода, або низка двосторонніх угод подібного змісту між трьома країнами;

- шоста свобода: авіаперевізник має право брати на борт в іншій країні пасажирів, вантаж та пошту й перевозити до третьої країни, використовуючи аеропорт у своїй країні як вузловий центр. Цю свободу надають рідко, оскільки ніхто не заважає авіаперевізникові назвати такий рейс двома різними рейсами та виконувати подібні сполучення в межах третьої та четвертої свобод. Проте надання шостої свободи може знизити вартість квитків, тому іноді ця свобода все ж таки надається;

- сьома свобода: авіаперевізник має право брати на борт в іншій країні пасажирів, вантаж та пошту й перевозити до третьої країни, взагалі не залітаючи до своєї країни. Як правило, держави все-таки не дозволяють іноземним авіаперевізникам настільки серйозно конкурувати з власними авіаперевізниками та не надають цю свободу, однак вона поширена в ЄС;

- восьма свобода: авіаперевізник має право здійснювати рейс між трьома точками, одна з яких (перша або остання) знаходиться в його країні, а дві другі — в іншій країні;

- дев'ята свобода: авіаперевізник має право здійснювати внутрішній рейс в іншій країні. Ці дві останні свободи називають «правом каботажу».

Раніше країни дуже неохоче надавали одна одній ці свободи окрім перших двох — так званих «транзитних свобод». Однак останнім часом ситуація змінюється. На двосторонньому рівні близько 3/4 двосторонніх угод про повітряне сполучення, які були нещодавно укладені або переглянуті, містили деякі форми домовленостей, що лібералізували деякі аспекти авіаційної взаємодії країн, такі як необмежені комерційні права (права третьої, четвертої і п'ятої, а іноді й наступних свобод), призначення декількох перевізників з обмеженнями або без обмежень маршрутів, вільне введення місткостей, ліберальні режими встановлення тарифів і вільніші критерії для володіння авіаперевізниками та їх контролю. До важливих змін належать значне збільшення кількості угод типу «відкритого неба», які надають повний доступ до ринку без обмежень по пунктах призначення, маршрутах, провізних спроможностях, частот, спільного використання кодів і тарифів [2, с.106].

Однак лібералізація пов'язана з певними ризиками. У довгостроковому плані в результаті поглинань і злиттів вірогідні поява гігантських авіаперевізників і виникнення монопольних перевізників, що може завдати збитку ринку світових авіаперевезень. Іншими словами, лібералізація несе не тільки вигоди, але і ризики, які повинні враховуватися кожною державою при виборі шляхів і методів лібералізації.

Очевидно, що повна лібералізація міжнародних повітряних перевезень більшою мірою вигідна країнам з розвиненим сектором авіаперевезень, ніж країнам з невеликими авіакомпаніями та нерозвиненою авіаційною інфраструктурою. В умовах останніх повна лібералізація може призвести до банкрутства місцевих авіакомпаній, які можуть виявитися нездатними конкурувати з високоефективними глобальними авіаперевізниками. Саме тому такі країни як США, ОАЕ та країни ЄС прагнуть лібералізувати ринок повітряних перевезень, а країни, що не мають достатньо потужних авіаперевізників, прагнуть захищати вну-

трішній ринок шляхом включення певних обмежень до двосторонніх угод про повітряне сполучення.

Сьогодні найбільш лібералізованим ринком повітряних перевезень вважається Європейський Союз, де в межах Спільного авіаційного простору (Common Aviation Area) авіаперевізникам країн-членів надаються всі дев'ять свобод повітря. Найближчим часом планується приєднання України до Спільного повітряного простору Європейського Союзу. Так, відповідно до Угоди про Спільний авіаційний простір між Україною та Європейським Союзом, всі авіакомпанії Європейського Союзу отримають право виконувати прямі рейси до України з будь-якого аеропорту на території ЄС. Так само й українські авіакомпанії зможуть літати на будь-яких напрямках між Україною та ЄС. Згідно з Угодою, Сторони на засадах взаємності надають одна одній п'яту комерційну свободу. Таким чином, українські авіаперевізники отримують можливість перевозити пасажирів між двома країнами в межах Європейського Союзу за умови, що пунктом відправлення або призначення є аеропорт на території України. Європейські авіакомпанії, в свою чергу, зможуть літати до України і продовжувати свої рейси далі до третіх країн. Європейські авіаперевізники також наділяються правом каботажу в межах території України. Таким чином, будь-яка європейська авіакомпанія зможе без будь-яких обмежень виконувати внутрішні авіаперевезення між містами України. Угода передбачає скасування будь-яких обмежень щодо кількості призначених перевізників, частоти польотів, кількості маршрутів та встановлення тарифів. Обов'язковою умовою Угоди також є приведення українського законодавства у сфері цивільної авіації у відповідність із правилами та нормами ЄС [1].

Ця Угода повинна була запрацювати ще у 2015 році, однак цього не відбулося через внутрішні проблеми ЄС: не врегульовано поняття «територія» через непорозуміння за статусом Гібралтару [4, с.162]. З боку України всі процедури виконані, з боку ЄС висловлюються сподівання, що Угода буде нарешті підписана до кінця 2016 року.

З одного боку, для українських перевізників вона є досить небезпечною, оскільки якість надання ними послуг нижча, ніж у європейських перевізників, а ціни вищі. Проте з точки зору якості самих повітряних перевезень, безперечно, зростання конкуренції є корисним.

Висновки. Лібералізація за розглянутими напрямками знижує рівень захисту національного перевізника та загострює конкурентну боротьбу, що в цілому позначається на галузі позитивно. Велика конкуренція не дає авіаперевізникам нехтувати вимогами безпеки, не дотримуватись прав пасажирів. А головне — вона допомагає розвивати ринок повітряних перевезень навіть тим країнам, які не можуть дозволити собі великі компанії-авіаперевізники. За умов глобалізації наявність та розвиненість такого ринку, наявність міжнародних повітряних перевезень у багатьох напрямках, повітряний зв'язок з різними країнами можуть стати важливішими, ніж комерційно розвинені власні авіаперевізники, здатні виконувати лише внутрішні та незначну кількість зовнішніх рейсів. Принаймні

для України, яка прагне євроінтеграції, наявність повітряних зв'язків з різними країнами, передусім з країнами ЄС, є вкрай важливою.

Напрями подальшого дослідження — це, передусім, дослідження практичних аспектів Угоди про Спільний авіаційний простір між Україною та ЄС, коли вона зрештою буде підписана.

Література

1. EU and Ukraine for a Common Aviation Area Agreement, available at: 28/11/2013. — Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-1065_en.htm (Accessed 28 November 2013).
2. Бугайко Д.О. Шляхи підвищення ефективності експлуатації міжнародних повітряних ліній у сучасних умовах розвитку світової цивільної авіації / Д. О. Бугайко, К. О. Похиленко // Наукоємні технології. - 2009. - №3. — Т. 3. — С. 105-111.
3. Бугайко Д. О. Сучасні проблеми гармонізації законодавства України про повітряний транспорт з нормами міжнародного та європейського права/ Д. О. Бугайко, М. В. Кравченко // Економіка та держава — Київ, 2011. — № 1. — С. 126-129.
4. Вельцен В.С. Окремі проблеми правової регламентації повітряних перевезень в Україні / В. С. Вельцен // Економічна теорія та право. — 2015. — №4. — С.157-164.
5. Переговори між Україною та ЄС щодо Угоди про створення спільного авіаційного простору [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://Ukraine.eu/mfa/gov/ua/press-centre/news/>
6. Чому у відкрите небо [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://http://news.finance.ua/ua/news/-/355889/chomu-u-vidkryte-nebo-pyvovarskogo-nihto-ne-letyt>

Д.Р. СИТНИК,

студент Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ТА ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Проблема забезпечення прав і свобод людини і громадянина набуває особливого значення на сучасному етапі розвитку України, як європейської держави. Суть цієї проблеми полягає у недостатньому забезпеченні прав і свобод, які закріплені в Конституції України та в їх практичній реалізації, а також у тому, що вони є недостатньо захищеними. Важливим засобом захисту прав та свобод людини є гарантії. Вони є системою норм, принципів та вимог, які забезпечують процес дотримання прав та законних інтересів людини. Адже призначенням гарантій є забезпечення сприятливих умов для реалізації конституційно - закріпленого статусу людини.

Підґрунтя сучасного розуміння прав людини було закладено ще після Другої світової війни, як реакція світової спільноти на виклики, перед якими постало людство із зародженням фашизму. Кульмінаційним моментом стало проголошення «Загальної Декларації прав людини» Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року. Перша стаття Загальної Декларації прав людини проголошує:

«...Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони обдаровані розумом і совістю й повинні діяти один щодо іншого відповідно до духу братерства...» [1].

Ці принципи закріплено і в нормах Конституції України, зокрема, в ст. 23, яка встановлює право людини на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. Основним обов'язком кожної людини є також неухильне додержання Конституції України та законів України, утримання від посягань на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68 Конституції України). Закріплені в Основному Законі права і свободи людини та громадянина не є вичерпними (ст. 22). Важливим елементом у системі захисту прав і свобод людини і громадянина є Конституційний Суд України, який є єдиним органом конституційної юрисдикції на території України, покликаний гарантувати верховенство Конституції України як Основного Закону держави та здійснює свою діяльність на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Свободи людини і громадянина складають інститут конституційного права, який містить норми, що визначають взаємини держави і особи. Тому, як відзначають П. Рабінович і М. Хавронюк «...Гарантії реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина - це умови та засоби, принципи та норми, які забезпечують здійснення, охорону і захист зазначених прав, є порукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина...» [2, с.246].

Так, Конституцією України закріплюється право особи звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (ст. 55), що є спеціальним інститутом у системі захисту прав і свобод людини та є врахуванням досвіду інституту омбудсмена (Уповноваженого з прав людини) європейських країн. Відповідно до положень Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» запроваджено парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції. Прийняття даного закону стало позитивним зрушенням в рамках позасудового захисту статусу особи та наближенням до міжнародно-правових стандартів.

Сучасний стан правового статусу людини в Україні свідчить про недосконалість та розбалансованість механізму забезпечення прав і свобод особи. Проголошення особистих прав і свобод людини та громадянина є важливою, але не єдиною ознакою правопорядку у суспільстві. Необхідно також створити відповідні умови для реалізації прав і свобод, що повинні забезпечуватися надійною системою їхніх гарантій.

Так, А. Олійник зазначає, що розуміння захисту прав і свобод людини та громадянина включає в себе категорії забезпечення, гарантування та здійснення суб'єктивного права. На думку науковця, забезпечення конституційних свобод і

недоторканості людини та громадянина в Україні - це створення сприятливих умов для їх здійснення, охорона, захист суб'єктивних свобод від правопорушення, відновлення порушеного права компетентними державними органами чи органами місцевого самоврядування, їх посадовими або службовими особами та об'єднаннями громадян здійснення матеріальних чи процесуальних юридичних засобів. [3, с.153].

Отже, сучасні умови розвитку України, її прагнення приєднання до Європейського союзу, здійснення таких кроків як ратифікація Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини і відповідних зобов'язань держави є тими основними факторами, які визначають юридичну відповідальність української держави по забезпеченню захисту основних прав і свобод людини і громадянина, створенню засобів та процедур, вироблення відповідних механізмів у цьому напрямку.

Література

1. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.
2. Рабінович П.М. Права людини і громадянина: Навч. посіб. / П.М. Рабінович, М.І. Хавронюк. - К.: Атіка, 2004. - 246 с.
3. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні: Монографія. / А.Ю. Олійник - К.: Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. - 153 с.

УДК 536.42:611.013.85:612.015.21:57.043:547.426.1

О.М. БОБРОВА,

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник

О.В. ЗІНЧЕНКО,

доктор біологічних наук, професор

Ю.С. ГОВОРОВА,

молодший науковий співробітник

Е.О. НАРДІД,

кандидат медичних наук, науковий співробітник

Інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України

ФАЗОВА ПОВЕДІНКА ФРАКЦІЙ ЕКСТРАКТІВ КРІОКОНСЕРВОВАНОЇ ПЛАЦЕНТИ ПРИ ТЕМПЕРАТУРАХ НИЖЧЕ 0°C

Стаття присвячена дослідженню низькотемпературних фазових переходів у фракціях екстрактів плаценти, отриманих методом гель-хроматографії. Плацента була кріоконсервована з використанням гліцерину. Методом диференційної скануючої калориметрії показано, що зберігання плаценти при -196°C на протязі 6 місяців як з криопротектором, так і за його відсутності достовірно не впливає на температури та характер фазових переходів у досліджених фракціях екстрактів плаценти.

Ключові слова: фазові переходи, калориметрія, екстракт плаценти, кріоконсервування, криопротектори

Статья посвящена исследованию низкотемпературных фазовых переходов во фракциях экстрактов плаценты, полученных методом гель-хроматографии. Плацента была кріоконсервирована с применением глицерина. Методом дифференциальной сканирующей калориметрии показано, что хранение плаценты при -196°C в течении 6 месяцев, как с криопротектором, так и в его отсутствиі достоверно не влияет на температуры и характер фазовых переходов в исследованных фракциях экстрактов плаценты.

Ключевые слова: фазовые переходы, калориметрия, экстракт плаценты, кріоконсервирование, криопротекторы.

The article is devoted to the investigation of the low-temperature phase transitions in placenta extract separate fractions, obtained by gel-chromatography method. Placenta was cryopreserved with the use of glycerol. Using differential scanning calorimetry it has been shown that the placenta storage at -196 °C during 6 months either with the cryoprotector, or without did not significantly affect both the temperature and the nature of the phase transitions in studied placenta extract fractions.

Key words: phase transitions, calorimetry, placenta extract, cryopreservation, cryoprotectants.

Успішне використання препаратів плаценти у дерматології, косметології, терапії, хірургії, неврології та інших галузях обумовлюють необхідність збереження їх біологічної активності протягом тривалого часу [1, 2]. Кріоконсервування біологічних об'єктів є сучасним засобом їх довготривалого зберігання, оскільки швидке охолодження біологічних об'єктів до -196°C та їх подальше зберігання у кріобанках може забезпечити повну зупинку протікання у них всіх процесів. Пошкодження біологічних об'єктів у процесі низькотемпературного зберігання безпосередньо пов'язують з процесом заморожування—відігріву і фазовими переходами, які мають місце за низьких температур [3]. Використання кріозахисних сполук у процесі низькотемпературного зберігання дозволяє зменшити кріопошкодження тканин при кріоконсервуванні. Авторами роботи [4] було показано, що гліцерин найбільш ефективно сприяє збереженню антиоксидантних властивостей плаценти при її зберіганні за температури рідкого азоту. Оцінка впливу зберігання плаценти при -196°C з застосуванням гліцерину на властивості окремих фракцій екстрактів плаценти людини (ЕПЛ) раніше не досліджувалось. Зміна складу і властивостей ЕПЛ може призводити до зміни міжмолекулярних взаємодій у складних системах, якими є клітинні суспензії з додаванням цих екстрактів. Для більш точного аналізу відмінностей взаємодій з клітинами доцільним є використання у дослідженнях фракцій ЕПЛ а не цілих екстрактів. Дослідження фазової поведінки біологічних об'єктів при температурах нижче 0°C може дозволити отримати інформацію о міжмолекулярних взаємодіях у системі і об утвореннях комплексів між компонентами системи.

Тому метою даного дослідження було вивчення фазових переходів фракцій екстрактів плаценти, кріоконсервованої з таким кріопротектором, який знайшов широке застосування в кріобіологічній практиці, як гліцерин.

Матеріалом дослідження служили водно—сольові екстракти плаценти (ЕПЛ) та еритроцити донорської крові людини (чоловіча II+), заготовленої на консерванті «Глюгіцир».

Плаценту звільняли від сполучної тканини і поміщали у фізіологічний розчин з 10% концентрацією гліцерину або без нього (контроль) на 2 години (вагове співвідношення тканини і розчину кріопротекторів 1:1), тоді плаценту поміщали в пластиковий контейнер і переносили в рідкий азот (-196°C), де зберігали 6 місяців. Плаценту розморожували при кімнатній температурі, відмивали в 6—кратному об'ємові фізіологічного розчину і одержували з них ЕПЛ звичайним методом [4]. Цей метод включає до себе гомогенізування тканини з фізіологічним розчином на високошвидкісному гомогенізаторі, витримування гомогенату при 4°C на протязі 12 годин, центрифугування при 1500g на протязі 25 хвилин та фільтрування через мембранний фільтр 0,45 мкм. Фільтрат є водно—сольовим екстрактом плаценти. Окремі фракції з нього одержували методом гель—хроматографії з використанням сефадексів G—100 та G—200 («Loba Feinchemie», Австрія) на колонках 27x1 та 21x2 см.

Еритроцити з цільної донорської крові тричі відмивали фосфатно—сольовим буфером з центрифугуванням протягом 5 хвилин при 1500g. Осад еритроцитів для подальших досліджень змішували з фракціями ЕПЛ у співвідношенні 1:1 та інкубували на протязі 1 години.

Дослідження фазових переходів здійснювали на диференціальному скануючому калориметрі, розробленому у ІПКіК НАНУ [5]. Принцип його роботи базується на реєстрації теплових потоків, що потрапляють до зразка у процесі його безперервного нагріву [6]. Зразки вагою 1 г поміщали у тонкостінний стакан з нержавіючої сталі з товщиною стінок 0,1 мм, закривали кришкою і охолоджували зануренням до рідкого азоту із середньою швидкістю охолодження 200°C/хв. Температури фазових переходів визначали за допомогою термограм, отриманих при нагріві зі швидкістю 0,5°C/хв у діапазоні температур $-150 \div 0^\circ\text{C}$. Інтерпретацію термограм проводили, як описано у роботах [5, 7].

На рисунку 1 наведено термограми фракцій ЕПЛ та їх сумішей з еритроцитами, які було отримано методом низькотемпературної диференційної скануючої калориметрії. Видно, що на термограмах усіх досліджуваних зразків зареєстровано один екзотермічний та два ендотермічних ефекти. Вузький екзотермічний пік 1, імовірно, відображає інверсію молекул, які мають вуглець-вуглецеві зв'язки [8]. Цей перехід відображає зміну конформації молекул і, відповідно, може викликати їх функціональні зміни. Він розвивається при температурі $-84 \div -87^\circ\text{C}$ у залежності від молекулярної маси фракції. Змішування фракцій з еритроцитами викликає істотне зменшення інтенсивності цього ефекту і підвищення температури. Імовірно присутність клітин гальмує розвиток цього процесу. При подальшому підвищенні температури на термограмах фракцій ЕПЛ спостерігається інтенсивний пік плавлення евтектичних складів. Це свідчить про те, що при охолодженні фракцій розвинулась кристалізація евтектичних складів H_2O і NaCl . У водних розчинах NaCl евтектична кристалізація протікає за температурою $-21,2^\circ\text{C}$, а у досліджених зразках фракцій ця температура на декілька градусів вища, що, імовірно, пов'язано зі змінами міжмолекулярних взаємодій у складній біологічній системі. У присутності еритроцитів інтенсивність розвитку евтектичного плавлення, як і у випадку з інверсією істотно зменшується. Температура розвитку цього процесу знижується. Пік 3 плавлення льоду має велику інтенсивність у всіх зразках.

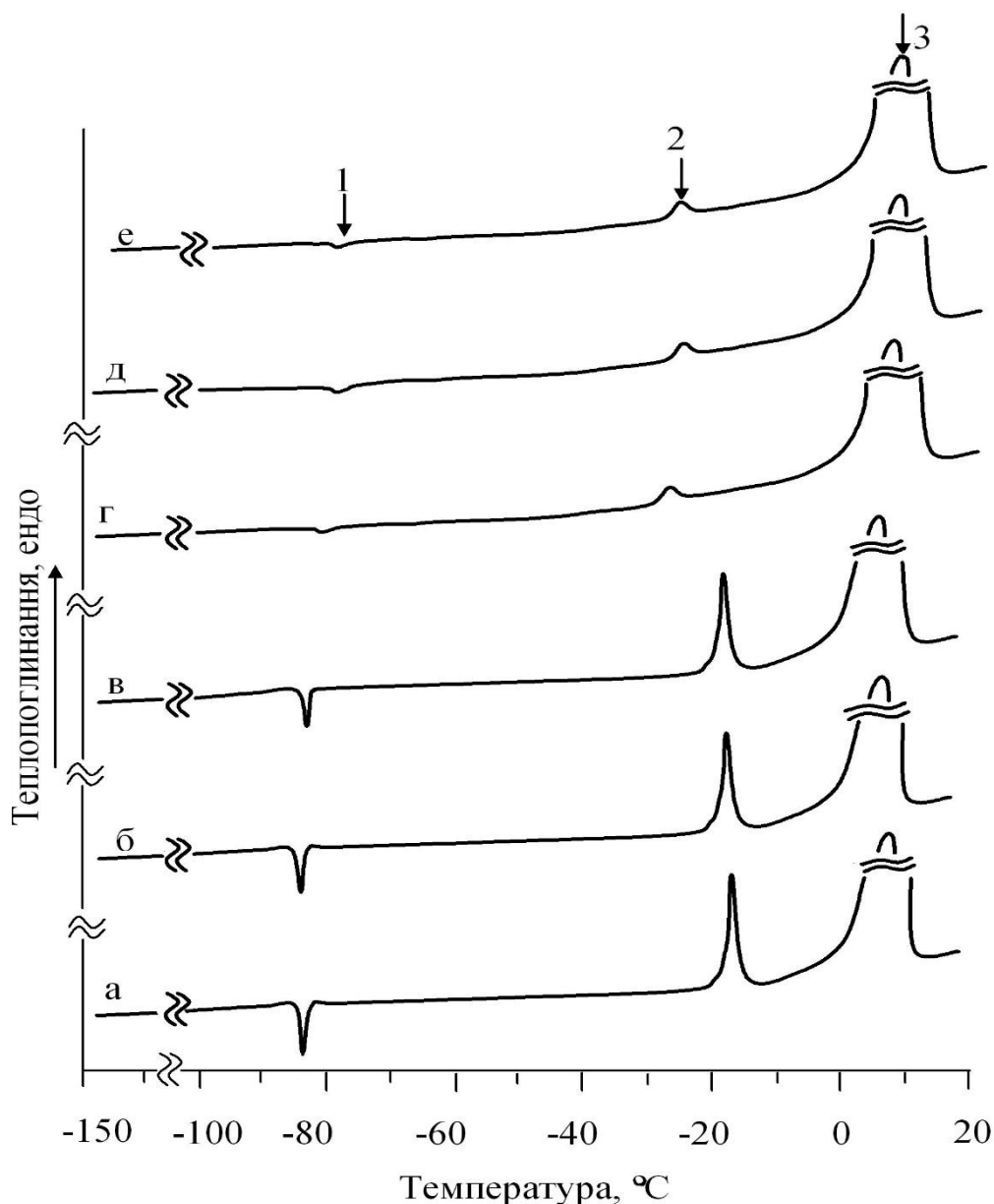

Рис. 1 ДСК–термограми: а – фракція менш за 5 кДа; б – фракція 50 кДа; в – фракція більше 150 кДа; г – суспензія еритроцитів з фракцією менш за 5 кДа; д – суспензія еритроцитів з фракцією 50 кДа; е – суспензія еритроцитів з фракцією більше 150 кДа. Цифрами позначені піки термічних ефектів (пояснення у тексті).

Раніше нами було досліджено фазові переходи у фракціях екстрактів зі свіжоотриманої плаценти і плаценти, кріоконсервованої за відсутності кріопротекторів [9]. Порівняльний аналіз цих даних дозволяє відмітити відсутність достовірних змін розвитку фазових переходів при кріоконсервуванні плаценти з використанням гліцерину.

Таким чином, застосування методу ДСК для дослідження особливостей фазових переходів у фракціях екстрактів плаценти людини, а також у суспензіях еритроцитів з додаванням цих фракцій дозволило виявити загальні закономір-

ності впливу клітин на низькотемпературні фазові переходи в різних фракціях екстрактів плаценти, яка зберігалася при -196°C на протязі 6 місяців.

Показано, що зберігання плаценти при -196°C на протязі 6 місяців як з криопротектором, так і за його відсутності не впливає на температури фазових переходів як у фракціях екстрактів, отриманих з цієї плаценти, так і у сумішах, які містять вказані фракції і еритроцити.

Порівняльний аналіз результатів дослідження фазових переходів показав, що додавання у суспензію еритроцитів фракцій зі свіжоотриманої плаценти і плаценти, що зберігалася при -196°C на протязі 6 місяців, призводить до значної зміни температур і інтенсивності піків інверсії, евтектики і плавлення. У присутності клітин зменшується інтенсивність піку інверсії і плавлення евтектики у водно-сольових розчинах білків, що є фракціями екстрактів плаценти.

Література

1. Debashree De. Analysis of free and bound NADPH in aqueous extract of human placenta used as wound healer / De Debashree, D.C. Piyali, B. Debasish // *J. Chromatogr.* – 2009. – Vol. 877. – P. 2435–2442.
2. Rahul G. Glutamate is the chemotaxis-inducing factor in placental extracts / G. Rahul, Ch. Dhruvajyoti // *Amino Acids.* – 2009. – Vol. 37. – P. 359–366.
3. Актуальные проблемы криобиологии и криомедицины / под ред. А.Н. Гольцева. – Харьков, 2012. – 767 с.
4. Антиоксидантная активность экстрактов, полученных из тканей плаценты / С. Л. Розанова, Е. И. Науменко, Е. Д. Розанова, О. А. Нардид // *Вісник проблем біології і медицини.* – 2011. – Вип. 3, №. 2. – С. 134–137.
5. Зинченко А. В. Исследование фазовых переходов и физических состояний водных растворов многоатомных спиртов в диапазоне температур -150°C – 0°C : автореф. дис. на здобуття ступеня канд. фіз.-мат. наук : спец. 01.04.15 «Молекулярна фізика» / А. В. Зинченко. – К., 1983. – 20 с.
6. Уэндладт У. Термические методы анализа / У. Уэндладт. – М. : Мир, 1978. – 526 с.
7. Влияние автоклавированных экстрактов плаценты человека на фазовое поведение суспензий клеток при температуре ниже 0°C / А. В. Зинченко, Е. Н. Боброва, М. И. Щетинский [и др.] // *Проблемы криобиологии и криомедицины.* – 2013. – № 1. – С. 16–21.
8. Потапов В. М. Стереохимия / В. М. Потапов. – М.: Химия, 1988. – 463 с.
9. Влияние низкотемпературного хранения плаценты человека на фазовые переходы во фракциях экстрактов плаценты и в смесях с клетками / А.В. Зинченко, Е.Н. Боброва, Ю.С. Говорова [и др.] // *Проблемы криобиологии.* – 2015. – т.25, №2.- С. 122-130.

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

Н.А. БОРИС,

студентка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

МОДЕЛЮВАННЯ ТА КРИПТОАНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОТОКОВИХ ШИФРІВ З ПЕРЕКРИТТЯМ ВІДРІЗКІВ ГАММИ

При сучасному швидкому зростанні темпу обігу та об'єму інформації в усіх сферах людської діяльності немає необхідності зазначати важливість використання ефективних методів захисту інформації, застосування стійких криптосистем, надійних режимів та протоколів шифрування.

Зважаючи на всі переваги, а отже і широкий спектр використання поточкових систем шифрування, зрозуміла необхідність ретельного дослідження стійкості таких систем, режимів їх роботи до різних методів криптоаналізу та визначення умов їх правильного використання, невиконання яких може призвести як до спотворення змісту зашифрованого повідомлення, так і до збільшення ймовірності отримання інформації злоумисником.

У ході дослідження ставляться наступні задачі:

- дослідження математичної моделі функціонування симетричних поточкових шифрів гаммування при інтенсивному використанні,
- програмна реалізація запропонованої комбінаторно-ймовірносної моделі,
- верифікація моделі та знаходження її основних статистичних характеристик,
- створення та програмна реалізація алгоритму відновлення відкритих текстів при наявності перекриття ключової гамми.

Схема розміщень комплектів як модель функціонування поточкового шифру гаммування.

Поточковим шифром є симетричний шифр, в якому кожен символ тексту перетворюється в символ шифротексту в залежності від ключа ключа, символу відкритого тексту, його позиції в потоці відкритого тексту. В симетричних поточкових шифрах гаммування шифрування здійснюється шляхом накладання гамми шифру на послідовність відкритого тексту, в результаті отримуємо шифрований текст. Якщо два шифрованих повідомлення отримані накладанням однакового відрізка гамми, то по двом таким криптограмам можливо відновити обидва відкритих тексти. Для визначення характеристик відрізків перекриттів гамм, що виникли при використанні однієї і тієї ж шифруючої послідовності для різних повідомлень, доцільно використовувати альтернативну постановку

задачі, а саме розглядати процес шифрування як схему розміщення комплектів елементів на колі [1].

Нехай N пронумерованих комірок розташовані на колі послідовно. В комірки розміщуємо n комплектів по m елементів в кожному так, щоб в кожному комплекті елементи з однаковою ймовірністю займають будь-які m позицій підряд, а події, що полягають в розміщенні елементів різних комплектів є незалежними.

Для такого представлення коло, з розташованому на ньому комірками, співвідноситься з періодичною гаммою, де її період відповідає повному проходженню по колу. Тоді розміщення комплектів відповідає накладанню n відкритих текстів по m символів на гамму, а перетин комплектів - використанню однакової гамми для шифрування двох різних відкритих текстів.

Для перевірки коректності програмної реалізації схеми розміщень та визначення областей зміни параметрів моделі, в яких асимптотичні оцінки достатньо коректні, за допомогою статистичного моделювання проводиться серія експериментів на ЕОМ: генерується вибірка достатнього об'єму та здійснюється перевірка виконання трьох граничних теорем за допомогою методів статистичного аналізу, а саме за допомогою критерію згоди Колмогорова-Смірнова та критерію χ^2 -квадрат Пірсона.

Відновлення відкритого тексту за наявності перекриття ключової послідовності.

Іншим напрямком дослідження є створення алгоритму відновлення відкритих текстів за умови наявності перекриття відрізків шифруючої гамми.

Вважатимемо, що символи гамми утворюють послідовність незалежних, рівноймовірно розподілених випадкових величин, а на множині відкритих текстів задано певний ймовірнісний розподіл. Неважко показати, що існує статистичний критерій, що буде однознано виявляти наявність чи відсутність перекриття шифруючих гамм у досліджуваних відрізках [2].

Нехай алфавіт Z_n - єдиний для відкритих текстів, гамми та шифртекстів, а для криптоаналізу наявні дві криптограми довжини t , про які відомо, що вони були отриманні при накладанні однакових відрізків гамми на два різних відкриті тексти.

В такому випадку отримуємо послідовність, що дорівнює посимвольній різниці відомих шифртекстів, а отже, є різницею відповідних відкритих текстів.

$$S = \{s_i\} = \{x_i - x'_i\} = \{y_i - y'_i\}, i = 0, t' - 1. (1)$$

Тепер задачу можна переформулювати наступним чином: необхідно підібрати пару відкритих текстів, посимвольна різниця яких відповідатиме відомій послідовності S . При цьому припустимо, що відкриті тексти є текстами певної природної мови, а отже вважатимемо, що розклад послідовності в різницю двох осмислених текстів є однозначним. У роботі для досягнення цієї цілі було використано метод читання в колонках, а також ряд його модифікацій [3].

Для реалізації цього методу будемо таблицю, в якій для кожної літери,

отриманої в послідовності $S(1)$, ставимо у відповідність p пар літер, різниця яких утворює необхідну літеру. Далі необхідно обирати з кожної колонки по одній парі літер так, щоб отримати два читабельні тексти. Таким чином, виходячи з припущення про належність відкритих текстів до певної природної мови, отримуємо можливість відновити відкриті тексти, використовуючи статистичний аналіз мови.

Зважаючи на припущення, що відрізок, на якому різні відкриті тексти накладуються на однакову гамму уже виявлено, процес отримання криптограм з відкритих текстів у ході дослідження не розглядається. Тому в якості вхідних даних використовуємо послідовність $S(1)$.

Першим етапом є частотний аналіз досліджуваної мови, а саме отримання статистики біграм та ймовірностей їх появи у тексті. Далі формується таблиця пар всіх можливих варіантів розкладу кожної літери з алфавіту в різницю двох інших і відбувається читання в колонках відкритих текстів.

Однак, враховуючи, що для тексту довжиною t кількість можливих варіантів становить N^t для кожного з текстів, розташування літер у кожній з колонок необхідно оптимізувати, використовуючи статистичні властивості мови.

Для переходу між колонками використовується один з двох підходів: по поодиначному максимуму біграм з відкритих текстів або по максимуму добутку ймовірностей біграми переходу з i -ї в j -ту позицію першого відкритого тексту на відповідну біграму переходу з i -ї в j -ту позицію другого.

Повним перебором стовпчиків визначається перехід між першим та другим символом, а далі, виходячи з обраної позиції, розглядаються лише варіанти з кожного наступного стовпця. Можливе покращення вказаного алгоритму за рахунок використання інших статистик мови, наприклад статистики триграм.

Результати дослідження.

Верифікація реалізації схеми розміщень елементів на колі.

Результати тесту на значення математичного сподівання випадкової величини η_r (табл. 1), а також значення середньоквадратичного відхилення:

(N,m,n)	Теоретичні			Експериментальні			σ^2		
	r=1	r=2	r=3	r=1	r=2	r=3	r=1	r=2	r=3
$(10^6, 500, 200)$	100	10	0.67	96	8	0	2.82	1.41	0.47
$(10^9, 10^4, 10^3)$	200	2	0.013	196	3	0	2.83	0.71	0.0092
$(10^{12}, 10^5, 10^4)$	200	0.2	0.00013	203	0	0	2.12	0.14	$9 \cdot 10^{-5}$
$(10^{15}, 10^7, 10^6)$	200	0.02	$1.3 \cdot 10^{-6}$	205	0	0	3.53	0.014	$9 \cdot 10^{-7}$

Табл. 1 – Результат тесту на значення математичного сподівання η_r .

Нижче наведено результати проходження статистичного критерію згоди

Колмогорова-Смірнова та критерію χ^2 для теореми про граничний стандартний нормальний розподіл та для теореми про розподіл суміші пуассонівських. В таблицях наведені значення статистик та критичні порогові значення критеріїв.

(N,m,n)	r=1		(N,m,n)	r=2	
	K-S test	χ^2 test		K-S test	χ^2 test
(10 ⁶ ,500,200)	5.702	340.02	(10 ⁶ ,500,200)	2.067	95.986
(10 ⁹ ,10 ⁴ ,10 ³)	1.657	8.365	(10 ⁹ ,10 ⁴ ,10 ³)	2.344	50.76
(10 ¹² ,10 ⁵ ,10 ⁴)	0.415	1.951	(10 ⁶ ,500,200)	0.867	25.326
(10 ¹⁵ ,10 ⁷ ,10 ⁶)	0.301	0.944	(10 ⁶ ,500,200)	0.256	16.234
Critical	0.895	82.358	Critical	0.895	82.358

Табл.2 – Результати для теорем про граничні розподіли

Виконання першого етапу перевірок моделі показало відсутність випадку перетину трьох або більше комплектів елементів для діапазонів стартових значень, що розглядаються в роботі.

Результати проходження статистичних тестів для моделі, що використовувала значення періоду $N = 10^6$, показали відсутність успішного проходження жодного тесту. Починаючи зі значення періоду в $N = 10^9$ модель проходить тести для теореми 2. Успішне проходження усіх тестів отримано для періоду $N = 10^{12}$, отже для області зміни параметрів моделі, що відповідає таким або більшим значенням періоду, кількості та довжини комплектів даної комбінаторно-ймовірнісної моделі, асимптотичні оцінки можна вважати достатньо якісними.

Відновлення різниці відкритих текстів на основі методу безключового читання.

По завершенню реалізації процедури відновлення відкритих текстів шляхом читання у колонках, отримано ряд результатів, зокрема для процедури відновлення символів відкритого тексту з послідовності S (1). Варіант переходу по максимуму з біграм максимальної ймовірності для припущень виявився неефективним, вірно підбравши 3 літери, що становить 12% від максимально вдалого варіанту. Інший варіант переходу - по максимуму добутку ймовірностей біграм-припущень. Для нього вдалося відновити 9 літер, що становить 36% від максимально вдалого варіанту розшифрування. Варто зазначити, що відносне значення результатів залишалеться постійним для вхідних текстів різної довжини.

Висновки. В даній роботі досліджено модель функціонування поточкових шифрів гаммування, отримано оцінки ймовірностей виникнення загроз накладання однакових відрізків гамми на відкриті тексти.

Проведено реалізацію та верифікацію комбінаторно-ймовірнісної моделі

функціонування поточкових шифрів - схеми розміщень комплектів елементів на колі. Знайдено області коректного використання наведених у роботі асимптотичних оцінок ймовірностей і розподілів різних перетинів відрізків гамм.

Іншим напрямком дослідження є спроба відновлення відкритих текстів за їх різницею при припущенні, що відрізок перекриття послідовності гамми уже було виявлено. На основі отриманих результатів можна сказати, що використання статистики біграм природної мови виявилось недостатньо для відновлення відкритих текстів до читабельного варіанту. Проводиться робота по вдосконаленню запропонованих алгоритмів.

Література

1. Коваленко И. Н. Избранные задачи вероятностной комбинаторики./ Коваленко И. Н., Левитская А. А., Савчук М. Н. – Киев: Наукова думка, 1986. – С.84 – 90, 106 – 111.
2. Грушо А. А. Анализ и синтез криптоалгоритмов./ Грушо А. А., Применко Э. А., Тимонина Е. Е. – Йошкар-Ола, изд. МФ МОСУ, 2000. – С.26–35.
3. Основы криптографии. / [Альферов А. П., Зубов А. Ю., Кузьмин А. С., Черемушкин А. В.] – Москва: Гелиос АРВ. 2002. – С.126–155.

В.О. ВОРОБЙОВ,

студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ З ЛОКАЛЬНИМИ ЗВ'ЯЗКАМИ НА ОСНОВІ МОДЕЛІ ІЗІНГА

В роботі розглядається модифікована модель Ізінга для відображення стадної поведінки інвесторів. Розглядатиметься одновимірний випадок – еволюцію системи скінченної кількості рівновіддалених вузлів, які приймають значення $\{\pm 1\}$ із часом. Кількість вузлів позначимо через N . В момент часу t координати вектора η позначимо через $\eta(1, t), \eta(2, t), \dots, \eta(N, t)$.

На значення кожної координати вектора діє декілька сил, а саме:

1) Дія близьких сусідів.

В момент часу t i -тий вузол $\eta(i, t)$ приймає деяке значення із $\{+ - 1\}$. На зміну значення $\eta(i, t)$ в момент часу $t + 1$ впливає значення, яке приймають вузли $(i - 1)$ -й та $(i + 1)$ -й в момент t .

Математично опишемо таку силу так:

$$\varphi(i - 1, i + 1, t) = \begin{cases} 1, \text{ якщо } \eta(i - 1, t) \text{ та } \eta(i + 1, t) = 1 \\ -1, \text{ якщо } \eta(i - 1, t) \text{ та } \eta(i + 1, t) = -1 ; \\ 0, \text{ інакше} \end{cases}$$

Зауважимо, що дія «близьких» сусідів вагоміша за іншу.

2) Дія групи далеких сусідів

В момент часу t i -тий вузол $\eta(i, t)$ приймає деяке значення із $\{+ - 1\}$. Зміна значення $\eta(i, t)$ в момент часу $t + 1$ залежить ймовірно від значення L вузлів зліва від i -го і L вузлів справа. Опишемо цю силу так:

$$\psi(i-l, \dots, i-1, i+1, \dots, i+l, t) = \begin{cases} 1, \text{ з імовірністю } \frac{q}{2l}; \\ -1, \text{ з імовірністю } 1 - \frac{q}{2l}; \end{cases}$$

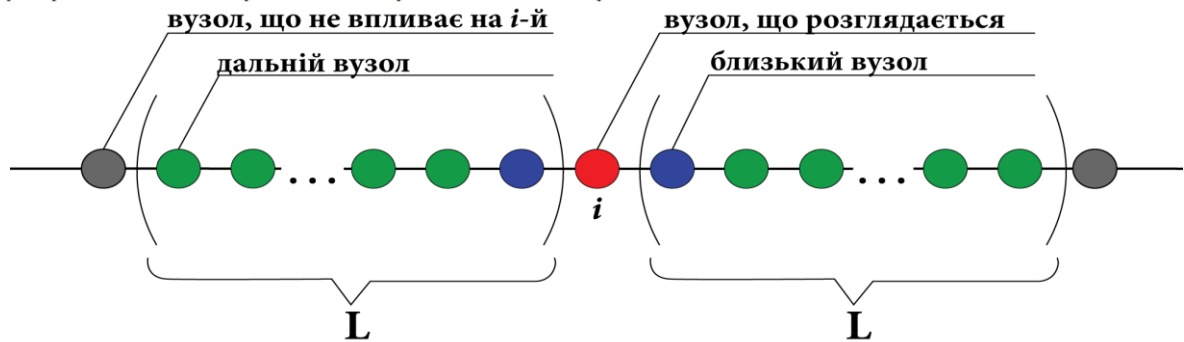
де q — кількість одиниць на інтервалі $2l$. Відмітимо, що $\psi(t)$ незалежні при різних t випадкові величини. Для «вибору» сили що безпосередню діє на зміну знаку $\eta(i, t)$ введемо індикатор події $\eta(i-1, t) \neq \eta(i+1, t)$:

$$\mathbb{I}_{\eta(i-1, t) \neq \eta(i+1, t)}$$

Також на систему може діяти зовнішнє поле F , яке буде описано в подальшому. Тоді рівняння еволюції матиме вигляд:

$$\eta(i, t+1) = \varphi(\eta(i-1), \eta(i+1), t) + \mathbb{I}_{\eta(i-1, t) \neq \eta(i+1, t)}$$

$$\psi(\eta(i-l), \dots, \eta(i-1), \eta(i+1), \dots, \eta(i+l), t) + F$$

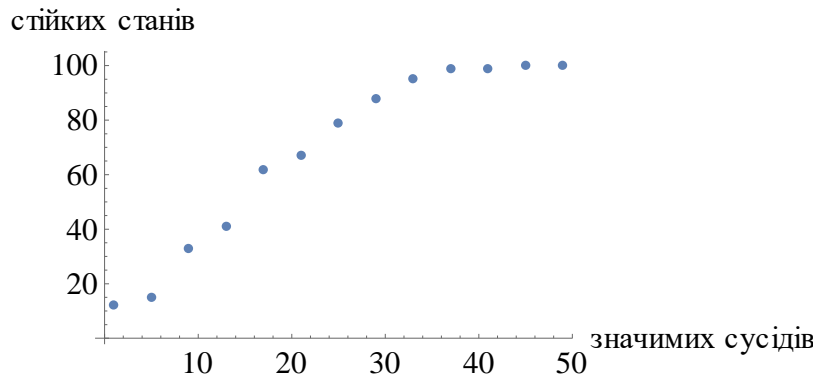
За рахунок дискретності буде застосований підхід, де кожен спін має змогу «обрати» з деякою ймовірністю в який стан він перейде. Кожен спін змінюється незалежно, тобто він знає лише конфігурацію системи на останній ітерації, але не знає як змінюються його сусіди «в режимі реального часу». Коли всі вузли «визначилися» всі вузли переходять до обраного стану.

Дослідимо спрощену систему без впливу дальніх сусідів. Переформулювавши еволюційне рівняння в термінах ланцюгів Маркова отримаємо, що фазовим простором в цьому випадку буде множина всіх можливих N -бітних векторів з потужністю $|X| = 2^N$. Задля зручності будемо використовувати стани множини станів вузла $\{0; 1\}$ замість $\{-1; 1\}$ відповідно. Для непарної кількості вузлів система має два ергодичних класи: $\pi_0 = (0, 0, \dots, 0)$ та $\pi_1 = (1, 1, \dots, 1)$, а решта станів є несуттєвими. Причому ймовірності переходу $\forall i \in X, p_{i\pi_1}^k = \frac{N(1)}{N}$, де $N(1)$ кількість вузлів зі значенням $\{1\}$ у початковому стані, аналогічно для π_0 $\forall i \in X, p_{i\pi_0}^k = 1 - \frac{N(1)}{N}$.

У будь якому випадку при $t \rightarrow \infty$ система перейде до поглинаючих станів з деякими ймовірностями. Було помічено, що від збільшення кількості вузлів час збігання системи до поглинаючих станів збільшується. При парній кількості вузлів крім поглинаючих станів π_0, π_1 є поглинаючі циклічні стани $(0, 1, \dots, 0, 1)$ та $(1, 0, \dots, 1, 0)$. Після чисельного моделювання стало видно, що для кожної нової парної кількості вузлів в системі необхідно знаходити рекурсивну формулу, що є нетривіальною задачею. Тому подальше дослідження системи буде проводитися

за допомогою методу статистичних випробувань, так як в цілому інтерес при дослідженні такого виду систем полягає у великій кількості вузлів.

Побудуємо графік залежності збіжності системи до поглинаючих станів від кількості дальніх сусідів. Обмежимося 100 вузлами та 200 кроками еволюції, стартові вектори оберемо випадково, обидва стани рівноімовірно. Проведемо 100 різних еволюцій системи. Кількість значимих дальніх сусідів, яких будемо збільшувати з кроком 5.

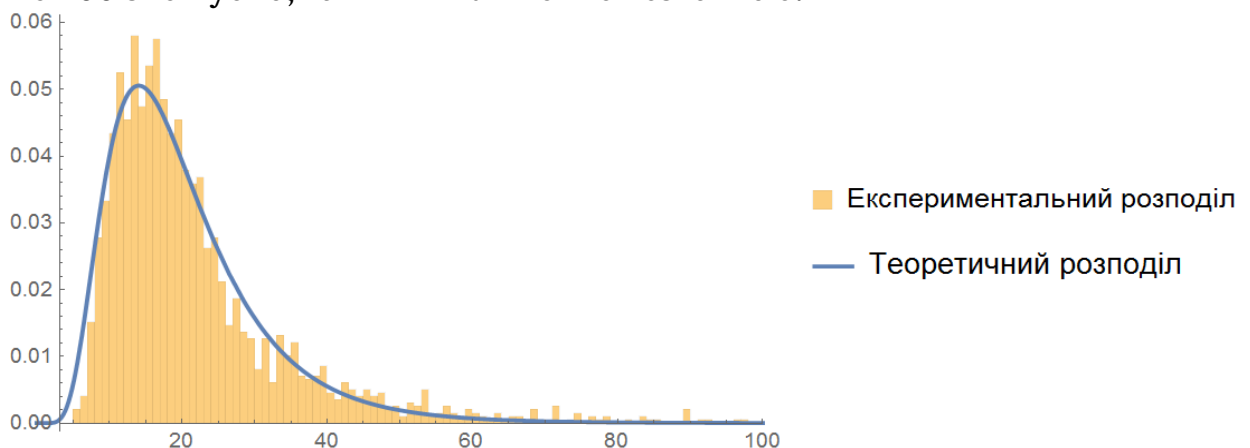

З графіку бачимо що є безпосередня залежність швидкості збіжності системи до суттєвого стану від кількості дальніх сусідів. Тому в подальшому необхідно дослідити закон розподілення кількості кроків до встановлення в системі поглинаючого стану. Для цього спочатку побудуємо гістограму розподілу. Параметри для кількості вузлів спочатку змінювати не будемо, а потужність вибірки збільшимо до 2000 для випадково обраних початкових станів.

Для такої вибірки середнім є 22.716, медіаною 18, а середньоквадратичним відхиленням 19,7236. Було знайдено, що необхідна кількість ітерацій до встановлення поглинаючого стану розподілена за логнормальним законом. Тому розв'язавши систему рівнянь над математичним очікуванням і дисперсією отримаємо корінь, який нас задовольняє :

$$\begin{cases} \mu = 2.8893 \\ \sigma = 0.4965 \end{cases}$$

Далі побудуємо графік логнормального розподілу із заданими параметрами та співставимо його з гістограмою побудованою на основі вибірки. Значеннями більше 100 знехтуємо, так як їх кількість є незначною.

Використовуючи тест Крамера — фон — Мізеса отримаємо, що значення статистики дорівнює 0.66, а гіпотеза про те, що вибірка має логнормальний

розподіл з параметрами $\mu = 2.8893$ та $\sigma = 0.4965$ приймається з P – значенням (P – value) 2% цей результат є прийнятним. Зауважимо, що математичне очікування та дисперсія зростають зі збільшенням кількості впливових дальніх сусідів.

Для виявлення, як впливає початкова кількість тих чи інших станів на те, який з поглинаючих станів «обере» система будемо генерувати початкові вектори з різним співвідношенням $N(0), N(1)$ та визначимо з якими ймовірностями система переходить до обраного стану. Кількість експериментів для кожного співвідношення візьмемо за 1000, кількість значимих дальніх сусідів приймемо за 60. Еволюція буде проходити стільки кроків скільки необхідно для досягнення поглинаючого стану.

Співвідношення $N(0)$ до $N(1)$	Ймовірність переходу до стану π_0
50:50	0,492
51:49	0,616
52:48	0,707
55:45	0,903
60:40	0,996

Як бачимо, навіть несуттєва (5 – 10%) перевага в кількості одного чи іншого типу вузлів у векторі початкового стану значно впливає на остаточний розподіл системи з великою кількістю значимих дальніх сусідів. Та можна відмітити, що порядок в якому розташовані вузли впливає на розвиток системи таким чином, що чим більше роздроблена послідовність тим скоріше система дійде до поглинаючого стану, і навпаки.

Далі введемо поняття змінного стохастичного поля. Його суть полягає в тому, що поле F заважає системі перейти до поглинаючого стану і сприяє підтриманню у системі рівноважної кількості обох станів кожного елемента (коли кількість обох станів приблизно однакова).

Тепер опишемо вплив зовнішнього поля F у рівнянні у вигляді алгоритму, а потім опишемо всі параметри, які будуть використовуватися.

0) Виконати основне перетворення;

1) підрахувати кількість $N(0)$ та $N(1)$ у векторі;

2) обрати випадково $rand$;

3) вибрати один з варіантів:

3.1) якщо $N(i) \leq N(i)_{\text{критичне для } i}$ і $rand < rand_{\text{критичне для } i}$, то обрати випадковим чином $N_{i \text{ критичне}}$ клітинок зі значенням $\{1 - i\}$ і замінити їх значення на $\{i\}$ та перейти до кроку 0, $i = 0, 1$;

3.2) якщо $N(i) = N$ припинити виконання вивести результат, $i = 0, 1$;

3.3) інакше, перейти до кроку 0.

Тепер визначимо параметри:

• N_i критичне — кількість вузлів які безпосередньо змінюють своє значення на протилежне в залежності від досягнення критичного рівня $N(i)$.

• $N(i)$ критичне для i — критична кількість вузлів типу $i = 0,1$, при досягненні якої відбувається активація критичного рівня впливу зовнішнього середовища на систему.

• $rand$ — випадкова величина рівномірно розподілена на $[0,1]$.

• $rand_{критичне\ для\ i}$ — порогові значення ймовірностей для критичного рівня впливу середовища на систему. Визначають з якою ймовірністю зовнішнє поле подіє на систему при перевищенні границі для $i = 0,1$.

Визначення цих параметрів є важливою задачею і від їх вибору залежить чи буде дана модель застосовна до певного реального процесу.

Застосування моделі ґрунтується на явищі інформаційного каскаду. Вперше поняття «інформаційний каскад» було запропоновано у [1]. Інформаційні каскади виникають, коли люди приймають рішення послідовно, ігноруючи при цьому власну інформацію, спираючись на інформацію, витягнуту з вибору інших. У моделі цим можна пояснити ітераційний процес, взявши значення однієї ітерації за день. Далі кожен вузол діє на основі рішень агентів вчорашнього дня. Також врахуємо, що ближніми сусідами фактично є експерти, а дальніми — інші менш впливові агенти. Зовнішнім впливом вважається схильність деяких агентів іти наперекір системі. Формальна модель інформаційного каскаду спирається на те, що індивіди приймають рішення послідовно, при цьому кожний наступний бачить, що зробили всі попередні, але не знає їх істинних переваг.

Якщо тенденція трейдерів "імітувати" і наслідувати своїх колег збільшується до деякої точки, в якій безліч економічних агентів можуть розміщувати однакові ордера (наприклад на продаж) в один і той же час, то, як правило, це викликає крах. Пояснення цього результату спирається на той факт, що люди мають в основному одні й ті ж емоційні і раціональні якості, і дуже часто керуються жадібністю і страхом при прийнятті рішень на фондовому ринку. Під крахом у використовуваній моделі будемо розуміти перехід до поглинаючого стану.

Методом статистичних випробувань було виявлено, що системи, які включають в себе відносно невелику кількість дальніх сусідів порівнюючи із загальним числом елементів у системі найкраще відображають інформаційний каскад, так як система в більшість свого часу знаходиться у стані відносної рівноваги, але якщо вона відходить від рівноваги то починає швидко наближатися до критичного значення і якщо не знаходиться агентів здатних протистояти більшості то система приходить до краху. Це є закономірним тому, що у розгляданій сукупності агентів, людина може фізично сприймати обмежену кількість думок та рішень інших агентів.

Література

1. Bikhchandani, S. A theory of fads, fashion, custom, and cultural change as informational cascades / S. Bikhchandani, D. Hirshleifer, I. Welch // Journal of Political Economy. — 1992. - №5(100). — P. 992-995.

В.С. ДЬЯКОНОВ,

студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

ЗАДАЧА ОПТИМАЛЬНОГО ВИБОРУ ДЛЯ МОДЕЛІ ВИБОРЧОГО ПРОТИБОРСТВА

Пошук оптимального вибору використовується при моделюванні міжнародних відносин, військових операцій, економічних конфліктів та в інших важливих сферах. Виявилося, що вона має недоліки, один з яких полягає у спрощеному погляді на людські цінності — моральні та матеріальні.

Проводилося дослідження впливу інформаційних потоків на вибір тієї чи іншої альтернативи. Дослідження проблем управління в даний час стає все більш актуальним через перетворення, що відбуваються в суспільстві. Управлінське рішення повинно мати наукове і несуперечливе обґрунтування. На практиці це неможливо здійснити без глибокого дослідження як самих процесів прийняття рішення, так і методів підвищення їх ефективності [4].

Існує чотири моделі вибору, коли поряд з утилітарними присутні і вищі цінності.

Перша модель вищих цінностей: на цінності кожного суб'єкта впливають цінності інших суб'єктів.

Друга модель була створена на виборі відносин до інших суб'єктів. У рамках цієї моделі таких відносин може бути два — союз чи конфлікт. Вибір відносин визначається не утилітарними цінностями, а вищими.

У теорії рефлексивних ігор (це третя модель) головним правилом є принцип заборони егоїзму. Він формулюється так: кожен суб'єкт, що входить до групи, переслідуючи свої особисті цілі, не повинен завдавати шкоди групі як цілому. Таким чином, дії, вигідні для суб'єкта, але не вигідні для групи, є неприйнятними.

Модель біполярного вибору. На рівні вищих цінностей представник кожної групи стоїть перед вибором між двома альтернативами, які можна назвати негативним і позитивним полюсами («добро» і «зло»). Внаслідок нескінченності числа представників груп будемо вважати, що вибір кожного представника не так важливий, як частка представників, що вибрали позитивний (або негативний) полюс [1, 3].

Оптимальний вибір стратегії інформаційного протиборства шляхом використання стратегії «Корисний ідіот»:

Доцільно як варіант-відповідь на дії опонента використати стратегію «корисний ідіот».

Корисний ідіот (англ. useful idiot) — у політичному жаргоні, термін, яким називали прибічників Радянського Союзу в Західних країнах. Малось на увазі, що корисний ідіот наївно бачив себе союзником Радянського Союзу, а насправді цинічно ним використовувався. Наразі, цим терміном позначають людей введених в оману політичним рухом, терористичним угрупованням, ворожою державою або підприємством [2].

Стратегія буде мати характер антагоністичної гри. Розглянемо наступну гру між «Корисним ідіотом» (КІ) та Замовником (партія, за яку ми граємо). КІ виконує обслуговування Замовника з періодичністю, яку той встановить. Він може:

Б – активно займатися спростуванням інформації опонента щодо його інформаційної протидії - «добре працювати»;

Х – не займатися спростуванням інформації опонента щодо його інформаційної протидії - «працювати погано».

Замовник спостерігає за тим, як працює КІ і приймає рішення:

П – заплатити гроші;

Х – заощадити - не виплачувати гроші.

КІ любить, коли йому виплачують премію, але не любить активно працювати. Замовник любить, коли КІ працює старанно, але вважає за краще б не виплачувати гроші. Кожна особа намагається максимізувати свою вигоду. Припустимо, що Замовник платить гроші або нічого. Гарне обслуговування ІС приносить Замовнику дохід в певну суму гривень, а погане - в 0 гривень. Витрати на хороше обслуговування ІС складають певну суму гривень для Замовника. Погане обслуговування нічого не варто. Побудуємо дерево гри:

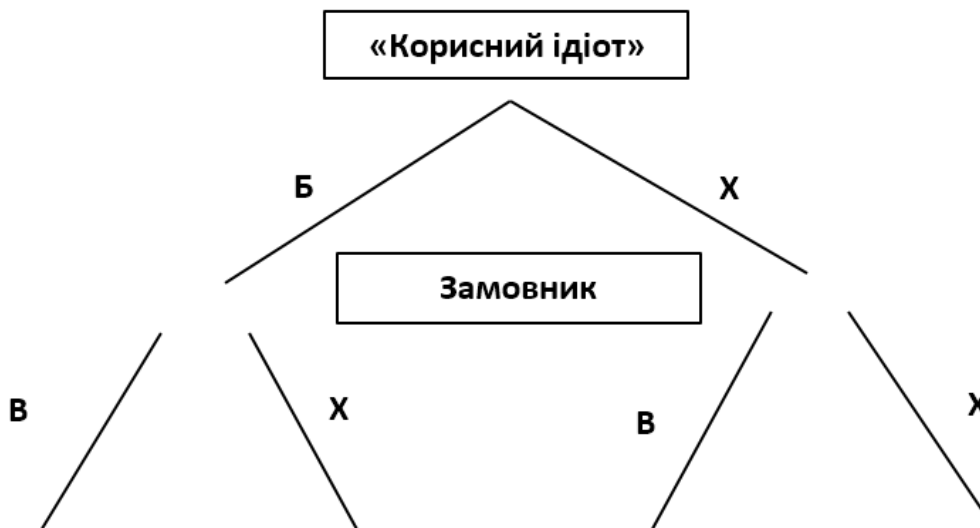

Рис 1 – Дерево рішень стратегії «Корисний ідіот» [5]

Функції даного об'єкта впливу будуть виражатися двома діями «Інформація опонента хибна» або «Бездія». В свою чергу ми зможемо регулювати поведінку даного об'єкта також двома діями «Платити» або «Не платити».

Практична реалізація стратегії «Корисний ідіот»:

Тепер перейдемо у відповідь на дії опонента до нашої стратегії «Корисний ідіот».

Початкова ситуація при бюджеті в 300 грн, які Замовник (З) може заплатити «Корисному ідіоту» (КІ),

З платить гроші КІ: $q = 300$ грн або 0 грн

Гарна робота КІ приносить Замовнику $g = 600$ грн, що вдічі більше ніж те, що він сплачує КІ або (0 грн при поганій роботі)

Витрати на матеріали для вербування нових агентів для КІ коштують $v = 120$ грн, що складає 0,4 від зарплатні, яку отримує КІ або нічого (при поганій роботі). Побудуємо дерево гри:

Рис. 2 – Зображення дерева гри

Функції даного об'єкта впливу будуть виражатися двома діями «Інформація опонента хибна» або «Бездія». В свою чергу ми зможемо регулювати поведінку даного об'єкта також двома діями «Платити» або «Не платити».

Припустимо, що невідомо, коли буде введена заміна ІС, а точніше, ймовірність того, що співпраця З-КІ буде припинена і не ефективна в наступний період, дорівнює P . Для пошуку рішення почнемо з нижнього рівня дерева гри і визначимо оптимальні стратегії З для випадків, коли КІ працював добре і погано. Ми припускаємо, що КІ – раціональних суб'єкт, який вважає, що З також раціональний суб'єкт.

Припустимо, що З замовляє обслуговування ІС кожен місяць (період). Кожна сторона максимізує свою вигоду. Жодна зі сторін не виробляє зменшення своєї вигоди. Всім відомо, що З в один певний місяць проведе заміну ІС і більше не буде звертатися до послуг КІ. Яка пара стратегій буде прийнята в цьому випадку?

Припустимо, що невідомо, коли буде введена заміна ІС, а точніше, ймовірність того, що співпраця З-КІ буде припинена в наступний період через свою неефективність, дорівнює P . Розглянемо дану стратегію. Навіть одноразове відхилення від принципів поведінки хоча б одного з гравців призводить до несправних наслідків і змінює хід всієї гри. КІ спочатку робить гарне обслуговування ІС. В кожному наступний період КІ виробляє якісне обслуговування ІС, якщо він завжди отримував за це премію. Якщо в минулому або КІ виробляв неефективне

обслуговування ІС, або З не виплачував за це ставку, то згодом КІ буде завжди проводити неякісне обслуговування ІС.

Спочатку, З виплачує кошти, якщо обслуговування було якісним, і не виплачує кошти, якщо обслуговування було поганим. У наступному місяці він продовжує дотримуватися цього правила, якщо він завжди отримував хороше обслуговування ІС і якщо він завжди виплачував за це кошти. Інакше він не виплачує кошти, поки договір не буде розірваний.

Уявімо стратегії, яких будуть притримуватися гравці в даному випадку. Сумарна вигода КІ, коли він дотримуватиметься даної стратегії, за умови, що Замовник завжди платив:

$$P_{\text{кі}}(\text{Б}|\Pi) = (300 - 120) * p + (300 - 120) * p^2 + (300 - 120) * p^3 + \dots = \frac{(180)*p}{1-p}$$

Знайдемо сумарну вигоду КІ, якщо він уникатиме стратегії за умови, що З завжди платив:

$$P_{\text{кі}}(\text{Х}|\Pi) = 0$$

Для того щоб стратегія була стійка, необхідно, щоб вигода від дотримання стратегії перевищувала ухилення від стратегії. Отже, має виконуватися така умова:

$$P_{\text{кі}}(\text{Б}|\Pi) \geq P_{\text{кі}}(\text{Х}|\Pi)$$

Підставивши значення, отримаємо:

$$\frac{(300 - 120) * p}{1 - p} \geq 0$$

$$\frac{180 * p}{1 - p} \geq 0$$

Дана умова виконується для всіх $p \in [0, 1]$, тобто КІ завжди буде дотримуватися стратегії.

Аналогічним чином вирішимо завдання для Замовника. Знайдемо сумарну вигоду З, коли він притримуватиметься стратегії за умови, що КІ завжди «працював добре»:

$$P_3(\Pi|\text{Б}) = 300 * p + 300 * p^2 + 300 * p^3 + \dots = \frac{300*p}{1-p}$$

Знайдемо сумарну вигоду З, якщо він відхилиться від стратегії, за умови, що КІ завжди «працював добре»:

$$P_3(\text{Х}|\text{Б}) \text{ існувало}$$

Стратегія стійка, якщо виконується така умова:

$$P_3(\Pi|\text{Б}) \geq P_3(\text{Х}|\text{Б})$$

Підставивши значення, отримаємо:

$$\frac{300}{1 - p} \geq 600 \quad (5)$$

Рішення нерівності показує, що дане умова виконується для таких p , що

$$p \geq \frac{300}{600}$$

$$p \geq \frac{1}{2}$$

Чи буде стратегія сталою, якщо, всупереч усьому, Клієнт звертається до Адміністратора в наступному періоді з ймовірністю більшою за $\frac{1}{2}$. Як видно з попереднього пункту, для забезпечення стійкості стратегії необхідно, щоб p було більше $\frac{1}{2}$.

Тобто, наприклад, при $p = 0.6$ умова ефективності виконується. Припустимо, що наш Опонент (З1) почув про таку стійку схему і пропонує нашому КІ здійснювати обслуговування його ІС. Але З1 замовляє обслуговування ІС тільки раз в два місяці, замість одного разу на місяць. Яке обслуговування і яка виплата премії будуть проводитися в цьому випадку?

Завдання має аналогічний хід рішення. Знайдемо сумарну вигоду КІ, коли він дотримується стратегії за умови, що З1 завжди платив:

$$P_{\text{кі}}(\text{Б}|\text{П}) = (300 - 120) * p^2 + (300 - 120) * p^4 + (300 - 120) * p^6 + \dots = \frac{180 * p^2}{1 - p^2}$$

Знайдемо сумарну вигоду КІ, якщо він ухилитися від стратегії, за умови, що З1 завжди платив.

$$P_{\text{кі}}(\text{Х}|\text{П}) = 0$$

Стратегія буде стійка при виконанні наступної умови:

$$P_{\text{кі}}(\text{Б}|\text{П}) \geq P_{\text{кі}}(\text{Х}|\text{П})$$

Підставивши значення, отримаємо:

$$\frac{180 * p^2}{1 - p^2} \geq 0$$

Дана умова виконується для всіх $p \in [0, 1]$, тобто КІ завжди буде дотримуватися даної стратегії. Вирішимо задачу для З1 аналогічним чином. Знайдемо сумарну вигоду З1, коли він притримуватиметься стратегії, за умови, що КІ завжди «працював добре»:

$$P_3(\text{П}|\text{Б}) = 300 * p^2 + 300 * p^4 + 300 * p^6 + \dots = \frac{300 * p^2}{1 - p^2}$$

Сумарна вигода З1, якщо він уникатиме стратегії, за умови, що КІ завжди «працював добре»:

$$P_3(\text{Х}|\text{Б}) \text{ існує}$$

Стійкість стратегії забезпечується наступною умовою:

$$P_3(\text{П}|\text{Б}) \geq P_3(\text{Х}|\text{Б})$$

Підставивши значення, отримаємо:

$$\frac{300}{1 - p^2} \geq 600$$

Рішення нерівності показує, що дана умова виконується для всіх p , які

$$p \geq 1/\sqrt{2}$$

При $p = 0.6$ умова ефективності не виконується. Це свідчить, що дана стратегія стійка лише для нас за таких умов (Замовник), але за інших умов для нашого опонента вже не є релевантною.

У результаті алгоритм має дати стійкий розв'язок та та дати відповідь про умову ефективності використання ресурсів та пошуку оптимального вибору.

Також метод показує знаходження умови стійкого розв'язку та чутливість до змін періодичності чи використання успішної стратегії без притримання спеціальних умов. Розглянемо тепер безпосередньо саму модель з постановкою підзадачі.

У даній роботі була розглянута модель оптимального вибору в умовах інформаційної протидії. Представлені стратегії протиборства в реальній моделі передвиборчої кампанії. Модель має великі перспективи для розвитку та практичного застосування у сфері соціальної інженерії, оскільки тема виборів є дуже актуальною. Тому і була розглянута теоретична модель політичних виборів, на основі якої була побудована практична задача з удосконаленою схемою інформування.

Література

1. Чхартишвили А.Г. Рефлексивные игры / А.Г. Чхартишвили, Д.А. Новиков – М.: Синтег, 2003. – 160 с.
2. Mona Charen, *Useful idiots: how liberals got it wrong in the Cold War and still blame America first*, HarperCollins, 2004. – 4-7 с.
3. Бреер В.В., Новиков Д.А. Модели управления толпой // Проблемы управления. 2012. №2. С.38 – 44.
4. Лезина З.М. Манипулирование выбором вариантов: теория агенды // Автоматика и телемеханика. 1985. №4. С. 5 –22.
5. Козелецкий Ю. Психологические решения. – М.: Прогресс, 1979. – 504 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

А.О. АЛЕКСЄЄВА,

студентка Маріупольського державного університету

ІНТЕГРОВАНІ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБИГУ

Суспільство характеризується надзвичайним збільшенням інформаційних потоків. Головний зовнішній прояв інформаційного суспільства — це інтенсивне насичення всіх сфер його життєдіяльності інформаційними продуктами та комп'ютерно-телекомунікаційними технологіями. Людство постійно розвивається і з'являється необхідність обробки більших масивів інформації. Тому з'являються нові засоби і методи опрацювання документації, які оптимізують наявний процес роботи.

Сьогодні питання стосовно електронного документообігу, займає значне місце у організації. Система електронного документообігу — це організаційно-технічна система, що забезпечує процес створення, управління доступом і розповсюдження електронних документів в комп'ютерних мережах, а також контроль над потоками документів в організації.

Отже, основною складовою даних систем є електронний документ. Згідно з Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг», електронний документ — це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа, зокрема електронний цифровий підпис [2].

Науковими дослідженнями різноманітних аспектів автоматизації й інформаційного забезпечення систем управління, у тому числі на державному та регіональному рівнях, займалися вчені: Є. Балашов, В. Глушков, А. Іваненко, І. Кононенко, Г. Поспелов, І. Петрова та ін. Питання розвитку інформаційного суспільства в Україні, впровадження в Україні технологій електронного врядування розглядають А. Баранова, О. Голобуцький, М. Демкова, І. Клименко, А. Семенов, та ін. Ряд праць, зокрема Л. Березовець, О. Бойченко, Т. Гаман, Р. Калюжного, Л. Полякової, присвячено визначенню шляхів удосконалення організаційно-правового, кадрового, інституціонального забезпечення процесів інформатизації органів влади.

Використання системи електронного документообігу дозволяє організувати передачу даних про хід виконання документів в електронному вигляді, що якісно змінює організацію контролю виконання документів. Система електронного документообігу обов'язково включає поточний електронний архів, який вирішує

проблеми оперативного доступу до інформації та наявності можливості одночасного використання документа декількома співробітниками. Така форма організації зберігання значно знижує ймовірність втрати інформації і підвищує оперативність роботи за рахунок скорочення часу пошуку потрібного документа. Зберігання текстів документів в електронному вигляді дозволяє реалізовувати повнотекстовий пошук, що відкриває принципово нові можливості при веденні інформаційно-довідкової роботи.

На сьогоднішній день СЕД є невід'ємною частиною світового ринку програмного забезпечення управління електронним документообігом. Розглянемо сучасні СЕД, які фігурують на ринку України.

Система LanDocs головним чином орієнтована на діловодство і архівне зберігання документів. Компонент діловодства реалізований в архітектурі «клієнт/сервер» на базі промислових СУБД: Oracle або Microsoft SQL Server. Програмне забезпечення для централізованого управління зберіганням документів в електронному архіві реалізовано у вигляді окремого сервера. Поштова служба LanDocs побудована так, що співробітники, у яких встановлений спеціальний клієнтський компонент LanDocs, можуть одержувати повідомлення-завдання і звітувати по ним, використовуючи стандартну поштову скриньку Microsoft Exchange або Lotus Notes.

Docs Open призначена для організації, яка займається інтенсивним створенням документів та їх редагуванням. Працює на базі сервер-клієнт. В якості бази використовується база Oracle або SQL Server. Схеми зберігання документів в Docs Open засновані на мережевій файлової системі і ієрархічній системі управління зберіганням файлів. Документи зберігаються у файлах, які розміщуються на файлового сервері. Документи редагуються за місцем зберігання. Класифікація документів будується на основі атрибутів, що зберігаються в базі даних, і повнотекстових індексах документів. Це відкрита платформа.

Найбільш сильною стороною Docs Open є можливість ведення розподілених і віддалених архівів інформації. Недоліками системи є чутливість індексації і чіткого пошуку до помилок при введенні, розпізнаванні тексту і при формуванні пошукового запиту.

Система **Lotus Notes** є платформою типу клієнт-сервер служить для розробки і розміщення прикладних програм групового забезпечення. Вона дозволяє користувачам отримувати, відстежувати, спільно використовувати і створювати інформацію, призначену для документів. Ця інформація може надходити в різних форматах, таких як тексти, зображення, відео та звук, і від різних джерел: комп'ютерні прикладні системи, оперативні системи, сканери або факс-апарати.

Основні системи Lotus Notes є: єдиний, постійний користувальницький інтерфейс для звернення до всіх іншим користувачам, мережесих ресурсів та інформації; гібкість при обробці складних документів, що містять дані різного роду від таких джерел, як комп'ютерні програми, скановані зображення і структуровані реляційні системи; середовище швидкої розробки прикладних програм для робочих груп; відкритість, що полягає в підтримці багатьох мережесих і

комп'ютерних операційних систем, комп'ютерних програм, зовнішніх джерел даних, систем передачі повідомлень і прикладних програмних інтерфейсів API; масштабованість - можливість підтримувати організації будь-якого розміру, від робочої групи з двох користувачів до корпоративної мережі з десятками тисяч користувачів; повна інтеграція набору різноманітних елементів клієнтських і серверних програмних модулів, необхідна для створення технології бізнес процесу замовника на безлічі платформ [1].

Система «**БОСС-Референт**» призначена для використання в великих корпораціях з складною ієрархічною структурою. Система характеризується високою функціональністю. В системі реалізовані функції контролю договорів, обліку матеріальних цінностей, потокового сканування і розпізнавання (на основі інтеграції з системою розпізнавання тексту FineReader), електронної конференції і дошки оголошень.

«БОСС-Референт» реалізована на платформі Lotus Notes, тому її використання є доцільним в першу чергу в тих організаціях, які вже почали використовувати Lotus Notes. Інші змушені будуть придбати ліцензії Lotus Notes на кожне робоче місце. Система поставляється разом з повними початковими текстами. Додатково додається інструментарій розробника з повним описом функцій прикладного програмного інтерфейсу (API) [3].

Системи можуть ефективно застосовуватися і в великих організаціях з великою кількістю співробітників, і в невеликих фірмах з чисельністю 5-6 чоловік. Вони призначені в першу чергу для організацій, які займаються інтенсивним створенням документів і їх редагуванням — головні офіси компаній, консалтингові компанії, органи влади, а також для формалізації типових процедур роботи з документами в організаціях, де така робота є щоденною практикою та, яка автоматизує процеси реєстрації документів за правилами діловодства, реалізує механізми анотування і збору резолюцій, доставки звітів про виконання доручень.

Отже, електронний документообіг в установі можна назвати системою, що матеріалізує процеси збирання, перетворення, зберігання інформації, а також процеси управління: підготовку та прийняття рішень, контроль за їх виконанням. Тому впровадження інтегрованої системи електронного документообігу значно покращить всі ці процедури, тому її мета та роль як елемента електронного урядування вже у сьогодні є надзвичайно важливими і повинні займати належне місце.

Література

1. Основные свойства и преимущества LOTUS NOTES / DOMINO / [Электронный ресурс] — Режим доступа : <http://systems21.ru>.
2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV / [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=851-15>.
3. Система документационного обеспечения управления (СДОУ) БОСС-Референт. Руководство пользователя. Ч. 1-4.— Компания «АйТи», 2003.

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В ВНЗ

Основою раціональної та оперативної роботи по створенню та обробці величезного потоку документації у вищих навчальних закладах стали персональні комп'ютери (ПК). Комп'ютерні технології радикально змінили сам характер праці в діловодстві та управлінні.

Такі автори як А. Прохоров та Д. Куциняк, вважають, що автоматизацію документообігу, у тому числі і у деканаті можна умовно підрозділити на чотири види: паперовий документообіг, паперовий документообіг з використанням автономних ПК, змішаний документообіг і безпаперовий документообіг [1].

Паперовий документообіг означає, що всі етапи документ проходить в паперовій формі. Ще півтора десятка років тому даний вид документообігу був єдиним. Для реєстрації паперових документів використовувалися журнали - grosбухи або листи великого формату, які вписувалися знову зареєстровані документи. Після закінчення певного терміну журнали і листи здавалися в архів.

Коли з'явилися комп'ютери, вони замінили grosбухи та листи, поклавши початок паперового документообігу з використанням автономних ПК. На цій стадії ПК використовується для підготовки і реєстрації документів. Власне, тоді і виникло поняття електронного документа - документа, який зберігається виключно у комп'ютері, або, як кажуть, на машинних носіях. Однак переваги електронного документа за відсутності локальної мережі можуть бути реалізовані лише в незначній мірі. Передача, узгодження та затвердження документів на цій стадії здійснюються в паперовому вигляді.

Змішаний документообіг припускає, що комп'ютери, об'єднані в ЛОМ, служать для передачі і зберігання документів, однак юридичну силу, документ має лише в паперовому вигляді. Узгодження і затвердження фінансових та юридичних документів здійснюється у паперовому вигляді. Підготовка проекту документа створюється в електронному вигляді, потім документ надходить секретарю, який реєструє його, роздруковує і передає керівнику на виконання. Керівник вносить виправлення і віддає документ виконавцю на доопрацювання. Після того як документ затверджений, він розсилається по локальній мережі всім виконавцям.

Безпаперовий документообіг означає, що всі операції з документами виробляються в електронному вигляді.

Вищий навчальний заклад — це заклад, в якому постійно і безперервно відбувається обмін документацією між підрозділами університету [2].

Впровадження електронного документообігу у ВНЗ дозволяє підвищити ефективність праці його працівників за рахунок скорочення часу на пошук, розробку, тиражування і пересилку документів.

Якщо взяти, як приклад деканат, у ньому, поступово проходить впровадження електронного документообігу. Спочатку, коли документ надходить до

деканату, він є у повідомленнях електронної пошти. Потім, вже той, хто працює з документом вивчає його, сканує та віддає для подальшої роботи з ним. В деканат постійно приходять документація різного характеру і виду. Це накази, списки, звіти, відомості і інше. Документація, яка надходить в деканат, розглядається секретарем і далі передається декану або заступнику з навчальної, організаційної роботи. Після розгляду, документи передаються на кафедри або надсилаються на виконання.

Документообіг є особливо важливою діяльністю ВНЗ, оскільки саме від нього залежить працездатність навчального закладу. Для того щоб уникнути проблем з організацією документообігу, необхідно забезпечити оперативне проходження документації по найбільш коротким і прямим маршрутом з найменшими витратами часу.

Існує багато програмних продуктів у ВНЗ для ефективнішої роботи з документами. Ми розглянемо ті, що відносяться до деканату. Отже, аналізуючи системи електронного документообігу можна виділити декілька з них:

1. Модуль «Електронний деканат» компанії «Відкриті технології» - у цієї системи дуже добре реалізовані механізми роботи з модулем для студентів і викладачів, система розроблена з використанням сучасних Web-технологій та забезпечує можливість доступу до комплексу з будь-місця мережі.

2. «Декарт» - у цієї системи реалізовано весь спектр робіт співробітників вузу з управління студентами [4].

3. «Євфрат-Документообіг» - система дозволяє автоматизувати роботу з документами як відповідно до вимог традиційного діловодства, так і з сучасними тенденціями управління. Система призначена для автоматизації документообігу в органах державної влади, організаціях малого і середнього бізнесу, промислових підприємствах, наукових і освітніх установах.

4. «Летограф» - система пропонує унікальні можливості по створенню інформаційної системи шляхом зв'язування і конфігурації заздалегідь розроблених Летограф функціональних модулів без яких-небудь доопрацювань програмного коду. Впровадження «Летограф», як і впровадження будь системи, вимагає роботи команди підготовлених фахівців. Але отримане в результаті рішення не тільки не робить замовника заручником конкретних виконавців робіт за проектом, а й дозволяє в міру необхідності нарощувати функціональність системи для вирішення нових завдань.

У зв'язку з тим, що у ВНЗ поступає багато вхідної та вихідної документації, для економії часу використовується електронний документообіг. Для подальшої кращої роботи у вищому навчальному закладі, використовують системи, що полегшують роботу та дають змогу робити все скоріше та ефективніше.

Таким чином, актуальність електронного документообігу визначається ефективними вимогами часу, такими як зростання інформаційного потоку і динамічність інформаційного середовища, і все частіше підтверджуються заявами керівництва країни.

Література

1. Документооборот и его программное обеспечение [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://compress.ru/article.aspx?id=9646>
2. Информационные системы экономико-юридического факультета [Электронный ресурс]. — Режим доступа : [http://r.bookap.info/work/144272/ Informacionnye-sistemy-ekonomiko-yuridicheskogo](http://r.bookap.info/work/144272/Informacionnye-sistemy-ekonomiko-yuridicheskogo)
3. История возникновения электронного документооборота [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.scienceforum.ru/2015/873/9589>
4. Кроссплатформенная система электронного документооборота «Электронный деканат» для вуза [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://oaji.net/articles/2014/362-1409124912.pdf>
5. Программное обеспечение документооборота [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://studopedia.ru/13_21708_programmnoe-obespechenie-dokumentooborota.html
6. Разработка учета электронного документооборота деканата на основе бизнес-процессов [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=656732#1>

М.О. АСТРАШЕНОК,

студентка Маріупольского державного університету

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНФОРМАТИКИ

Процес вивчення інформатичних дисциплін у вищих навчальних закладах у теперішній час повинен орієнтуватися на формування професійних компетентностей майбутніх фахівців будь-якої спеціальності [3].

Під професійною компетентністю майбутнього фахівця розуміють компетентності, набуття яких дає змогу випускнику виконувати професійну діяльність. Базою для розвитку професійної компетентності є інтелектуальна та особистісна компетенції [5].

Перелік професійних компетентностей фахівця визначається окремо для кожного фаху, з врахування його специфіки. Їх формування здійснюється, головним чином, у процесі навчання у професійних закладах освіти.

Формування професійних компетентностей — багатогранний процес, одним з аспектів якого є використання інформаційно — комунікаційних технологій в педагогічній системі, що здійснюється в рамках навчання за фахом як підсистема даного процесу.

У педагогічній літературі описують педагогічні умови, необхідні для ефективного формування професійних компетентностей фахівців фізико — математичного та технічного напрямку засобами ІКТ, а саме: цільова спрямованість формування професійних компетентностей під час навчання; систематизований зміст формування професійних компетентностей; гнучке організаційно — методичне забезпечення навчального процесу; конструктивна операційно — діяльнісна спрямованість навчання; мотиваційно — ціннісна орієнтація навчання.

Найбільш ефективними в умовах інформатизації навчання є такі форми навчання: лекції проблемного характеру, семінари — диспути, семінари — бесіди, практичні заняття тренінги з використанням інформаційно — комунікаційних технологій, самостійна робота з різноманітними джерелами інформації, консультації для здійснення індивідуальної допомоги [5].

Поняття інформатичних компетентностей тісно пов'язане з поняттям «інформатика». При цьому аналіз наукових праць останнього часу дає підстави для висновку, що інформатичні компетентності мають передбачати інтелектуальні вміння управління інформаційними процесами на основі оперування даними.

Питанням, пов'язаним із побудовою навчального процесу на засадах компетентнісного підходу, присвячено багато праць сучасних зарубіжних і вітчизняних учених. Так, українські дослідники Балик Н.Р. і Рамський Ю.С. виділяють основні загальні компетентності, які повинні формувати у підростаючого покоління освітні заклади: соціальні компетентності; компетентності, що стосуються усного і письмового спілкування; компетентності, пов'язані з існуванням інформаційного суспільства; здатність вчитися усе життя — як основа безперервної підготовки в професійному плані, а також особистого й громадського життя [2].

О.М. Спіріним зазначається, що загальні компетентності часто називають ключовими або базовими, а професійно-спеціалізовані — предметними [4].

За М.С. Головань інформатична компетентність є динамічною структурою (що включає п'ять компонентів: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, ціннісно-рефлексивний, емоційно-вольовий) й саме у властивостях, зв'язках, функціях та їх взаємодії полягають витoki розвитку інформатичної компетентності як цілісної системи [1].

Узагальнюючи зазначене та враховуючи попередні дослідження, можна зробити висновок, що основними інтегративними характеристиками фахівця, що забезпечують його професійні компетентності, виступають: науково-технічна (зостосовувати навички, що накопичили за роки навчання у організаціях); інформаційно-управлінська (здатність виконувати інформаційно-управлінські функції, інформаційно-аналітичну діяльність); інформаційно-комунікаційно-технологічна (здатність особистості використовувати інформаційні технології для донесення та опанування відомостей та вільної комунікації для праці).

Набуття майбутніми фахівцями системи професійних компетентностей передбачає оволодіння ним необхідними знаннями, вміннями і навичками та їх використання у будь — яких ситуаціях, пов'язаних з майбутньою професією. Саме вміння легко орієнтуватися у нових умовах діяльності визначають сформованість професійних компетентностей.

Література

1. Головань М.С. Інформатична компетентність: сутність, структура та становлення / Микола Степанович Головань // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. - 2007. - № 4. - С. 62-69.

2. Рамський Ю.С. Методична підготовка вчителя інформатики та розвиток його фахових компетентностей / Н.Р. Балик, Ю.С. Рамський // Науковий часопис НІ ІУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. Наукових праць. - Київ, 2009, - № 14. - С. 34-37.
3. Сивак О.А. Формування професійних компетентностей майбутніх документознавців у процесі навчання інформатичних дисциплін / О.А. Сивак // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць /Редрада. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – № 13 (20). – 200 с.
4. Спірін О.М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики [Електронний ресурс] / Олег Михайлович Спірін // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2009. - №5 (13). - Режим доступу до журналу: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>
5. Формування професійних компетентностей майбутніх фахівців фізико - математичних та технічних напрямків засобами інформаційно – комунікаційних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fizmatsspu.sumy.ua/Konferencii/sbor/nrk/NPK2011.pdf#page=165&zoom=auto,68,288>

Є.С. БАГІНСЬКИЙ,

студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

DATA MINING В ХМАРНИХ СХОВИЩАХ

Кожного дня генеруються великі об'єми даних, особливо процесами, що використовують онлайн-сервіси. Ці дані містять в собі інформацію, яку можна розподілити за певними параметрами та критеріями. Виділення такої інформації серед множини інших даних є важливою задачею, яка виявляє певні обмеження традиційних інформаційно-обчислювальних технологій та засобів. В такому випадку ефективним є використання хмарних інфраструктур для постійних та ресурсномістких операцій з даними – DM (data mining, інтелектуальний аналіз даних). Головною перевагою хмарних інфраструктур є масштабовані сховища даних і масштабовані комп'ютерні ресурси для їх зберігання та глибокого аналізу без значних затрат, які є немінучими при побудові DM-системи в IS-компаніях (Information System Companies).

Data mining – процес отримання користувачем за певними параметрами нової, зрозумілої, вагомої інформації серед великої кількості даних. Ці дані розподіляються за певними шаблонами. Якщо виявлена закономірність відноситься до всього масиву даних, то вона є моделлю цих даних. Закономірність, яка відноситься до частини даних, вважається зразком [3].

Параметрами DM є наступні критерії вибірки:

- асоціація – аналіз шаблонів, в яких одна подія пов'язана з іншою;
- послідовність або шлях аналізу – аналіз шаблонів, в яких одна подія призводить до іншої;
- класифікація – пошук нових шаблонів;
- кластеризація – виявлення і візуальне документування груп раніше невідомих шаблонів;

• прогнозування — виявлення шаблонів в масивах даних які ведуть до обґрунтованих прогнозів.

На сьогодні існують декілька DM-алгоритмів, в кожному з яких реалізуються вищезазначені параметри та вибірки за цими параметрами. В даній роботі розглядаються та аналізуються найбільш поширені DM-алгоритми, такі як K-means та Аргіогі [1, 2].

1. Алгоритм K-means

Цей алгоритм передбачає використання кластерів, тобто незалежних комп'ютерів, що працюють як одна система та використовуються для вирішення певної задачі. При цьому алгоритм K-means розподіляє великі масиви даних на масиви меншого розміру (об'єкти), які в свою чергу передаються на певні кластери з метою пришвидшення обробки даних. Цей метод дозволяє розподілити m об'єктів на k кластерів таким чином, щоб кожен об'єкт належав до кластера з найближчим до нього середнім значенням параметрів, які задають критерії аналізу даних.

Ця задача вимагає досить значних обчислювальних ресурсів, але існують евристичні алгоритми, які швидко знаходять локальний оптимум, тобто середнє значення об'єктів кластеру.

В алгоритмі K-means послідовно виконуються наступні два кроки: присвоєння, при реалізації якого кожен об'єкт присвоюється кластеру з найближчим середнім значенням, та оновлення, яке передбачає розрахунок нового значення центроїди кластеру (локального оптимуму).

При цьому спочатку необхідно визначити кількість кластерів k та обрати початкові центроїди цих кластерів: будь-які випадкові об'єкти або перші k об'єктів в послідовності. Після цього в алгоритмі визначається координата центроїди, розраховується відстань від кожного об'єкту до центроїди та групуються об'єкти за мінімальною відстанню.

Відстані в цьому алгоритмі вважаються евклідовими, тобто «звичайними» відстанями між двома точками, які можна розрахувати за допомогою формули Піфагора [5]. Якщо застосовувати цю формулу до евклідового простору, то в декартових координатах відстань між точкою p та q — це довжина лінії, яка їх з'єднує. Якщо $p = (p_1, p_2, \dots, p_n)$ та $q = (q_1, q_2, \dots, q_n)$ — дві точки в евклідовому n -просторі, відстань від p до q або від q до p розраховується за формулою

$$d(p,q) = d(q,p) = \sqrt{(q_1 - p_1)^2 + (q_2 - p_2)^2 + \dots + (q_n - p_n)^2}.$$

За визначеними таким чином відстанями об'єкти передаються кластерам. Складність алгоритму K-means дорівнює $O(m*k*I*d)$, де m - кількість об'єктів, k — кількість кластерів, I — кількість ітерацій, d — кількість параметрів пошуку даних.

2. Алгоритм Аргіогі

Аргіогі — один з ключових алгоритмів, який генерує вибірки даних, що часто зустрічаються. Аналіз таких вибірок є важливим при обробці структурованих даних та знаходженні асоціативних відносин між множинами даних. Асоціативні відношення включають кореляції за певними параметрами, шаблони, що часто зу-

стрічаються, або випадкові структури серед множин даних в транзакціях баз даних або інших сховищах.

В алгоритмі Аргіогі можна виділити наступні три етапи [1].

1. Генерація потенційно частовживаних множин даних розміром $t+1$ (C_{t+1} , кандидатів розміром $t+1$).

2. Сканування бази даних з метою визначення кількості об'єктів, які за параметрами співпадають з множиною кандидатів, тобто з метою розрахунку підтримки кожного кандидата.

3. Додавання множин до одноелементних наборів розміром t (F_t), які задовольняють вимогам мінімальної підтримки. Початкове значення мінімальної підтримки для кожного окремого випадку розраховуються окремо в залежності від параметрів аналізу.

Для генерації C_{t+1} , тобто для отримання кандидатів з множин даних, алгоритм Аргіогі виконує наступні два кроки: об'єднання та скорочення. На кроці об'єднання генерується множина початкових кандидатів C_{t+1} шляхом об'єднання двох масивів даних розміром t P_t та Q_t , в яких перші $t-1$ елементів співпадають. На кроці скорочення відбувається перевірка чи всі множини розміром t в C_{t+1} є частовживаними шляхом порівняння підтримки цих множин з заданою мінімальною підтримкою кандидатів. Множини, які не задовольняють вимогам мінімальної підтримки, видаляються з C_{t+1} . Множини з C_{t+1} додаються в F_t . Результатом роботи алгоритму є об'єднання всіх множин P_t та Q_t .

Зменшення кількості множин кандидатів призводить до високої продуктивності алгоритму Аргіогі. Однак, якщо множин даних багато, або їх розмір достатньо великий, або умова мінімальної підтримки досить мала, алгоритм втрачає продуктивність через генерацію великої кількості множин кандидатів.

Cloud Data Mining (CDM)

DM в хмарних інфраструктурах — процес отримання структурованої інформації з неструктурованих або напівструктурованих веб-даних джерела. Хмарні обчислення представляють собою програмне та апаратне забезпечення яке надається через Інтернет, відповідно послуги CDM мають надаватися також через Інтернет. Перевагою CDM є те, що немає необхідності мати апаратну інфраструктуру для пошуку даних, адже DM в хмарних системах виконується через браузер. На сьогодні поки, на жаль, технології DM не знайшли широко використання в хмарних інфраструктурах. Існуючі технології CDM складаються з наступних чотирьох рівнів рис.1 [4].

Рис. 1. Рівні CDM

Проаналізуємо характеристики технологій CDM, які на сьогодні є найбільш розповсюдженими. Це сервіси Weka4WS, BC – PDM, PDMiner та інші.

Weka – це засіб data mining, що широко використовується та працює на одному комп’ютері. Weka4WS є розширенням Weka за рахунок імплементації віддаленого фреймворку, який підтримує DM, та можливості розподіляти обчислення на декілька машин. Користувацький інтерфейс Weka4WS підтримує обробку як локальних так і віддалених задач DM.

DM-сервіс BC – PDM включає в себе паралельні засоби аналізу даних. BC – PDM надає можливість обробляти та аналізувати великі масиви даних. Перевагами цього сервісу є висока продуктивність, надійність, масштабованість та низька вартість.

PDMiner – паралельна розподілена DM-платформа, яка включає в себе різноманітні паралельні алгоритми аналізу даних та має високу стійкість до збоїв системи. PDMiner має відкриту архітектуру, тому користувач може загрузити та використовувати лише потрібні йому алгоритми пошуку та аналізу.

Таким чином, CDM надає користувачам не тільки можливість паралельної обробки даних за певними критеріями, а й відкриту платформу для збереження цих даних.

Необхідність обробляти великі об’єми даних в хмарних інфраструктурах призвела до доцільності використання технологій інтелектуального аналізу даних, відомого як data mining. Проведені дослідження показують, що основні DM-алгоритми компонування даних, K-means та Apriori, мають високу продуктивність. Проте, якщо кількість множин даних, які необхідно обробити, є досить великою, алгоритм K-means працює швидше ніж алгоритм Apriori за рахунок паралельного аналізу даних шляхом кластеризації. DM в хмарних інфраструктурах є розширенням традиційного підходу до інтелектуального аналізу даних, що приз-

водить до більш ефективного використання ресурсів. Оскільки потреба в інтелектуальному аналізі даних зростає кожного дня, пошук оптимальних шляхів інтеграції ДМ в хмарних інфраструктурах є актуальним на сьогодні.

Література

1. Sujata Suryawanshi. Apriori Algorithm Using Data Mining / Sujata Suryawanshi, Priyanka Jodhe, Sachin Chawhan, A.M.Kuthe // International Journal of Computing and Technology. – 2015. - №2. – С. 107-110. - Бібліогр.: 21 назв.
2. Zhexue Huang. Extensions to the K-Means Algorithm for Clustering Large Data Sets with Categorical Values / Zhexue Huang // Journal Data Mining and Knowledge Discovery. – 1998. - №2. – С.283-304. - Бібліогр.: 30 назв.
3. Ruxandra-Ştefania Petre. Data mining in Cloud Computing / Ruxandra-Ştefania Petre // Database Systems Journal. – 2012. – №3. – С.67-71. - Бібліогр.: 6 назв.
4. Nandini Mishra. High performance Cloud data mining algorithm and Data mining in Clouds / Nandini Mishra, Saurabh Sharma, Ashish Pandey // IOSR Journal of Computer Engineering. – 2013. - №8. – С.54-61. - Бібліогр.: 14 назв.
5. Боронина Е. Б. Математический анализ: конспект лекций / Е. Б. Боронина. – Л. : Вид-во «Эскимо», 2007. – 160 с. – Бібліогр.: с. 158-159.

К.В. БЕЛОУС,

студентка Мариупольского государственного университета

NOSQL В ОБЛАСТИ «ТРАНЗАКЦИОННЫХ» СИСТЕМ УПРАВЛЕНИЯ ДАННЫМИ

На сегодняшний день возможность построения неограниченно масштабируемых кластерных систем (публичных или частных облаков, традиционных кластеров и т.п.), привлекающих своей дешевизной, вызвала волну интереса со стороны исследователей, которые активно занялись описанием и разработкой архитектур систем управления данными без совместного использования ресурсов.

Понятие NoSQL (Not Only SQL или No SQL) получило известность с 2009 года. Именно тогда развитие web-технологий и социальных сервисов дало толчок множеству новых подходов к хранению и обработке данных. Разработчики таких приложений столкнулись с задачами, для которых традиционные реляционные СУБД оказались либо слишком дороги, либо недостаточно производительны. Кроме того, популяризаторами отказа от универсальных «комбайнов» (реляционные СУБД – РСУБД) в пользу специализированных решений стали стартаперы и те, кому приходится работать в сценариях так называемых Big Data. NoSQL – термин, обозначающий ряд подходов, направленных на реализацию хранилищ баз данных, имеющих существенные отличия от моделей, используемых в традиционных реляционных СУБД с доступом к данным средствами языка SQL. Применяется к базам данных, в которых делается попытка решить проблемы масштабируемости и доступности за счёт атомарности (что является неотъемлемым свойством транзакционных систем управления данными) и согласованности данных [3]. NoSQL убирает все ограничения реляционной модели

(недостаточная производительность, трудоёмкое горизонтальное масштабирование, недостаточная производительность в кластере) и облегчает средства хранения и доступа к данным. Такие БД используют неструктурированный подход (создание структуры на лету), тем самым снимая ограничения жестких связей и предлагая различные типы доступа к специфическим данным.

Для сравнения SQL и NoSQL представим их наиболее характерные черты:

1. Структуры данных и их типы - реляционные БД используют строгие схемы данных, NoSQL БД допускают любой тип данных.

2. Запросы — вне зависимости от типа лицензии, реляционные базы данных в той или иной мере соответствуют стандартам SQL, поэтому данные из них можно получать при помощи языка SQL. NoSQL БД используют специфические способы запросов к данным.

3. Масштабируемость — оба эти типа СУБД довольно легко поддаются вертикальному масштабированию (т.е. увеличение системных ресурсов). Тем не менее, так как NoSQL это более современный продукт, именно такие СУБД предлагают более простые способы горизонтального масштабирования (т.е. создание кластера из нескольких машин).

4. Надежность — когда дело доходит до сохранности данных и гарантии выполнения транзакций SQL БД по прежнему занимают лидирующие позиции.

5. Поддержка — Реляционные СУБД имеют не малую историю за плечами. Они очень популярны и предлагают как платные, так и бесплатные решения. При возникновении проблем, все же гораздо проще найти ответ, если дело касается реляционных систем, чем NoSQL, особенно если решение довольно сложное по своей природе (например MongoDB).

6. Хранение и доступ к сложным структурам данных — изначально реляционные системы предполагали работу со сложными структурами, именно поэтому они превосходят остальные решения по производительности.

Самыми известными представителями технологии NoSQL являются системы Apache Cassandra, CouchDB, MongoDB, Redis, Riak, Neo4j и другие. В таблице 1 представлены их функциональные возможности [Табл.1.].

Таблица 1. Сравнительная характеристика распространенных NoSQL БД

<i>Система / критерий сравнения</i>	Модель данных (система хранения данных)	API запросов	Поддержка нескольких дата-центров	Прозрачное добавление машины в кластер
Apache Cassandra	Memtable / SSTable	Thrift	X	X
CouchDB	Append-only B Tree	Map/Reduce		
MongoDB	B Tree	Cursor		
Redis	In memory with background snapshots	Collection		
Riak	Hash	Nested hashes, Rest	X	X
Neo4j	On-disk-linked list	Graph		

Apache Cassandra — распределённая система управления базами данных, относящаяся к классу поSQL-систем и рассчитанная на создание высокомасштабируемых и надёжных хранилищ огромных массивов данных, представленных в виде хэша. Изначально проект был разработан в недрах Facebook и в 2009 году передан под крыло фонда Apache Software Foundation, эта организация продолжает развитие проекта. Промышленные решения на базе Cassandra возвращены для обеспечения сервисов таких компаний, как Cisco, IBM, Cloudkick, Reddit, Digg, Rackspace и Twitter. К 2011 году крупнейший кластер серверов, обслуживающий единую БД Cassandra, насчитывает более 400 машин и содержит данные размером более 300 Тб. СУБД Cassandra написана на языке Java и включает в себя полностью распределённую hash-систему Dynamo, что обеспечивает практически линейную масштабируемость при увеличении объёма данных. Cassandra использует модель хранения данных на базе семейства столбцов (ColumnFamily), что отличается от систем, подобных memcachedb, которые хранят данные только в связке ключ/значение, возможностью организовать хранение хэшей с несколькими уровнями вложенности. Cassandra относится к категории хранилищ, повышено устойчивых к сбоям: помещённые в БД данные автоматически реплицируются на несколько узлов распределённой сети или даже равномерно распределяются в нескольких дата-центрах. При сбое узла, его функции на лету подхватываются другими узлами. Добавление новых узлов в кластер и обновление версии Cassandra производится на лету, без дополнительного ручного вмешательства и переконфигурации других узлов. Тем не менее настоятельно рекомендуется заново сгенерировать токены для каждого узла, включая существующие, чтобы не испортить распределение нагрузки. Генерации ключей для существующих узлов можно избежать в случае кратного увеличения количества узлов (в 2 раза, в 3 раза и т.д.).

CouchDB — документо-ориентированная система управления базами данных с открытым исходным кодом, не требующая описания схемы данных, распространяется свободно, написана на языке Erlang. Впервые вышла в 2005 году, с 2008 года — проект фонда Apache. Реализована в рамках подхода NoSQL. Для хранения данных используется JSON, для реализации MapReduce-запросов — JavaScript. Одной из особенностей СУБД является поддержка репликации с несколькими ведущими узлами. CouchDB можно рассматривать как сервер веб-приложений; для реализации этой идеи в CouchDB встроен производительный веб-сервер, а программный код, как и данные, сохраняется в той же базе данных. Для автоматизации работы с приложениями используется утилита CouchApp.

MongoDB (от англ. humongous — огромный) — документоориентированная система управления базами данных (СУБД) с открытым исходным кодом, не требующая описания схемы таблиц. Написана на языке C++. СУБД управляет наборами JSON-подобных документов, хранимых в двоичном виде в формате BSON. Хранение и поиск файлов в MongoDB происходит благодаря вызовам протокола GridFS. Подобно другим документоориентированным СУБД (CouchDB и др.), MongoDB не является реляционной СУБД. В

MongoDB реализована асинхронная репликация в конфигурации «ведущий — ведомый», основанная на передаче журнала изменений с ведущего узла на ведомые. Поддерживается автоматическое восстановление в случае выхода из строя ведущего узла. Серверы с запущенным процессом `mongod` должны образовать кворум, чтобы произошло автоматическое определение нового ведущего узла. Таким образом, если не используется специальный процесс-арбитр (процесс `mongod`, только участвующий в установке кворума, но не хранящий никаких данных), количество запущенных реплик должно быть нечётным.

Redis (англ. *remote dictionary server*) — сетевое журналируемое хранилище данных типа «ключ — значение» с открытым исходным кодом. Нереляционная высокопроизводительная СУБД. Все данные Redis хранит в виде словаря, в котором ключи связаны со своими значениями. Одно из ключевых отличий Redis от других хранилищ данных заключается в том, что значения этих ключей не ограничиваются строками. Redis поддерживает репликацию типа `master-slave`. Данные с любого сервера Redis могут реплицироваться произвольное количество раз. Репликация полезна для масштабирования чтения (но не записи) или при очень больших объёмах данных. Все данные, которые попадают на один узел Redis (который называется `master`) будут попадать также на другие узлы (называются `slave`). Для конфигурирования `slave`-узлов можно изменить опцию `slaveof` или аналогичную по написанию команду (узлы, запущенные без подобных опций являются `master`-узлами).

Riak — распределённая NoSQL-система управления базами данных с открытым исходным кодом типа «ключ-значение», созданная Basho Technologies под влиянием идей DynamoDB компании Amazon. Написана преимущественно на Erlang и частично на Си и JavaScript. Имеет встроенную поддержку парадигмы MapReduce. Riak является хранилищем ключей и значений, распределённым на несколько узлов. В ходе работы приложения с хранилищем возникает необходимость разрешать конфликты. Для причинно-следственного упорядочивания изменений в данных Riak использует механизм векторных часов. Используется в Voxer, Comcast, Mozilla, AOL, Ask.com, Yammer, Mobile Interactive Group, Wikia, Opscode и Mochi Media.

Neo4j — графовая база данных с открытым исходным кодом, реализованная на Java. Разработана в Neo technologies в 2003 году. Разработчики описывают свой продукт как «встраиваемая база данных, полнотранзакционный Java-движок, который хранит данные в упорядоченных графах, а не в таблицах». Neo4j имеет свой собственный формат хранилища узлов (`node`) и связей (`relationships`). Нативное представление графа, в отличие от моделирования хранилища на реляционной базе данных, позволяет применять дополнительную оптимизацию в случае данных с более сложной структурой. В СУБД используется собственный язык запросов — Cypher, но запросы можно делать и другими способами, например, напрямую через Java API и на языке Gremlin, созданном в проекте с открытым исходным кодом TinkerPop. Cypher является не только языком запросов, но и языком манипулирования данными, так как предоставляет функции CRUD для графового хранилища.

Облачная инфраструктура, в которой все чаще развертываются транзакционные приложения, основана на предоставлении пользователям разнообразных сервисов, в том числе и сервисов управления данными. В этом случае компании-пользователи платят именно за услуги, и чем они сложнее, чем дороже обходится их поддержка, тем больше за них приходится платить. Для поддержки ACID-транзакций требуются дополнительные расходы, оплачивать которые пользователи должны только в тех случаях, когда это качество службы управления данными им действительно требуется.

Проанализировав наиболее популярные БД на базе NoSQL, видим явные преимущества в сравнении с традиционными реляционными БД SQL. Создатели популярных облачных систем останавливают свой выбор на архитектуре NoSQL в связи с возможностью гибкой и оперативной манипуляции данными, экономичностью и простотой использования. В ближайшем будущем мы, возможно, будем наблюдать симбиоз NoSQL и SQL баз, ведь SQL не отходит вовсе в прошлое и не становится архаизмом или рудиментом. Выбор архитектуры системы во многом зависит от потребностей пользователей/специфики функционирования системы и не должен основываться лишь на выгодах для разработчиков. Однако теперь нет монополизма реляционных баз данных, как безальтернативного источника данных. Все чаще архитекторы выбирают хранилище исходя из природы самих данных и того, как мы ими хотим манипулировать, какие объемы информации ожидаются.

Литература

1. Кузнецов С. Д. MapReduce: внутри, снаружи или сбоку от параллельных СУБД? / С. Д. Кузнецов. – М., ИСП РАН, 2010. – с. 35-40.
2. Лисовенко А. NoSQL базы данных: понимаем суть / А. Лисовенко. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://habrahabr.ru/post/152477/>. – Заглавие с экрана.
3. Мартин Фаулер, Прамодкумар Дж. Садаладж. NoSQL: новая методология разработки нереляционных баз данных – NoSQL Distilled. – М.: «Вильямс», 2013. – 192 с.
4. Джим Р. Уилсон, Эрик Редмонд. Семь баз данных за семь недель. Введение в современные базы данных и идеологию NoSQL = Seven Databases in Seven Weeks: A Guide to Modern Databases and the NoSQL Movement. – М.: ДМК Пресс, 2013. – 386 с.

К.В. БІЛОУС,

студентка Маріупольського державного університету

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ УКРАЇНИ

Ефективність управлінської діяльності багато в чому залежить від оперативності та якості прийняття управлінських рішень. Забезпечити швидке надходження та документальну обробку достовірної та актуальної інформації на сьогодні здатні інформаційно-комунікаційні технології.

Система електронного документообігу (далі — СЕД) — це організаційно-технічна система, що забезпечує процес створення, управління доступом і поширення електронних документів у комп'ютерних мережах, а також забезпечує контроль за потоками документів в організації [2, с. 39]. Головне призначення СЕД — автоматизувати весь комплекс робіт із електронними документами: введення у систему, їх реєстрацію, розподіл і розсилання, редагування, оперативне збереження, пошук і перегляд, відтворення, контроль виконання, розмежування доступу до них тощо. Впровадження СЕД сприяє підвищенню культури діловодства, забезпеченню суттєвої економії коштів на тиражування та пересилання значної кількості документів. Запровадження СЕД дозволяє прискорити терміни опрацювання документів, удосконалити механізм організації та виконання документів, автоматизувати виконання однотипних операцій, спростити використання інформації документів за рахунок розширення можливостей їхнього пошуку.

Потреби оперативного одержання і обробки великих обсягів різнопланової інформації, колективної роботи з підготовки документів, створення і надання електронних адміністративних послуг визначають об'єктивну необхідність впровадження в управлінській діяльності державних органів комплексної автоматизації документаційних процесів. У даний час майже усі СЕД, що представлені на українському ринку, пропонують комплексний підхід для вирішення завдань автоматизації документообігу.

Діяльність у сфері електронного документообігу в Україні регламентовано низкою нормативно-правовими актами, що встановлюють основні стандарти здійснення процесів електронної обробки, збереження та використання документів. До таких актів належать: ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг», ЗУ «Про електронний цифровий підпис», Постанова КМУ «Про затвердження типового здійснення електронного документообігу в органах виконавчої влади», ТУ У 30.0-33240054-001:2005 «Системи електронного документообігу органу виконавчої влади», Наказ Укрдержархіву «Про затвердження Порядку зберігання електронних документів в архівних установах».

Згідно з ТУ У 30.0-33240054-001:2005, СЕД мають відповідати наступним умовам: одночасної роботи групи користувачів; перевірки електронних документів на зараження вірусом та регулярне оновлення антивірусної бази даних; використання надійних засобів електронного цифрового підпису; візуального подання (у тому числі й друк на папері) електронних документів; використання систем розпізнавання документів на папері та перевірки правопису.

В СЕД повинні забезпечуватися: простота і зручність її використання працівниками, що пройшли навчання; виконання користувачами своїх службових обов'язків щодо діловодства в електронній формі; захист від помилкового видалення даних, можливість зворотних дій користувача; автоматичне заповнення полів форм для прискорення процесу введення інформації; аудит введеної інформації; надання засобів для відстеження (моніторингу) руху електронних документів між підрозділами органу виконавчої влади в процесі діловодства.

Інтерфейс між користувачем і СЕД дає змогу забезпечити: ергономічність взаємодії користувача з СЕД; взаємодію користувача з програмними компонен-

тами СЕД на основі прозорого та інтуїтивно зрозумілого діалогового графічного віконного інтерфейсу, з використанням піктограм функцій, режимів та операцій; можливість для користувача оперувати професійно-орієнтованими поняттями предметної галузі діловодства державною мовою; можливість зворотності дій користувача, а також обов'язкове підтвердження ним потенційно руйнівних дій з модифікації та відновлення даних; можливість одержання користувачем довідкових даних про функціональні дані та характеристики СЕД, зокрема шляхом отримання на екрані монітора контекстозалежних підказок щодо виконання операцій, функцій тощо.

На українському ринку пропріетарних системних продуктів автоматизації документообігу представлені наступні СЕД: система електронного документообігу та автоматизації бізнес-процесів Megapolis.DocNet; система електронного документообігу «MasterDoc»; система електронного документообігу «Діло»; програмно-методичний комплекс класу управління документами (Enterprise Content Management) і бізнес-процесами (Business Process & Workflow Management) - Інталев: Корпоративні документи і процеси; система електронного документообігу АСКОД.

Охарактеризуємо деякі з пропонованих функцій систем (для аналізу обрали СЕД АСКОД, «Діло» та FossDoc).

Система АСКОД має таку загальну характеристику: призначена для автоматизації ділових процесів щодо обліку та опрацювання проектів документів, вхідної, вихідної, внутрішньорозпорядчої службової кореспонденції, нормативних документів та звернень громадян, запитів на інформацію, заявок, договорів, комерційних та інших документів, забезпечення контролю за виконанням документів, завдань та доручень. Система дозволяє швидко і прозоро організувати усі процеси документообігу. Функції системи: отримання інформації у графічному вигляді про зв'язки між документами; повнотекстовий пошук документів; створення та супровід реєстру електронних копій документів; сканування документів; перегляд та друкування електронної копії документа; застосування електронного цифрового підпису (ЕЦП); забезпечення конфіденційності шляхом шифрування; надання вичерпної інформації про документ. Система надає можливість використання електронного цифрового підпису. Використання ЕЦП також надає можливість направленою (адресною) шифрування документів. Підсистема безпеки забезпечує шифроване збереження даних облікових записів у базі даних, налаштування термінів дії паролів, складності паролів, захист від несанкціонованого доступу до системи, часом «холодного» простою системи, керування доступом до даних та інше. Окремо виконується налаштування захищених протоколів зв'язку.

Система ДІЛО — це комплексний промисловий пакет, що забезпечує автоматизацію процесу діловодства, а також ведення повністю електронного документообігу організації. Система ефективно використовується як у невеликих комерційних компаніях, так і в розподілених холдингових або відомчих структурах. Система має наступні функції: реєстрація документів; робота з файлами (електронними документами); робота з дорученнями; кабінети; робота з проектами документів; приймання й зовнішня розсилка документів; рух документів всередині

організації; формування справ; інформаційно-довідникова робота; дистанційний доступ. Можливе застосування ЕЦП і шифрування даних забезпечуються завдяки інтегрованим в систему сертифікованим засобам криптографічного захисту інформації - КРИПТОАРМ, КриптоПро CSP, СигналКом CSP, Верба OW, Домен-К, Авест, Генкей, рішення Microsoft. Окрім підтримки ЕЦП засоби криптографічного захисту інформації, що входять до складу цієї опції, забезпечують надійне шифрування даних.

Система FossDoc має наступну загальну характеристику: рішення на платформі FossLook, призначене для створення електронного архіву документів, організації корпоративного документообігу (workflow) і автоматизації бізнес-процесів на підприємствах, в установах і організаціях будь-якого роду діяльності. Програма дозволяє вирішити велику кількість завдань, реалізація яких покладена на відповідні модулі. Різні комбінації таких модулів організовані в продукти. Система може бути легко переналаштована з урахуванням специфіки роботи кожного конкретного підприємства. Функції системи: автоматизація діловодства; підтримка різних типів документів; проектування документів (бібліотеки); гнучка маршрутизація документів; підтримка колективної роботи користувачів; вбудований поштовий сервер; електронний цифровий підпис. В системі підтримується робота з електронним цифровим підписом (ЕЦП). Такий підпис гарантуватиме цілісність і автентичність відбитку даного документа. Ніхто, крім автора документа, не зможе внести зміни в нього так, щоб про це не стало відомо під час перевірки ЕЦП.

Дані програми належать до пропрієтарного офісного ПЗ. Треба зазначити, що в Україні «комерційне» ПЗ домінує на ІТ-ринку. Особливо це стосується державного сектору, чимала частка коштів в якому витрачається саме на закупівлю ліцензій пропрієтарного ПЗ. До сильних сторін пропрієтарного ПЗ належать: більш проста адаптація до використання, підтримка користувачів з боку компаній-постачальників, автоматичне оновлення версій, більш широке функціональне охоплення сфер застосування тощо. Проте його основним недоліком є висока вартість ліцензії на право користування. До того ж у сфері державного управління застосування пропрієтарного ПЗ значно знижує рівень інформаційної безпеки, сприяє технологічній і фінансовій залежності держави, є приводом тиску на країну у зв'язку з проблемою «комп'ютерного піратства». Перевагами вільного ПЗ є відкритість кодів програм, відсутність витрат користувачів на придбання ліцензій, безкоштовність (або невисока вартість екземпляра при промисловому виробництві та розповсюдженні копій), безпечність (від вірусів), можливість вільного копіювання та розповсюдження програм, можливість модифікації програм і розробки на їх основі відповідних рішень, висока швидкість розробки нових релізів, випуску нових поправок і програмних продуктів.

Основними недоліками вільного ПЗ є значно менша популярність серед користувачів (консерватизм і психологічна інерційність користувачів відносно використання ВПЗ) та необхідність відповідної підготовки фахівців, які займаються впровадженням і підтримкою використання ПЗ.

На рисунку представлено співвідношення програмних засобів, використовуваних у бізнес середовищі. Лише 0,63% з них становлять системи автоматизації діловодства [2]. Проте їх використання та розповсюдження з кожним роком стабільно збільшується в середньому на 0,05%.

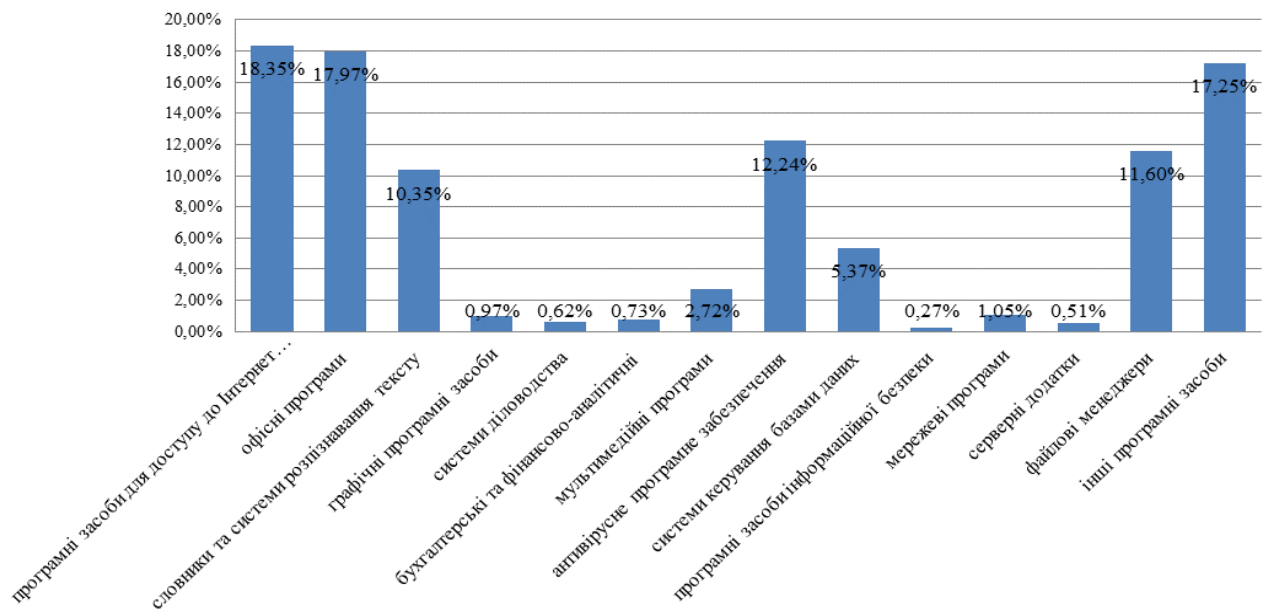

Рис. 1. Структура прикладних комп'ютерних програм та місце серед них СЕД

Проаналізувавши розповсюджені пакети автоматизації документообігу, можемо визначити перспективи впровадження даних програм та їх основні переваги. Серед них визначаємо: скорочення паперового діловодства, захист документів від несанкціонованого доступу, оперативне вирішення управлінських питань, контроль проходження документа за всіма стадіями діловодства тощо. Вважаємо за доцільне створення більшої кількості демо-версій для СЕД, з розширеними функціональними можливостями для підвищення рівня доступності даних програм в державних та комерційних установах, а також збільшення кількості користувачів автоматизованих систем документообігу.

Література

1. Клобуков В. В. Порівняльний аналіз сучасних технологічних платформ для створення систем електронного документообігу [Електронний ресурс] / В. В. Клобуков, С. І. Волхонський, С. О. Єрмак, О.С.Зиков, Д. В.Самофалов. — Режим доступу : http://ndiitt.nau.edu.ua/sites/default/files/users/webmaster/files/porivnyalniy_analizsuchasnihinformaciynih_tehnologichnih_platform_dlya_stvorenniya_sistem_elektron_nogo_dokumentoobigu_2013.pdf.
2. Радченко С.В. Особливості систем електронного документообігу у державних органах України [Електронний ресурс] / С.В. Радченко. — Режим доступу : http://www.archives.gov.ua>Publicat/AU/AU_4_2013/02.pdf.

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИСОКОПРОДУКТИВНОЇ КОРПОРАТИВНОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ МЕРЕЖІ

З розвитком науково-технічного прогресу комп'ютери все глибше проникають в усі сфери людської життєдіяльності. Не винятком є і сфера бізнесу, де робочі станції використовуються в організаціях будь-якого масштабу. Для організації зв'язку між цими комп'ютерами та доступу до спільних ресурсів необхідне налаштування корпоративної мережі.

Існує дві моделі корпоративної мережі: однорангова та ієрархічна [1; с. 12]. Високопродуктивна корпоративна мережа представляє собою ієрархічну модель, що дозволяє розділити систему на модульні групи. Ієрархічна структура мережі складається з наступних трьох рівнів [1; с. 25].

- Рівень доступу. Забезпечує кінцевим користувачам доступ до мережі.
- Рівень розподілення. Агрегує трафік, який надходить з рівня доступу, і забезпечує можливість підключення до сервісів.
- Рівень ядра. Забезпечує з'єднання між рівнем розподілення та мережею Інтернет.

Рівень доступу відіграє важливу роль в питаннях захисту і безпеки мережі, адже саме на рівні доступу до мережі підключається клієнтське обладнання. Для забезпечення стійкості та безпеки мережі доцільно використовувати технології Infrastructure Security Features (ISF), що включає в себе Dynamic Host Configuration Protocol (DHCP) snooping, IP Source Guard, захист портів, та перевірки Dynamic Address Resolution Protocol (ARP) [1;с.34]. Захист портів визначає кількість MAC-адрес, які можуть бути активними на одному порті. DHCP snooping – технологія захисту DHCP, яка фільтрує та обмежує швидкість DHCP-трафіку від ненадійних джерел. Динамічна інспекція ARP (DAI) знижує небезпеку атак через ARP, які можуть надходити разом із ARP-відповіддю.

Рівень доступу високопродуктивної корпоративної мережі забезпечує звичай підключення з високою смугою пропускання через Ethernet стандарту Gigabit та 10-Gigabit. Аналіз параметрів різних комутаторів показав, що на рівні доступу найкращим рішенням буде використання комутаторів серії Cisco Catalyst 3750-48TS [2]. Ці комутатори об'єднуються в стек задля зниження складності конфігурування та роботи рівня доступу.

Велика кількість користувачів мережі, а відповідно і мережного обладнання збільшує ймовірність утворення циклів. Для попередження цього на рівні доступу працює протокол STP [3; с. 155-158].

Основною задачею STP є виявлення циклів в топології мережі, де є надлишкові зв'язки. STP вирішує цю задачу блокуючи з'єднання, які в даний момент для повної зв'язності комутаторів є надлишковими.

В протоколі STP використовується алгоритм пошуку циклів в графі. Спочатку береться довільна вершина та знаходиться ребро, інцидентне даній вершині та яке має найменшу вагу. Знайдене ребро та дві вершини, які ним поєднуються, утворюють дерево. Потім розглядаються ребра графа, один кінець яких — вершина, яка вже належить дереву, а інший — ні. Серед цих ребер обирається ребро найменшої ваги. Ребро, яке обирається на кожному кроці додається до дерева. Таким чином, при виконанні кожного кроку алгоритму висота дерева збільшується на 1. Зростання дерева відбувається доти, доки не будуть перераховані всі вершини вхідного графа. Результатом роботи алгоритму є дерево мінімальної ваги, тобто топологія мережі без циклів. Результатом роботи алгоритму є дерево мінімальної ваги, тобто топологія мережі без циклів.

Наступним рівнем корпоративної мережі є рівень розподілення. Рівень розподілення забезпечує підключення до мережевих сервісів, глобальної мережі (WAN) та до мережі Інтернет напряду або через рівень ядра. На рівні розподілення доцільно налаштувати сервіс WAAS (Wide Area Application Services) та безпроводові локальні контролери. WAAS — технологія, яка оптимізує виконання будь-якого TCP-додатку, який запущений в глобальній мережі.

Зазвичай в корпоративній мережі на одній локації існує декілька пристроїв рівня розподілення тому недоцільно повністю з'єднувати всі комутатори один з одним (рис.1, 2) [1; с. 60-61]. Для оптимізації роботи мережі використовується рівень ядра.

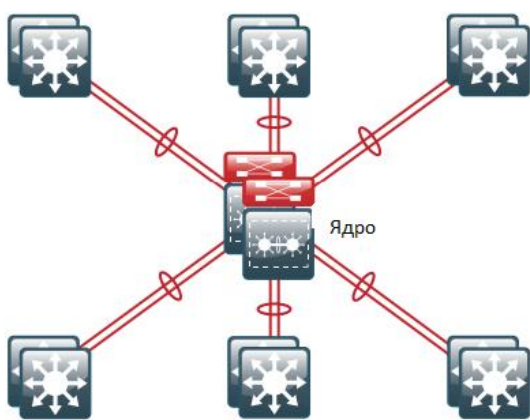

Рис. 1. Топологія мережі з рівнем ядра

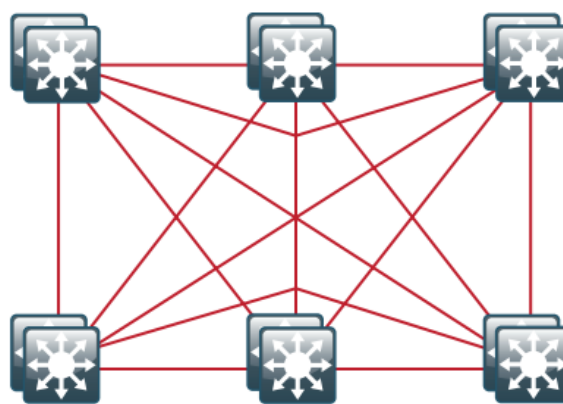

Рис. 2. Топологія мережі без рівня ядра

Рівень ядра є обов'язковою частиною масштабованої корпоративної мережі. Саме через рівень ядра WAN підключається до Інтернету. Рівень ядра не містить складних в налаштуванні та використанні сервісів, які вимагають постійної підтримки. Завдяки цьому знижується ймовірність простою мережі, яка є неминучою при конфігурації складних сервісів або оновленні програмного забезпечення.

В високопродуктивній корпоративній мережі рівень ядра складається з фізично розділених комутаторів, які працюють як єдиний логічний пристрій, використовуючи технологію Virtual Switching System (VSS). Використання VSS на рівні ядра значно оптимізує роботу мережі, спрощує її налаштування та підвищує гнучкість.

Корпоративні комп'ютерні мережі є територіально розрізненими, адже такі мережі залежать від розмірів та розташування організацій, які їх використовують. Виходячи з цього корпоративні мережі мають задовольняти вимогам масштабованості, безпеки, стійкості та гнучкості, адже такі мережі розростаються та вдосконалюються разом із ростом компанії.

Література

1. Корпоративна проводова комп'ютерна мережа. Інструкція технології з проектування = Campus Wired LAN. Technology Design Guide : наук.-техн. щорічник / Cisco Systems Inc. ; - К. : [б. в.], 2014. – 121с.
2. Создание и управление стеками коммутаторов Cisco Catalyst 3750 / Cisco Systems Inc. – Електрон. дані (1 файл). – 1992-2014. – Режим доступу: http://www.cisco.com/cisco/web/support/RU/10/105/105408_cat3750-create-switch-stks.html (дата звернення 15.06.2016). – Назва з екрану.
3. Корячко В. П. Корпоративные сети: технологии, протоколы, алгоритмы / Корячко В. П., Перепелкин Д. А. ; за ред. И. П. Норенков. – К. : Рад. шк., 2011. – 221с.

В.С. КАПУСНЯК,

студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

СТВОРЕННЯ МОДУЛІВ ДЛЯ МОВИ ПРОГРАМУВАННЯ LUA

Luа - потужна, ефективна, легка, здатна до інтеграції, вільна скриптова мова програмування [1]. Вона підтримує процедурне програмування, об'єктно-орієнтоване програмування, функціональне програмування, програмування на основі даних, що надходять, та опис даних.

Luа поєднує простий процедурний синтаксис з потужними конструкціями опису даних на основі асоціативних масивів і розширюваної семантики. Luа є динамічно типізованою, виконується шляхом інтерпретації байт-коду віртуальною машиною на основі реєстрів, та має автоматичне керування пам'яттю, що робить його ідеальним для конфігурації, сценаріїв та швидкого прототипування.

Використання модулів в Luа є важливою частиною, оскільки вони спрощують розробку програмного забезпечення та розширюють можливості створення програмного забезпечення.

Для створення модулів використовують, зазвичай, як саму мову програмування Luа [2] для створення класів, об'єктів, тощо, так і мови програмування C/C++ [3], для реалізації критичних до часу функцій чи розширення можливостей, наприклад, створення графічного програмного забезпечення.

Створення модулів мовою Lua є доволі простим. Для цього достатньо створити текстовий файл з розширенням `.lua`, наприклад, `mymodule.lua`, та заповнити наступним змістом:

```
local mymodule = {}

function mymodule.foo()
  print("Hello World!")
end

return mymodule
```

Для використання створеного модуля в інтерпритаторі в режимі інтерактивності, достатньо виконати наступне:

```
> mymodule = require "mymodule"
> mymodule.foo()
Hello World!
```

Окрім того, модулі являють собою звичайні таблиці, що зберігаються в змінній, тому вони можуть бути названі як завгодно. Наприклад, ми вважаємо, що назва *“mymodule”* занадто довга для постійного набирання, коли ми хочемо використовувати функцію з нього:

```
> m = require "mymodule"
> m.foo()
Hello Module
```

В актуальному скриптовому файлі рекомендується використовувати локальні змінні для модулів, тобто:

```
local mymodule = require "mymodule"

mymodule.foo()
```

Для створення модулів мовами програмування C/C++ використовується Lua C API [4], що складається з двох частин: *базового API* (`lua.h`), що містить примітивні функції для всіх взаємодій між Lua та C, та *допоміжної бібліотеки* (`luaolib.h`), що забезпечує високорівневі функції для певних загальних задач.

Деякі приклади використання C API можуть бути знайдені при вивченні вихідного коду стандартної бібліотеки Lua (`src/*lib.c`). Наприклад, математична бібліотека (`math.*`) реалізована в файлі `src/lmathlib.c`. Базова форма цього файлу викладена нище. Для початку, потрібно імпортувати різні заголовні файли, включаючи C API (`lua.h`) та додаткову бібліотеку (`luaolib.h`):

```
#define LUA_LIB
#include "lua.h"
#include "luaolib.h"
```

Тоді описуються різні функції для мови Lua, що реалізуються в мові C. Всі вони мають однаковий запис, та аргументи передаються через власний Lua стек. Наприклад, функція синусу визначається наступним чином. `luaL_check_number()` використовується для перевірки правильності типу аргументу функції синусу. `lua_pushnumber()` використовується для повернення обчи-

сленого синусу через Lua стек. Варто зазначити, що значення, що повертається, функції `math_sin()` відповідає кількості значень, повернутих до Lua стеку (Lua функції можуть повертати багато значень).

```
static int math_sin (lua_State *L) {
    lua_pushnumber(L, sin(luaL_checknumber(L, 1)));
    return 1;
}
```

Далі функції реєструються в мові Lua через будовання таблиці покажчиків та імен, та подальшому виклику функції `luaL_register()`. Константи, такі як чисто Пі, вказуються окремо. Цей реєстраційний код поміщений в функції з ім'ям `luaopen_math()`, що може бути викликаний статично (з `linit.c`) або динамічно (через механізм завантаження динамічних бібліотек в Lua). Окрім того, важливим є те, що ім'я функції з реєстраційним кодом повинно містити назву бібліотеки, тобто назву вихідного файлу динамічної бібліотеки (в прикладі, бібліотека `math`).

```
static const luaL_Reg mathlib[] = {
{"abs", math_abs},
{"cos", math_cos},
{"sin", math_sin},
...і т.д. т.п ....переконайтесь що таблиця закінчується з:
{NULL, NULL}
};
/*
** Відкриття бібліотеки
*/
LUALIB_API int luaopen_math (lua_State *L) {
    luaL_register(L, LUA_MATHLIBNAME, mathlib);
    lua_pushnumber(L, PI);
    lua_setfield(L, -2, "pi");
    lua_pushnumber(L, HUGE_VAL);
    lua_setfield(L, -2, "huge");
    return 1;
}
```

Компіляція бібліотеки виконується для кожної платформи окремо [5], де планується її використання. Така бібліотека завантажується під час виконання через функцію `require()`, що було зазначено вище.

Література

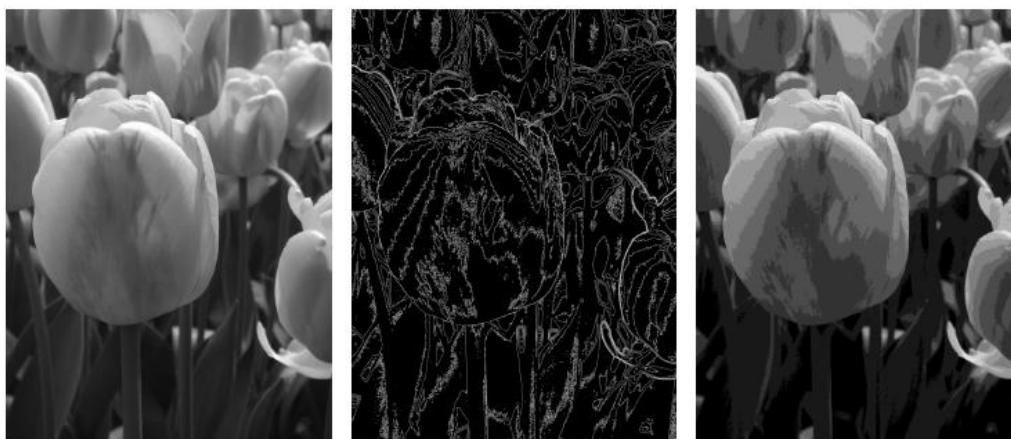
1. The Programming Language Lua [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.lua.org/>
2. lua-users wiki: Modules Tutorial [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://lua-users.org/wiki/ModulesTutorial>
3. lua-users wiki: Binding Code To Lua [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://lua-users.org/wiki/BindingCodeToLua>
4. Lua 5.3 Reference Manual [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.lua.org/manual/5.3/manual.html#4>
5. lua-users wiki: Building Modules [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://lua-users.org/wiki/BuildingModules>

Д.В. КОЛЕСНИК,

студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

ВІДСТАНЬ ФРЕШЕ МІЖ ЗОБРАЖЕННЯМИ, ПРЕДСТАВЛЕНИМИ СУКУПНІСТЮ ВКЛАДЕНИХ КРИВИХ

Вже протягом довгого часу виділені характеристики зображень у вигляді сукупності вкладених кривих використовуються в області розпізнавання та комп'ютерного бачення як такі, в яких міститься основна інформація зображеного об'єкту або явища. Цю властивість можна бачити на малюнку, де видно що початкове зображення можна відновити за контурним, і воно майже не буде відрізнятись.

Вихідне зображення

Контури зображення

Відновлене зображення

Хоча в цій області зроблено вже чимало, тим не менш, залишається велика кількість не вирішених питань. Наприклад, задача пошуку відстані між кривими еталонного зображення, та кривими зображення що треба розпізнати. Відстань між цими кривими можна розуміти як деяку числову міру схожості зображень за якими вони побудовані.

Найпростішою метрикою яку можна ввести для пошуку відстані між конту-

$T = \{(i, j) \mid 1 \leq i \leq m, 1 \leq j \leq n\}$ — поле зору.

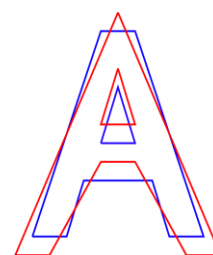
$V : T \rightarrow \{0, 1\}$ — контур.

$$V(i, j) = \begin{cases} 1, & \text{якщо в т. } (i, j) \text{ контур;} \\ 0, & \text{інакше.} \end{cases}$$

$$D(V_1, V_2) = \sum_{i=0}^m \sum_{j=0}^n |V_1(i, j) - V_2(i, j)|$$

рами зображень є метрика Геммінга.

Однак, відстань Геммінга буде занадто великою для показаних зображень, які ми вважаємо схожими. А тому, можна

стверджувати що метрика Геммінга не дуже підходить для задач розпізнавання зображень, так як вона занадто сильна.

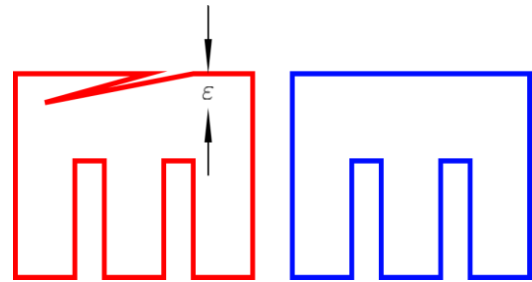
Бажання послабити метрику Геммінга, привело до використання [1] метрики Хаусдорфа, де відстань між контурами зображень розуміється як відстань між множинами точок що утворюють ці контура.

$X = \{(i, j) \in T \mid V_1(i, j) = 1\}$ — множина точок контуру V_1 .

$Y = \{(i, j) \in T \mid V_2(i, j) = 1\}$ — множина точок контуру V_2 .

$$H(X, Y) = \max\{\max_{x \in X} \min_{y \in Y} d(x, y), \max_{y \in Y} \min_{x \in X} d(y, x)\}$$

Однак, під час її практичного використання виявились деякі недоліки. Ці недоліки пов'язані з тим, що втрачається інформація про дрібні деталі, які в деяких випадках можуть суттєво впливати на зміст зображень. Наприклад, пошук дефектів в пласких деталях використовуючи метрику Хаусдорфа буде безрезультатним. Необхідно знайти таку метрику, яка заповнить прогалину між занадто сильною метрикою Геммінга, та недостатньо сильною метрикою Хаусдорфа.

Такою є відома метрика Фреше. Щоб описати її, достатньо уявити собі дві точки пов'язані гнучкою ниткою, які без повернень рухаються вздовж певних траєкторій.

X і Y — дві криві

$\alpha_X : [0, 1] \rightarrow X$ — неперервний монотонний обхід кривої X

$\alpha_X(0) = X_s,$

$\alpha_X(1) = X_f$

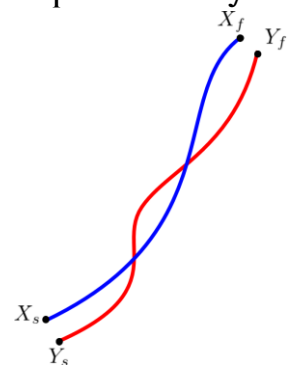
$$\delta(X, Y) = \min_{\alpha_x, \alpha_y} \max_{0 \leq t \leq 1} d(\alpha_x(t), \alpha_y(t))$$

Якщо ці дві точки пройшли по своїм траєкторіям, та не розірвали нитку говорять що дві траєкторії епсілон-подібні, де епсілон довжина нитки. Мінімальна довжина цієї нитки при якій вони залишаються епсілон-подібними є відстань Фреше між двома траєкторіями. Задача даної роботи це обчислення відстані Феше між множинами, що є фундаментальною теоретичною проблемою.

Наразі відомі ефективні методи обчислювання цієї відстані лише для кінцевих ланцюжків [2] довжини m і n .

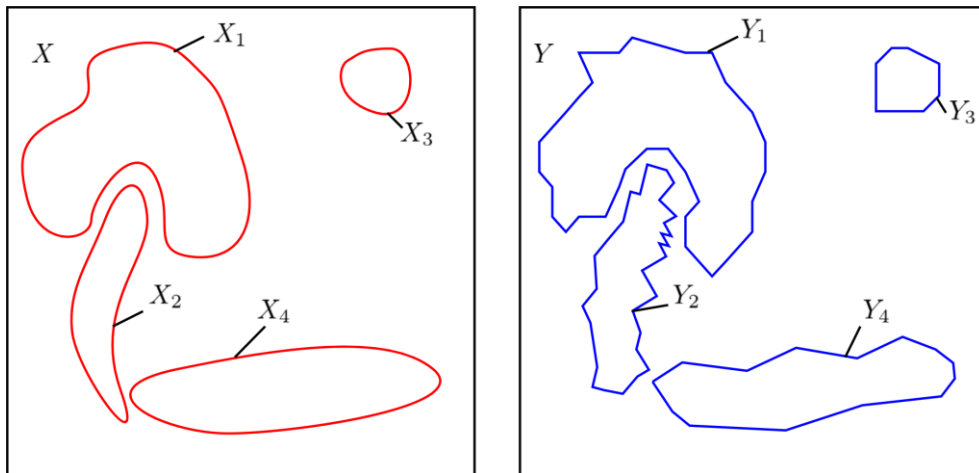
Для кінцевих циклів [4] відомий ефективний алгоритм пошуку подібності, та гірший алгоритм пошуку відстані.

Алгоритми пошуку відстані між ламаними лініями [3] та багатокутниками на даний момент не відомі,

але зовсім недавні результати показали ефективний алгоритм пошуку подібності між багатокутниками. Задачі обчислення відстані між сукупностями вкладених один в одного багатокутників до цього часу не розглядалися.

Для початку, розглянемо спрощену задачу пошуку подібності між сукупністю контурів без вкладеності.

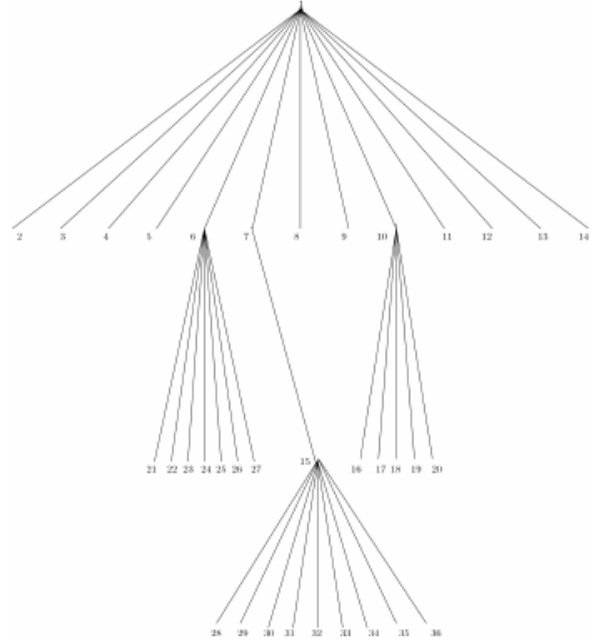
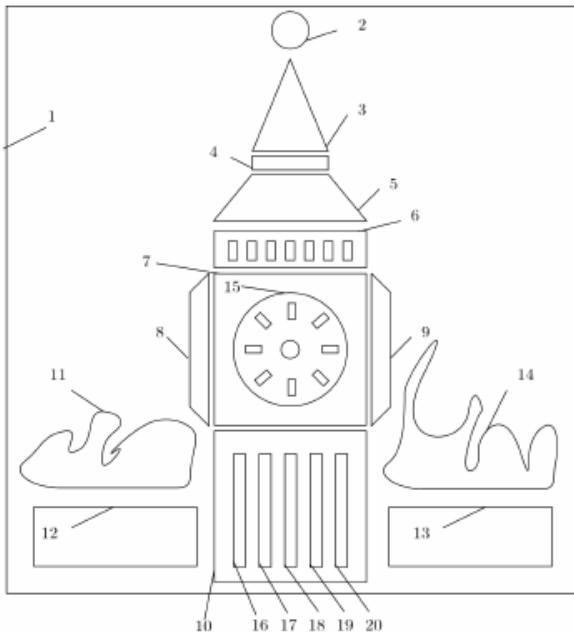
Будемо вважати що множини контурів епсілон-подібні, якщо існує таке обернене відображення однієї множини на іншу, звуження якого на будьякий багатокутник неперервне, і таке що багатокутники подібні. При цьому необхідно визначити подібність кожного контуру однієї множини, з кожним контуром іншої.

$$X = \bigcup_{i=1}^M X_i \text{ та } Y = \bigcup_{j=1}^M Y_j \text{ — множини багатокутників.}$$

$$\phi : X \leftrightarrow Y$$

$$d(x, \phi(x)) \leq \varepsilon \quad \forall x \in X_i, i = 1, \dots, M.$$

Здавалося б, обчислювальна складність такої задачі буде дуже високою. Але завдяки тому що обчислювальна складність пошуку подібності між двома контурами є mn , де n та m відповідні кількості граней багатокутників, то подібність між множиною контурів має складність m^2n , де n та m відповідні загальні кількості граней багатокутників. Наступний етап визначення подібності, це вирішення відомої задачі паросполучення в двудольному графі, де вершини - контура, а ребра результат пошуку подібності між ними. Складність такої задачі K^3 , а тому загальна складність не перевищує $m^2n + K^3$, де K — кількість багатокутників.

В представленому методі, в силу його спрощеності не розглядались можливості вкладеності контурів. Для того щоб використовувати цю важливу інформацію, вводиться функція яка показує вкладеність кожного контуру зображення.

$X_j = G_X(X_i)$ - такий контур, що X_i знаходиться всередині X_j .

На основі цієї функції можна будувати дерево, та зв'язувати контура один з одним не довільним чином.

З цього випливає що задача пошуку відстані між двома множинами вкладених кривих зводиться до пошуку такого відображення

$$f : \{X_1, X_2, \dots, X_k\} \rightarrow \{Y_1, Y_2, \dots, Y_k\}$$

для якого виконуються умови:

$$g(X_i, f(X_i)) = 1 \quad \forall i; \tag{1}$$

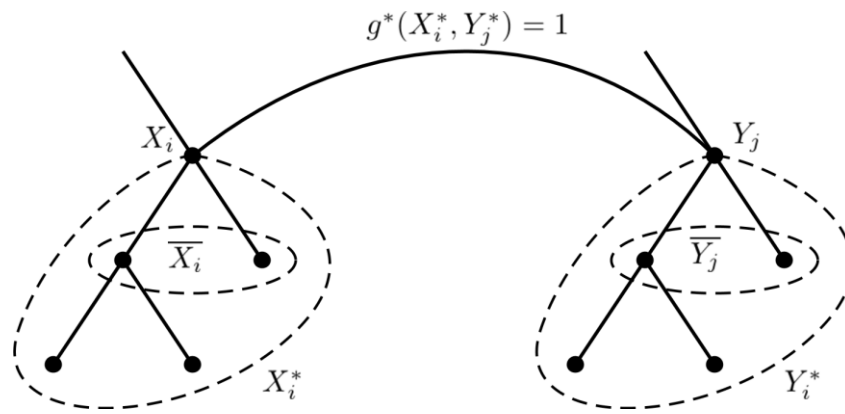
$$f(X_i) \neq f(X_j) \quad \forall i \neq j; \tag{2}$$

$$f(G_X(X_i)) = G_Y(f(X_i)) \quad \forall i. \tag{3}$$

Умова (1) відповідає за відстані між двома множинами вкладених кривих, тобто

$$g(X_i, Y_j) = 1 \text{ якщо } X_i \text{ та } Y_j \text{ } \varepsilon\text{-подібні.}$$

(2) та (3) за вирішення задачі зоморфізму дерев побудованих на основі цих кривих.

$g^*(X_i^*, Y_j^*) = 1$ якщо

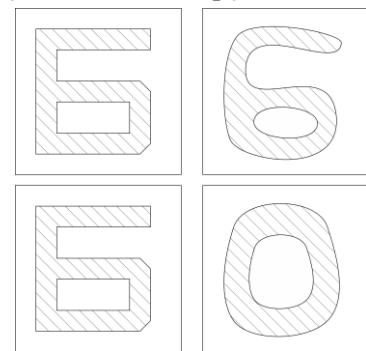
- $g(X_i, Y_j) = 1$
- X_i та Y_j — ε -подібні.

Алгоритм вирішення задачі, полягає в веденні функції

Подібність вкладених контурів обраховується рекурсивно за тими ж правилами. Для листків дерева дорівнює введеній раніше функції g . Таким чином, X_i та Y_j ε -подібні якщо $g^*(X_i^*, Y_j^*) = 1$

Обчислювальна складність алгоритму не більше за $m \cdot n + K^3$.

На основі розробленого алгоритму була створена програма [5] та проведені експерименти. Відстань Фреше між друкованою буквою Б, та рукописною дорівнює 23,03. У той час як відстань Геммінга між ними 9137, а відстань Хаусдорфа 19. Відстань Фреше між буквою Б та буквою О дорівнює 109,5. Відповідні відстані Геммінга та Хаусдорфа — 8487 та 28. Таким чином, можна бачити що за допомогою метрики Геммінга розпізнати букви неможливо, відстань Хаусдорфа дає результати але не впевнені. Відстань Фреше показує очікувано найкращий результат.

Література

1. An Object Recognition Scheme Using Knowledge and the Hausdorff distance / С. Tzomakas, W. von Selen // Proceedings of the Vision Interface. - 1997 - с. 97.
2. Исследование метрических свойств изображений и разработка эффективных алгоритмов распознавания изображений в условиях нелинейных деформаций поля зрения: звіт про НДР (закл.) I.05.03 / Міжнародний науково-навчальний центр інформаційних технологій і систем НАН України та МОН України; керівн. М. І. Шлезінгер; викон. : В. В. Мацелло, В. М. Кийко, Т. Н. Барабанюк, А. А. Вихтюк, В. К. Жуков, Т. В. Іваненко, І.

- В. Ковтун, К. В. Кийко, І. В. Онищенко, Ю. Л. Провалов, Д. І. Рябокони, Б. Д. Савчинський, А. Е. Скулиш, В. М. Шарипанов. – К., 2000. – 55 с.
3. Alt H. Computing the Frechet distance between two polygonal curves / Helmut Alt, Michael Godau // Int. J. Comput. Geometry Appl. – 1995. – № 5. – с. 75—91
 4. Шлезингер М.И. Распознавание сходства многоугольников в усиленной хаусдорфовой метрике / Шлезингер М.И., Водолазский Е.В., Яковенко В.М // Кибернетика и Системный Анализ. – 2014. – № 3. – с. 174 — 187.
 5. Max Schlee. Qt4. Professional programming with C++ / M. Schlee --- 2010.

О.Ю. ЛИХОШЕРСТНА,

студентка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

МОДЕЛЮВАННЯ ПАРАРЕЛЬНОЇ ОБРОБКИ ТРАНЗАКЦІЙ СЕРВЕРОМ БАЗИ ДАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕРЕЖ ПЕТРІ

Комплекс складних науково-технічних проблем, пов'язаних із вдосконаленням потужності та надійності систем баз даних, в умовах переходу від індустріальної ери до інформаційної зберігає свою актуальність. В наш час системи управління базами даних використовуються практично в усіх сферах людської діяльності, пов'язаних із збереженням та обробкою інформації. Тому постає необхідність використання ефективного математичного апарату при проектуванні моделей різноманітних асинхронних паралельних процесів, реалізованих в системах управління базами даних.

Мережі Петрі використовуються головним чином для моделювання паралельних процесів: для моделювання компонентів комп'ютера, паралельних обчислень, в робототехніці. Мережі Петрі використовують для знаходження дефектів в проекті системи, хоча мають і багато інших застосувань.

Сучасні СУБД є багатокористувацькими системами, тобто допускають паралельну одночасну роботу великої кількості користувачів. При цьому користувачі не повинні заважати один одному. Оскільки логічною одиницею роботи для користувача є транзакція, то робота СУБД повинна бути організована так, щоб у користувача складалося враження, що їх транзакції виконуються незалежно від транзакцій інших користувачів [6].

Одним із способів забезпечити незалежну паралельну роботу декількох транзакцій є метод блокувань [6].

Транзакція розглядається як послідовність елементарних атомарних операцій. Атомарність окремої елементарної операції полягає в тому, що СУБД гарантує, що, з точки зору користувача, будуть виконані дві умови:

1. Ця операція буде виконана повністю або не виконана зовсім (атомарність).
2. Під час виконання цієї операції не виконуються ніякі інші операції інших транзакцій (сувора черговість елементарних операцій).

Мережі Петрі використовуються для моделювання асинхронних систем, що функціонують як сукупність паралельних взаємодіючих процесів. Аналіз ме-

реж Петрі дозволяє отримати інформацію про структуру та динамічну поведінку системи, що моделюється.

Причинно-наслідковий зв'язок подій в асинхронних системах задається безліччю відносин виду "умови-події".

Побудова моделей систем у вигляді мереж Петрі полягає в наступному:

1. Процеси описуються безліччю подій (дій) і умов, що визначають можливість настання цих подій, а також причинно-наслідкових відносин, що встановлюються на безлічі пар "події-умови".

2. Визначаються події - дії, послідовність виконання яких керується станами системи. Стани системи задаються безліччю умов, які формуються у вигляді предикатів. Кількісно умови характеризуються величиною яка виражається числами натурального ряду.

3. Умови, в залежності від значень їх кількісних характеристик, можуть виконуватися чи ні. Виконання умов забезпечує можливість реалізації подій. Умови, з фактом виконання яких пов'язується можливість реалізації подій, називаються передумови. Реалізація події забезпечує можливість виконання інших умов, які перебувають з передумовою в причинно-наслідкового зв'язку. Ці умови називаються постумовою [2, 5].

У мережах Петрі умови - це позиції, а події - переходи. Відповідно до цього граф мережі Петрі є дводольним орієнтованим мультиграфом.

Для опису та математичного аналізу процесів з точками розгалуження і синхронізації взаємодії розроблений апарат мереж Петрі. Структура мережі представляється орієнтованим дводольним графом. Множина V вершин графа розбивається на дві підмножини T і P , $V = T \cup P$, $T \cap P = \emptyset$. Дугами можуть зв'язуватись вершини із множин P і T . Динаміка розвитку процесів відображається в вершинах P мітками. Розподіл міток по вершинам P називають маркуванням мережі. Кожне маркування відповідає відповідному стану мережі.

Мережа Петрі визначається набором $N = \{P, T, J, O, M_0\}$, де

$P = \{p_i\}$, $i = 1, 2, \dots, n$ - множина позицій;

$T = \{t_j\}$, $j = 1, 2, \dots, m$ - множина переходів;

$J: T \times P \rightarrow \{0, 1\}$ - функція слідування;

$O: P \times T \rightarrow \{0, 1\}$ - функція передслідування;

$M_0: P \rightarrow Z_0$ - початкове маркування (стан) мережі;

Z_0 - множина додатних цілих чисел.

Функції J і O задають множини дуг $\{t_j, p_i\}$ і $\{p_i, t_j\}$ відповідно.

Основна ідея блокування полягає в тому, що якщо для виконання деякої транзакції необхідно, щоб деякий об'єкт не був доступний для іншої транзакції, то цей об'єкт повинен бути заблокований, тобто доступ до цього об'єкта з боку інших транзакцій обмежується на час виконання транзакції, що викликала блокування[6].

Для реалізації методу блокування мережею Петрі використовується механізм взаємного виключення. Тобто, кожна з виконуваних транзакцій має свою критичну секцію, в якій вона виконує всі необхідні дії (запис, читання, оновлен-

ня, видалення) і під час входження в яку, блокується елемент БД, в якому виконуються транзакції. Мережа Петрі, що моделює процес паралельної роботи двох транзакцій, що виконують дії над одним елементом БД, представлена на рис. 1:

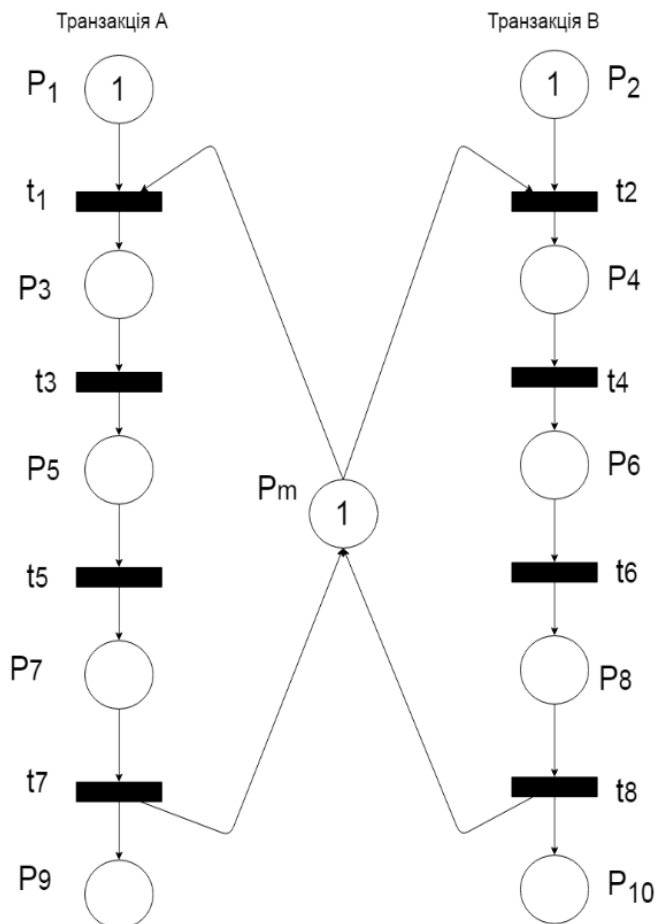

Рисунок 1 – мережа Петрі паралельної взаємодії двох транзакцій

Критична секція кожної з транзакцій розпочинається при переході t_1 та t_2 для транзакцій А і В відповідно. Коли спрацьовує перехід t_1 мітка з позицій P_m переходить в критичну секцію транзакції А, що свідчить про те, що даний елемент БД використовується цією транзакцією та недоступний для виконання іншою.

Фіксація транзакції відбувається при переході t_7 та t_8 для транзакцій А і В відповідно. Під час фіксації транзакції також відбувається вивільнення елементу БД від блокування даною транзакцією, мітка повертається в позицію P_m — елемент доступний.

Опис станів та переходів побудованої мережі Петрі представлений в таблицях 1 та 2 відповідно.

Таблиця 1 - Опис станів мережі Петрі

	Стан	Значення
	P_1	Транзакція А очікує/заблоковано
	P_2	Транзакція В очікує/Заблоковано
	P_3	Транзакція А. Зчитування даних
	P_4	Транзакція В. Зчитування даних
	P_5	Формування даних зміни
	P_6	Формування даних зміни
	P_7	Готовність до фіксації
	P_8	Готовність до фіксації
	P_9	Транзакція А закінчилась
0	P_{10}	Транзакція В закінчилась
1	P_m	Доступ до об'єкту дозволено/заблоковано

Таблиця 2 - Опис переходів мережі Петрі

	Перехід	Значення
	t_1	Блокування об'єкту. Початок транзакції А
	t_2	Блокування об'єкту. Початок транзакції В
	t_3	Транзакція А зчитала дані для зміни
	t_4	Транзакція В зчитала дані для зміни
	t_5	Транзакція А записує
	t_6	Транзакція В записує
	t_7	Фіксація транзакції А та розблокування доступу до об'єкту
	t_8	Фіксація транзакції В та розблокування доступу до об'єкту

Отримана мережа (рис. 1) моделює роботу двох транзакцій, проте вона легко модифікується для ілюстрації роботи великої кількості транзакцій або елементів баз даних, що використовуються транзакціями.

Аналіз мережі Петрі полягає у перевірці основних властивостей: збереженість, безпека, обмеженість, активність, досяжність.

Мережа Петрі є строго збереженою, якщо для всіх маркувань M виконується умова: $\sum m(p_i) = \sum m_0(p_i)$. Тобто, мережа повинна зберігати ресурси, які вона моделює. Дана мережа є збереженою.

Позиція $p_i \in P$ мережі $S=(P, T, I, O, M_0)$ є K -безпечною, якщо $m(p_i) \leq K$ для всіх маркувань. Позиція є обмеженою, якщо вона K -безпечна для деякого K . Мережа Петрі обмежена, якщо всі її позиції є обмеженими. При перевірці безпеки та обмеженості мережі було встановлено, що мережа є 2-обмеженою.

Також отримана мережа є активною, так як всі переходи є активним (або потенційно активними) при будь-якому стані мережі.

Для аналізу мережі на досяжність зручно використовувати граф досяжних маркувань мережі, представлений на рис. 2:

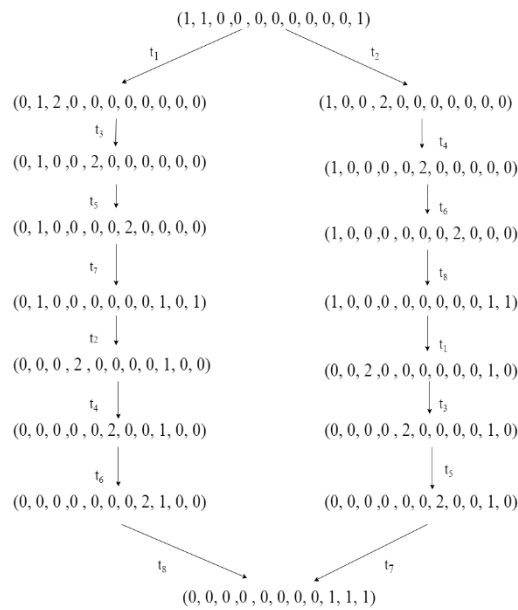

Рисунок 2 – Дерево досяжних маркувань мережі

З рисунку видно, що кожен стан системи є досяжним з будь-якого маркування, що характеризує мережу робочою та оптимальною.

Отже, для реалізації паралелізму транзакцій в СУБД використовується метод блокування. При моделюванні паралельної взаємодії транзакцій за допомогою математичного апарату мереж Петрі метод блокування зручно представляти за допомогою механізму взаємного виключення. Отримана таким чином мережа (рис. 1) моделює процес паралельної взаємодії двох транзакцій та легко модифікується для моделювання взаємодії декількох транзакцій або елементів бази даних. Дана мережа відповідає всім основним властивостям. Мережі Петрі – зручний математичний апарат для моделювання асинхронних паралельних процесів.

Література

1. Petri C.A. Kommunikation mit Automaten: PhD thesis / Institut für instrumentelle Mathematik. – Bonn, 1962.
2. Котов В.Е. Сети Петри. – М.: Наука. Главная редакция физико-математической литературы, 1984., стр. 90-130
3. Gopeyenko V., Muhamediyev R. Imitation of natural strategic behavior of intellectual agent in logistical network // Computer Modelling and New Technologies. – 2007, P. 16-20.
4. Советов Б.Я., Яковлев С.А. Моделирование систем: учеб. для вузов – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Высш. шк., 2001, стр.200 -343.
5. Питерсон Дж. Теория сетей Петри и моделирование систем / Пер. с англ. – М.: Мир, 1984.
6. Пушников А.Ю. Введение в системы управления базами данных. Часть 2. Нормальные формы отношений и транзакции: Учебное пособие/Изд-е Башкирского ун-та. - Уфа, 1999. - 138 с.

Е.В. НОВИКОВА,

студентка Мариупольского государственного университета

ОБЛАЧНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СИСТЕМЕ ЭЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБОРОТА

Делопроизводство и документооборот — важные вспомогательные процедуры системы управления компанией, фактически формирующие структуру ее управленческих процессов, непосредственно влияющих на работу организации в целом. Вместе с тем для развертывания полноценной системы управления электронным документооборотом необходимы выделенные серверы, соответствующая инфраструктура и кадры, что может оказаться дорого для компаний. Однако далеко не каждая компания имеет достаточно ресурсов для оплаты такой стоимости в процесс внедрения СЭД. Поэтому многие компании и предприятия стали всё чаще прибегать к облачным технологиям. Сервисная модель и облака позволяют значительно расширить целевую аудиторию систем управления электронным документооборотом.

СЭД в облаке — это структурирование всей информации, накопленной в организации, размещение ее в надежном месте и защита от любых угроз. Это организация электронного документооборота с помощью типовых рабочих процессов и форм, контроль маршрутов и сроков обработки документов.

Функциональные особенности облачной СЭД:

- хранение и систематизация любых документов по видам или направлениям (данные с любого носителя переносятся в систему и можно начинать работу, важная деталь — возможность работы с программами, не установленными на компьютере или другом задействованном устройстве, это значительно облегчает сотрудникам работу с мобильными устройствами);
- регулирование прав доступа (руководитель с легкостью ограничит или расширит права доступа того или иного сотрудника);
- предусмотрено создание шаблонов (сокращает время на выполнение поставленной задачи, облегчает работу с документами) [2].

Информационная система «Aviscloud» — первая система электронного документооборота, построенная на основе интеграции самых передовых облачных технологий и платформы Microsoft SharePoint 2013. Благодаря этому решению организация, независимо от ее размеров и зрелости, получает мощный инструмент, цель применения которого — организация электронного документооборота. Вместе с ростом компании органично будет расти и ее информационное пространство.

Информационная система электронного документооборота «Aviscloud» базируется на облачных технологиях — когда вся информация хранится и обрабатывается в «облаке», расположенном в центре обработки данных.

«Aviscloud» включает следующие разделы, отображаемые на главной странице:

- основные разделы работы с документами и данными (Документы, Контрагенты, Центр поиска);
- текущие задачи (задачи, созданные пользователем системы или назначенные ему);
- информеры (для быстрого доступа к текущим данным пользователя);
- календарь (информация о мероприятиях пользователя);
- сотрудники (информация о действующих сотрудниках и видах коммуникаций с ними).

Возможности ИС «Aviscloud»:

- документооборот вашей организации унифицирован (документы хранятся в электронном виде в одном месте – в облаке);
- все документы доступны из любой точки и максимально защищены от несанкционированного доступа;
- все приложения для управления документами работают на любых устройствах;
- согласование и утверждение документа в системе выполняется одновременно всеми ответственными в электронной форме (всегда известен статус документа);
- процессы внутреннего документооборота (согласование приказов, оформление командировок), полностью автоматизированы [1].

В системе «Aviscloud» разработан удобный сервис для формирования, согласования и утверждения внутренних документов компании. Она позволяет организовать и вести корпоративный портал. Создав такой портал можно обмениваться электронными документами с коллегами, управлять проектами совместно с партнерами и публиковать информацию для клиентов компании. Также можно получать уведомления обо всех изменениях в электронных документах, в том числе и на мобильные устройства.

Функциональные преимущества «Aviscloud»: эффективность использования рабочего времени (за счет электронного документооборота, стандартизации рабочих процессов и форм); мобильность благодаря возможности доступа ко всей информации и функционалу управления документами из любого места и любого устройства; экономичность документооборота (за счет сокращения внутрипроизводственных затрат); доступность (благодаря простоте освоения, подключения и применения системы электронного документооборота); безопасность (за счет защиты документов на всех уровнях и обеспечения конфиденциальности документооборота) [3].

Таким образом, внедрение системы электронного документооборота с использованием облачных технологий представляет качественно новый уровень оптимизации затрат компании на любую сферу деятельности. Информационная система «Aviscloud» является полноценным продуктом, который позволит организовать удобный, надежный и качественный документооборот, ведь она является одной из немногих СЭД позволяющих получить доступ к сервисам из любого места с любого устройства благодаря своим облачным технологиям, ра-

зробаним на базі продуктів компанії Microsoft, що внушає довіру. Також дана СЕД забезпечує повну автоматизацію документооборота на підприємстві та масштабовану захисту документів та даних користувача, як в час створення документа, так і після – в час зберігання або обробки.

Література

1. Хмарні технології та їх можливості в сфері автоматизації документооборота. [Електронний ресурс] – Режим доступу : URL: <http://lektsii.com/2-106058.html>
2. Проблеми управління бізнесом та хмарні рішення в системі електронного документооборота. [Електронний ресурс] – Режим доступу : URL: <http://www.aviscloud.ru/solutions/flowdocument.html>
3. Управління бізнесом в один клік. Хмарна програма для малого бізнесу Aviscloud. [Електронний ресурс] – Режим доступу : URL: <http://smb.aviscloud.ru>

Д.А. ПЛОХОТІНА,

студентка Маріупольського державного університету

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТУ OUTERNET

У теперішній час, в епоху інформаційного суспільства, можливість доступу та оперативність отримання інформації відіграє важливу роль. Для її пошуку, ми все більше використовуємо мережу Інтернет, в якій розміщені потрібні нам книжки, підручники, статті, журнали, газети тощо. Всі ці матеріали існують в електронному вигляді.

Створення безкоштовної Wi-Fi-мережі Outernet було запропоновано в межах Інвестиційного фонду з розвитку засобів інформації (Media Development Investment Fund, MDIF), який був створений для фінансування незалежних засобів масової інформації в тих країнах, де спостерігалася ситуація з їхнім стримуванням. Фонд працює з газетами, радіостанціями та телевізійними компаніями в Африці, Азії, Латинській Америці, СНД та Балканах. Засновником ідеї та керівником проекту є Саїд Карім – директор з інновацій MDIF. Також у створення мережі залучені: Аарон Роджерс з Q Space Systems, Бранко Вукелік з Monpara Digital Products та Едвард Бірена з Tolerant Network Solutions [3].

Основна мета проекту Outernet – безкоштовний доступ до мережі Інтернет для будь-якої людини, незважаючи від її місця знаходження. Тільки 60% населення Землі має доступ до мережі Інтернет. На поверхні планети є багато важкодоступних регіонів, де дуже складно встановити вежу стільникового зв'язку або прокласти кабель для передачі даних. У деяких регіонах доступ до інформації обмежений через додаткові заборони. При цьому, вже зараз кількість пристроїв з WiFi-модулем перевищує населення Землі. Смартфони та планшетні комп'ютери дешевшають, стають доступні все більшій та більшій кількості людей – незалежно від їх географічного положення. Якщо побудувати глобальну бездротову WiFi-мережу, то у кожного власника пристрою з підтримкою WiFi з'явиться можливість вільно користуватися інформацією [3]. У рамках цього

проекту буде створюватися "основний архів", який включатиме в себе найважливіші знання, накопичені людством, та буде оновлюватися приблизно раз на місяць [5]. За допомогою нього транслюватимуться міжнародні та локальні новини, інформація про ціни, ланцюжки блоків Bitcoin, курси англійської, інша навчальна інформація і курси, програмне забезпечення, музика, відео, вся Вікіпедія і тощо. Так само, в Outernet будуть доступні канали для екстреного зв'язку зі службами порятунку, для координації зусиль рятувальних команд, працюватиме глобальна система оповіщення. Розробники зауважили, що перший час вільний доступ буде надаватися тільки до певних веб-сайтів, але згодом учасники Інтернету зможуть голосувати за те, який контент повинен транслюватися, визначаючи пріоритетний список інформації. Як написано на офіційному сайті проекту, вплинути на пріоритети можна буде за допомогою СМС або спеціальних додатків для мобільних пристроїв. Користувачі зможуть пропонувати для трансляції власний контент, відправивши запит з офіційного сайту [3]. Приєднані до мережі організації, втім, зможуть платити за можливість додавати свій контент, щоб він передавався в певний час, тим самим приносячи дохід тим, хто реалізує цей проект [5].

Інформацію в мережі будуть передавати кілька сотень штучних супутників CubeSat, що будуть знаходитися на низькій навколосемній орбіті, і транслюватимуть на спеціальні приймальники на Землі зі спеціально обладнаними антенами [3]. Кожний супутник отримує дані з наземної станції і транслює їх на поверхню мультикастом по протоколу UDP за допомогою технології WiFi. Виведений на орбіту супутник, отримавши від наземної станції певні дані, починає зациклено їх транслювати, поки не отримає нові. Приймачі, у свою чергу, будуть розподіляти інформацію по бездротовому зв'язку, що дозволить людям копіювати інформацію на свої телефони та комп'ютери [5]. В основі технічної реалізації лежить технологія передачі даних за допомогою «широких» радіохвиль [2].

Порівнюючи дві мережі – Інтернет і Outernet, можна сказати наступне. Стосовно Інтернету ми маємо на увазі дві важливі функції: комунікативну та інформаційну. Outernet приділяє увагу виключно інформації [5]. Головне розходження полягає в тому, що Outernet буде єдиним пристроєм, який буде давати безкоштовний бездротовий сигнал Wi-Fi, доступний будь-якому жителю Землі. Джерело даного сигналу буде розташовуватися не на Землі, а в космосі. Виглядати це буде як гігантський Wi-Fi-роутер, який сукупністю джерел сигналів буде накривати всю планету. Також заплановано, що він не буде вимагати пароля для підключення [1].

Впровадження Outernet має свої переваги, незважаючи на те, що це тільки система для трансляції даних з будь-якої точки Землі без додаткових витрат. Але наявність одностороннього зв'язку не тільки буде сприяти роботі з інформацією, а й не відволікатиме на соціальні мережі.

Література

1. В 2015 году Интернет исчезнет. Чего нам ждать от Аутернета ? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.newslri.ru/news/world/pauka/5910>
2. Каррыев Б. Хроники ИТ-революции [Электронный ресурс] / Б. Каррыев. - Litres, 2016. – 479 с. – Режим доступа: <https://books.google.com.ua/books?id=IJa6CwAAQBAJ&pg>
3. Немного подробнее про проект «Outernet» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://habrahabr.ru/post/212061/>
4. Офіційний сайт проекту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://outernet.is/ru/>
5. Сможет ли "аутернет" конкурировать с интернетом? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bbc.com/russian/science/2014/10/141015_outernet_internet

О.В. ШИШКА,

студентка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАДАЧІ НАВЧАННЯ РОЗПІЗНАВАННЮ ОБРАЗІВ НА ПРИКЛАДІ СЕГМЕНТАЦІЇ ЗОБРАЖЕНЬ

Сегментація - це процес поділу зображення на декілька областей, які не перетинаються, і об'єднання яких дасть ціле зображення. Метою розбиття зображення на такі області, які не перетинаються, є спрощення представлення для подальшої роботи із ним.

Незважаючи на те, що цю тему давно досліджують, більшість робіт не зачіпає практичних аспектів реалізації методів. Навіть детальні роботи не вказують нам, як робити ті чи інші речі. А з теоретичної точки зору обчислювальна схема не надається взагалі. Загалом, сегментація зображень на практиці використовується для *медичних потреб*, а саме для виявлення пухлин та інших патологій, визначення обсягів тканин, хірургії за допомогою комп'ютера, діагностики, планування лікування, вивчення анатомічної структури. Окрім медицини, сегментування використовується і для *виділення об'єктів на супутникових світликах, розпізнавання облич, розпізнавання відбитків пальців, систем управління дорожнім рухом, виявлення стоп-сигналів, комп'ютерного зору*.

Методи сегментації

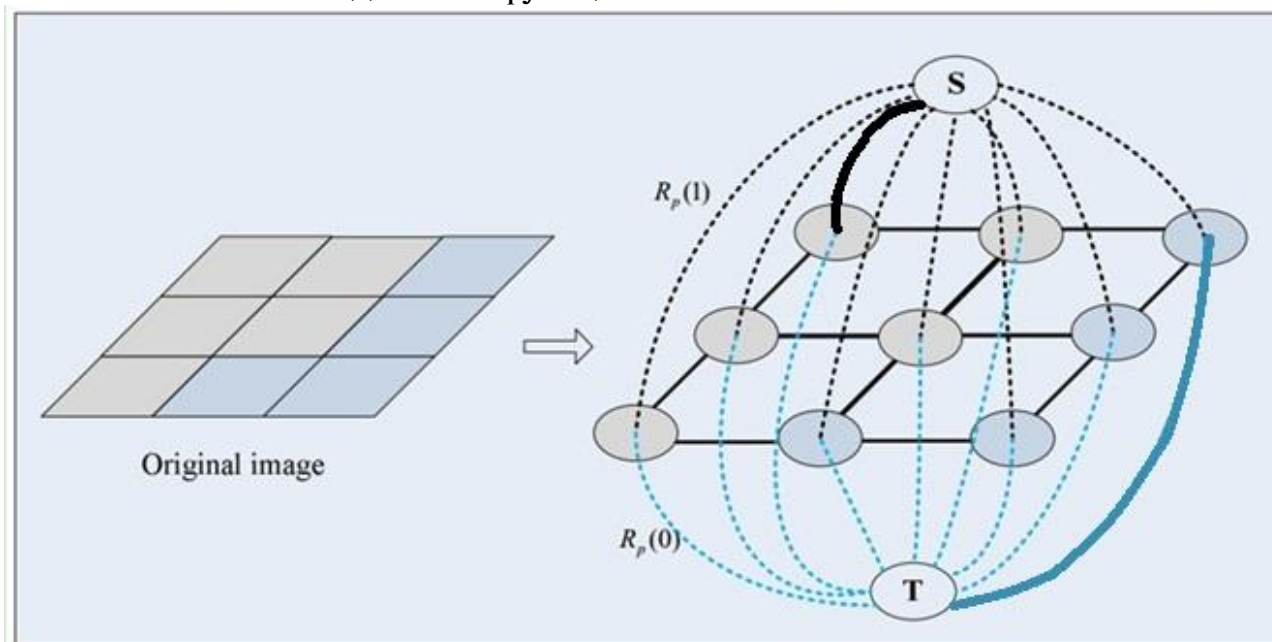
Серед великої кількості алгоритмів розглянемо поділ на два методи сегментації. Для першого методу характерним є те, що після розробки системи, що поділяє зображення на кілька зон, нам не потрібно буде вмішуватися у сам процес. Це так званий автоматичний метод сегментації, що є легким у використанні, але складним у проектуванні. Але тим не менше, автоматичні методи сегментації вже не можуть значно покращити свої результати, тому є непридатними для нашої задачі. Інший метод сегментації — інтерактивний, дає змогу задавати кількість частин та налаштувати програму під себе під час виконання.

Опис алгоритму сегментації

Саме до інтерактивних методів належить алгоритм GraphCut [1]. При інтерактивній сегментації зображень за допомогою алгоритму GraphCut зазвичай розг-

лядається задача розбиття на 2 області — фон та об'єкт (розбиття на більшу кількість областей виходить багаторазовим розбиттям на 2 області).

На вхід цей алгоритм приймає: зображення, пікселі, які користувач задав як фоніві, та пікселі, які користувач задав як об'єкт, структуру сусідства пікселів, а також є можливість задати свої функції ваг.

На даному рисунку подано фігуру, яка є зображенням графу, у який має перетворитися зображення розміром 3×3 пікселі після опрацювання на ЕОМ. Позначені вершини S та T відповідають за джерело та стік відповідно. Інші вершини, з яких побудована ґратка, що демонструє структуру сусідства, є пікселями оригінального зображення. Їм присутні такі властивості, як координата, та інтенсивність кольору для монохромного зображення, або кольорова компонента для кольорового зображення.

Зв'язок між сусідніми пікселями позначений чорною неперервною лінією, і відповідає вартості розриву між даними вершинами. Чорними пунктирними лініями зв'язані вершини-пікселі із джерелом S . Чорними товстими лініями зображено зв'язок (максимальний) між джерелом та його зернами — введеними користувачем. Аналогічний опис можна розширити і на зв'язки синього кольору, з єдиною відмінністю, що це будуть зв'язки не із джерелом S , а із стоком T .

Вибрана структура сусідства є стандартною для цього алгоритму. Це так звана 4-х сусідня структура. Нехай у нас є піксель p із координатами $p(x, y)$, за умови, що такі пікселі існують, x відповідає за номер стовпця, y відповідає за номер рядка, початок координат знаходиться у верхньому лівому куті. Сусідами $p(x, y)$ по горизонталі будуть $p^l(x - 1, y)$ — лівий (left) та $p^r(x + 1, y)$ — правий (right). По вертикалі, сусідами будуть $p^u(x, y - 1)$ — верхній (upper) та

$p^d(x, y + 1)$ – нижній (down). Тобто, у кожного пікселя є щонайбільше 4 сусіди (якщо піксель не знаходиться на краю зображення). Це означає, що у більшості пікселів є по 2 сусіди по кожному з напрямків. Існує також 8-ми сусідня структура сусідства, але тут вона не буде розглядатися.

Також до загальної кількості вершин графу додаються дві термінальні вершини (джерело s та стік t). До кожної термінальної вершини веде дуга із вершини, яка представляє піксель. Тобто, кожен піксель має як мінімум дві ненапрямлені дуги, які починаються у даній вершині та закінчуються у термінальних вершинах. Ваги на цих дугах показують те, наскільки піксель близький до фону чи до об'єкту по своїх характеристиках.

Далі цей граф подається на вхід модифікованому алгоритму MinCut [2], який виконує розріз графу на два підграфи, мінімізуючи штрафи, задані на попередньому етапі.

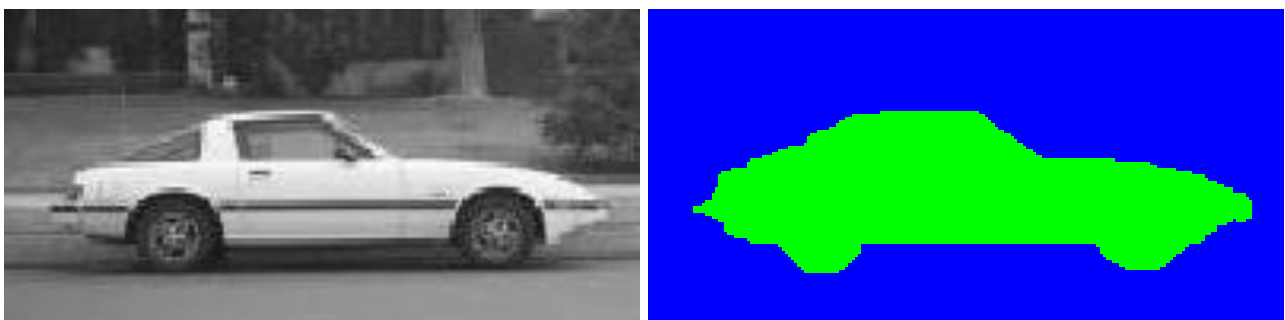
Демонстрація роботи алгоритму буде проводитися на зображеннях автомобілів. Зображень буде 2 типи – монохромні, та кольорові.

На даних зображеннях продемонстрована робота алгоритму сегментації. Зеленим кольором наведені пікселі, які належать зображенню, а синім – фону.

Далі задача полягає у навчанні інтерактивного алгоритму [3], з метою зменшення вхідних параметрів алгоритму. Для того щоб перетворити наш інтерактивний алгоритм у автоматичний, нам потрібно доповнити прогалини у особливостях об'єкту сегментації, тобто автомобілів. Для цього треба підібрати тестову вибірку зображень, які задовольняють наступним умовам:

- на малюнку має бути зображений лише один автомобіль;
- автомобілі на зображеннях мають бути приблизно однакових кольорів (наприклад білий, сірий та подібне).

Продемонстровано приклад ручної розмітки зображення із тестової вибірки, яка нам знадобиться, щоб доповнити прогалини у особливостях об'єкту сегментації, тобто, автомобілів і перетворити наш інтерактивний алгоритм у автоматичний.

Щоб навчити даний алгоритм, треба знайти такі функції ваг, які повністю опишуть об'єкт:

$$q_1(x) \tag{3.3}$$

$$q_2(x) \tag{3.4}$$

$$g_{11}^H(x_1, x_2) \tag{3.5}$$

$$g_{12}^H(x_1, x_2) \tag{3.6}$$

$$g_{21}^H(x_1, x_2) \tag{3.7}$$

$$g_{22}^H(x_1, x_2) \tag{3.8}$$

$$g_{11}^V(x_1, x_2) \tag{3.9}$$

$$g_{12}^V(x_1, x_2) \tag{3.10}$$

$$g_{21}^V(x_1, x_2) \tag{3.11}$$

$$g_{22}^V(x_1, x_2) \tag{3.12}$$

, де $\{x_i \in [0, 2^{24} - 1] \mid i = 1, 2\}$,

$q_{k(x)}(x)$ – функція якості, для одного об'єкта (пікселя), де його ярлик $k(x)$

рівний одиниці, якщо цей піксель належить фону, та двійці, якщо піксель – об'єкту – автомобілю,

$g_{k(x_1), k(x_2)}^s(x_1, x_2)$ – функція якості для сусідніх пікселів, де їх ярлики відповідають значенням $\{1, 2\}$, а верхній індекс $s \in \{H, V\}$ вказує на те, чи дані сусіди є горизонтальними (Horizontal), чи вертикальними (Vertical).

Тип зображення	Кількість пікселів	Середня швидкість сегментації
Монохромне	200 x 100	4.5 секунди
Кольорове	450 x 400	15.3 секунд

Вище продемонстровані швидкості сегментації зображення у середньому для монохромного та кольорового зображення до навчання системи.

Тип зображення	К-сть зображень	Пікселів всього	Швидкість навчання
Монохромне	80	1600000	40 сек
Кольорове	80	14400000	5 хв

Швидкість навчання для 80 – ти зображень обох типів показано у таблиці зверху.

Вид	Кількість пікселів	Значень пікселя	Швидкість до навчання (с)	Швидкість після навчання (с)
Монохромне	2000	2^8	4.5	3.2
Кольорове	18000	2^{24}	15.3	12.7

Висновки. Розроблена система на основі комп'ютерної програми за допомогою ЕОМ, яка сегментує об'єкти на пред'явлених зображеннях. Система є повністю автоматичною, тобто від користувача потребується лише подати на вхід зображення та оцінити отримані результати.

Зроблена оцінка швидкості навчання та роботи алгоритму.

Література

1. Y. Boykov and M.-P. Jolly, "Interactive Graph Cuts for Optimal Boundary & Region Segmentation of Objects in N-D Images," Proc. Int'l Conf. Computer Vision, vol. I, pp. 105-112, July 2001.
2. Boykov and V. Kolmogorov. An experimental comparison of min-cut/max-flow algorithms for energy minimization in vision. IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence, 26(9):1124–1137, Sept. 2004.
3. Bogdan Savchynsky, Vojtěch Franc. Discriminative Learning of Max-Sum Classifiers. Journal of Machine Learning Research, 9(Jan):67--104, 2008.

ЕЛЕКТРИЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

Д.В. ПРИМАК,

студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

ВІБРОДІАГНОСТИКА ПІДШИПНИКІВ КОЧЕННЯ

Вступ. Настав час, коли користування електричними машинами, приладами, обладнанням стало масовим. Майже щодня різноманітні такі машини виконують мільйони різних робіт. З кожним роком розвиток технологій покращується. Результатом цього є поява нових потужніших електричних приладів. Вони виконують роботу ефективніше і в більшій кількості, порівняно зі своїми попередниками. Тому і навантаження на їх складові зростає. Результатом цього стає швидкий вихід з ладу деталей тієї чи іншої машини. Поломки однієї деталі призводить до поломки іншої, а в результаті — до виходу з ладу всієї машини. Тому так необхідно прогнозувати виникнення дефекту деталі ще до його початку, щоб вчинити запобігливі дії. Найчастіше такими причинами є поява дефектів у окремих вузлах електричної машини (обмотки ротора і статора, підшипник, щіточкоколекторний вузол). В електричних машинах малої і середньої потужності, які працюють на відносно великих швидкостях, одне із найслабших місць — це підшипниковий вузол.[2] Тому так важливо виявляти дефекти саме в ньому. Підшипники кочення є невід’ємною частиною роторного обладнання, від їх діагностики і стану залежить стан всього приладу. При діагностуванні підшипників кочення на передній план виходить вібродіагностика.

Підшипники кочення. Будова.

Найчастіше підшипники кочення руйнуються зсередини. Тобто пошкодження їх складових несе негативні наслідки для життя всього підшипника. Тому варто звернути увагу на будову підшипника кочення.

Опора кочення складається з корпусу, підшипника кочення, засобу для закріплення підшипника на валу і в корпусі, захисних і змазуючих засобів підшипника. В залежності від призначення корпус підшипника кочення може бути окремим або виконаним як єдине ціле з деталлю, на якій встановлюється підшипник. [5, ст. 303]

Підшипники кочення складаються з наступних складових.

Тіла кочення - це основні елементи підшипника кочення. Вони мають форму кульки або роликів різної конфігурації.

Внутрішнє кільце монтується на валу і в більшості випадків обертається разом із валом.

Зовнішнє кільце монтується у корпусі машини і в більшості випадків не обертається.

Сепаратор забезпечує утримання тіл кочення на постійній відстані одне від іншого, перешкоджаючи контакту між ними під час роботи. Від конструкції і матеріалу сепаратора залежить максимальна швидкість, з якою може працювати підшипник.

Ущільнення забезпечує надійну роботу підшипника, захищаючи його від забруднення й охороняючи мастило від вимивання. [5, ст.303]

Підшипники кочення. Класифікація.

Підшипники кочення мають ряд переваг, які забезпечують їм широке поширення в різних сферах машинобудування та приборобудування. До таких переваг відносять: малі моменти сил тертя і пускові моменти, мале нагрівання, незначні витрати замазочних матеріалів, просте обслуговування. Підшипники кочення стандартизовані. Масове їх виготовлення на спеціалізованих заводах дозволяє випускати підшипники кочення високої якості при порівняно невеликій вартості. [5, ст. 303]

Підшипники кочення класифікують за наступними признаками:

- 1) За напрямком навантаження щодо осі вала (радіальні, упорні, радіально-упорні, упорно-радіальні);
- 2) За формою тіл кочення (циліндричні з короткими роликами; сферичні з роликами бочкоподібної форми; циліндричні з довгими роликами, а також голчасті; конічні з конічними роликами; циліндричні з витими роликами);
- 3) За числом рядів тіл кочення (однорядні, дворядні, чотирирядні);
- 4) За способом компенсації перекосів вала (несамоустановні — це всі кулькові і роликоті підшипники, крім сферичних; самоустановні сферичні). [1, ст. 6]

Види пошкоджень підшипників кочення та причини їх виникнення.

Всі складові частини підшипників кочення виконують свої функції і працюють під різними навантаженнями. Тому причини і види дефектів різні, вони ще й по-різному впливають на вібрації всього підшипника кочення.

В підшипниках кочення виникають наступні дефекти: порушення змазування, перекіс зовнішнього кільця, зношення контактуючих поверхонь кілець, зношення і послаблення сепаратора, зношення тіл кочення, дефекти контактуючих поверхонь кілець і елементів кочення (тріщини, раковини, відколи, ерозія), обкатування зовнішнього кільця, неоднорідний радіальний натяг підшипника, перекіс, прослизання зовнішнього кільця підшипника в корпусі. [6, ст. 574-582]

Трохи менше 10% підшипників допрацьовують до кінця проектного терміну служби. Приблизно 40% відмов пов'язано із недостатньою змазкою, і десь 30% викликано невірним встановленням, тобто не співвісністю або перекосом при монтажі. Приблизно 20% викликано іншими причинами: перевантаженням, дефекти виготовлення. Та навіть при ідеальному виготовленні, збірці, пошкодження можуть виникати внаслідок втоми матеріалів. [3, ст. 111]

Виявлення дефектів підшипників кочення.

Вся потрібна інформація про стан і функціонування досліджуваного підшипника кочення знаходиться у вібраційному сигналі, який знімається безпосередньо

з підшипника кочення за допомогою датчика, встановленого у певне місце. *Вібрація* — це відносно малі переміщення твердого тіла або його точок при механічних коливаннях відносно положення рівноваги. [7, ст.378]. При діагностуванні сигнал проходить через низку перетворень, може змінювати форму і природу, але інформація, яку він несе повинна залишатися незмінною. Ця інформація має свої специфічні особливості в залежності від виду дефекту.

Різноманітність підшипників кочення дуже велика. Вони різняться за будовою, геометричними розмірами, і, в залежності від цього, вимоги до них також різні при використанні в тій чи іншій машині. Тобто, робоча частота, на якій вони працюють, а також навантаження, яке створюється над ними. Тому існують різні допустимі рівні вібрацій.

Дефекти кожної складової підшипника кочення по різному впливають на сигнал. Дефект можна простежити на певній частоті. В залежності від його типу та місця виникнення, частота, на якій він виникає буде також різнитися. Формули для їх знаходження наведемо нижче. [7]

Пошкодження внутрішнього кільця проявляється на частоті проходження тіл кочення по зовнішньому кільцю:

$$f_{з\text{ов}} = k \cdot \frac{z}{2} \cdot n \cdot \left(1 - \frac{d}{D} \cdot \cos\beta\right); (1)$$

де D — діаметр кола, що проходить через центр тіл кочення, мм;

d — діаметр тіл кочення, мм;

β — кут контакту;

z — кількість тіл кочення;

n — частота обертання, с;

$k=1,2,3$;

$k - 1$ при перекосі підшипника;

$k - 2$ при зносі зовнішнього кільця;

$k - 3$ при тріщині і раковинах на зовнішньому кільці.

Пошкодження внутрішнього кільця проявляється на частоті проходження тіл кочення по внутрішньому кільці:

$$f_{вн} = k \cdot \frac{z}{2} \cdot n \cdot \left(1 + \frac{d}{D} \cdot \cos\beta\right); (2)$$

Види пошкоджень — раковини, тріщини, зношення внутрішнього кільця.

Пошкодження тіл кочення проявляються на частоті коливання тіл кочення:

$$f_{т.к.} = k \cdot \frac{z}{2D} \cdot n \cdot \left(1 - \left(\frac{d}{D}\right)^2 \cdot \cos^2\beta\right); (3)$$

Пошкодження тіл кочення — раковини, відколи.

Пошкодження сепаратора проявляється на частоті обертання сепаратора:

$$f = k \cdot \frac{n}{2} \cdot \left(1 - \frac{d \cdot \cos\beta}{D}\right); (4)$$

Пошкодження сепаратора — зношення тіл кочення і сепаратора.

Перекіс підшипника в корпусі проявляється на частоті (5) у вигляді як горизонтальної, так і вертикальної вібрації.

$$f = kn; (5)$$

де $k=0,5;2$.

Неоднорідний радіальний натяг проявляється на частоті (5), але при $k=1,2,3$. [4, ст.187-188]

Як бачимо, частоту можна знайти знаючи геометричні параметри підшипника кочення: кількість елементів кочення, їх діаметр, діаметр сепаратора і кут контакту.

Процес вібродіагностики.

По інформації, яка була наведена вище можна назвати фактори, які визначають терміни придатності підшипників кочення:

- 1) Навантаження;
- 2) Частота обертання;
- 3) Вібрація.

Для вібродіагностики підшипників кочення необхідно отримати вібраційний сигнал. Побудувати часовий чи частотний спектр цієї вібрації. І відшукати у цьому спектрі несинхронні піки на різних частотах. Якщо вони є, то це свідчить про наявність дефекту. Частота, на якій виникли такі піки вкаже на місце утворення пошкодження.

Висновок.

В даній статті був розглянутий принцип діагностування підшипників кочення за допомогою вібраційних сигналів. На цьому принципі будуються системи вібродіагностування, які використовуються сьогодні. Ця тема є дуже актуальною. Бо в процесі використання певної машини чи пристрою, має велике значення прогнозувати термін роботи таких складових, як підшипників кочення. Це важливо і з економічної точки зору, тому для сучасних фабрик, цехів та підприємств є необхідністю завестись певними системами моніторингу та прогнозування стану машини, задля не втрати конкурентоспроможності.

Література

1. Подшипники качения: Справочник-каталог/Под ред. В.Н. Нарышкина и Р.В. Коросташевского. — М.:Машиностроение, 1984. — 280 с., ил.
2. Марченко Б.Г., Мыслович М.В. Вибродиагностика подшипниковых узлов. - К.: Наук. Думка, 1992 - 196 с.
3. В.Н.Костюков, А.П.Науменко Учебное пособие. — Омск: Научно-производственный центр «Диагностика, надежность машин и комплексная автоматизация», 2007. — 286 с.
4. Вибродиагностика: Моногр./Розенберг Г.Ш., Мадорский Е.З., Голуб Е.С. и др.; Под ред. Г.Ш.Розенберга. — СПб.: ПЭИПК, 2003. — 284 с.
5. Гузенков П.Г. Детали машин: Учеб. Для вузов. — 4-е изд, испр. М: Высш. шк., 1986. — 359 с.: ил.
6. Неразрушающий контроль: Справочник: В 7 т. Под общ. Ред.. В.В.Клюева. Т. 7: В 2 кн. Кн. 1: В.И.Иванов, И.Э. Власов. Метод акустической эмиссии/ Кн.2: Ф.Я. Балицкий, А.В.Барков, Н.А.Баркова и др. Вибродиагностика. — М.:Машиностроение, 2005. — 829 с.: ил.
7. Даниэль Линн. Вибродиагностика для начинающих и специалистов: выявление дефектов подшипников качения с помощью анализа вибрации [Электронный ресурс]/Пер. с англ. И.Р.Шейняк, под ред. В.А.Смирнова. — Режим доступа: <http://www.vibration.ru>, свободный.

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

О.В. РИБАЛЬЧЕНКО,

студент Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

ВИМІРЮВАННЯ ВАГОВИХ ТА ГАБАРИТНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТОВАРІВ

Інформація про фізичні характеристики товару є надзвичайно важливою для планування їх перевезень. Адже для розрахунку необхідного місця для зберігання, способу транспортування чи схеми розміщення у торгівельній залі необхідно знати про асортимент якомога більше. Через різноманітність виробників, постачальників та рівнів упаковки задача збирання таких даних постає надзвичайно складною.

Для отримання габаритних характеристик, а саме довжини, ширини та глибини об'єкту, можна застосувати ультразвукове вимірювання. Найпростіше розташування випромінювачів з трьох боків від товару на взаємно перпендикулярних прямих та обмеження стінками з інших дозволяє обчислити довжину, ширину та висоту куба, у який можна вписати об'єкт. Адже знаючи швидкість звуку у повітрі, відстань від джерела до протилежної стінки та інтервал між випроміненням та отриманням відбитого сигналу неважко знайти найближчу точку, а отже, обчислити протяжність у цьому вимірі. Для менших деталей часто також застосовують інфрачервоне вимірювання [1].

У такому випадку вагу об'єкту легко отримувати шляхом вбудовування датчиків ваги у нижню платформу пристрою, що слугує підставкою. Варто зазначити, що для точних вимірювань та запобігання зміщення нуля ваги потрібно розробити механізм їх калібрування, тобто встановлення значення при пустій підставці як початкового.

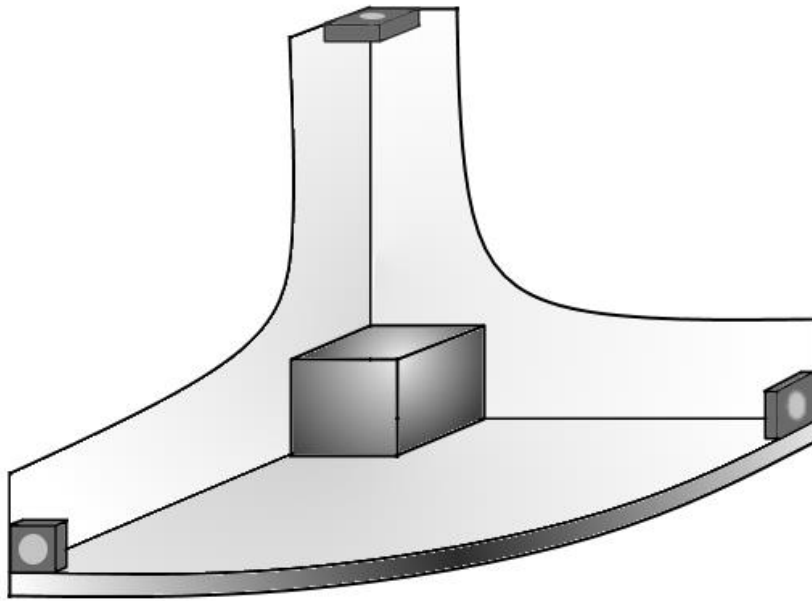

Рисунок 1. – Зображення пристрою для вимірювання габаритів.

Орієнтовний вигляд такого пристрою наведено на рисунку 1. Ультразвукові випромінювачі та приймачі встановлено у вершинах, ваги вмонтовано в підставку. Цей спосіб добре підходить для опису товарів, що мають порівняно правильну форму, проте може виявлятися незастосовним для інших, наприклад, подовжених чи викривлених. Тоді отримати контури предмету можливо за допомогою сканування його з багатьох ракурсів. Наприклад, можна встановити випромінювачі ультразвуку на рухому рамку та отримати висотну карту, провівши її над усім об'єктом. Звісно, навіть це не забезпечить отримання абсолютно точних даних, проте отриманої інформації достатньо для задач розміщення та перевезення. Визначення маси товару порівняно з цим є легкою задачею, для пришвидшення процесу вимірювання ваги можна вбудувати у платформу пристрою для вимірювання габаритів.

Перший прилад для вимірювання таким методом був представлений компанією Quantropix у 1989 році. Передумовою для створення системи була необхідність розрахунку параметрів вантажів у військовій логістиці США. Створена статична і компактна система для вимірювання стала хорошим рішенням цієї проблеми і пізніше знайшла застосування і в цивільній сфері. Так з'явився прилад CubiScan. Він оснащений інформаційною панеллю, що дозволяє керувати процесом вимірювання без периферійних пристроїв. Додатково передбачений інтерфейс для підключення пристрою до комп'ютера та керування ним [2].

Для пришвидшення вимірювань до таких систем включають сканер штрихових кодів для ідентифікації товару та комп'ютер зі спеціальною програмою для зручного керування пристроєм. Тоді можна вибудувати наступний технологічний процес:

- Збирання товарів за попередньо сформованим списком
- Для кожного товару:
 - Сканування штрих-коду

- Вимірювання товару приладом
- Імпорт отриманих даних у систему

У тих випадках, коли через форму чи характеристики товару його неможливо правильно виміряти таким чином, можна застосувати деякі методи для зменшення похибки при його подальшому пакуванні та розміщенні. Якщо товар не є опуклим або сильно викривлений, можна запакувати його в коробку, вписавши таким чином у прямокутний паралелепіпед. Проте, в такому разі всередині коробки може залишитися багато вільного місця, що погіршить результуюче розташування пакунків. Одним з рішень такої проблеми є вимірювання упаковки з деякою кількістю товарів, що дозволить зайняти вільний простір всередині. У базу даних потрібно додавати множник вимірюваного об'єкту, що буде вказувати на кількість товарів. Вимірявши одиницю і такий пакунок можна отримати більш точну інформацію для майбутнього перевезення чи зберігання.

Отже, незважаючи на різноманітність форм та пакувань товарів, дані про їх вагові та габаритні характеристики можна систематизувати. Результати роботи такої системи можуть зацікавити як логістичні компанії, так і звичайних споживачів, що робить процес вимірювання цих характеристик важливою частиною збирання даних про товар.

Література

1. Roboticlab [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: http://home.roboticlab.eu/ru/examples/sensor/ultrasonic_distance (дата звернення 22.04.2016) – Ультразвуковий датчик розстояння [Robotic & Microcontroller Educational Knowledgepage - Network of Excellence].
2. Cubiscan [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://www.cubiscan.com/about-us/> (дата звернення 23.06.2016) – Cubing, Weighing, & Dimensioning Systems - CubiScan | CubiScan.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

УДК 796.011

А.В. ОСТАПОВ, О.В. ГОРДІЄНКО, Ю.В. ГОРДІЄНКО,
старші викладачі кафедри фізичного виховання, спорту та здоров'я
Полтавський національний технічний університет імені Ю. Кондратюка, м. Полтава

ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ СУТНОСТІ «ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ» ЯК БІОСОЦІАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Стаття присвячена визначенню понятійного апарату сутності «фізичної культури» як біосоціальної дисципліни для здоров'я людини.

Ключові слова: понятійний апарат, фізична культура, біосоціальна дисципліна, здоров'я людини, студентська молодь.

Статья посвящена определению понятийного аппарата сущности «физической культуры» как биосоциальной дисциплины для здоровья человека.

Ключевые слова: понятийный аппарат, физическая культура, биосоциальная дисциплина, здоровье человека, студенческая молодежь.

The article is devoted determination of concept vehicle of essence of «physical culture» as biotsocial discipline for the health of man.

Keywords: concept vehicle, physical culture, biotsocial discipline, health of man, student young people.

Постановка проблеми. Фізична культура прирівняна або віднесена до дисциплін соціально-гуманітарного циклу, на що вказує державний стандарт вищої освіти України. Такий підхід визначає відношення суспільства до фізичної культури як і до інших загальноосвітніх предметів — біології, хімії, фізики, літератури, історії, математики і т. п. Основними цілями соціально-гуманітарної підготовки підростаючого покоління виступають формування і розвиток соціально-особистісних компетенцій, заснованих на гуманітарних знаннях [5, с. 138].

Стан дослідження. До теперішнього часу багатьма авторами фізична культура розглядається як сфера соціально-культурної діяльності, що є сукупністю духовних і матеріальних цінностей, які створюються і використовуються суспільством з метою фізичного вдосконалення людини [2, с. 42-48]. Підходи до оцінки фізичної культури лише з позицій філософії, культурології та соціології є системною помилкою. Це пов'язано з тим, що психофізичний стан здоров'я люди-

ни забезпечується організованою руховою активністю — тренуванням, раціональним харчуванням, гартуванням організму і його очищенням, раціональним поєднанням розумової і фізичної праці, умінням правильно обрати час і вид культурного дозвілля, виключенням з життя згубних звичок. Більшість цих показників забезпечує фізична культура, і це дозволяє стверджувати, що вона є головним компонентом здоров'я [3, с.62-68].

Саме тому, метою статті є подальша теоретична розробка понятійного апарату сутності фізичної культури як біосоціальної складової особистості.

Виклад основного матеріалу. Фізична культура — продукт певних історичних умов. Вона є історичною, штучно створеною системою виховання, спрямованою на формування психофізичного стану здоров'я людини. У природі такого явища немає. Тому, розглядаючи понятійний апарат, слід враховувати, що поняття штучних історичних систем, пов'язані з людською діяльністю, є суб'єктивними визначеннями авторів [1-5].

Фізична культура через її предмет знаходиться в певній залежності від педагогіки, проте ряд наук різного походження досліджують предмет цієї науки. Наука про фізичну культуру знаходиться на «рубежі» між природничими і гуманітарними науками, сюди необхідно зарахувати і соціальні науки. Нерідко її називають також інтегральною наукою, оскільки її мета полягає в тому, щоб об'єднати результати, отримані в різних областях наук про людину в аспекті її рухової, спортивної та ігрової поведінки [4, с.112-114].

Фізична культура специфічна дисципліна безперервної освітньої системи тому, що вона є практичною біосоціальною дисципліною, яка пов'язана, по-перше, з комплексом наук про живу природу і про людину, про закономірності органічного життя, по-друге, з соціальною психолого-педагогічною системою управління психофізичним станом здоров'я людини.

Вище представлена аргументація дозволяє на сучасному етапі визначити поняття *фізична культура*. Це специфічна складова частина загальної культури суспільства, одна з сфер практичної біосоціальної діяльності, що є фундаментом духовного і розумового розвитку людини, спрямована на формування здоров'я (психофізичного стану), розвиток рухової підготовленості людини і використання їх відповідно до потреб особистості і суспільної практики.

Формування здоров'я (психофізичний стан) — інтегральна наука про закономірності управління здоров'ям людини, що в сукупності розглядає оптимальний психофізичний розвиток підростаючого організму, виховання його резервних можливостей, підтримку високого індивідуального рівня працездатності, опір старінню організму, навчання протистоянню чинникам ризиків для здоров'я.

Психофізичний стан — це об'єктивна кількісна оцінка здоров'я людини, яка включає наступні основні показники:

- функціональну підготовленість серцево-судинної і дихальної систем;
- функціонування організму (працездатність, адаптація, відновлення);
- фізичний розвиток — вимірювані тілесні ознаки (зокрема, лінійні і об'ємні розміри тіла, співвідношення маси і довжини тіла);

—рівень розвитку рухових здібностей (витривалості, силових, швидкісних, гнучкості, координаційних);

—психологічних особливостей особистості (темперамент, характер, воля, відчуття, емоції, уява, здібності);

—стан нервово-м'язового апарату (сила і тонус окремих м'язових груп, співвідношення швидких і повільних волокон у м'язах і т. п.);

—стан здоров'я — (визначається по відсутності або наявності відхилення в органах і системах організму від норм та їх тяжкість).

Рухова підготовка спрямована на виховання організованої м'язової діяльності людини, яка регулюється численними морфологічними і функціональними системами організму під контролем центральної нервової системи.

Слід зазначити, що рухова підготовка використовується особистістю в двох напрямках: по-перше—забезпечення високої працездатності для досягнення успіхів в життєдіяльності і, перш за все, в учбово-трудої; по-друге — для досягнення видатних результатів у спортивній діяльності з урахуванням індивідуальної схильності.

Специфіка і відмінність фізичної культури від інших видів педагогічної системи виховання і загальноосвітніх дисциплін, окрім формування здоров'я, має принципові відмінності.

По-перше, розглядаючи фізичну культуру як виг педагогічного процесу, ми маємо на увазі те, що цей процес в основному відображає закономірності тренувальної (тренінг [англ. training] — спеціальний тренувальний режим) діяльності, що забезпечує впорядковане формування та вдосконалення рухових умінь і навичок, розвиток рухових здібностей і можливостей, що обумовлюють психофізичну дієздатність людини. Тому вона є учбово-тренувальним процесом на відміну від так званого учбово-виховного процесу по решті освітніх предметів. У учбово-тренувальному процесі по фізичній культурі взаємозв'язано вирішуються виховні, освітні і рухові завдання.

По-друге, заняття фізичною культурою є особливою працею, яка пов'язана з напругою, а іноді й з подоланням больових синдромів: болі в м'язах, судоми м'язів, больовий печінковий синдром, бронхоспазм, що виникають при рухових навантаженнях. Для подолання напруги потрібний характер, воля, а також знання про користь рухової активності для здоров'я і повноцінної життєдіяльності, які можна отримати лише в процесі виховання.

По-третє, при контролі психофізичного стану здоров'я особливу складність представляє оцінка рівня розвитку рухових здібностей. Ця складність пов'язана з етичним розумінням батьками, вихователями, дітьми, підлітками, молоддю і, перш за все організаційно управлінськими працівниками освіти і фізичної культури, інтерпретації результатів оцінки рухової підготовленості. Оцінка (залік) по фізичній культурі, в порівнянні з іншими освітніми дисциплінами, має декілька складових і виставляється за найбільш яскравий прояв рухових здібностей, які залежать, в першу чергу, від психофізичних і морфологічних особливостей організму людини. Це підтверджується різницею результатів за показниками, що характеризують основні рухові здібності серед першокурсників. До групи

«кращих» відносяться першокурсники, що виконують контрольні нормативи на відмітку 5 балів за п'ятибальною системою. До групи «гірші» відносяться першокурсники, що виконують контрольні нормативи на відмітку 1 бал за п'ятибальною системою. Ці відмінності в цьому віці є більшою мірою генетично обумовлені і в меншій мірі пов'язані із способом життя в попередній віковий період. Так, з бігу на 100 м з високого старту (швидкісні здібності) різниця між кращими (5 балів) і гіршими (1 бал) результатами складає 1,7 с, у стрибку в довжину з місця (швидкісно-силові здібності) відповідно 35 см, човниковий біг 4x9 м (координаційні здібності) – 2,9 с, згинання і розгинання рук в упорі лежачи (силові здібності) – 7 разів, кількість метрів подоланих за 12 хвилин (загальна витривалість) – 400 м, нахил, вперед сидячи на підлозі (гнучкість) – 11 см. Щоб ліквідувати таку генетично закладену різницю результатів між середніми показниками сильніших і слабкіших першокурсників, необхідно серйозно тренуватися 3– рази на тиждень впродовж 2– років з урахуванням природного розвитку організму.

Реальність такого положення дозволяє говорити про те, що оцінка по дисципліні «Фізична культура» генетично зумовлена. У даний час вже ні у кого не викликає сумніву правомірність твердження, що високий рівень розвитку рухових здібностей є результатом складної взаємодії спадкових чинників і тренування. Як відомо, основу спадковості складає генетична інформація, яка значною мірою визначає ріст і формування організму, його адаптаційні реакції на зовнішні дії, рівень підготовленості і темпи поступального розвитку рухових здібностей.

По-четверте, місце занять, обладнання та інвентар зумовлюють умови і організацію проведення учбово-тренувального процесу, і залежать від бази: стадіон, парк, лижна траса, ковзанка, ігрові майданчики; зали – ігровий, гімнастичний, тренажерний, різносторонньої підготовки; басейн і т. п.

По-п'яте, побудову учбово-тренувального процесу включає три складові частини занять (підготовчу, основну, заключну), в яких вирішуються специфічні науково- і психофізіологічно обгрунтовані завдання для оптимального функціонування організму людини.

По-шосте, основою практичних занять фізичною культурою є рухова діяльність (що становить 95-97 % від загального часу, що виділяється на дисципліну), пов'язана з подоланням психофізіологічних навантажень, оцінюваних кількісними та якісними показниками, що відрізняються за обсягом, інтенсивністю, координаційною складністю, психічною напруженістю.

По-сьоме, у фізичній культурі використовують різноманітні засоби, включаючи і загальнопедагогічні, а також специфічні, які складають фізичні вправи, природні чинники зовнішнього середовища і гігієнічні чинники.

По-восьме, ефективність занять визначається двома підходами. Перший підхід пов'язаний із значним розповсюдженням у фізичній культурі, а також у фізіології праці визначення величини та інтенсивності навантаження за витратами енергії (у ккал або в ккал/хв). Другий підхід розглядає реакцію, виражену величиною і характером фізіологічних змін в організмі (в першу чергу збіль-

шення ЧСС). Наприклад, орієнтиром якісного навантаження для студентів вважається таке навантаження, яке дозволяє витратити за одне заняття (80–90 хв) для студенток 600–700 ккал. Цей мінімум можна виконати при орієнтованому об'ємі засобів, використовуваних на заняттях при наступній інтенсивності: 30 % часу (від загального часу занять) при частоті серцевих скорочень (ЧСС) – 100–120 уд/хв або 110–125 ккал, 50 % при –130–160 уд/хв або 330–385 ккал, 20 % при –160–180 уд/хв або 160–190 ккал. У студентів 720–740 ккал відповідно: 215–250, 360–320, 145–170 ккал. Енерговитрати за заняття в межах 250–300 ккал, є не ефективними або мало корисними для поліпшення психофізичного стану здоров'я.

По-дев'яте, лише на практичних заняттях педагог (вчитель, викладач, тренер) фізичної культури може відпрацьовувати частину питань, пов'язаних з формуванням здоров'я і здорового способу життя підростаючого покоління тому, що: 1) на практичних заняттях можна навчити студентів оцінювати свій рівень психофізичного стану здоров'я і динаміку його зміни в процесі безперервної освіти; 2) у результаті рухової підготовленості в організмі розвивається сукупність змін, сприяючих розгортанню механізму загальної адаптації, опірності організму до навантаження, навколишнього середовища, кліматичних умов і різних шкідливих чинників;

3) познайомити студентів із найбільш важливими для здоров'я і життєдіяльності людини показниками функціональних можливостей організму (працездатності, адаптації, відновлення); 4) на заняттях фізичної культури можна навчити студентів проводити постійний педагогічний контроль і самоконтроль за психофізичним станом (кількісна оцінка здоров'я).

Висновки. Наведені факти дозволяють стверджувати, що фізична культура на сучасному етапі розвитку суспільства є головним компонентом здоров'я і базою для професійної освіти підростаючого покоління.

Література

1. Александров С. Э. Социальные функции физической культуры как составной части общечеловеческой культуры /С. Э. Александров // Теория и практика физической культуры. – 1990. – № 11. – С.17-21.
2. Виленский М.Я. Прогностический потенциал физической культуры личности и его педагогическое обеспечение в высшей школе /М.Я. Виленский // Физическая культура и спорт в развитии личности студента. Матер, междунар. науч-практич. конф. 15-17 сентября 1998, МПГУ. – 1998. – С.42-48.
3. Выдрин В.М. Системный подход в исследовании физической культуры /В.М.Выдрин, Г.А. Решетнева //Теория и практика физической культуры. – 1978. – № 3. – С.62-68.
4. Горшков А.Г. Основы здорового образа жизни студентов: Учебное пособие /А.Г. Горшков. – М.: МНЭПУ, 1995. – 324 с.
5. Іванько О. А. Фізична культура і спорт як соціальна сфера діяльності людини / О. А. Іванько // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2004. – № 18. – С. 138–143.

ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

УДК 94:364.012:355/359.07

А.Ф. ЛОЗИНСЬКИЙ,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
к.іст.н, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та соціальної роботи

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ НЕДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Соціальна робота — порівняно нове явище у військовій історії. Раніше вона не виділялася в якості самостійного напрямку в діяльності органів військового управління, командирів та посадових осіб. Тому дослідження організації соціальної допомоги військовослужбовцям потребує значної уваги у висвітленні актуальних питань військової історії, зокрема, історії глобальних військових конфліктів ХХ ст.

Окремі аспекти соціальної політики під час Першої світової війни (1914-1918 рр.) знайшли відображення у працях присвячених бойовим діям на території українських земель в роки війни [9]. Більш повно ця проблематика висвітлюється у новітніх дослідженнях з історії української благодійності [4]. Віддаючи належне науковцям, праці яких фактично започаткували в сучасній вітчизняній історіографії Першої світової війни окремий напрямок — дослідження соціальної роботи з військовослужбовцями, необхідно вказати на відсутність робіт, які б у повному обсязі висвітлювали важливі проблеми в організації соціальної допомоги воїнам. На жаль, в дослідженні проблеми соціальної роботи з військовослужбовцями відсутній системний підхід, який вимагає послідовного розкриття всіх аспектів цієї проблеми, зокрема, ролі окремих відомств та установ, осередків громадської допомоги, меценатів, благодійників.

Отже, метою пропонованої статті є коротке окреслення основних організаційних засад здійснення соціальної роботи з військовослужбовцями збройних сил Російської імперії в роки Першої світової війни найбільшими недержавними організаціями гуманітарного спрямування.

Масштаби воєнних дій на фронтах Першої світової війни викликали необхідність у наданні термінової допомоги десяткам тисяч поранених і хворих війсь-

ковослужбовців, серед яких було чимало українців. Розділені між різними воюючими блоками, не маючи своєї держави, вони змушені були воювати один проти одного у складі збройних сил Російської та Австро-Угорської імперій. За роки війни в російській армії перебувало близько 4,5 млн. наддніпрянців, а в австро-угорській — понад 300 тис. галичан, буковинців і закарпатців [8].

Ведення активних військово-політичних дій зумовило певні зміни в системі військового управління російською армією. 16 липня 1914 р. набрало чинності “Положення про польове управління військами”. Цим актом, а також “Особливими Правилами про місцевості, оголошені на воєнному стані”, визначилися повноваження військової влади та її взаємовідносини з державними органами в питаннях організації соціальної допомоги в збройних силах. 17 серпня 1915 р. була створена Особлива нарада з оборони, в якій головував воєнний міністр. До її складу входили представники Державної Ради і Державної Думи, вищі царські сановники, великі промисловці-олігархи та ін. Особлива нарада отримала право розподіляти державні військові замовлення та контролювати їх виконання, включно й щодо забезпечення соціальної допомоги пораненим військовослужбовцям.

Однак, без широкої підтримки громадськості царський уряд не міг обійтися. Багато тисяч людей почали активно надавати допомогу воїнам, збираючи і відправляючи на фронт різні подарунки (кисети, портсигари), теплі речі та ін. Можна сказати, що в такій формі відродилася благодійність. Поранені військовослужбовці вимагали екстрених заходів не лише щодо їх евакуації, але й щодо реабілітації. З цією метою створювалися комітети допомоги з обслуговування хворих і поранених військовиків.

Найбільшими недержавними громадськими організаціями гуманітарного спрямування, що надавали соціальну допомогу військовослужбовцям в Україні у роки Першої світової війни були Всеросійський земський союз допомоги хворим і пораненим воїнам (ВЗС) та Комітет Південно-Західного фронту Всеросійського союзу міст допомоги хворим і пораненим воїнам (ВСМ). Українська організація — Комітет Південно-Західного фронту, утворена в січні 1915 р. у Львові (з червня 1915 р. в Києві), складалася з Південно-Західного обласного комітету та губернських земських комітетів Київщини, Волині й Поділля. Під час війни ці організації проводили велику роботу в галузі військово-санітарної справи і постачання військ. На думку сучасного київського дослідника Ніни Загребельної вони “відчутно потіснили позиції держави у сфері опіки постраждалих фронтовиків і цивільного населення, особливо у медично-санітарній галузі, що, зрештою, відчутно посилювало громадські впливи у галузі соціальної опіки” [5, с. 1].

Внаслідок військових поразок на фронтах у 1915 р. царський уряд став “м’якшим” у відношенні до українців. Визнаючи, що головна причина поразок полягала в поганій підготовці військових кадрів, російська влада погодилась на громадську допомогу з боку наддніпрянських українців. Багато українців вступило до Комітету Південно-Західного фронту, головою якого осінню 1915 р. став знаний український громадський діяч, барон Федір Штейнгель (1870-1946

рр.; депутат Першої Державної Думи Російської імперії, член ТУП, Генеральний секретар торгівлі й промисловості Центральної Ради). Керівний склад Комітету був майже виключно українським: Микола Біляшівський, Дмитро Дорошенко, Андрій Ніковський, Федір Матушевський, Володимир Леонтович, Іван Красковський та ін. [2]. Комітет налагодив соціальну роботу з пораненими воїнами, надавав допомогу продуктами харчування, ліками, санітарно-епідемічними заходами воякам і біженцям; займався відновленням інфраструктури прифронтової смуги, створенням кооперативних і торговельних закладів для місцевого населення, працевлаштуванням біженців та ін. [1].

Широкомасштабну соціальну роботу під час війни розгорнули 82 українських губернських і повітових осередки, Київський, Харківський і Катеринославський обласні комітети ВЗС і ВСМ, які стали важливими центрами допомоги хворим і пораненим воїнам. Найбільш активно соціальна робота проводилась у Харківській губернії, де благодійну допомогу військовослужбовцям надавали різні державні і приватні організації, установи та окремі особи. Соціальною функцією були зайняті майже всі верстви населення, як багаті так і незаможні [10].

Місцеві губернські і повітові комітети організували й облаштовували військові госпіталі, лазарети, розподільники, санітарні поїзди, забезпечували їх усім необхідним. В госпіталях проводили лікування хворих з усіма видами поранень, а також інфекційних, туберкульозних і психічно хворих фронтовиків, поранених, яким було необхідне бальнеологічне лікування. Найбільша кількість військових лікувальних закладів функціонувала при Харківському, Київському і Катеринославському губернських комітетах ВЗС та Харківському обласному комітеті ВСМ. Так, станом на 1 жовтня 1916 р. лише комітети ВЗС в українських губерніях утримували більше 47 тис. госпітальних ліжок із майже 193 тис. у всій імперії, тобто четверту їх частину. З них майже третина (близько 16 тис.) розміщувалася в лікувальних закладах Харківської губернії [12]. Благодійні організації надавали соціальну допомогу й воїнам-інвалідам, зокрема, відкривали ремісничі майстерні, де вони виконували нескладну ручну роботу (шили одяг і взуття для армії, виготовляли протези та ін.). Також, Комітет Південно-Західного фронту в прифронтових районах Галичини, Волині, Поділля та Буковини у 1914-1915 рр. здійснював ряд медично-санітарних заходів. Зокрема, надавав пораненим воїнам першу хірургічну допомогу, транспортував поранених на стаціонарне лікування тощо [6].

Не дивно, що саме ВЗС і ВСМ, перебирають на себе частково функції державних органів у напрямку забезпечення соціальної допомоги військовослужбовцям, тим самим засвідчивши важливу роль громадських організацій у вирішенні найбільш нагальних проблем, викликаних екстремальними умовами воєнного часу.

Певну соціальну допомогу військовослужбовцям надавали відомі українські багатії-олігархи й меценати, які співпрацювали у роки війни із структурами ВЗС і ВСМ [11]. Насамперед можна відзначити родину козацько-міщанських дворян Терещенків (походять із Глухова на Слобожанщині), які займали про-

відне місце у цукровому, гуральному, сільськогосподарському, суконному виробництві та лісообробці. Щороку на їх підприємствах виробляли продукції на понад 20 млн. крб. Розвиваючи українську промисловість в Російській імперії, вони не забували й про надання соціальної допомоги потребуючим верствам суспільства. Зокрема, під час війни з добродійною метою родина Терещенків витратила майже 5 млн. крб., в основному на функціонування благодійних військових лазаретів [7]. Так, у Києві вони утримували шість лазаретів для поранених і хворих військовослужбовців й два притулки для солдат з ампутованими кінцівками. Михайло Терещенко (1886-1956 рр.; підприємець і землевласник, політичний діяч, член Четвертої Державної Думи Російської імперії) під час війни був, спочатку уповноваженим Червоного Хреста на Південно-Західному фронті, згодом входив до керівного складу місцевих комітетів ВСМ і ВЗС, а з липня 1915 р. до лютневої революції 1917 р. керував військово-промисловим комітетом у місті Києві, очолював місцеве відділення із забезпечення воїнів-інвалідів протезами [3].

Таким чином соціальна робота з військовослужбовцями у роки Першої світової війни засвідчила, що це важливий напрямок турботи суспільства про забезпечення життєдіяльності окремої верстви населення в екстремальних умовах. Значна роль в її здійсненні відводилась різним гуманітарним відомствам та установам, осередкам громадської соціальної допомоги та окремим вітчизняним меценатам. Досвід такої діяльності яскраво засвідчив переваги громадської ініціативи над бюрократичним державним апаратом.

Література

1. Верховцева І.Г. Діяльність земств Правобережної України (1911-1920 рр.). Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / І.Г. Верховцева. — Черкаси : [б. в.], 2004. — 20 с.
2. Грабовський С. Генії проти ідіотів: Алгоритми української історії / Сергій Грабовський. — К. : Видавничий дім «Стилос», 2008. — С. 129-133.
3. Донік О.М. Родина Терещенків в історії добродійності / О.М. Донік. — К. : НАН України, Ін-т історії України, 2004. — 314 с.; Терещенки (рід). Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Терещенки_\(рід\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Терещенки_(рід)); Терещенко Михайло Іванович. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Терещенко_Михайло_Іванович
4. Загребельна Н. Велика війна: українство і благодійність (1914-1917 рр.) / Н. Загребельна, І. Коляда. — К. : Ін-т історії України НАН України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2006. — 193 с.
6. Загребельна Н.І. Громадські гуманітарні організації в Україні у роки Першої світової війни. Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н.І. Загребельна. — К. : Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2004. — 20 с.
7. Загребельна Н.І. Провідні гуманітарні громадські організації в Україні у період Першої світової війни: створення, структура, соціальна база, джерела фінансування / Н.І. Загребельна // Проблеми історії України XIX — початку XX ст. Вип. VI. — К. : Ін-т історії України НАН України, 2003. — С. 255-269.

8. Ісса Т.В. Роль приватних дворянських лазаретів в організації медичної допомоги під час Першої світової війни / Т.В. Ісса // Історичні студії суспільного прогресу. Вип. 1; Глухівський нац. пед. ун-т ім. О. Довженка, Нац. наук. с.-г. б-ка Нац. акад. аграр. наук України. – Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2014. – С. 12-16.
9. Перша світова війна. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Перша_світова_війна
10. Реєнт О. Україна в період Першої світової війни: історіографічний аналіз / О. Реєнт, Б. Янишин // Укр. іст. журнал. – 2004. – № 4. – С. 3-37.
11. Хаустова О.В. Організація благодійної діяльності в Харківській губернії з початком Першої світової війни / О.В. Хаустова // Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. Серія “Історія”. Вип. 36. – Харків, 2004. – С. 68-77.
12. Хорунжий Ю. Українські меценати: Доброчинність – наша риса / Ю. Хорунжий. – К. : Видавничий дім “КМ Академія”, 2001. – 137 с.
13. Шпиталі на території України в роки Першої світової війни. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://reftur.org.ua/moreinfo.php?diplomID>

Л.С. ГРОМ'ЯК,

студентка Національного авіаційного університету, м. Київ, Україна

**ВИЗНАЧЕННЯ КРАЩОГО ПОВІТРЯНОГО СУДНА
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ АВІА-ХІМІЧНИХ РОБІТ**

У статті проведено розрахунок продуктивності польоту та собівартості робіт двох найбільш популярних в Україні повітряних суден для проведення авіа-хімічних робіт: літак Ан-2 та вертоліт Мі-2. Автор порівнює два повітряних судна і визначає найбільш вигідне для проведення авіаційних робіт з внесення агрохімікатів.

Ключові слова: повітряне судно, авіаційні роботи, продуктивність польоту, собівартість робіт, агрохімікати.

В статье проведен расчет производительности полета и себестоимости работ двух наиболее популярных в Украине воздушных судов для проведения авиационных работ: самолет Ан-2 и вертолет Ми-2. Автор сравнивает два воздушных судна и определяет наиболее выгодное для проведения авиационных работ по внесению агрохимикатов.

Ключевые слова: воздушное судно, авиационные работы, производительность полета, себестоимость работ, агрохимикаты.

This article presents the calculation of the performance and cost of flight operations of two of the most popular in Ukraine aircraft for aviation chemical works: An-2 and MI-2. The author compares the two aircraft and determine the most favorable for aerial work of making agrochemicals.

Keywords: aircraft, aircraft operation, flight performance, the cost of work, agrochemicals.

Постановка проблеми. В Україні, для виконання авіа-хімічних робіт, використовують два повітряних судна: літак Ан-2 та вертоліт Мі-2. Стаття призначена для визначення більш економічно вигідного повітряного судна, для внесення агрохімікатів на великих площах.

Стан дослідження. На даному етапі дослідженням ефективного виконання авіаційних робіт в Україні, займається багато науковців. Серед яких С.В. Пронь, І.М. Герасименко, Н.О. Суворова, О.О. Соловійова, Р.Г. Мнацаканов, В.П. Лагуточкін. І.М. Герасименко [1], у своїй роботі здійснила порівняльну характеристику наземного та авіаційного способу внесення агрохімікатів. Р.Г. Мнацаканов, С.В. Пронь, В.П. Лагуточкін [2], у своїй статті розглянули ринок агроавіаційних робіт України та способи їх виконання, провели аналіз загальних обсягів виконання агроавіаційних робіт, а також способи їх виконання по місячно, по групах робіт та способах обробок.

Виклад основного матеріалу. Польоти по виконанню АХР проводяться: на ПС, обладнаних апаратурою, що змінює, як правило, аеродинамічні якості ПС; екіпажами, що складаються іноді тільки з пілотів або одного командира ПС; протягом тривалого періоду у відриві від базового аеродрому; з багаторазової повторюваністю протягом робочого дня; на граничних малих висотах.

Для того, щоб визначити яке ПС краще виконувати для обробки сільськогосподарських угідь авіаційним способом, були проведені розрахунки, у ході яких було пораховано продуктивність польоту Ан-2 та Мі-2, при довжині гону - 1,2 км. Вартість 1 льотної години Ан-2 становить 8000 грн, а Мі-2 12000 грн.

1. Продуктивність польоту:

$$П_{п} = \frac{60 \cdot \Gamma}{H \cdot V_{ц}} \quad (1)$$

де, 60 – перевідний коефіцієнт;

Γ – разове завантаження ПС (хімбака) (л, кг);

H – робоча норма витрати рідини (л/га, кг/га);

$V_{ц}$ – час циклу;

2. Час роботи ПС над гоном з включеною сільськогосподарською апаратурою:

$$t_1 = \frac{600 \cdot \Gamma}{H \cdot \Pi \cdot C_p} \quad (2)$$

де, Π – робоча ширина захвату (залежить від робочої норми витрати та секундного випуску сільськогосподарської апаратури);

C_p – робоча швидкість польоту ПС над полем;

3. Час розвороту ПС:

$$t_2 = \frac{10 \cdot \Gamma \cdot V_p}{H \cdot D \cdot \Pi} \quad (3)$$

де, V_p – час одного розвороту;

D – довжина гону (км);

4. Час польоту ПС від злітно-посадкового майданчику до ділянки, що обробляється та назад:

$$t_3 = \frac{120 \cdot R}{C_{п}} \quad (4)$$

де, R – відстань польоту до ділянки що обробляється та назад (км);

$C_{п}$ – швидкість польоту до ділянки що обробляється і назад;

5. Час на зліт та посадку:

де, t_4 – час на зліт та посадку, що є сталою для кожного ПС;

Продуктивність польоту Ан-2:

Показники, які потрібні для розрахунку продуктивності польоту літака Ан-2, вказано у таблиці 1.

Таблиця 1.

Характеристики, для обчислення продуктивності польоту Ан-2

Показники економічної продуктивності польоту	Значення
Робоча норма витрати рідини	Н – 25 л/га;
Ширина робочого захвату	Ш – 40 м;
Разове завантаження хімбака	Г – 1250 л;
Робоча швидкість польоту ПС над гоном	С _р – 155 км/год. ;
Час розвороту ПС при заході на повторний гін	В _р – 1,1 хв.;
Довжина гону	Д – 1,2 км;
Відстань підльоту ПС від ЗПМ до ділянки що обробляється та назад	Р – 3 км;
Швидкість підльоту від ЗПМ до ділянки що обробляється і назад	С _п – 160 км/год;
Час зльоту та посадки літака Ан-2	t ₄ – 2 хв.;
Вартість однієї льотної години	8000 грн;

Використовуючи рівняння (1) – (4) можна провести розрахунки:

$$t_1 = \frac{600 \cdot 1250}{25 \cdot 40 \cdot 155} = 4,8$$

$$t_2 = \frac{10 \cdot 1250 \cdot 1,1}{25 \cdot 1,2 \cdot 40} = 11,5$$

$$t_3 = \frac{120 \cdot 3}{160} = 2,25$$

$$V_{ц} = 4,8 + 11,5 + 2,25 + 2 = 20,55$$

$$П_{п} = \frac{60 \cdot 1250}{25 \cdot 20,55} = 146(\text{га/год})$$

Прорахуємо собівартість робіт Ан-2: $\frac{8000}{146} = 54,79$ (грн.)

Показники, які потрібні для розрахунку продуктивності польоту вертольоту Мі-2, вказано у таблиці 2.

Таблиця 2

Характеристики для обчислення продуктивності польоту Мі-2

Показники економічної продуктивності польоту	Значення
Робоча норма витрати рідини	Н – 50 л/га;
Ширина робочого захвату	Ш – 40 м;
Разове завантаження хімбака	Г – 600 л;
Робоча швидкість польоту ПС над гоном	С _р – 80 км/год. ;
Час розвороту ПС при заході на повторний гін	В _р – 0,8 хв.;
Довжина гону	Д – 1,2 км;
Відстань підльоту ПС від ЗПМ до ділянки що обробляється та назад	Р – 3 км;
Швидкість підльоту від ЗПМ до ділянки що обробляється і назад	С _п – 100 км/год;
Час зльоту та посадки літака Мі-2	t ₄ – 2 хв.;
Вартість однієї льотної години	12000грн;

Використовуючи рівняння (1) – (4) можна провести розрахунки:

$$t_1 = \frac{600 \cdot 600}{50 \cdot 40 \cdot 80} = 2,2$$

$$t_2 = \frac{10 \cdot 600 \cdot 0,8}{50 \cdot 1,2 \cdot 40} = 2$$

$$t_3 = \frac{120 \cdot 3}{100} = 3,6$$

$$V_{ц} = 3 + 2 + 3,6 + 2 = 9,4$$

$$П_{п} = \frac{60 \cdot 600}{50 \cdot 9,4} = 76,5(\text{га/год})$$

Прорахуємо собівартість робіт Мі-2: $\frac{12000}{76,5} = 156,8$ (грн.)

Для того, щоб побачити різницю між продуктивністю польоту і собівартістю робіт можна побудувати діаграму рис. 1.

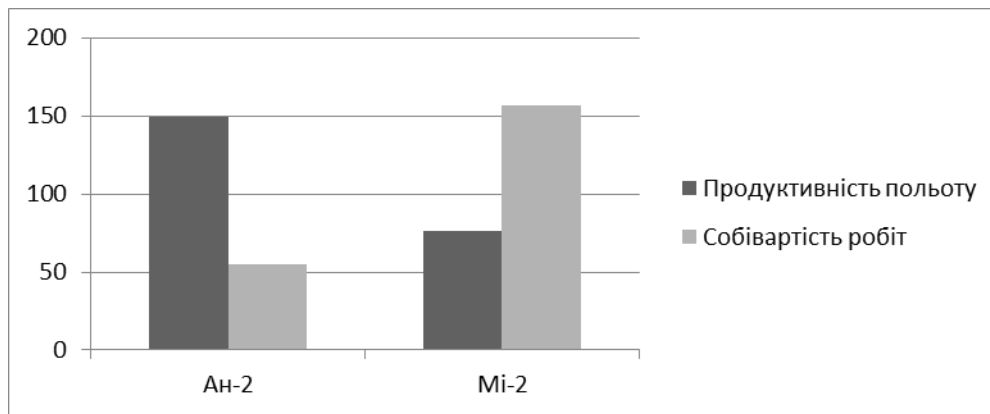

Рис.1 Різниця між продуктивністю польоту і собівартості робіт Ан-2 і Мі-2

Як видно економічна продуктивність літака Ан-2 вища, ніж економічна продуктивність вертольота Мі-2, а собівартість робіт Мі-2 вища, ніж собівартість робіт літака Ан-2, що означає, що дешевше і продуктивніше використовувати літак Ан-2.

Висновки. Виходячи з розрахунків, що проведені вище, можна зробити висновок, що для обробки великих площ агрохімікатами найкраще використовувати літак Ан-2. Для виконання АХР компанії необхідно мати оптимальну кількість ПС, виходячи з розрахунків продуктивності польотів можна зробити висновок, що літаків Ан-2 потрібно у 2 рази менше ніж вертольотів Мі-2, а вартість цих ПС приблизно однакова, тому компанії, що займається виконанням авіа хімічних робіт вигідніше закупити літаки Ан-2.

Література

1. Герасименко І.М. Маркетингове забезпечення діяльності авіакомпанії на ринку агроавіаційних послуг [Текст] : автореф. дис.канд. екон. наук : спец. 08.00.04 "Економіка та упр. підприємствами (за видами екон. діяльності)" / І. М. Герасименко ; М-во освіти і науки України, Нац. авіац. ун-т. - Київ, 2015. - 23 с.
2. Мнацаканов Р.Г., Пронь С.В., Лагуточкін В.П. Аналіз ринку агроавіаційних робіт в Україні. «Проблеми підвищення ефективності інфраструктури»: Збірник наукових праць: №33. Київ: НАУ, 2012 р. — С. 150-159.
3. Правила організації та виконання авіаційних робіт у сільському господарстві. [Текст] Лагуточкін В., Машаровський Г. Нормативно-технічне видання, — К.: 2007 р.
4. Лагуточкін В. П. Сільськогосподарська авіація України / В. М. Лагуточкін [Текст] // Пропозиція: інформаційний щомісячник. — 2008. — № 6. — С.114—122.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА

<i>Н.В. Бабяк,</i> РОЛЬ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДЛЯ РОБОТИ В СУДДІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ.....	3
<i>І.О. Жадленко,</i> КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД – ДОМІНАНТА ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ.....	7
<i>С.Ф. Іманова,</i> НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ.....	10
<i>Л.С. Ключова,</i> МОРАЛЬНІ ЗВИЧКИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА: ВИМОГИ СЬОГОДЕННЯ.....	11
<i>Т.В. Колбіна,</i> ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА У ВНЗ США.....	15
<i>Т.В. Колбіна,</i> ПРОЄКТНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ.....	16
<i>Ж.В. Колоскова,</i> ФОРМУВАННЯ ЗАСАД ВОКАЛЬНО-ХОРОВОЇ ОСВІТИ НА ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКІНІ (СЕРЕДИНА XVIII – КІНЕЦЬ XIX СТ.).....	18
<i>О.В. Коляденко,</i> ПОГЛЯДИ БОРИСА ГРІНЧЕНКА НА ЗАВДАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ.....	22
<i>Т.С. Кравчинська,</i> ЕТАПИ ПРОФЕСІОГЕНЕЗУ МЕТОДИСТІВ РАЙОННИХ МЕТОДИЧНИХ КАБІНЕТІВ В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ.....	28
<i>О.І. Лабаз, Н.І. Заліська,</i> ОСОБЛИВОСТІ, ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ВИКОРИСТАННЯ ІКТ ПРИ ВИКЛАДАННІ ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У КОЛЕДЖАХ.....	30
<i>О.Б. Наливайко,</i> МЕТОД ДІЛОВОЇ ГРИ У КОНТЕКСТНОМУ НАВЧАННІ МАЙБУТНІХ СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ.....	35
<i>Т.І. Новосад,</i> РОБОТА ЦИКЛОВОЇ КОМІСІЇ З ОРГАНІЗАЦІЇ САМОКОНТРОЛЮ ЗА ОСВІТНІМ ПРОЦЕСОМ ТА СТИМУЛЮВАННЯМ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ, РОЗВИТКОМ ЇХНЬОЇ ТВОРЧОСТІ.....	37

<i>Л.А. Скакун, Т.І. Крошка,</i> САМОСТІЙНА РОБОТА НА ЗАНЯТТЯХ МАТЕМАТИКИ.....	42
<i>Г.А. Хрокало,</i> КОМПЕТЕНТІСНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА КОЛЕДЖУ – УМОВА РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ ЯК КОНКУРЕНТОЗДАТНИХ ФАХІВЦІВ.....	44

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

<i>Ю.Я. Венц,</i> ТРАДИЦІЇ ТА НОВАЦІЇ У ПЛАСТИЧНОМУ ОБ'ЄКТІ.....	47
---	----

Розділ 3 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>О.М. Горда,</i> ВІДПОВІДНИКИ ТЕРМІНА АФІКСИ В УКРАЇНСЬКИХ МОВОЗНАВЧИХ ДЖЕРЕЛАХ (КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.)	51
<i>В.В. Єфремов,</i> ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ТОПОСУ РІЧКИ У ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ ЛІТОПІСУ «ПОВІСТЬ МИНУЛИХ ЛІТ».....	54
<i>В.Ю. Мельниченко,</i> ЛІНГВІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ.....	58
<i>Н.В. Краснова,</i> АРГУМЕНТАТИВНИЙ ДИСКУРС КАК ВАЖНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІОНАЛЬНОЇ РЕЧІ.....	63
<i>С.Т. Онищенко,</i> УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ДЕРЖАВНА.....	67
<i>Н.В. Пасенчук,</i> ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АМЕРИКАНСЬКИХ РЕАЛІЙ У ПЕРЕКЛАДІ ФЕЙЛЕТОНУ (НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО ФЕЙЛЕТОНУ Д.БАРРІ).....	70
<i>Б.В. Попельнюк,</i> «ОЙКОС» І «ЕКОНОМІКА»: ГРЕЦЬКА СПАДЩИНА У СУЧАСНІЙ ІСТОРИЧНІЙ ТА ЕКОНОМІЧНІЙ ДУМЦІ.....	76
<i>А.Л. Старунова,</i> КУЛЬТУРА НАУКОВОЇ МОВИ – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	81

Розділ 4
СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

А.О. Андрієнко, ОПИС ІСНУЮЧИХ ПРОБЛЕМ МЕНЕДЖМЕНТУ В ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ОЦІНКА ЇХ ВПЛИВУ НА РЕЗУЛЬТАТ ЇЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	84
Т.М. Бондаренко, НАУКОВІ ЗАХОДИ ДЛЯ ВІДТВОРЕННЯ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ.....	88
Т.М. Бондаренко, РАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПРОГНОЗНИХ МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІКИ ДЕРЖАВИ.....	91
В.В. Волошина, СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Й РЕЗУЛЬТАТАМИ ВИРОБНИЦТВА ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	93
Т.В. Деркач, ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	96
О.А. Жабровець, ПРОБЛЕМА САМОГУБСТВ, І СПОСІБ ЇЇ ВИРІШЕННЯ (ЗА ТВОРОМ ЕМІЛЯ ДЮРКГЕЙМА)	100
К.М. Кириленко, ПРОБЛЕМА ВІДЧУЖЕННЯ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ.....	102
К.М. Кириленко, ТИПОЛОГІЗАЦІЯ СТРУКТУР СУСПІЛЬСТВА ЯК СОЦІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ.....	103
В.Б. Ковалевський, В.Й. Бакай, ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА.....	105
В.Р. Купчак, КЛАСТЕРНИЙ МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕНЕРГОСФЕРИ.....	110
Т.В. Штучка, ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЙНО-ЗБУТОВОЇ СКЛАДОВОЇ КОМПЛЕКСУ АГРОМАРКЕТИНГУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРА.....	114
М.В. Юхименко, В.Й. Бакай, ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СУТНОСТІ КАТЕГОРІЇ ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА.....	117

<i>О.З. Ярошко,</i> ДЕРЖАВА, СУСПІЛЬСТВО І ЛЮДИНА В УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ МІЖНАРОДНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ УКРАЇНИ.....	121
---	-----

**Розділ 5
УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

<i>А.В. Фурман,</i> ВПЛИВ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА ГРОМАДСЬКУ СВІДОМІСТЬ.....	127
--	-----

**Розділ 6
ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРАВО**

<i>А.М. Остролуцький, Л.Р. Качковська,</i> ПРОЕКТ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВА РОЗВ'ЯЗАННЯ АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН.....	130
---	-----

<i>М.В. Крікрівцева,</i> СУЧАСНИЙ СТАН МЕХАНІЗМУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ.....	133
--	-----

<i>Т.І. Серпокрилова,</i> ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПОВІТРЯНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ.....	139
---	-----

<i>Д.Р. Ситнік,</i> ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ТА ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.....	145
--	-----

**Розділ 7
БІОЛОГІЯ**

<i>О.М. Боброва, О.В. Зінченко, Ю.С. Говорова, Е.О. Нардід,</i> ФАЗОВА ПОВЕДІНКА ФРАКЦІЙ ЕКСТРАКТІВ КРІОКОНСЕРВОВАНОЇ ПЛАЦЕНТИ ПРИ ТЕМПЕРАТУРАХ НИЖЧЕ 0°C.....	148
--	-----

**Розділ 8
МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА**

<i>Н.А. Борис,</i> МОДЕЛЮВАННЯ ТА КРИПТОАНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОТОКОВИХ ШИФРІВ З ПЕРЕКРИТТЯМ ВІДРІЗКІВ ГАММИ.....	153
---	-----

В.О. Воробйов,
ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ З ЛОКАЛЬНИМИ ЗВ'ЯЗКАМИ
НА ОСНОВІ МОДЕЛІ ІЗІНГА.....157

В.С. Дьяконов,
ЗАДАЧА ОПТИМАЛЬНОГО ВИБОРУ ДЛЯ МОДЕЛІ ВИБОРЧОГО
ПРОТИБОРСТВА.....162

Розділ 9 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

А.О. Алексеева,
ІНТЕГРОВАНІ СИСТЕМИ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБИГУ.....168

М.О. Астрашенюк,
ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБИГУ В ВНЗ.....171

М.О. Астрашенюк,
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
ПРИ ВИВЧЕННІ ІНФОРМАТИКИ.....173

Є.С. Багінський,
DATA MINING В ХМАРНИХ СХОВИЩАХ.....175

К.В. Белоус,
NOSQL В ОБЛАСТИ «ТРАНЗАКЦИОННЫХ» СИСТЕМ
УПРАВЛЕНИЯ ДАННЫМИ.....179

К.В. Білоус,
АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННОГО
ДОКУМЕНТООБИГУ УКРАЇНИ.....183

Є.В. Дзицюк,
СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИСОКОПРОДУКТИВНОЇ
КОРПОРАТИВНОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ МЕРЕЖІ.....188

В.С. Капусняк,
СТВОРЕННЯ МОДУЛІВ ДЛЯ МОВИ ПРОГРАМУВАННЯ LUA.....190

Д.В. Колесник,
ВІДСТАНЬ ФРЕШЕ МІЖ ЗОБРАЖЕННЯМИ, ПРЕДСТАВЛЕНИМИ
СУКУПНІСТЮ ВКЛАДЕНИХ КРИВИХ.....193

О.Ю. Лихошерстна,
МОДЕЛЮВАННЯ ПАРАРЕЛЬНОЇ ОБРОБКИ ТРАНЗАКЦІЙ СЕРВЕРОМ БАЗИ
ДАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕРЕЖ ПЕТРІ.....198

Е.В. Новикова,
ОБЛАЧНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В СИСТЕМЕ
ЭЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБОРОТА.....203

Д.А. Плохотіна,
ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЕКТУ OUTERNET.....205

О.В. Шишка,
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАДАЧІ НАВЧАННЯ
РОЗПІЗНАВАННЮ ОБРАЗІВ НА ПРИКЛАДІ СЕГМЕНТАЦІЇ ЗОБРАЖЕНЬ.....207

Розділ 10 ЕЛЕКТРИЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

Д.В. Примак,
ВІБРОДІАГНОСТИКА ПІДШИПНИКІВ КОЧЕННЯ.....212

Розділ 11 АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

О.В. Рибальченко,
ВИМІРЮВАННЯ ВАГОВИХ ТА ГАБАРИТНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТОВАРІВ.....216

Розділ 12 ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

А.В. Остапов, О.В. Гордієнко, Ю.В. Гордієнко,
ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ СУТНОСТІ «ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ»
ЯК БІОСОЦІАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ.....219

Розділ 13 ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА, БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

А.Ф. Лозинський,
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ
НЕДЕРЖАВНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ГУМАНІТАРНОГО СПРЯМУВАННЯ ПІД
ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....224

Розділ 14 ТРАНСПОРТ

Л.С. Гром'як,
ВИЗНАЧЕННЯ КРАЩОГО ПОВІТРЯНОГО СУДНА ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ АВІА-
ХІМІЧНИХ РОБІТ.....229

Наукове видання

СУЧАСНА НАУКА: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Матеріали

ІХ Міжнародної науково-практичної конференції

м. Київ, 24–25 червня 2016 року

*Тези надруковані в авторській редакції, мовою оригіналу
Відповідальність за зміст наданих матеріалів несуть автори*

Підписано до друку 29.06.2016. Формат 60x84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturna». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 13,95.
Зам. № 2906-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. 38 (050) 961-66-67

Інститут освітньої та молодіжної політики. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40